

VERBREDEN VERBINDEN VERDIEPEN
SOLIDARITEITSCONGRES 2015

Creatie: www.commsa.be
Opmaak: EPO
Druk: Drukkerij EPO
Lange Pastoorstraat 25-27
2600 Antwerpen (België)
Tel. + 32 (0)3 239 61 29

© PVDA-Uitgaven
M. Lemonnierlaan 171
1000 Brussel
België

Tel.: + 32 (0)2 504 01 10
Fax: + 32 (0)2 504 01 41

E-mail: pvda@pvda.be
Website: pvda.be
13 juni 2015

Ver. uitg.: Marie-Rose Eligius, M. Lemonnierlaan 171, Brussel, België

VERBREDEN
VERBINDEN
VERDIEPEN

SOLIDARITEITSCONGRES 2015

INHOUD

VERBREDEN – VERBINDEN – VERDIEPEN 10

DRIE KERNWOORDEN 11

VAAK TEGEN DE STROOM IN, ALTIJD GENEREUS LINKS 13

1. ANDERE TIJDEN 15

INLEIDING 17

1. **EEN SOCIAAL ANTWOORD OP EEN DIEPE ECONOMISCHE CRISIS 20**
 - 1.1. De illusies doorgeprikt **20**
 - 1.2. Meer aanbod botst op minder vraag **23**
 - 1.3. De ziekte bestrijden met middeleeuwse aderlatingen **25**
 - 1.4. Wat staat ons te wachten? **29**
 - 1.5. De crisis en de Europese Unie **31**
 - 1.6. Sociale investeringsprogramma's en diepe maatschappijverandering **35**
2. **EEN ACTIEVE VREDESPOLITIEK TEGENOVER TOENEMENDE OORLOGSDREIGING 38**
 - 2.1. Nieuwe krachtsverhoudingen **38**
 - 2.2. De speciale plaats van China als opkomende macht **40**
 - 2.3. Opkomende groeilanden betwisten de alleenheerschappij van de Verenigde Staten **44**
 - 2.4. Realiteit en fictie over de neergang van de Verenigde Staten **46**
 - 2.5. Het oorlogsgevaar neemt toe **48**
 - 2.6. Een actieve vredespolitiek **51**
3. **DE STRIJD VOOR DE DEMOCRATISCHE RECHTEN 53**
 - 3.1. De sociale en democratische rechten: resultaat van collectieve actie **53**
 - 3.2. Aanval op de vakbonden **55**
 - 3.3. Klassenjustitie **57**
 - 3.4. Big brother tegenover het recht op een persoonlijke levenssfeer **59**
 - 3.5. Een oorlog tegen het internationaal recht en tegen het recht *tout court* **61**
 - 3.6. Verdeel en heers: discriminatie, racisme en extreemrechts **64**
 - 3.7. De democratische rechten als springplank **67**
4. **WE MOETEN NU VERANDEREN, VOORDAT HET KLIMAAT ALLES VERANDERT 69**
 - 4.1. De feiten zijn onbetwistbaar **70**
 - 4.2. De opdracht is duidelijk **71**
 - 4.3. De samenleving staat voor grote keuzes **73**
 - 4.4. De sociale en ecologische strijd sluiten bij elkaar aan **76**

2. POSITIEVE AMBITIES 79

1. **DE STRATEGIE VAN VERANDERING 81**
 - 1.1. Partij van de werkende klasse **81**
 - 1.2. Partij van de jeugd **87**
 - 1.3. Partij van de progressieve verbinding **97**
 - 1.4. Een brede culturele strijd **99**
 - 1.5. De sociale strijd en de volksvertegenwoordiging **106**
2. **AMBITIE VERSUS ROUTINE 112**
 - 2.1. Groeipijnen **112**
 - 2.2. Strategisch nadenken **115**
 - 2.3. Een sterke ruggengraat **118**
 - 2.4. Vrouwen **121**
 - 2.5. De Rode Duivels van de politiek: één nationale en tweetalige ploeg **127**
 - 2.6. Vorming geeft het nodige inzicht om bewust te handelen **131**
3. **EEN PARTIJ ALS GEEN ANDER 136**
 - 3.1. Een actieve ledenpartij **136**
 - 3.2. Een eigentijdse communistische partij **143**
 - 3.3. Een rijke sociale geschiedenis **146**

3. SOCIALISME 2.0 167

1. **PARADIGMAWISSEL: EEN WERELD OP MENSENMAAT 169**
2. **EEN BETERE WERELD IS NODIG EN MOGELIJK 173**
 - 2.1. Samenleven kan je niet alleen **173**
 - 2.2. De productie als basis van de samenleving **175**
 - 2.3. Het menselijk handelen is de drijvende kracht van de geschiedenis **176**
3. **VERMAATSCHAPPELIJKING VAN DE ECONOMISCHE HEFBOMEN 179**
 - 3.1. Sleutelsectoren in handen van de gemeenschap **179**
 - 3.2. Openbare sectoren om de basisrechten te garanderen **181**
 - 3.3. Erfgoed, kennis en ontwikkeling gemeenschappelijk **183**
4. **PLANMATIGE ONTWIKKELING 185**
 - 4.1. Menselijke noden als motor van de economie **185**
 - 4.2. Het maatschappelijk huishouden plannen **186**
 - 4.3. De planning bevrijden van privaat bezit en winstbejag **187**
 - 4.4. Een performante en participatieve planning **188**
 - 4.5. Innovatie, creativiteit en diversificatie **190**
 - 4.6. De technologische basis voor planning **193**
5. **EEN DUURZAAM SAMENLEVINGSMODEL 195**
 - 5.1. Arbeid en natuur: de twee bronnen van rijkdom **195**
 - 5.2. Een andere groei **197**
 - 5.3. Een duurzame economie **201**

6. **ACTIEVE DEELNAME AAN HET BESTUUR 203**
 - 6.1. People's Power **203**
 - 6.2. Arbeidsduurvermindering als voorwaarde voor een brede ontwikkeling **204**
 - 6.3. Een rijk democratisch leven **205**
 - 6.4. Directe en representatieve democratie **206**
 - 6.5. Scheiding der machten **209**
 - 6.6. Een rechtsstaat **211**
7. **FUNDAMENTELE RECHTEN EN VRIJHEDEN 213**
 - 7.1. Drie generaties mensenrechten **213**
 - 7.2. Fundamentele rechten en vrijheden **215**
8. **INTERNATIONALISME, SOLIDARITEIT EN VREDE 224**
 - 8.1. Internationalisme **224**
 - 8.2. Een politiek van internationale solidariteit en vrede **225**
9. **EEN RIJKE CULTURELE ONTPLOOIING 228**
 - 9.1. Solidariteit is een basispijler van menselijke ontwikkeling **228**
 - 9.2. Een breed proces van culturele strijd en nieuwe ideeën **229**
 - 9.3. Een vernieuwende en vooruitstrevende cultuur **231**
10. **HET SOCIALISME 2.0 IS SLECHTS EEN START, OP EEN ANDERE BASIS 236**

BIJLAGE: DE SOCIALE STRUCTUUR VAN DE BELGISCHE SAMENLEVING 237

1. **WAAROM KIJKEN WE NAAR DE SOCIALE STRUCTUUR VAN DE SAMENLEVING? 239**
2. **DE SOCIALE STRUCTUUR VAN ONS LAND 240**
 - 2.1. Algemeen **240**
 - 2.2. De klassen in de maatschappij **241**
 - 2.3. Het establishment **242**
 - 2.4. De werkende klasse **245**
3. **DE WERKENDE KLASSE EN HAAR BONDGENOTEN 251**
 - 3.1. Een globale visie op de werkende klasse **251**
 - 3.2. De werkende klasse en haar bondgenoten bij de zelfstandige middenklasse **252**
 - 3.3. Bijzondere bondgenoten: jongeren, studenten, intellectuelen en kunstenaars **254**

VERBREDEN
VERBINDEN
VERDIEPEN

VERBREDEN – VERBINDEN – VERDIEPEN *

Vandaag hebben jullie met het *Solidariteitscongres* een nieuwe Nationale Raad gekozen. Met veel jonge kameraden, die onze partij verder op de kaart willen zetten. Een nieuw team om de oriëntaties van dit Solidariteitscongres in de praktijk om te zetten. Want dat is uniek aan onze partij. We hebben in de eerste plaats over de inhoud gesproken. Waar willen we naartoe? Wat zijn onze zwakke punten? Wat zijn onze sterke punten? En dan hebben we op dit congres samen een richting aangegeven. Om vervolgens een ploeg te verkiezen om die richting in de praktijk om te zetten.

Dat inhoudelijke werk was behoorlijk intens. Een erg rijk democratisch proces, dat tijd heeft gevraagd en bijna een jaar in beslag nam. Eerst hebben de afdelingen en basiseenheden van de partij 556 afgevaardigden voor dit congres verkozen, met 63 procent Nederlandstalige en 37 procent Franstalige afgevaardigden. Een jaar geleden werden de drie ontwerp-teksten opgemaakt. Daar kwamen toen niet minder dan 921 bladzijden amendementen op binnen. Het was een huzarenstukje om die grondig te verwerken en daaruit ook de belangrijkste debatten te centraliseren. Die debatten werden vervolgens een eerste keer voorgelegd aan 37 commissies in het hele land. 415 afgevaardigden namen deel aan de debatten en stemmingen in deze commissiezittingen. Al dat materiaal ging dan opnieuw naar het Congresbureau, dat de ontwerp-teksten grondig mocht verrijken en veranderen, op basis van de amendementen, debatten en stemmingen in de partij. Alle afgevaardigden kregen een tweede versie, die uiteindelijk werd voorgelegd aan de twee plenaire zittingen van het congres. Op de plenaire zittingen volgden de laatste debatten en tot slot ook de stemming over de teksten die vandaag voorliggen. Dit intense democratische proces maakt van onze congres-teksten een collectief werk dat de rijkdom van onze activiteit aan de basis en van onze leden weerspiegelt.

* Slottoespraak van Peter Mertens op de tweede plenaire zitting van het Solidariteitscongres.

Drie kernwoorden

Verbreden – verbinden – verdiepen zijn de drie kernwoorden van dit congres. Ze komen in de verschillende hoofdstukken terug.

In het eerste deel bekijken we samen het tijdsgewricht waarin we actief zijn. Onder de titel *Andere Tijden* formuleren we vijf trefwoorden: sociale vooruitgang, democratie, cultuur, ecologie en vrede. De partij is vandaag vooral gekend voor haar inspanningen rond sociaaleconomische thema's. In de wijken, op de werkvloer, in de sociale strijd, en met de studiedienst bouwden we daar een sterke reputatie rond op. Uiteraard willen we die troeven behouden. Maar verbreden betekent dat we ons in de komende jaren ook meer op de andere assen willen profileren. Op dit congres hebben we heel veel aandacht besteed aan de ecologische kwestie, omdat het milieu voor ons een cruciale maatschappelijke aangelegenheid is, die te belangrijk is om aan de markt over te laten. Wij willen duidelijk het signaal geven dat voor ons de sociale en ecologische strijd hand in hand moeten gaan, vanuit eenzelfde emancipatorische maatschappijvisie. We hebben die aandacht gesymboliseerd in ons nieuwe logo, door een groene pijl te combineren met onze rode basiskleur. Daarnaast willen we meer actief zijn rond democratische rechten, denk maar aan de vakbondsrechten of de strijd voor de privacy, of aan de strijd tegen racisme. Ook een actieve vredespolitiek is een as die we in de komende jaren willen uitbouwen. Verbreden betekent dus: meer thema's aanpakken dan vandaag. Verbinden wil zeggen dat we de verschillende thema's aan elkaar willen koppelen, als een gezamenlijke strijd tegen hetzelfde winststelsel. Verdiepen doen we door verder te kijken, de vensters van de wereld open te zetten, en van sociale vooruitgang, democratie, cultuur, ecologie en vrede ook een maatschappijdebat te maken.

In het tweede deel van ons Solidariteitscongres leggen we de oriëntaties voor de komende jaren vast. Optimistisch als we zijn, pleiten we onder de titel *Positieve ambities* voor ambitieuze projecten, out-of-the-box-denken en veel meer creativiteit. Daarmee willen we verbreden en een partij worden van de brede werkende klasse, met al haar diversiteit, al haar schakeringen en verschillende lagen. Ja, daar is nog heel wat werk

aan. In de commissies en met ons congres hebben we lang stilgestaan bij hoe we een partij worden van de jeugd, de motor van deze snel veranderende 21^e eeuw. We hebben ons die cruciale opdracht gesteld. Verbreden betekent ook dat we aandacht hebben voor specifieke groepen in de samenleving: de intellectuelen, de kunstenaars, de studenten, maar ook de vrouwen en de mensen met *roots* in de migratie. Ons congres heeft veel aandacht besteed aan de plaats van de vrouwen in de partij, en hoe we dat verbeteren. Die debatten maakten de verkiezing van heel wat talentrijke jonge vrouwen in de nieuwe Nationale Raad mogelijk. Verbreden wil, tot slot, ook zeggen dat we onze politiek mede richten naar grote lagen van de zelfstandige middenklasse. Dat is nieuw voor ons, maar daarom niet minder strategisch. Verbinden wil in dit deel zeggen dat we een progressieve alliantie nastreven, een progressieve verbinding tussen al deze groepen en lagen in de samenleving. Als we het over verdiepen hebben, dan spreken we hier in de eerste plaats over onze identiteit, over ruggengraat, onze vorming. Maar evengoed over de noodzaak van een brede culturele strijd, van maatschappijdebat en van culturele bewustwording. Daar gaat ons tweede deel over.

In het laatste deel gaan we op zoek naar een paradigmawissel, naar een andere manier om naar de wereld, de mens en de natuur te kijken. Dat is onze visie, en die brengen we onder de titel *Socialisme 2.0*. Verbreden betekent in deze context een brede visie op het socialisme in de 21^e eeuw, met aandacht voor het mensbeeld, de economie, ecologie, democratie, internationalisme en culturele ontplooiing. In dit deel komen de thema's van het eerste deel weer terug, niet langer ondersteboven, maar met de voeten op de grond gezet. Verbinden betekent hier dat onze maatschappijvisie een geheel vormt. Ze is geen louter economische visie, noch een louter culturele of ecologische benadering. Verdiepen betekent dat we het maatschappijdebat willen aangaan over een samenleving die niet langer draait op de winstmaat, maar op mensenmaat, met respect voor de natuur. Daarover handelt ons derde deel.

Vaak tegen de stroom in, altijd genereus links

Jullie hebben vandaag een nieuwe Nationale Raad gekozen en dus is het ook tijd om de uittredende Nationale Raad te bedanken voor het parcours dat we samen hebben afgelegd, tussen het Vernieuwingscongres (2008) en het Solidariteitscongres vandaag (2015). Het was een eer met jullie te mogen samenwerken, we hebben samen een lange weg afgelegd.

De ploeg die op het Vernieuwingscongres nieuw was verkozen, werd einde 2008 meteen al geconfronteerd met de bankencrisis, en het jaar nadien met de langste politieke institutionele crisis van ons land. Het was toen voor ons vooral zaak de PVDA op de kaart te zetten, als volwassen politieke partij in ons land. De partij groeide van 2.885 leden in 2008 tot bijna 10.000 leden vandaag, dat is een verdrievoudiging. De partij telt nu heel wat meer afdelingen en basisgroepen, ook in de wereld van de arbeid. De provinciale en departementsleidingen zijn deels vernieuwd en verjongd, en de studiedienst is verder uitgebouwd. Hij is een troef geworden van onze vernieuwde partij, met sterke dossiers over onder meer fiscaliteit, energie, gezondheidszorg, pensioenen, en de Europese crisis.

De afgelopen periode was ook een sociaal turbulente periode. Vakbonden en middenveld stonden onder druk. De PVDA gebruikte overal haar energie om de sociale strijd te ondersteunen. In 2010 en 2011, maar ook recent in de grote strijdbewegingen van einde 2014 tegen het schokbeleid van de rechtse regeringen.

Bij de gemeenteraadsverkiezingen van 2012 kwam de eerste electorale doorbraak van de PVDA in Luik en Antwerpen, met respectievelijk 7,5 en 8 procent van de stemmen. In totaal haalde de partij 52 lokale verkozenen. Op dat elan hebben we anderhalf jaar later, in juni 2014, voor het eerst in ons bestaan twee federale volksvertegenwoordigers behaald. Ook in het Waals Parlement haalde de PVDA twee verkozenen, en in het Brussels Hoofdstedelijk Parlement zelfs vier. In de periode sinds het Vernieuwingscongres groeide de partij van goed 50.000 stemmen in 2007 naar 250.000 stemmen in 2014. Dat is een vervijfvoudiging. Die dynamiek

van de PVDA is jaarlijks ook te voelen op ManiFiesta, het solidariteitsfeest dat we sinds 2010 organiseren met ons tijdschrift *Solidair* en met Geneeskunde Voor Het Volk. ManiFiesta staat symbool voor het enthousiasme, de solidariteit en het optimisme dat onze partij uitstraalt.

Die *spirit* en dynamiek hebben we ook op ons congres gevoeld. De nationale voetbalploeg bestaat als één ploeg, met één naam: Rode Duivels in de Nederlandse taal, *Diabls Rouges* in de Franse taal. Precies zo is de PVDA één partij, actief in alle gewesten, zowel in Vlaanderen, Wallonië als Brussel. De 556 afgevaardigden hier in de zaal komen uit het hele land, en laten zich niet splitsen. We zijn de Rode Duivels van de politiek, vaak tegen de stroom in, maar altijd complexloos, positief en genereus links.

Peter Mertens

1.

ANDERE TIJDEN

Inleiding

1. **Een sociaal antwoord op een diepe economische crisis**
2. **Een actieve vredespolitiek tegenover toenemende oorlogsdreiging**
3. **De strijd voor de democratische rechten**
4. **We moeten nu veranderen, voordat het klimaat alles verandert**

INHOUD

INLEIDING 17

1. **EEN SOCIAAL ANTWOORD OP EEN DIEPE ECONOMISCHE CRISIS 20**
 - 1.1. De illusies doorgeprikt **20**
 - 1.2. Meer aanbod botst op minder vraag **23**
 - 1.3. De ziekte bestrijden met middeleeuwse aderlatingen **25**
 - 1.4. Wat staat ons te wachten? **29**
 - 1.5. De crisis en de Europese Unie **31**
 - 1.6. Sociale investeringsprogramma's en diepe maatschappijverandering **35**

2. **EEN ACTIEVE VREDESPOLITIEK TEGENOVER TOENEMENDE OORLOGSDREIGING 38**
 - 2.1. Nieuwe krachtsverhoudingen **38**
 - 2.2. De speciale plaats van China als opkomende macht **40**
 - 2.3. Opkomende groeilanden betwisten de alleenheerschappij van de Verenigde Staten **44**
 - 2.4. Realiteit en fictie over de neergang van de Verenigde Staten **46**
 - 2.5. Het oorlogsgevaar neemt toe **48**
 - 2.6. Een actieve vredespolitiek **51**

3. **DE STRIJD VOOR DE DEMOCRATISCHE RECHTEN 53**
 - 3.1. De sociale en democratische rechten: resultaat van collectieve actie **53**
 - 3.2. Aanval op de vakbonden **55**
 - 3.3. Klassenjustitie **57**
 - 3.4. Big brother tegenover het recht op een persoonlijke levenssfeer **59**
 - 3.5. Een oorlog tegen het internationaal recht en tegen het recht *tout court* **61**
 - 3.6. Verdeel en heers: discriminatie, racisme en extreemrechts **64**
 - 3.7. De democratische rechten als springplank **67**

4. **WE MOETEN NU VERANDEREN, VOORDAT HET KLIMAAT ALLES VERANDERT 69**
 - 4.1. De feiten zijn onbetwistbaar **70**
 - 4.2. De opdracht is duidelijk **71**
 - 4.3. De samenleving staat voor grote keuzes **73**
 - 4.4. De sociale en ecologische strijd sluiten bij elkaar aan **76**

INLEIDING

Heeft men over ‘zelfredzaamheid’ gesproken toen de banken vielen en heeft men toen geëist dat die banken op eigen benen zouden staan? Werd er toen gevraagd dat bankiers bijscholingscursussen zouden volgen bij de RVA om te bewijzen dat ze wel konden bankieren? Werd er toen gesproken over verplichte gemeenschapsdienst? Het ging toch om mensen die de samenleving op de rand van de afgrond hadden gebracht?

Iedereen kent het antwoord. Er werd niets gevraagd. Neen, er kwam geld. Veel geld. De Europese bankiers kregen een injectie van 1600 miljard euro om er weer bovenop te komen. Ze werden de grootste uitkeringstrekkers van het continent. In dit land krijgen mensen die moeten rondkomen met een uitkering, steeds meer voorwaarden opgelegd. Je moet beschikbaar zijn, je moet cursussen volgen, je mag niet te kieskeurig zijn. En wie niet voldoet aan de voorwaarden, wordt gesanctioneerd.

Voor de ene klasse van mensen is er weinig steun, met veel voorwaarden en harde sancties. Voor de andere klasse van mensen is er veel steun, zonder voorwaarden of sancties. Ja, we leven in een land met twee democratieën. En dat zijn niet de democratie van het noorden en van het zuiden van het land. Maar wel de democratie voor wie veel geld heeft en de democratie voor wie dat niet heeft. En de muur tussen beide wordt hoger en hoger.

Het kapitalisme heeft de wereld op z’n kop gezet. Tijdelijke banen vervangen vaste jobs, onzekerheid vervangt zekerheid, dividenden vervangen investeringen, maximale winst vervangt een duurzame milieupolitiek, oorlog vervangt vrede en een kleine oligarchie vervangt de democratische rechten. Alles staat op z’n kop. Het enige wat wij moeten doen, is de wereld op zijn voeten zetten. En dat zullen we zelf moeten doen, door mensen bewust te maken, te organiseren en te mobiliseren.

Met een ongelooflijke arrogantie maakt het establishment¹ gebruik van deze crisis om zijn eigen macht nog te versterken en rechten die doorheen jaren van strijd en internationale druk werden opgebouwd, nu in sneltempo af te breken. Alles staat onder druk, op alle gebied. Op het vlak van individuele rechten: het recht op leven, het recht zich te verenigen, de vrijheid van meningsuiting, de godsdienstvrijheid. Op het vlak van de sociale rechten: het recht op arbeid, op huisvesting, op sociale zekerheid. Op het vlak van de rechten van de volkeren: onafhankelijkheid, nationale soevereiniteit² en het recht op een duurzame ontwikkeling. Op het vlak van het recht op grensoverschrijdende goederen – de atmosfeer, de zeeën en oceanen, de biodiversiteit – die we beschouwen als gemeenschappelijk goed van heel de mensheid.

Het gaat dus niet alleen om een economische crisis, maar om een systeem-crisis die catastrofale gevolgen heeft op sociaal, democratisch en ecologisch vlak. De krachtsverhoudingen in de wereld zijn grondig door elkaar geschud en die nieuwe configuratie brengt ook nieuwe haarden van oorlogsgevaar met zich mee, regionaal en wereldwijd. Het gaat niet om een detail hier of daar. Het gaat om de toekomst van de mensheid en van de planeet. We hebben een paradigmawissel³ nodig om daar een antwoord op te bieden. En een andere samenleving, niet als een utopie of als een romantische wensdroom, maar als een noodzakelijk antwoord op de uitdagingen van vandaag.

De slavernij afschaffen was ‘onmogelijk’, tot de Fransen het deden, na de Franse Revolutie. De kinderarbeid verbieden was ‘onmogelijk’, tot de arbeidersbeweging in dit land ‘Genoeg!’ zei en de kinderen uit de mijnen en textiel fabrieken haalde. De apartheid overwinnen was ‘onmogelijk’, tot het ANC de rassenscheiding in Zuid-Afrika ongedaan maakte. Niets is

1 Establishment: gevestigde orde.

2 Soevereiniteit. Een staat is soeverein wanneer hij volledig zelfstandig het politieke gezag uitoefent, zonder vreemde inmenging. Wanneer de wil van het volk de grondslag vormt van de politieke macht spreekt men van volkssoevereiniteit.

3 Paradigmawissel: verandering in het globale denkkader waarmee men de werkelijkheid analyseert.

onmogelijk. Laten we een eigen verhaal vertellen, een eigen plan smeden, een eigen taal spreken.

In dit eerste deel bekijken we de veranderde situatie op vier terreinen:

1. Een sociaal antwoord op een diepe economische crisis
2. Een actieve vredespolitiek tegenover toenemende oorlogsdreiging
3. De strijd voor fundamentele democratische rechten
4. We moeten nu veranderen, voordat het klimaat alles verandert.

1. EEN SOCIAAL ANTWOORD OP EEN DIEPE ECONOMISCHE CRISIS

1.1. De illusies doorgeprikt

Na de Tweede Wereldoorlog kenden Europa en Noord-Amerika een periode van relatief stabiele groei. In Europa stond de heropbouw centraal. De VS boden daarbij hulp met het Marshallplan⁴. Dat stimuleerde meteen ook de Amerikaanse export. En tegelijk moest het plan het kapitalisme in Europa steunen tegen ‘de communistische dreiging’. Dat communisme zorgde er wel mee voor dat de wereld van de arbeid in het offensief was en nieuwe rechten en sociale vooruitgang wist te veroveren op het establishment. Ook de militaire industrie deed de economie draaien in een wereld die in het teken stond van het conflict tussen twee grote blokken. Er kwam meer welvaart voor de werkende bevolking omdat de lonen mee stegen met de productiviteit. Dat wekte de illusie dat het kapitalisme voortaan crisisvrij te sturen was.

Toen in 1973 de olieprijs verviervoudigde, raakte de wereldeconomie in crisis. Het systeem was vastgelopen in het fenomeen van overcapaciteit: er kon meer geproduceerd worden dan wat de mensen konden kopen. Het bleek snel dat het geen tijdelijke conjunctuurslapte was, maar een structureel onevenwicht tussen de productiecapaciteit van de bedrijven en de koopkracht van de brede bevolking. Er kwamen afdankingen, sluitingen en massale werkloosheid.

4 Op 5 juni 1947 stelde de Amerikaanse staatssecretaris, generaal G. Marshall, aan de Harvard University een herstelplan voor Europa voor. De officiële naam luidde European Recovery Program, maar het zou de geschiedenis ingaan als Marshallplan. Het plan dient vier strategische doelstellingen: (a) de Europese economieën afhankelijk maken van de Amerikaanse; (b) een breekijzer om zowel het Wereldvakverbond als de Franse CGT en de Italiaanse CGIL te splitsen; (c) een strijdmiddel tegen het communisme; (d) een ideologisch speerpunt voor de verdediging van de vrije markt.

Toen deze crisis van overproductie in 1973 aan de deur klopte, werd nogal laks en sloom gereageerd. Ze zou wel overgaan, het was een conjunctuurzwakte, het was de petroleumprijs. Maar het ging van kwaad naar erger en vanaf 1978 werd overal zwaar ‘geherstructureerd’. Bij ons kwam het tot massale sluitingen en afdankingen in de vijf ‘nationale sectoren’: steenkool, staal, scheepsbouw, glas en textiel. De werkloosheid in België steeg in tien jaar van 100.000 naar 600.000 werklozen. Vooral Wallonië werd toen hard getroffen.

De tweede petroleumschok van 1979 gaf het startsein voor de radicale ommezwaai. De schoktherapie uit de Chicago School van Milton Friedman kreeg de naam neoliberalisme mee. Ze werd eerder al even uitgetest in het Chili van dictator Pinochet, maar zou wereldwijd pas opgelegd worden door het offensief van het duo Reagan-Thatcher. Het establishment beantwoordde de terugval van de winsten met een agressieve neoliberale politiek. De liberaliseringsgolf⁵ in de VS poneerde een wereldstandaard voor competitiviteit. De Europese regeringen antwoordden met een versnelde Europese eenmaking, op vraag van de grootste Europese monopoliebedrijven. Dat werd de basis van de Europese Unie, het Verdrag van Maastricht en de invoering van de euro.

Er volgde een vloedgolf van privatiseringen⁶ in de openbare sector. Staatsmonopolies werden opgebroken voor de privésector (telecom, spoor, post...). Flexibiliteit werd het toverwoord op de arbeidsmarkt. De lonen werden gedrukt en de belastingen voor bedrijven en voor de rijken gingen omlaag. De wedloop met de VS bereikte een hoogtepunt met de ‘Lissabon 2010 strategie’. Superflexibiliteit en pensioenhervormingen waren er het doel van, net als een verre gaande liberalisering van de financiële sector. Europa werd gecreëerd naar het Amerikaanse model van competitiviteit.

5 Liberalisering: wettelijke maatregelen waarbij in een bepaalde economische sector concurrerende bedrijven worden toegelaten. In België werden de telecom- en de energiesector geliberaliseerd.

6 Privatisering: maatregelen waarbij overheidsbedrijven geheel of gedeeltelijk omgevormd worden tot privébedrijven.

Deze politiek zorgde voor een gigantische herverdeling, waarbij de inkomens uit kapitaal stegen ten nadele van de inkomens uit arbeid. De rijken werden spectaculair veel rijker en stopten hun geld in risicovolle beleggingen en speculatiefondsen of versastten het naar belastingparadijzen. De wereld van de finances kreeg alle armslag. Financiële spitstechnologie overspoelde de wereld met nieuwe producten en nieuwe spelers. Globalisering en liberalisering doorbraken alle barrières en gaven volle vrijheid aan speculanten en risicomangers. Kapitaal dat niet voldoende rendabel kon geïnvesteerd worden in de industrie, vond zijn weg naar de nieuwe financiële instrumenten met hoog risico, op een totaal gedereguleerde markt. *The sky was the limit* voor speculanten, financiële haaien en aandeelhouders van het bank- en financiewezen. Ook nieuwe financiële vampiers kwamen opdagen, de zogenaamde *hedge funds*⁷ en *private equity funds*⁸ die zich specialiseerden in het wegpompen van geld uit de industriële sectoren.

Voor de brandstof van deze nieuwe circuits zorgden de belastinghervormingen van Reagan en Thatcher. De rijken kregen reusachtige cadeaus. In de periode van Reagan tot Clinton daalde de aanslagvoet voor de hoogste inkomensschijf in de VS van 70 naar 28 procent. Deze stimulansen voor de rijksten vergrootten de tweedeling in de samenleving tot een hallucinante kloof. Tot slot vond men een manier om de dalende koopkracht van de werkende bevolking en uitkeringstrekkers toch te gelde te maken: kopen op krediet! De allerrijkste bevolkingslaag plukte de winsten, een belangrijk deel van de armste bevolkingslaag stak zich dieper in de schulden.

De neoliberale wonderdokters beweerden dat ze de remedies hadden gevonden om de crisis op te lossen. Maar de Chicago Boys hebben de crisis niet opgelost, alleen uitgesteld. Ze hebben tijd gekocht door het creëren van een kunstmatige vraag, door het roekeloos toekennen van krediet,

7 Hefboomfondsen (*hedge funds*) scheppen met geleend geld een hefboom op hun beleggingen. Daardoor kunnen ze een groter bedrag investeren dan de beleggers hebben ingebracht. Zij proberen hun risico's af te dekken (*to hedge*) met afgeleide producten en ze streven in alle omstandigheden naar een sterk positief rendement.

8 *Private equity* of privaat vermogen. Deze fondsen verzamelen kapitaal bij vermogenden buiten de aandelenbeurs om bedrijven te financieren.

door het blazen van financiële bubbels zoals die van de huizenmarkt en de *subprimes*⁹ in de VS. Met andere woorden: de crisis van overproductie was niet opgelost, ze werd alleen maar ondergesneeuwd.

Toen in 2008 in de VS de huizenzeepbel openbarstte, bleek het inderdaad allemaal gebakken lucht te zijn. De hele bankwereld zat vol ‘rommelproducten’, schuldpapieren zonder onderpand. De staten moesten voor duizenden miljarden dollars en euro’s publieke middelen vrijmaken om de banken te redden. En dat omdat de rijken van deze aarde hun zakken hadden gevuld met hun financiële strooptochten en speculatieve activiteiten. Toen de zeepbel uiteenspatte, kwam de wereld opnieuw uit bij het vertrekpunt van de jaren zeventig, een crisis van overproductie, met een enorme schuldenberg voor staten en particulieren erbovenop.

1.2. Meer aanbod botst op minder vraag

Er wordt dikwijls gezegd dat de brand van de financiële crisis is overgewaaid naar de reële economie, maar dat klopt niet. Het is andersom. Het begon allemaal in de reële economie, in de productie van goederen en diensten. De crisis van overproductie werd tijdelijk ondergesneeuwd door financiële bubbels. Nu die uiteengespat zijn, kraakt het systeem in zijn voegen.

De echte rijkdom wordt in de productie geschapen, door de arbeid van de werkende bevolking. Niet in de financiële sfeer, niet door de banken of de financiële bellenblazers. Men kan zich verrijken door te speculeren op een stijgende of dalende prijs van een lading grondstoffen of op de waarde van verpakte huisleningen. Zakenbanken kunnen daar hun business op bouwen. Maar dat creëert geen nieuwe rijkdom. Het is slechts een soort voorafname op rijkdom die nog moet gecreëerd worden. Zo kan je tijdelijk de illusie wekken dat de rijkdom uit de hemel valt, maar als de kloof tussen virtuele en reële wereld te groot wordt, stort die illusie als een kaartenhuisje ineen.

9 *Subprime*: hypotheeklening die banken toekennen aan klanten die over onvoldoende inkomens beschikken om de lening te kunnen afbetalen.

Het crisisjaar 2008 was tegelijk het jaar van de comeback van Marx, zo schreven verschillende kranten. Maar dat werd snel weer vergeten. Om de reële productiesfeer en het waarom van de crisissen te begrijpen, moeten we wel teruggaan naar de basisanalyse van Marx.

In de kapitalistische economie wil elk bedrijf zoveel mogelijk winst maken. Dat is nodig om met die winst opnieuw te kunnen investeren, om de productie te perfectioneren en zo nog meer winst te maken. Dat een bedrijf zijn kapitaal voortdurend verhoogt, bepaalt of het overleeft of ten onder gaat. Want wie het meeste kapitaal opstapelt, kan meer investeren, meer innovaties doorvoeren en zich sneller afstemmen op conjunctuurveranderingen. Hij wordt marktleider en kan zijn norm opleggen aan heel de sector. De andere bedrijven moeten volgen. Ze moeten op zoek naar vers kapitaal om ook te kunnen investeren. Dat geld vinden ze in de financiële wereld: kredieten, kapitaalverhoging, de beursgang van het bedrijf enzovoort. Dat is een essentieel onderdeel van het concurrentiemechanisme.

Elke producent probeert de markt van zijn concurrenten af te snoepen. Daarom gaat elk bedrijf op zoek naar de laagste productiekosten. Dat kan door te investeren in nieuwe technologieën en machines die minder werkkrachten vereisen. Dat kan door het werktempo te verhogen, de arbeidstijd te verlengen of de lonen te verlagen. Vanuit het oogpunt van een individuele werkgever is dat slim bekeken, zo bouwt hij een betere concurrentiepositie op. Maar globaal gezien, als alle producenten dat doen, stijgt de productie wel maar daalt ondertussen de koopkracht, omdat mensen minder verdienen of in de werkloosheid terechtkomen. Meer productie versus minder koopkracht: dat moet wel een keer botsen. Dat is een tegenstelling die inherent is aan het kapitalisme. Het streven om aan de aanbodzijde kapitaal op te stapelen en meer te kunnen produceren, botst aan de vraagzijde met de achteruitgang van de koopkracht. Zo zagen de kapitalisten de tak af waarop ze zelf zitten. Het gebrek aan planning op maatschappelijk niveau leidt tot chaos. Het resultaat zie je pas achteraf: overcapaciteit en crisis.

1.3. De ziekte bestrijden met middeleeuwse aderlatingen

Hoe het met de gezondheid van de eurozone staat, kunnen we het best aflezen op de thermometer van de arbeidsmarkt. Ongeveer 7,5 miljoen jongeren uit de Europese Unie zijn afgestudeerd maar zitten zonder werk. Dat is bijna de hele bevolking van Zwitserland. De EU kent nu al vijf jaar lang een massawerkloosheid van 11 tot 12 procent. En dat is nog een enigszins rooskleurig cijfer want de nieuwe banen zijn vaak deeltijdse jobs, uitzendarbeid of mini-jobs. In Duitsland heeft meer dan de helft van de werkende jongeren tussen 15 en 24 jaar slechts een tijdelijke tewerkstelling. In Italië is dat 54 procent en in Frankrijk 59 procent.

Voor onze ogen voltrekt zich een grote hervorming van de arbeidsmarkt. Bestaande taken worden opgesplitst in vier of vijf deeltijdse, hyperflexibele en onderbetaalde jobs. Zo groeit ook het fenomeen ‘werkende armen’: mensen die wel een baan hebben, maar toch niet rondkomen. 8,7 procent van de Europeanen met een job komt op het einde van de maand niet rond. Dat zijn de *working poor*. In Duitsland is dat zelfs 22,2 procent, meer dan een op de vijf.

Die revolutie op de arbeidsmarkt zet meteen ook het recht op arbeid onder druk, zeker zoals dit recht wordt gedefinieerd in artikel 23 van de *Universele Verklaring van de Rechten van de Mens*:

“Eenieder heeft recht op arbeid, op vrije keuze van beroep, op rechtmatige en gunstige arbeidsvoorwaarden en op bescherming tegen werkloosheid.

Eenieder, zonder enige achterstelling, heeft recht op gelijk loon voor gelijke arbeid.

Eenieder die arbeid verricht, heeft recht op een rechtvaardige en gunstige beloning, welke hem en zijn gezin een menswaardig bestaan verzekert, welke beloning zo nodig met andere middelen van sociale bescherming zal worden aangevuld.

Eenieder heeft het recht om vakverenigingen op te richten en zich daarbij aan te sluiten ter bescherming van zijn belangen.”

Mini-jobs zoals in Duitsland, nul-urencontracten zoals in Groot-Britannië, oproepbanen en flexbanen zoals in Nederland en hyperflexibele banen zoals bij ons ondermijnen het sociale recht “op een rechtvaardige beloning” die werknemers en hun gezin “een menswaardig bestaan verzekert”. In plaats van een reële tewerkstellingspolitiek met nieuwe, productieve jobs, krijgen we een arbeidsmarktpolitiek die concurrentie als hoogste doel stelt en de loon- en arbeidsvoorwaarden op het continent tegen elkaar uitspeelt.

Werkloosheid, meer tijdelijke banen en uitzendcontracten, flexibele ontslagmogelijkheden en een beleid van langer werken houden de druk op de ketel zodat nu ook de lonen en arbeidsvoorwaarden van de stabiele banen onder druk komen staan. Maatregelen die rechtstreeks op de lonen ingrijpen, worden regelmaat. De bedoeling is de productiekosten te drukken en de export aan te zwengelen, vanuit de heilige overtuiging dat Europa zich uit deze recessie¹⁰ kan exporteren.

Het kapitalisme kent geen andere uitweg uit de crisis dan het herstel van de competitiviteit en de winstvoet. En dus beantwoorden de Europese dictaten aan één wet: alle landen moeten zich omhoog wringen tot het hoogste niveau van competitiviteit, zodat hun exportkansen verhogen. De bedrijven krijgen loonblokkering of loonafbraak en flexibelere arbeidskrachten. Ze moeten minder belastingen en socialezekerheidsbijdragen betalen aan de staat. Maar die wedloop kent onvermijdelijk evengoed verliezers als winnaars, want niet alle landen kunnen winnen door uitvoer. Het drijft de concurrentie op de spits waarbij de zwakste landen hun productieapparaat zien geliquideerd worden. Dus rijst de vraag: hoe kan je uit de crisis ontsnappen als je overal in Europa snijdt in de koopkracht van de werkende bevolking en de uitkeringstrekkers?

Het effect is dan ook averechts: de bevolking moet inleveren en geeft minder uit, daardoor krimpt de economie en dalen de belastinginkomsten. De

10 Recessie en depressie. Er wordt van een recessie gesproken als de groei van het bbp gedurende twee of meer opeenvolgende kwartalen negatief is. Wanneer er een langdurige en sterke daling is spreekt men van een depressie.

landen met de strengste snoeiprogramma's hebben hun staatsschuld fors zien stijgen in plaats van dalen. De Europese remedies zijn even dwaas als die van de middeleeuwse wonderdokters die maar één middel kenden: de aderlating.

Bij de afbouw van de sociale voorzieningen, van de publieke infrastructuur en van banen in de publieke sector, bij de verkoop van publieke sectoren aan de private sector, bij nieuwe taken op consumptie of bij nieuwe btw-verhogingen, bij het snoeien in sociale programma's of in het culturele weefsel, bij maatregelen om de lonen te drukken: telkens opnieuw hoor je met een onverzettelijke overtuiging beweren dat deze besparingen de economie weer zullen doen aantrekken.

Maar de balans is overal in Europa keihard. Tussen juli 2008 en juli 2013 hebben tien miljoen mensen hun baan verloren, en dat zijn de officiële, opgepoetste cijfers. Vijf jaar geleden telde Europa 16 miljoen werkzoekenden, vandaag zijn er meer dan 26 miljoen. De situatie is vooral dramatisch bij de jeugd: één op de vier jongeren heeft geen baan. In maart 2013 zaten in de Europese Unie niet minder dan 5,6 miljoen jongeren zonder werk. In Spanje heeft 55 procent van de jeugd geen baan. In Griekenland is 60 procent van de jongeren werkloos. Dit systeem offert de toekomst op. “De mondiale jeugdwerkloosheid heeft haar hoogste niveau ooit gemeten bereikt, en wordt verwacht nog verder te stijgen”, schreef de Internationale Arbeidsorganisatie van de Verenigde Naties (IAO) in 2011. De IAO heeft het over “een littekengeneratie, geconfronteerd als ze is met een mix van hoge werkloosheid, lage lonen, verhoogde inactiviteit en onzeker werk.”

Ook de vrouwen worden hard getroffen, en de mensen met allochtone roots. De afbouwmaatregelen in het onderwijs, de gezondheidszorg en de sociale voorzorg sluiten voor grote bevolkingsgroepen de weg naar een betere toekomst af. Er vormt zich een groeiende groep van uitgesloten: mensen die door het activeringscircuit worden buiten gestoten, die hun rekeningen en huur niet kunnen betalen of maar halvelings recht hebben op sociale zekerheid. Zij komen in uitzichtloze armoede terecht. In

de Europese Unie leven nu 120 miljoen mensen – dat is een vierde van de bevolking – op de rand van of onder de armoededrempel.

Intussen boeken de grote bedrijven weer fenomenale winsten. Aan de kant van het kapitaal is de crisis dus wél verteerd. De winsten van de monopolies zijn hersteld door afslankingen, fusies en sluitingen. De financiële reserves van de bedrijven stapelen zich op. Maar de transnationale ondernemingen en de internationale investeerders blijven op hun geld zitten. Zij vinden de onzekerheid te groot: in Europa wordt slechts 78 procent van de productiecapaciteit benut. De spaarpolitiek duwt de consumptie ondertussen verder achteruit en ook de wereldhandel blijft sputteren. Vrijwel de enige investeringen zijn rationalisatie-investeringen: overnames en fusies die geen werkgelegenheid creëren. Echte investeringen blijven uit want er is onvoldoende koopkrachtige vraag en de toekomst blijft onzeker. Er gaat dus almaar meer geld naar de aandeelhouders. De superrijken harken grote fortuinen bij elkaar, de belastingparadijzen floreren en de banken worden met fluwelen handschoenen aangepakt.

De dubbele moraal is het alfa en omega van een maatschappij die functioneert voor de kapitaalbezitters.

Oxfam maakte bekend dat de 1 procent rijksten op de planeet in 2016 meer vermogen zullen bezitten dan de 99 procent anderen samen. Dat is nooit gebeurd, al heeft de *Homo sapiens* meer dan honderdduizend jaren op de teller staan. De toplaag van de allerrijksten wordt gevormd door de UHNWI, de *ultra-high-net-worth-individuals*. Mensen met een persoonlijk vermogen van meer dan 25 miljoen euro. Die eliteclub van ultra's telt 200.000 mensen, nauwelijks 0,004 procent van de volwassen wereldbevolking. Die zagen hun vermogen de voorbije jaren met meer dan 10 procent per jaar aangroeien. Ook in ons land groeit die groep jaarlijks aan. 900 ultra's bezitten samen een vermogen van naar schatting 84 miljard euro, of gemiddeld 96 miljoen euro per Belgische ultra.

En dan is er nog eens een kern van mega-ultra's: de tachtig rijkste mensen ter wereld bezitten evenveel als de 3,5 miljard armste mensen, dat is de

helft van de wereldbevolking. Het verschil is zo groot geworden dat je het nauwelijks nog in een grafiek kunt visualiseren.

1.4. Wat staat ons te wachten?

We beleven de zwaarste economische crisis sinds de jaren 1930. Ook toen volgde na een periode van financiële euforie de crash, ook toen gingen de productie en de wereldhandel sterk achteruit, ook toen volgde een lange periode van recessie. Wat leert de crisis van de jaren dertig ons over de toekomst? Er zijn overeenkomsten en verschillen. We overlopen vier elementen.

(1) Zoals in de jaren dertig verdiepen de remedies de crisis nog. Toen werden de lonen verminderd en zonk de wereld weg in protectionisme¹¹. Daardoor verschrompelde de markt en evolueerde de recessie naar een depressie, een lange periode van negatieve groei. Ook vandaag is er grote druk op de lonen en de inkomens uit arbeid, onder meer door de wildgroei van nepbanen. Daardoor raakt de koopkracht in een neerwaartse spiraal. De Europese landen lopen na zes jaar aanmodderen – en voor het eerst sinds de crisis van de jaren dertig – het risico op deflatie¹². De economie koelt zozeer af dat de prijzen gaan dalen. Dat lijkt op het eerste gezicht een positief fenomeen, maar het dreigt de crisis nog verder te verdiepen. Aankopen worden uitgesteld in de hoop dat de prijzen verder dalen, de economie zakt als een pudding in elkaar, werkloosheid en armoede nemen toe.

(2) In de jaren dertig kwam de staat na vier jaar depressie en deflatie ter hulp, naar keynesiaans recept.¹³ De VS lanceerden een New Deal, met reus-

11 Protectionisme: overheidsbeleid dat is gericht op bescherming of bevoordeling van nationale bedrijven ten opzichte van hun buitenlandse concurrenten. De eigen markten worden afgeschermd door een stelsel van regels om de handel van het eigen land te beschermen.

12 Deflatie staat voor een veralgemeende daling van de consumptieprijzen, het omgekeerde van inflatie.

13 Keynes was een Brits econoom die een ander recept voorstelde om de crisis van de jaren dertig te bestrijden dan het klassieke liberale recept van loonsverlaging. Hij wilde dat de staat desnoods schulden zou maken om te investeren in openbare werken, om op die manier de werkloosheid op te lossen en de koopkracht te verhogen. Zo moest de economie weer op gang getrokken worden. Een beleid dat zich inspireert op Keynes wordt keynesiaans genoemd.

achtige investeringen in infrastructuur en openbare werken. Dat geld is nu niet voorhanden, want de staatskassen zijn leeg. De overheden hebben zich immers diep in de schulden gestoken om de banken te redden. In de plaats daarvan pompen de centrale banken (de Amerikaanse Fed, de Europese Centrale Bank, de Bank of England...) goedkoop geld naar de banken in de hoop dat het terecht komt bij bedrijven die ermee investeren. Maar de banken zeggen 'dank u' en kuisen er hun balansen mee op. In navolging van de Fed besliste de Europese Centrale Bank begin 2015 massaal veel vers geld in de economie te injecteren, door de aankoop van in omloop zijnde staatsobligaties. Maar bij gebrek aan groeiperspectieven is het risico groot dat dit geld vooral naar beurs- en speculatiefondsen vloeit. Zo ontstaan er nieuwe financiële bubbels en neemt de gigantische vermogenskloof nog verder toe.

(3) In de jaren dertig was de crash van de bankensector veel groter, maar nadien werden veel drastischer maatregelen genomen dan vandaag. De met veel poeha aangekondigde hervorming van de bankensector is een lachertje. De splitsing in spaarbanken en zakenbanken (die speculeren) werd in de jaren dertig vrij radicaal doorgevoerd, maar vandaag wordt die splitsing angstvallig omzeild. Er zijn ook geen maatregelen tegen financiële parasieten zoals de *hedge funds*, die woekerwinsten realiseren voor rijke beleggers onder meer door te speculeren tegen landen in moeilijkheden.

(4) Zoals in de jaren dertig begon de financiële crash in de VS en werd Europa meegesleurd. Vandaag is de productie veel meer geglobaliseerd en heeft de crisis een weerslag tot in de verste uithoeken van de wereld. In de eerste jaren van de crisis wisten de groeilanden, en vooral China, een groot deel van de schok op te vangen en zorgden ze voor een alternatieve economische motor. Maar hun afhankelijkheid van de uitvoer maakt hun groei kwetsbaar. Alleen in China is de motor op hoge snelheid blijven draaien, door de groei van de binnenlandse koopkracht. Geen van de drie traditionele economische grootmachten, de VS, de EU en Japan, lijkt in staat de wereldeconomie uit het slop te halen.

Door deze vier elementen kan de crisis aanslepen en nog verdiepen. Het denkbeeld dat het zou volstaan 'het vertrouwen' te herwinnen, raakt kant

nog wal. Dit is een zware crisis van overproductie en hoe meer men inhakt op de koopkracht, hoe meer bedrijven de overtollige capaciteit liquideren door sluitingen, herstructureringen, overnames en faillissementen. Nieuwe investeringen zullen er alleen komen als ook een nieuwe koopkrachtige vraag ontstaat of als nieuwe markten worden aangeboord, en die dingen liggen niet meteen in het verschiep. In het kapitalisme beslissen immers niet de noden van de maatschappij over investeringen, maar de vooruitzichten op maximale winst.

1.5. De crisis en de Europese Unie

Niet de VS maar de landen van de Europese Unie zijn het hardst getroffen door de financiële crash van 2008 en door de economische crisis. Dat heeft een ingrijpend effect gehad op de Europese eenmaking. Het heeft geen haar gescheeld of de eurozone spatte uiteen en die mogelijkheid bestaat nog altijd. Het Europese establishment heeft van de situatie gebruikgemaakt om een zachte institutionele staatsgreep te plegen en de macht van de Europese Raad en Commissie drastisch uit te breiden in de richting van een supranationaal federaal staatsapparaat.

De vorming van dat staatsapparaat, dat diverse nationale staten overkoeplet, is een nieuw fenomeen. De Europese eenmaking is van een handelsunie – de Europese Economische Gemeenschap (EEG) – geëvolueerd naar een confederatie van staten – de Europese Unie – waarin de kern ook een muntunie heeft (de eurozone). Deze confederatie is tot stand gekomen omdat nationale grootbezitters de staatsgrenzen zijn ontgroeid en vrijwillig macht hebben afgestaan aan het Europese staatsapparaat in wording. Het Europese establishment vertegenwoordigt de grote Europese monopolies, waarvan er een aantal georganiseerd zijn in de Europese Ronde Tafel, in Business Europe of de Transatlantic Business Council. Zij vrezen dat ze weggeveegd worden in de concurrentie met de VS en Japan, maar vooral met China en de nieuw opkomende landen, als ze er niet in slagen blok te vormen onder de politieke koepel van de Europese superstaat. Daarom ijveren ze voor een grote unie waarin de uitbuiting van de arbeidskracht wordt geharmoniseerd, met een vrije circulatie van

goederen, personen, kapitalen en diensten, en met een Europese regelgeving en een gezamenlijke munt. Dat wil niet zeggen dat er geen nationale of regionale belangentegenstellingen meer zouden bestaan. Elk nationaal establishment blijft ook de eigen specifieke belangen verdedigen, die soms dwars staan op de Europese beslissingen. Er zijn tegenstellingen tussen sterke en zwakke landen, tussen landen die sneller willen gaan en landen die afremmen, tussen de historische kernlanden en de nieuwe lidstaten in het oosten van Europa. Maar globaal zijn de gemeenschappelijke Europese belangen veel sterker dan de nationale.

In een reactie op de crisis eigenden de twee beslissende organen van de EU, de Commissie en de Europese Raad, zich meer en meer macht toe om in te grijpen in de 28 lidstaten van de Unie, met de volle instemming van de nationale regeringen. Alle bevoegdheden om in te grijpen en sancties op te leggen zijn in 2013 gebundeld in het Verdrag voor Stabiliteit, Convergentie en Bestuur (VSCB). Het VSCB werd ook door alle Belgische parlementen goedgekeurd, in grote unanimitie. Dat verdrag verplicht de lidstaten om het begrotingstekort tot 0,5 procent te beperken en de staatschuld terug te brengen tot 60 procent van het bruto binnenlands product (bbp). Wanneer dat niet snel genoeg gebeurt, kunnen boetes volgen tot 0,2 procent van het bbp. Het VSCB staat toe in te grijpen bij 'macro-economische onevenwichten'. Daardoor staan ook de lonen, de index, de pensioenleeftijd en de arbeidsvoorwaarden onder Europees toezicht.

Een andere nieuwe bedreiging gaat uit van het Transatlantisch Vrijhandels- en Investeringsverdrag (TTIP) dat wordt onderhandeld tussen de EU en de VS. Het dreigt zware gevolgen te hebben voor de Europese bevolking. De VS beschouwen TTIP als een nieuwe standaard voor bilaterale akkoorden in de wereld. Het houdt de wederzijdse erkenning in van normen: een product dat in de VS is goedgekeurd, moet ook toegang hebben tot de EU. Voor de grote Amerikaanse en Europese patroons is dit een buitenkans om een grootscheepse verlaging van de veiligheidsvoorschriften af te dwingen: bij hormonen in de voeding, genetisch gemanipuleerde gewassen, vervuilende of milieuschadelijke producten... Ook zouden Amerikaanse monopolies het recht krijgen Europese wetten en

beperkingen aan te vechten indien die de concurrentiepositie schaden, zelfs als ze burgers of het milieu helpen beschermen. Dat moet verlopen via een arbitragehof van drie 'handelsexperts' of privéscheidsrechters. Het zou nefast zijn voor de gezondheids- en milieunormen en een neerwaartse spiraal in gang zetten.

Vanuit de Europese Unie regent het dagelijks nieuwe maatregelen, wetten en reglementen. De Unie was van bij het begin een project van het grote geld. De *captains of industry* van het continent wilden er de concurrentieslag met de VS en Japan mee aangaan. De Europese wetgeving weerspiegelt die doelstelling en dat merk je op sociaal vlak, maar ook op democratisch, ecologisch, cultureel en internationaal vlak. Er is geen kwalitatief verschil in het klassenkarakter van de Europese supranationale staat in opbouw en dat van de afzonderlijke lidstaten.

Wij ijveren voor sociale vooruitgang, democratische rechten, sociale ecologie, een brede cultuur, internationale solidariteit en een anti-imperialistische politiek, in de eerste plaats binnen het kader van de huidige nationale staten, om de krachtsverhoudingen in elk land te wijzigen en om in verschillende landen locomotieven van strijd voor het hele continent in het leven te roepen. Maar het is nodig meer op het niveau van het hele continent te redeneren, zoals de regeringen en de partijen van het kapitaal dat allang doen. Door de crisis en het besparingsbeleid staan overal op het continent sociale bewegingen op voor een andere politiek, voor een betere toekomst. Maar ze staan nog te dikwijls alleen in hun verzet, terwijl hun tegenstrevers wel met één neoliberale Europese stem spreken. Wij willen ertoe bijdragen dat een groot aantal partijen en organisaties in Europa sociale en democratische eisen en campagnes mee helpen dragen. De klimaatproblematiek, de aanvallen van de EU tegen regeringen zoals de Griekse die een autonome en sociale koers willen varen, de strijd voor de openbare diensten, het vluchtelingenbeleid: we moeten ons rond al deze zaken in het Europese debat mengen. We willen het verzet op die terreinen niet overlaten aan mensen die de illusie verspreiden dat we de huidige Europese Unie kunnen omvormen tot een sociale en progressieve kracht en evenmin aan mensen die voorstellen ons helemaal terug te

plooien op de eigen natiestaat, als alternatief voor Europese samenwerking en solidariteit.

Op verschillende terreinen stellen we radicaaldemocratische eisen aan de EU, om de situatie van de werkende mensen te verbeteren. Doorheen die strijdbewegingen willen we mensen helpen begrijpen dat we een heel ander Europa nodig hebben, een Europa zonder uitbuiting. De concurrentie en de winstjacht op een vrije markt zijn de basis van dit systeem en ook van de Europese Unie. Ze staan in de basisteksten van de Unie gebeiteld. Ze woekeren en woekeren en verstikken alles. Radicaaldemocratische maatregelen zoals een miljonairstaks moeten dringend voor zuurstof zorgen. Met die zuurstof kunnen we wat beter ademen. Niet om de concurrentieconstructie nieuw in te kleden of de onevenwichten een nieuw verlaagje te geven. We hebben een andere basis nodig, andere fundamenten, met samenwerking en solidariteit in de plaats van concurrentie en onevenwicht. Daar is een heel ander Europa voor nodig, dat zal starten met de annulering van de overheidsschulden en met een totaal andere verdeling van de rijkdom. Waar de systemische sectoren, die *too big to fail* zijn, ook effectief in handen van de samenleving liggen. Waar collectieve diensten en bedrijven lopen op de motor van de behoeften van de bevolking zodat alle woeker, alle parasitaire lasten en speculatieve activiteiten structureel kunnen worden aangepakt.

Wij ijveren dus voor radicale sociale, ecologische en democratische hervormingen, zowel op nationaal als op Europees vlak. In de sociale bewegingen worden de krachtsverhoudingen opgebouwd om ook Europese doorbraken af te dwingen, naar het voorbeeld van de evolutie in Latijns-Amerika. In de jaren 1970 en 1980 hebben rechtse dictaturen daar de dictaten van het Internationaal Monetair Fonds (IMF) omgezet in antivolkse maatregelen: de 'structurele aanpassingsprogramma's'. In het Europa van vandaag liggen de Trojka en de Europese Commissie – of straks een Europees Monetair Fonds – deze aanpassingsprogramma's op. In Latijns-Amerika kwam een ommekeer toen volksbewegingen een aantal anti-imperialistische regimes aan de macht brachten. Venezuela gooide het roer vastberaden om. Daarna volgden landen zoals Bolivia en Ecuador. Het algemene klimaat veranderde in heel Latijns-Amerika. Ook in Europa zal een kentering

niet in alle landen tegelijk plaatsvinden. Maar enkele of meerdere landen kunnen koptrekkers worden en een nieuwe wind doen waaien.

1.6. Sociale investeringsprogramma's en diepe maatschappijverandering

Maatschappijen met meer gelijkheid zorgen niet alleen voor een langere levensverwachting en minder kindersterfte, ze zorgen ook voor meer levenskwaliteit met beduidend minder angststoornissen, depressies, stress, alcohol- en drugverslavingen, minder generatiearmoede, minder obesitas, minder tienerzwangerschappen, minder persoonlijke schulden, minder moorden en minder gevangenen. Dat is ook logisch. De problemen stijgen naarmate de ongelijkheid in de samenleving stijgt. En zeven jaar na de crisis van 2008 is onze samenleving ongelijker dan ooit.

Als we een toekomst willen bieden aan de bevolking, hebben we een politiek op twee assen nodig. Ambitieuze sociale, democratische en ecologische investeringsprogramma's om aan de dringendste humanitaire en ecologische noden te beantwoorden enerzijds. En een diepgravende maatschappijverandering anderzijds.

We hebben een eigen verhaal nodig, een positief verhaal. Een verhaal om duizenden nieuwe banen te scheppen. Echte jobs, met een volwaardig loon. Ons verhaal is dat van sociale investeringen. In betrouwbare zorg en kwaliteitsvol onderwijs. In een sterke sociale zekerheid en een brede cultuursector. Ons verhaal is er een van ecologische vernieuwing. Van openbare energiebedrijven onder democratische controle, van wetenschappelijk onderzoek naar milieuvriendelijke technologieën en duurzame energiebronnen. Van leefbare en gezonde steden, met groene ruimte en sociale voorzieningen. Een verhaal ook van investeringen in het spoor in plaats van de openbare mobiliteit kapot te besparen. Ons verhaal, dat is de democratie versterken. Democratie, dat wil zeggen: luisteren naar de bevolking. Dat wil zeggen: echte inspraak en participatie¹⁴ van onderuit.

14 Participatie: actieve betrokkenheid van de mensen.

En dus willen wij het middenveld versterken, de vakbondsrechten beschermen en de sociale, economische en culturele grondrechten uitbreiden en versterken. Het enige alternatief op korte termijn is: massaal investeren in openbare werken, in sociale dienstverlening en in de omschakeling naar een duurzame economie. Zo kunnen we nieuw werk en inkomen creëren. En dus moeten we het slapende kapitaal van de over-vermogenenden activeren en een overdracht van rijkdom organiseren van de topklaag van de één procent allerrijksten naar de overheid en naar de samenleving. Dat is alleen haalbaar door brede mobilisatie en strijd.

En zo is de strijd voor grondige sociale, democratische en ecologische hervormingen verbonden met de strijd voor een samenleving zonder uitbuiting van de mens door de mens en zonder uitputting van de natuur. Als we actie voeren voor sociale, ecologische en democratische vernieuwing, strijden we tegelijk om de positie en de organisatiekracht van de werkende bevolking te verbeteren en haar slagkracht te vergroten. Er komt geen grondige hervorming zonder een brede, vaak ook langdurige strijdbeweging. Alles wat de brede arbeidersbeweging heeft bereikt, deed ze door haar eigen kracht te ontwikkelen: zich te organiseren, actie te voeren en krachtsverhoudingen uit te bouwen.

Elke strijd voor sociale of democratische lotsverbetering kan twee kanten op: ofwel bevestigt ze het systeem en de dictatuur van de monopolies, ofwel doet ze grote groepen mensen opstaan en brengt ze nieuw inzicht en energie. Mensen die weigeren te aanvaarden dat de huidige wereld de enig mogelijke is, mensen die in staat zijn een betere wereld te creëren. We gaan naar een periode waarin steeds meer mensen verontwaardiging omzetten in inzicht en actie, en nieuwe tegenbewegingen zullen organiseren die zich baseren op een totaal ander uitgangspunt: de noden van de mensen en van de planeet die de mensheid huisvest. Dat is het vertrekpunt voor vernieuwing en creativiteit. Het besef zal groeien dat dit uitgangspunt op duizend en een manieren in conflict komt met het huidige kapitalistische stelsel en dat een andere samenleving nodig is. Dat besef moeten wij voeden, van argumenten voorzien, ondersteunen, uitbouwen, organiseren.

Want het doel van de sociale actie kan niet zijn te proberen het bestaande systeem te stabiliseren en zo het kapitalisme te redden. In die zin hebben we als eigentijdse marxisten ook een ander uitgangspunt dan Keynes. We streven naar een socialistische samenleving om een systeemantwoord te geven op de crisissen en om de uitbuiting van de mens en de plundering van onze planeet definitief uit te schakelen. Dat kan pas als we de economie plannen volgens een logica die de noden van mens en planeet centraal zet, en niet de winst.

2. EEN ACTIEVE VREDESPOLITIEK TEGENOVER TOENEMENDE OORLOGSDREIGING

2.1. Nieuwe krachtsverhoudingen

“Het kapitalisme draagt in zich de oorlog, zoals de donderwolk de bliksem”, dat zei de socialistische voorman Jean Jaurès¹⁵ aan de vooravond van de Eerste Wereldoorlog. Het is ondertussen honderd jaar geleden. De wereldsituatie vertoont vandaag belangrijke verschillen, maar ook belangrijke gelijkenissen met die periode van de beginjaren van de vorige eeuw. Toen was de wereld in de greep van het Britse imperium en van enkele koloniale staten zoals Frankrijk en België. Duitsland kwam achterop en eiste zijn deel van de koek. De Eerste Wereldoorlog was uiteindelijk een gevecht voor de herverdeling van de invloedssferen en kolonies. De spanningen liepen op omdat de krachtsverhoudingen in de wereld een nieuwe wending kregen.

Ook vandaag zijn er opkomende machten die de wereldorde betwisten. De dominante supermacht is vandaag nog altijd de Verenigde Staten, die er met hun economische, culturele en militaire overmacht in slagen de wereld volgens hun belangen te doen draaien. Daar horen ook oorlogen, staatsgrepen, subversie en ideologische¹⁶ corruptie bij, altijd in naam van ‘vrijheid en democratie’. Maar de krachtsverhoudingen veranderen en dat brengt nieuwe spanningen en oorlogsdreiging teweeg. Want Washington is niet van plan zijn hegemonie¹⁷ over de wereld op te geven.

-
- 15 Jean Jaurès (1859-1914) was historicus, oprichter in 1904 en hoofdredacteur van *L'Humanité*. Erg belangrijke figuur in de Franse en internationale socialistische beweging. Omwille van zijn niet aflatende strijd tegen de dreigende imperialistische wereldoorlog werd hij in 1914 vermoord.
- 16 Ideologie: een maatschappijvisie, dat wil zeggen: een samenhangend geheel van opvattingen, ideeën en principes over hoe de samenleving in elkaar zit, en hoe ze kan veranderen.
- 17 Hegemonie: overheersing.

Voor het eerst in 200 jaar situeert de grootste groei van de economie zich niet in de westerse industrielanden maar in de ‘opkomende groeilanden’. Terwijl het Chinese bbp in 2000 amper een tiende van het bbp van de VS bedroeg, zal China in de komende jaren de VS voorbijsteken als grootste economie.¹⁸ Naast China zijn er vier andere grote groeilanden: Brazilië, Rusland, India en Zuid-Afrika, samen de BRICS-landen genoemd. Zij worden gevolgd door een bredere groep van een tiental groeilanden van tweede orde. Anders dan de ‘oude industrielanden’ zijn deze landen ook tijdens de recente crisis een tijdlang sterk blijven groeien.

Die snelle groei heeft de krachtsverhoudingen in de wereld veranderd. Vier op de tien mensen ter wereld wonen in een van de vijf BRICS-landen. In nauwelijks tien jaar tijd, tussen 2001 en 2011, is het aandeel van de BRICS-landen in ’s werelds rijkdom gestegen van 16 naar 27 procent. In die periode zakte het aandeel van de VS onder de 20 procent. Vooral China heeft in de loop van de voorbije dertig jaar een spectaculaire sprong gemaakt. Terwijl de vier andere BRICS-landen sinds 2012 vaart verliezen, blijft de Chinese economie nog groeien tegen een uitzonderlijk hoog tempo van meer dan 7 procent per jaar.

Zeker twee evoluties zijn dus onbetwistbaar:

(1) Er is een inhaalbeweging bezig van een serie nieuwkomers op het internationale toneel. De BRICS en elf andere groeilanden (Turkije, Nigeria, Mexico...) produceren nu de helft van de rijkdom in de wereld. In 1993 was dat nog maar 35 procent. De Zuid-Zuidhandel en -investeringen nemen snel toe en dat doorbreekt de klassieke imperialistische Noord-Zuidstromen.

(2) Het centrum van de wereldeconomie verplaatst zich naar Azië. China is duizend jaar lang de belangrijkste economie van de wereld geweest. Door de industriële revolutie van de 19^e eeuw kwam het zwaartepunt van

18 Gemeten in dollar. Gemeten in *purchasing power parity* (PPP), aangepast aan de lokale koopkracht, zou China de VS eind 2014 al voorbijgestoken zijn.

de wereld aan beide zijden van de Atlantische Oceaan te liggen. Vandaag verschuift het opnieuw naar Azië, met China en India in de hoofdrol.

2.2. De speciale plaats van China als opkomende macht

Sinds 1978 beroept China zich op wat het noemt 'het socialisme met Chinese kenmerken'. Stapsgewijs werden marktmechanismen ingevoerd die de functies van de planning overnamen: prijsvorming, spreiding van investeringen en arbeidskrachten, regulering van de economie. Het privaat bezit van productiemiddelen kon zich in toenemende mate vrij ontwikkelen. De staatsondernemingen werden teruggeschoefd tot ongeveer de helft van het nationaal product en ze moesten de concurrentie aangaan met een herboren privékapitaal.

Onder die voorwaarden kon China in 2001 toetreden tot de Wereldhandelsorganisatie (WTO) waardoor het voor westerse multinationals bijzonder aantrekkelijk werd er te investeren. Zo konden de multinationals zowel de Chinese als de wereldmarkten bewerken met goedkope consumptieartikelen. China werd het productieatelier van de wereld en tegelijk de grootste consumptiemarkt. Dat leverde historisch ongeëvenaarde prestaties op in de strijd tegen de armoede. Maar de toenemende welvaart voor een miljard Chinezen ging ook gepaard met toenemende ongelijkheid. Omdat Chinese privé-investeerdere en -ondernemers vrije baan kregen, groeide een nieuwe klasse van grootbezitters en verschenen de eerste miljonairs en miljardaire op het toneel. Hoe meer van het kapitalisme werd overgenomen, hoe meer ook de beginselen van een socialistische samenleving werden ondergraven. De markt- en concurrentiefilosofie promoten onvermijdelijk het eigenbelang en dat zorgt voor een ongebreidelde corruptie.

Dat is uiteraard geen positieve evolutie. Maar de situatie is complex. Dankzij de revolutie van 1949 heeft China nog steeds zijn lot in eigen handen. Het reusachtige land moet niet naar de pijpen dansen van de buitenlandse multinationals, in tegenstelling tot andere groeielanden uit het Zuiden. De

Chinese Communistische Partij voert nu campagne tegen de corruptie. De geschiedenis zal uitwijzen of een volledig herstel van het kapitalisme wordt afgewend.

Ook op internationaal vlak bekleedt de Chinese Volksrepubliek een bijzondere plaats. Die plaats zal in de toekomst alleen maar belangrijker worden. Sinds de toetreding tot de Wereldhandelsorganisatie heeft China zich helemaal geïntegreerd in de wereldmarkt en is het land opgeklimmen tot de grootste handelsnatie ter wereld. Van handelsakkoorden is China ondertussen ook naar de fase van kapitaalexport geëvolueerd, naar buitenlandse investeringen en overnames. In 2013 overschreden die voor het eerst de kaap van 100 miljard dollar, ongeveer evenveel als het bedrag van de investeringen van buitenlandse multinationals in China. Daarmee behoort China tot 's werelds top drie van investeerders in het buitenland. Deze investeringen worden sterk aangemoedigd en dikwijls ook actief ondersteund door de Chinese overheid.

Om de snelle groei te kunnen volhouden heeft China grote nood aan energie en grondstoffen. Vandaar de vloedgolf van Chinese handelscontracten en investeringen in het Midden-Oosten, Afrika en Latijns-Amerika. Meestal betreft het contracten met staten en investeringen van Chinese overheidsbedrijven.

Deze politiek is niet op gelijke voet te plaatsen met de kolonisatie- en overheersingspolitiek van het Westen. De Chinese overheid houdt vast aan het win-winprincipe – het wederzijds voordeel – in tegenstelling met het *win-lose* of *zero-sum* principe van de meeste met het Westen gesloten overeenkomsten. De akkoorden die China afsluit om zich te bevoorraden met energie, grondstoffen en landbouwproducten, helpen de landen om zich te ontwikkelen. Tegenover participaties in olie- en mijnontginning en grondexploitatie staan investeringen in infrastructuur, wegen en spoorwegen, krachtcentrales, scholen en ziekenhuizen. Dikwijls gaat dat gepaard met goedkope leningen of kwijtschelding van schulden. Het is dus belangrijk het hele plaatje te blijven zien. De expertise van Chinese bedrijven wordt overgedragen aan plaatselijke overheden en arbeidskrachten. Tegenover

de uitvoer van grondstoffen naar China staat meestal ook de invoer van goedkope Chinese consumptieartikelen. De Chinese overheid mengt zich daarbij niet in de binnenlandse aangelegenheden. Dat staat in schril contrast met de dwang waarmee de VS en Europa aanpassingsprogramma's opleggen die de deur moeten openzetten voor de roofzucht van hun multinationals. De landen van Afrika en Latijns-Amerika verwelkomen de Chinese aanwezigheid overwegend als een buitenkans en als een nuttig tegengewicht om aan de wurggreep van de Europese en Amerikaanse multinationals te ontsnappen. Het helpt hen de armoede te bestrijden en zich een meer onafhankelijke weg te banen.

Er rijzen meer vragen bij de snel toenemende aanwezigheid van Chinese multinationals in het Westen. Sinds de crisis van 2008 zijn die op koopjesjacht in Europa en in de VS, en ook dat wordt door de Chinese overheid sterk aangemoedigd. Zij investeren in infrastructuur (havens, luchthavens), in energie- en productiesectoren, in ICT, in luxeproducten, in financiën en vastgoed. Zo komt het dat het aantal Chinese publieke en private multinationals die zich zoals alle kapitalistische bedrijven in de concurrentiestrijd gooien op de internationale markten, snel groeit. Voor de Chinese overheid is ook dat een win-winsituatie: Chinese bedrijven winnen technologie en markttoegang, het Westen wint zuurstof en werkgelegenheid voor een kwakkelende economie. Maar het is ook duidelijk dat deze verregaande integratie¹⁹ in de kapitalistische wereldeconomie de evolutie naar een 'kapitalisme met Chinese kenmerken' versterkt. Zowel in het binnenland als in het buitenland worden de belemmeringen op de vrije marktmechanismen stap voor stap opgeheven. Grote Chinese bedrijven trekken naar de beurs in New York en de Chinese beurzen openen zich voor buitenlandse beleggers. De liberalisering van de financiële sector is een van de recente grote hervormingen die in de vrije zone van Shanghai wordt uitgetest vooraleer ze wordt veralgemeend.

China heeft een samenhangende visie ontwikkeld op officiële internationale betrekkingen. Het steunt daarbij op de 'vijf principes van vreed-

19 Integratie: opname in het geheel.

zame co-existentie'²⁰, met de soevereiniteit en territoriale onschendbaarheid van de staten als prioriteit. Daardoor komt het dat China staten erkent en geen regimes, zich niet mengt in binnenlandse aangelegenheden en respect opbrengt voor andere systemen. Het verwacht van andere mogendheden dezelfde houding en kant zich tegen de Amerikaanse en Europese inmenging in andere landen. Het heeft geen militaire basissen in het buitenland. De Chinese aanwezigheid in het buitenland heeft geen territoriale ambitie. Het doet geen pogingen andere landen te overheersen. Het pleit steevast voor vreedzame en onderhandelde oplossingen en stemt daar in de VN-Veiligheidsraad ook naar. De toekomst zal uitwijzen of die principes zullen standhouden wanneer de Chinese belangen in het buitenland in het gedrang komen: bij opstanden, bij regimewissels en bij confrontaties met andere belangen of met de belangen van de bevolking.

China maakt zich sterk dat de imperialistische wereldorde kan plaatsmaken voor een multipolaire wereld. Zo willen de Chinezen de VS-hegemonie terugdringen, steunend op een vernieuwde Zuid-Zuidsamenwerking, op de vorming van antihegemoniale groeipolen (zoals de BRICS), op het promoten van de samenwerking met de Europese landen en op het veralgemeend toepassen van de 'Vijf principes van vreedzame co-existentie'. In dat idyllische plaatje is de strijd tegen het kapitalisme verdwenen. Maar de veroveringszucht zit ingebakken in de concurrentielogica van het kapitalisme en zal niet verzwinden door 'gezond verstand' of 'goede wil'. De ongelijkmatige ontwikkeling van het kapitalisme en de veranderende krachtsverhoudingen zijn de drijfkracht van conflicten en oorlogen. Het is een illusie dat die door win-winoverleg en samenwerking kunnen verdwijnen.

20 De 'Vijf principes van vreedzame co-existentie' werden al in 1954 door de Chinese leider Zhou Enlai als basis voor betrekkingen tussen landen met een ander regime opgesteld. Het zijn: (1) respect voor de soevereiniteit en de territoriale integriteit; (2) niet-agressie; (3) geen tussenkomst in binnenlandse aangelegenheden; (4) uitwisseling op basis van gelijkheid en wederzijds voordeel (win-win); (5) vreedzame co-existentie.

2.3. Opkomende groeilanden betwisten de alleenheerschappij van de Verenigde Staten

Wat de vijf BRICS-landen verenigt is niet alleen hun spectaculaire groei maar vooral hun opstelling tegen de hegemonie van de Verenigde Staten. Het is een bondgenootschap om een belangrijkere plaats op te eisen in de wereldorde, niet alleen economisch maar ook politiek: in de Verenigde Naties, in de G20, in de internationale instellingen en bij de klimaatonderhandelingen.

Anders dan vroegere opkomende machten in de geschiedenis zijn de moderne groeilanden niet omhooggeklimmen door andere landen te plunderen, door invasies, kolonisatie, brutale expansie, oorlog en buitenlandse agressie. De basis waarop ze hun plaats opeisen is hun gewicht als economische macht, die ze opgebouwd hebben binnen de context van de kapitalistische wereldorde. Voor vier van de vijf is er geen twijfel dat het gebeurde op kapitalistische grondslag, met alle binnenlandse klas-entegenstellingen daaraan verbonden. Je kunt dan ook moeilijk van een anti-imperialistische beweging spreken. De nieuwe groeilanden betwisten de hegemonie van de VS op kapitalistische basis. Die inhaalbeweging biedt de landen uit het Zuiden wel de kans andere wegen te zoeken dan de onderwerping aan Amerikaanse en Europese monopolies. Voor vele landen biedt samenwerken met de BRICS-landen een mogelijkheid om de monopoliepositie van het Noorden wat betreft investeringen, handel, kredieten en ontwikkelingshulp te doorbreken. Dat geldt ook voor de Nieuwe Ontwikkelingsbank, die de BRICS-landen als alternatief voor de Wereldbank hebben opgericht.

Toch is deze ontwikkeling niet te vergelijken met de Beweging van Niet-Gebonden Landen²¹ in de jaren 1950 en 1960, die voor een duidelijk antiekoloniale en anti-imperialistische koers ging. De conferentie van Bandoeng in 1955 was de start van deze beweging waarbij vooral

21 De Beweging van Niet-Gebonden Landen bestaat nog altijd, maar heeft haar slagkracht als anti-imperialistische groepering verloren. Ze is nu diverser en meer hybride in samenstelling en doelstellingen.

landen van Azië, het Midden-Oosten en Afrika zich opstelden tegen de westerse overheersing. Dat kreeg gestalte in het panarabisme van Nasser (Egypte) en het panafrikanisme van Nkrumah (Ghana) en Lumumba (Congo).

Een dergelijke beweging hebben we de afgelopen twintig jaar wel zien ontstaan in Latijns-Amerika. Vanaf het eind van de jaren 1990 hebben krachtige stads- en plattelandsbewegingen de zittende presidenten in Venezuela, Brazilië, Argentinië, Ecuador, Peru, Bolivia en Uruguay verjaagd. Onder aanvoering van Fidel Castro en Hugo Chávez kwam tussen negen Latijns-Amerikaanse en Caribische landen een bolivariaans samenwerkingsverdrag tot stand (ALBA), met de uitdrukkelijke bedoeling zich los te werken uit de greep van de VS. Die poogden tevergeefs hun eigen neokoloniale vrijhandelszone op te dringen (ALCA²²). ALBA is meer dan een vrijhandelsakkoord, het gaat uit van onderlinge relaties van solidariteit en samenwerking, niet van winstbejag. Ook het bredere bondgenootschap van 33 Latijns-Amerikaanse en Caribische Staten (CELAC) kadert in het plaatje van een multipolaire wereld, zonder en tegen de VS-overheersing. Maar behalve in Cuba en gedeeltelijk in Venezuela, Bolivia en Ecuador blijven de kapitalistische verhoudingen in die landen onveranderd van kracht, dikwijls onder controle van internationale of nationale monopolies.

Ongelijkmatige ontwikkeling is eigen aan het kapitalisme. De VS willen als sterkste imperialistisch land het behoud van hun hegemonie over de wereld. Om in die wereld een plaats te veroveren zijn de groeielanden uit het Zuiden verplicht blok te vormen. Al heeft dat op zich geen anti-imperialistisch karakter, toch is er natuurlijk een verschil tussen landen die naar hegemonie streven en landen die zich pas een weg beginnen banen in de kapitalistische wereldorde. Maar ook dat kan evolueren. Groeielanden zoals Rusland afficheren de ambitie om hun verloren grootheid te heroveren en hun optreden krijgt soms het karakter van regionaal hegemonisme. Ook voor Brazilië en India dreigt dat gevaar.

22 De *Área de Libre Comercio de las Américas*, of *Free Trade Area of the Americas* (FTAA).

2.4. Realiteit en fictie over de neergang van de Verenigde Staten

De Verenigde Staten, die sinds de Tweede Wereldoorlog de onbetwistbare hegemonie over de kapitalistische wereld uitoefenen, bekijken de evolutie richting multipolaire wereld met argwaan. Het Amerikaanse establishment is helemaal niet van plan zijn heerschappij te laten aantasten door welke belager dan ook. De huidige president van de VS heeft onverbloemd de ambitie van Bush junior overgenomen: de 21^e eeuw moet Amerikaans zijn en blijven. Dat werd geformuleerd in het Project for a New American Century (PNAC).

Het statuut van de VS als supermacht steunt niet alleen op militaire overmacht. Het stoelt ook op de sterkte van grote monopoliebedrijven, de technologische voorsprong, de financiële slagkracht en de hegemonie van de dollar als internationale munt. In de spitssectoren en grote dienstensectoren zoals ICT hebben de Amerikaanse monopolies nog altijd de overhand dankzij hun technologische superioriteit en de braindrain uit de hele wereld naar de Amerikaanse universiteiten. Op die manier hebben de VS een nieuw imperium gebouwd, niet op basis van territoriale bezetting zoals in de koloniale tijd, maar op basis van het wereldwijde netwerk van hun monopolies. Het Amerikaanse imperialisme wordt het beste gediend door liberalisering en deregulering want dan geldt de wet van de sterkste. Met behulp van de Wereldbank, het IMF en de Wereldhandelsorganisatie konden de VS stap voor stap de landen van de derde wereld openbreken voor hun monopolies. Met als resultaat dat die monopolies drie keer meer in het buitenland produceren dan ze uit de VS uitvoeren. Het is een van de oorzaken van de negatieve Amerikaanse handelsbalans, maar het maakt tegelijk ook deel uit van de Amerikaanse suprematie. De politieke en militaire ingrepen vanuit Washington dienen om dat netwerk te beschermen, door bevriende regimes aan de macht te brengen die de tegenstand opruimen en de grenzen openstellen voor de Amerikaanse belangen.

Op hun eentje spenderen de VS 43 procent van alle defensie-uitgaven in de wereld. Washington dirigeert bovendien de Noord-Atlantische

Verdragsorganisatie (Navo), het militaire bondgenootschap dat de westerse belangen verdedigt.²³ De VS zullen ongetwijfeld de enige en onbetwiste imperialistische supermacht blijven op korte en ook op middellange termijn. Toch dwingen de zich wijzigende krachtsverhoudingen de VS hun politieke en militaire strategie te herzien. De enige mogelijke belager van hun hegemonie is op langere termijn de Chinese Volksrepubliek. President Obama heeft het zwaartepunt van de militaire strategie dan ook verlegd van het Midden-Oosten naar Zuidoost-Azië. De hele diplomatieke, geostrategische en militaire politiek van de VS wordt erdoor beïnvloed.

De VS bereiden zich intensief voor op een mogelijke toekomstige militaire confrontatie met China. Om die reden voeren ze een omsingelingsbeweging uit, met militaire basissen op het grondgebied van omringende landen en met hun oorlogsvloot op de oceaan. Washington zet alles op alles om bondgenootschappen te sluiten in de regio en speelt daarbij handig in op plaatselijke spanningen tussen China en buurlanden Japan, Vietnam en de Filipijnen. Er blijft bovendien Taiwan als trouwste bondgenoot van de VS en als solide steunpunt op een boogscheut van het Chinese vasteland.

China beklemtoont dat het vooral een vreedzame omgeving wil, maar bereidt zich tegelijk voor op oorlog. Het investeert in hoogtechnologische militaire uitrusting om elke aantasting van zijn territoriale integriteit af te slaan. Dat arsenaal is defensief, om een militaire blokkade te verhinderen. China werkt ook actief aan bondgenootschappen in de regio. Het belangrijkste daarvan is de Samenwerkingsorganisatie van Shanghai (SCO), een militaire en economische alliantie met Rusland, Kazachstan, Kirgizië, Tadzjikistan en Oezbekistan.

23 De Navo werd opgericht in 1949 als 'tegengewicht' tegen het Warschaupact dat in feite slechts zes jaar later ontstond, in 1955. De Navo is een militair bondgenootschap dat aanvankelijk 12 landen groepeerde. Vandaag is de Navo de grootste en sterkste militaire alliantie in de wereld, met 28 lidstaten en onder de stevige controle van de VS. 22 andere landen maken deel uit van het Euro-Atlantisch Partnerschap (EAPC) en nog 19 andere landen zijn betrokken in min of meer geïnstitutionaliseerde dialoogprogramma's zoals de Navo-Mediterrane Dialoog, het Samenwerkingsinitiatief van Istanboel of initiatieven als Partnership for Peace en Partners across the Globe.

2.5. Het oorlogsgevaar neemt toe

Van 162 landen waren er in 2014 slechts 11 niet verwickeld in een of ander conflict. De wereld wordt minder vreedevol. Internationale wetgeving en internationale instituten worden met voeten getreden. Meer en meer wanen de grootmachten zich verheven boven het Handvest van de Verenigde Naties. De soevereiniteit, die door de Verenigde Naties werd vastgelegd, wordt steeds meer de uitzondering en buitenlandse inmenging steeds meer de norm. De VS, de Navo en andere westerse grootmachten zijn actief in de meeste conflicten. Frankrijk bijvoorbeeld intervieneert in Tsjaad (2008), Afghanistan (2009), Ivoorkust (2010), Libië (2011), Mali en de Centraal-Afrikaanse Republiek (2012 en 2013) en opnieuw in het Midden-Oosten (2014). De lijst van Amerikaanse interventies is nog langer. En hoe de sociale, democratische en mensenrechtensituatie er ook uitzag voor zo'n westerse interventie, ze verslechterde erna bijna altijd.

Wie de conflicten in de wereld van vandaag wil begrijpen, moet naar de langetermijnstrategie van de VS kijken. Via de Navo hebben de Europese landen ervoor gekozen mee te stappen in die langetermijnstrategie. Hun acties zijn over het algemeen complementair met die van de VS. Die zijn actief in de belangrijkste brandhaarden in het Midden-Oosten en in Eurazië, aan de grenzen met Rusland. Daar staan de VS en Rusland tegenover elkaar. Naarmate die spanningen toenemen zoekt Rusland toenadering tot China. Zo groeit een nieuw koudeoorlogsklimaat waarin de oude imperialistische machten (de VS, de EU en Japan) front vormen tegen nieuwe opkomende grootmachten (Rusland en China). In Afrika kiezen de VS samen met enkele Europese ex-koloniale landen ervoor de toenemende aanwezigheid van China te counteren met militaire avonturen en chaos. In al deze conflictgebieden spelen de controle over bodemrijksdommen en de doorvoerroutes voor olie en grondstoffen een cruciale rol. We overlopen de situatie bij de drie belangrijkste brandhaarden.

(1) *Rusland beteugelen.* Na de val van de Sovjet-Unie kende Rusland een wilde kapitalistische aftakeling, maar sinds tien jaar eist Poetin voor zijn land opnieuw een plaats op tussen de grootmachten. Rusland heeft nog altijd een groot militair potentieel en het probeert met zijn rijkdom aan

olie, gas en grondstoffen de gewezen Sovjetrepublieken weer aan zich te binden. De VS pogen dat te counteren met een nieuwe *containment strategy*²⁴ of indammingsstrategie. Washington krijgt daarbij de actieve steun van de EU. Bij de val van de Berlijnse Muur kreeg Gorbatsjov van de Amerikaanse staatssecretaris James Baker de formele belofte dat de Navo “geen inch” zou uitbreiden naar het oosten, maar sindsdien heeft de Navo niet minder dan twaalf nieuwe landen ingelijfd die vroeger lid waren van het Warschaupact. Rusland ziet dat natuurlijk als een directe bedreiging.

Buurlanden van Rusland kregen een aanlokkelijk associatieakkoord met de EU aangeboden. Zo’n akkoord werd in juni 2014 ondertekend met Georgië, Moldavië en Oekraïne. De VS en de EU hebben de volksbeweging tegen de corruptie van de machthebbers in Oekraïne aangegrepen en hebben zich bediend van oude nazipartijen om een westers gezind regime te installeren in Kiev. De steun van Rusland voor de afscheiding van de Krim heeft het conflict in Oekraïne nog aangewakkerd en het land op de rand van de totale burgeroorlog gebracht. Daarmee is het Oekraïense conflict de aanleiding geworden van de derde onrechtstreekse confrontatie tussen de Navo en Rusland, na die in Joegoslavië in 1992 en in Georgië in 2008.

(2) *De strategie van de chaos in het Midden-Oosten.* Een tweede machtsstrijd wordt in het Midden-Oosten uitgevochten. De VS kunnen er rekenen op Israël als onvoorwaardelijke steunpilaar. Andere steunpunten van het westerse kamp zijn Saoedi-Arabië, Qatar en Turkije. Voldoende, zo dacht Washington, om te ijveren voor een ‘Groot Midden-Oosten’ onder westerse curatele. Om dat te bereiken moest het verzet van Iran, Irak en Syrië gebroken worden. Dat is de hoofdreden waarom de VS nu al meer dan twintig jaar oorlog voeren in de regio.

Maar het liep niet helemaal zoals gewild. Op basis van valse bewijzen trokken de VS en hun bondgenoten ten oorlog tegen Irak, maar ze kregen de Iraakse weerstand nooit onder controle. Toen de Arabische Lente de Amerikaanse marionetten Ben Ali in Tunesië en Moebarak in Egypte verjoeg,

24 De containmentsstrategie werd door president Truman in 1947 uitgedacht om de Sovjet-Unie te omsingelen, te isoleren en aan banden te leggen.

moesten de VS erg manoeuvreren om de regimewissels naar hun hand te kunnen zetten. Het verbond tussen Iran, Syrië en het Libanese Hezbollah was sterker dan verwacht en dat verbond zocht steun bij Rusland. Intussen waren de akkoorden van Oslo²⁵ op een totaal failliet uitgelopen: de Palestijnse weerstand tegen de Israëliische apartheids- en bezettingspolitiek laaide opnieuw in alle hevigheid op.

In die context grepen de VS naar de strategie van de chaos. Ze wakkerden de etnische en religieuze spanningen in Irak en Syrië aan. Ze buitten de volkswoede in Syrië uit en financierden en bewapenden extremistische salafi-jihadistische rebellengroepen en stuurden zo aan op de val van president Assad, op de verdeling en verzwakking van de tegenstand en uiteindelijk op de opsplitsing van Irak en Syrië. Er is geen 'Groot Midden-Oosten' onder westerse curatele gekomen, maar de regio is een puinhoop geworden, een permanente oorlogshaard en een broeinest van terroristische activiteit, met honderdduizenden slachtoffers en een bevolking die in uitzichtloze miserie en ellende is gestort.

(3) *Het Afrikaanse wingewest in de greep houden.* Na het verdwijnen van de Sovjet-Unie zagen de VS hun kans schoon om een plaats te veroveren op het Afrikaanse continent, vaak in concurrentie met ex-koloniale landen als Frankrijk en België. De VS wrongen zich op de voorgrond met de VN-operatie *Restore Hope* in Somalië (1992-1993) en verwierven ook een stevig steunpunt in Centraal-Afrika na de Rwandese genocide in 1994. De moorddadige oorlog van Rwanda en Oeganda tegen buurland Congo vanaf 1998 kreeg de feitelijke steun van de VS.

Maar sinds het begin van de eeuw zijn er kapers op de kust. De groeiende investeringen en de samenwerking tussen China, de andere BRICS-landen en de meeste Afrikaanse landen brengen de westerse belangen in het gedrang. De VS en ook Frankrijk reageren daar resoluut tegen met de versterking van hun militaire aanwezigheid en met de militarisering van hun relaties in Afrika. De illegale oorlog van de Navo tegen Libië, het

25 De Oslo-akkoorden werden in 1993 afgesloten tussen Israël en de Palestijnse Bevrijdingsorganisatie PLO.

rijkste Afrikaanse land dat ook het meest investeerde in de Afrikaanse Unie, eindigde in chaos en een aanslepende burgeroorlog. Boven bijna elke Afrikaanse burgeroorlog hangt de schaduw van Washington of Parijs. Ook in Afrika was het aanwakkeren van etnische, regionale en religieuze tegenstellingen een succesformule om daarna militaire interventies om ‘humanitaire redenen’ te kunnen verantwoorden, dikwijls tegen rebelmilities die het Westen zelf mee in het leven had geroepen. Een eerste oorlog in Mali gaf al aanleiding tot een grootschalige westerse interventie. Een tweede interventie volgde een jaar later in de Centraal-Afrikaanse Republiek.

Zo steeg de aanwezigheid van westerse troepen in Afrika. De Amerikaanse legerleiding voerde in 2008 een reorganisatie door en richtte daarbij Africom op, een gecentraliseerd militair commando voor Afrika. Sindsdien beleven we de snelle uitbouw van een netwerk van steunpunten en militaire basissen in Afrikaanse landen. Als het van Washington en Parijs afhangt, is het met de Afrikaanse slagvelden nog lang niet gedaan. Maar meer en meer Afrikaanse regeringen verdedigen nadrukkelijk de soevereiniteit van hun landen.

2.6. Een actieve vredespolitiek

Na de Tweede Wereldoorlog, die het leven kostte aan 60 miljoen mensen, was de roep naar een actieve vredespolitiek groot. Toen in 1949 de Navo werd opgericht als een agressief militair pact tegen de Sovjet-Unie en haar bondgenoten in Oost-Europa, kreeg de vredesbeweging dan ook volop vorm. In 1950 lanceerde de Wereldvredesraad de oproep voor een totale ban van kernwapens. Die oproep werd bekend als de Stockholm Appeal. In een paar jaar tijd werden er 300 miljoen handtekeningen voor opgehaald. Op initiatief van Bertrand Russell en Albert Einstein lanceerden ook 52 Nobelprijslaureaten in 1955 een verklaring tegen kernwapens. Zo ontwikkelde de vredesbeweging zich tegen de agressieve koudeoorlogspolitiek. In de jaren 1960 en 1970 groeide de link tussen deze vredesbeweging, de burgerrechtenbeweging in de VS, de antikoloniale strijdbewegingen en het verzet tegen de oorlog in Vietnam.

In de eerste helft van de jaren 1980 kende ons land de grootste betogingen ooit: tegen de plaatsing van kernraketten in Europa. Dat was het resultaat van een brede en volgehouden mobilisatie, met honderden lokale actiecomités, de vakbonden, ngo's en zowat het hele verenigingsleven. Na het verdwijnen van de Sovjet-Unie en het Warschaupact hadden die allemaal gehoopt op een 'vredesdividend', maar daar kwam niets van in huis. In de volgende decennia trok de vredesbeweging regelmatig weer de straat op, zij het met heel wat minder volk: tegen de oorlogen in Irak, Joegoslavië, Afghanistan, opnieuw Irak, Libië, enzovoort. Allemaal imperialistische oorlogen, veelal verkocht als *war on terror* (oorlog aan de terreur) of als 'humanitaire interventie'.

Vandaag staat de vredesbeweging zwakker dan in de jaren 1980, maar dat kan snel veranderen. En dat is ook nodig. We hebben dringend een actieve vredespolitiek nodig en een brede, slagkrachtige vredesbeweging. We verdedigen de soevereiniteit, het internationaal recht en de mensenrechten tegen de interventies van de VS, de Navo, de EU en andere grootmachten. We ondersteunen de acties in de wereld voor een actieve nucleaire ontwapening, te beginnen met de grootste kernmacht, de VS. Maar ook in ons land, om de kernwapens eindelijk uit Kleine Brogel weg te krijgen. We verzetten ons tegen de Navo, haar oorlogen en haar aandringen op hogere defensiebudgetten. Dat is ook een belangrijke democratische opdracht tegen de militarisering in het land.

De strijd voor de vrede maakt deel uit van de brede beweging voor democratische rechten, sociale rechtvaardigheid, duurzame ontwikkeling en internationale solidariteit. Blijvende vrede is maar haalbaar als armoede en onrecht worden aangepakt en als alle historische onrechtvaardigheden tegen onderdrukte volkeren zijn rechtgezet, zodat zij zelf hun toekomst kunnen uittekenen. Die vrede is maar gegarandeerd in een samenleving die niet op concurrentie en winst is gebaseerd, maar op samenwerking en solidariteit, op politieke en economische democratie, op het invullen van de sociale en ecologische noden. Kortom, in een socialistische samenleving.

3. DE STRIJD VOOR DE DEMOCRATISCHE RECHTEN

3.1. De sociale en democratische rechten: resultaat van collectieve actie

Er waren twee algemene stakingen (1886 en 1887) voor nodig om de kinderarbeid te verbieden en het loon in geld te doen uitbetalen. Pas na drie algemene stakingen (1893, 1902 en 1913) was het gedaan met het cijns-kiesrecht en werd het enkelvoudig stemrecht (voor mannen) bereikt. Na een halve eeuw strijd werd pas na de Eerste Wereldoorlog (1921) artikel 310, het verbod op stakingen, afgeschaft en waren stakersposten toegelaten. De grote algemene staking van 1936 zorgde voor het minimumloon en het betaald verlof. En na vier jaar antifascistisch verzet werd eind 1944 de sociale zekerheid ingevoerd met pensioen, werkloosheidsverzekering, ziekte- en invaliditeitsverzekering, kinderbijslag en vakantiegeld.

De sociale en democratische rechten zijn grosso modo allemaal verworven door collectieve acties. De georganiseerde arbeidersbeweging heeft ze afgedwongen van het establishment. Professor Jan Dhondt maakte in 1954 al een studie waarin hij concludeerde dat de belangrijkste sociale ontwikkelingen in ons land “onder druk van de zich heftig uitende openbare mening, en niet door de werking van verkiezing en parlement” tot stand zijn gekomen. De verdediging van die rechten is essentieel. Het recht op vrije meningsuiting en het recht zich te organiseren, het betogings- en stakingsrecht... ze zijn onontbeerlijk om de sociale verworvenheden en de democratie zelf te vrijwaren.

Tegelijk kan je elke democratische en sociale verworvenheid bekijken vanuit twee oogpunten: als resultaat van de strijd van de werkende klasse en als toegeving van de heersende klasse ‘om erger te voorkomen’. Nooit is een verworvenheid toegestaan zonder strijd, spontaan, uit zichzelf. Professor Gita Deneckere schrijft daarover: “Het herstel van de openbare orde

kon nooit uitsluitend met wapengekletter afgedwongen worden, zodat toegevingen werden gedaan om blootgelegde problemen te bemeesteren en de pacificatie te bewerkstelligen.” Dat impliceert dat binnen het kapitalisme geen enkele verworvenheid ‘zeker’ is, of ‘vast’. Ze zal onder druk blijven staan van het kapitaal dat meerwaarde en extrawinst najaagt en ze zal uiteindelijk afhangen van de krachtsverhoudingen tussen arbeid en kapitaal.

Die krachtsverhoudingen zijn de afgelopen drie decennia grondig veranderd. Na de crisis van 1973 volgde de agressieve reactie van de Chicago Boys, die met Reagan en Thatcher een schoktherapie toepasten, genaamd neoliberalisme. Die therapie werd nog opgedreven toen de Sovjet-Unie en het socialisme in Oost-Europa werden omvergeworpen en de *free marketeers* hun definitieve overwinning afkondigden. Het neoliberalisme werd ook sterker omdat de sociaaldemocratie mee in dat verhaal stapte. Na Reagan kwam Clinton, na Thatcher kwam Blair, na Lubbers kwam Kok, na Kohl kwam Schröder en je merkte nauwelijks het verschil. De sociaaldemocratie omarmde de markt en nam schaamteloos de fakkel van de neoliberale afbraak over. Ook bij ons namen de sociaaldemocratische partijen in het laatste kwarteeuw zonder verpinken deel aan de privatisering van openbare bedrijven, aan besnoeiingen in de sociale zekerheid en aan de beknotting van de sociale rechten. Door al die elementen zijn de krachtsverhoudingen veranderd in het voordeel van het kapitaal en daardoor is de jacht op de sociale en democratische verworvenheden weer open.

Wat de democratische rechten betreft komt daar nog een element bij: de aanslagen van *nine eleven* in 2001 op de Twin Towers in New York. De *war on terror* die daarop volgde, verschafte het Amerikaanse establishment het voorwendsel om iedereen verdacht te maken, op grote schaal de controle op de bevolking te organiseren en het repressieapparaat te versterken.

De binnenlandse veiligheid werd een dominant thema om de steun van de bevolking te winnen voor het verleggen van de wettelijke grenzen. Er groeide zo een klimaat van angst waarin een nieuwe verdeel-en-heers-

strategie kon aanslaan. De moslims en mensen met een Arabische achtergrond werden plotseling verdacht. De islam werd meer en meer vereenzelvigd met een potentieel terroristisch gevaar. De islamofobie kreeg schrikwekkende proporties. Ook het racisme won opnieuw veel terrein. Discriminatie op basis van afkomst, geloof of seksuele voorkeur werd weer schering en inslag. De recente aanslagen door Europese burgers met fundamentalistische sympathieën, al of niet opgeleid in het buitenland, dreigen de angstpsychose en het veiligheidssyndroom nog verder aan te wakkeren. De gevolgen ervan voor de democratische rechten zijn nefast. Begin 2015 nam het leger zijn intrek in onze grote steden.

3.2. Aanval op de vakbonden

In België was lange tijd het verbod van kracht om met een rode vlag op straat te komen, het verbod om 1 mei te vieren, het verbod op ‘samenspanningen’ van vakbonden. Tussen 1830 en 1867 werden niet minder dan 1500 arbeiders in de gevangenis geworpen wegens stakingen. Men kon toen alles verliezen: loon, eten, gezondheid, zijn leven. Toch was er collectief verzet. Aanvankelijk met voedselrellen, collectieve bezettingen van onteigende gronden, het stukslaan van machines, het platbranden en plunderen van kastelen. Maar vrij snel volgden petitieën, petitieparades, meetings, demonstraties en stakingen, en ook de algemene werkstaking.

Artikel 310 van het Belgische Strafwetboek legde correctionele straffen op aan “wie zich verzamelen in de nabijheid van werkplaatsen met de bedoeling de vrijheid aan te tasten van de werkgevers (*maîtres*) en arbeiders”. Het artikel viseerde vooral de stakersposten. Na een halve eeuw bittere strijd verdween dat artikel uit het Strafwetboek en wel toen na de Eerste Wereldoorlog de revolutionaire beweging in Europa opbloeide met de grote radenbewegingen in Hongarije, Oostenrijk, Duitsland en Italië en met de prille Oktoberrevolutie in Rusland. Voortaan hadden werknemers het recht samen het werk neer te leggen en collectief op te komen voor hun belangen. Dat recht werd na de Tweede Wereldoorlog bevestigd in een reeks internationale, Europese en nationale verdragen en wetten. Het

stakingenrecht houdt ook in dat stakers maatregelen mogen nemen om hun collectieve actie te doen slagen: stakersposten, ook op bedrijventerreinen, bezettingen en solidariteitsstakingen; en dat rechters zich niet mogen mengen in die conflicten.

Het tegenoffensief van de Chicago Boys viseerde van bij de aanvang die tegenmacht van de vakbonden. Reagan en Thatcher wisten zeer goed dat wie de vakbondsmacht breekt, ook de ruggengraat van de werkende klasse breekt. Wie de belangrijkste tegenkracht in de samenleving het zwijgen kan opleggen, krijgt vrij spel om de krachtsverhoudingen tussen arbeid en kapitaal grondig te wijzigen. Thatcher voerde een volledig verbod op solidariteitsacties in, ook voor bedrijven die met sluiting bedreigd werden. Acties om andere stakingen te steunen, zelfs bij zusterbedrijven, werden onwettig. Bij stakingen moest de vakbond voortaan vooraf een lijst doorgeven van wie er aan zou deelnemen. De sociale uitkeringen aan gezinsleden van stakers werden verminderd. Gezinsleden van 'onwettige' stakers kregen zelfs helemaal geen sociale uitkering meer. Zodra de vakbondskracht eenmaal gebroken was, was de weg vrij voor de groeiende ongelijkheid bij de verdeling van de geproduceerde rijkdom. De inkomenskloof en de vermogenskloof stegen exponentieel.

De aanval op de vakbonden gaat altijd gepaard met een ideologisch offensief. Het openbreken van sociale en democratische rechten en verworvenheden wordt 'progressief' genoemd en het verdedigen van de collectieve slagkracht van de werkende klasse wordt als 'conservatief' weggezet. Dat taaloffensief is strategisch uitgewerkt in allerlei neoliberale denktanks. De agitatie tegen interprofessionele of sectorale akkoorden waarbij de meest strijdbare sectoren en bedrijven de andere meetrekken, de hetze tegen het paritair beheer van instellingen zoals de RVA die de sociale bijdragen van de werknemers beheren, of tegen de maatschappelijke dienstverlening van vakbonden zoals de uitbetaling van werkloosheidsuitkeringen, het gestook tegen 'politieke stakingen' die regeringsmaatregelen viseren, het maakt allemaal deel uit van dat offensief. Het doel is de geesten te doen rijpen voor de invoering van de rechtspersoonlijkheid van de vakbonden, om hen gerechtelijk aansprakelijk te kunnen maken en juridisch te breken.

Nieuw rechts wil de formele democratie, het verkiezingsresultaat, gebruiken tegen de dynamische democratie. Die krijgt vorm in de krachtsverhoudingen zoals die in de sociale actie worden opgebouwd. Daarom staan de strijdbare middenveldorganisaties onder druk: milieuverenigingen, culturele verenigingen, lokale actiegroepen, vrouwencomités, jongerenorganisaties, buurtwerkers, verenigingen waar armen het woord nemen... Het establishment wil af van de autonomie en het emancipatorische²⁶ karakter van middenveldorganisaties om ze in te kapselen en onschadelijk te maken als louter caritatieve instellingen.

In heel Europa beleven we vandaag dat offensief tegen de vakbonden en het middenveld. Er zijn plannen voor een verplichte minimumdienst bij staking in de openbare diensten en voor dwangsommen tegen stakers om stakingsposten op te heffen. Er is sprake van een verbod op blokkering van industriezones en havens. De Europese Unie probeert haar 'principe van vrij verkeer van diensten', dat leidt tot sociale dumping, te doen primeren op het stakingsrecht. In het door de crisis zwaar getroffen Spanje vertienvoudigde het aantal betogingen de voorbije tien jaar. Als reactie drukte de rechtse Partido Popular eind 2014 een wet door in het parlement die het betogingsrecht aan banden legt en boetes tot 600.000 euro vastlegt voor deelnemers aan niet-toegestane betogingen. Het toont hoe diep de schrik erin zit voor het nieuwe verzet overal in Europa.

3.3. Klassenjustitie

Niet alleen de vakbonden, maar ook de jongeren liggen meer en meer onder vuur. De politiezone Westkust heeft de aanpak van de *Very Irritating Police* (letterlijk zo!) geïntroduceerd: agenten met als opdracht zogenaamde hangjongeren met irritante controles te stalken. 'Overlast' als voorwendsel om jongeren te disciplineren met administratieve sancties: de GAS-boetes. Overlast is een heel breed begrip. Wie met sneeuwballen of confetti gooit, op de verkeerde dag een vuilniszak buitenzet of een broodje eet op de openbare weg, riskeert een boete. Net de jongeren die

26 Emancipatorisch: draagt bij tot bevrijding en ontvoogding.

het meest gebruikmaken van de publieke ruimte, omdat ze bijvoorbeeld in hun thuisomgeving minder ruimte hebben, lopen de meeste kans op die sancties. Achter de GAS-rage schuilt een conservatieve normatieve ideologie. Het is de disciplineren van de uitgesloten en de uitgestoten van de samenleving. Stadswachten worden niet meer ingezet om oude mensen op de tram of de bus te helpen, maar om jongeren te beboeten. Vroeger zorgden omkadering, begeleiding op school, toegankelijke sport en cultuur en het sociaal weefsel voor preventie²⁷. Nu grijpt het establishment naar repressie om alle zogenaamd 'asociale gedrag' in een criminele sfeer te plaatsen.

Als het over de andere kant van de maatschappij gaat is er heel wat meer mildheid voor sociaal gedrag. Grote fiscale en financiële fraudeurs kunnen hun proces afkopen: geen proces, geen veroordeling en geen strafblad. Ze ontlopen hun straf door een fractie te betalen van de onbetaalde belastingen die ze van de samenleving hebben gestolen. Wie een appel steelt uit de etalage, wordt opgepakt. Wie miljarden steelt van de samenleving, krijgt een uitnodiging om een kopje koffie te komen drinken met de procureur-generaal om 'onder beschaafde mensen' te discussiëren over het bedrag dat hij of zij moet betalen om een strafblad te vermijden.

Intussen geraken de rechten van de verdediging in het gedrang. Er komen hogere drempels voor justitie. Snelrechtprocedures zetten het recht op een eerlijk proces op de helling want in het snelrecht is het risico groot dat een ernstig onderzoek uitblijft en dat de verdediging zich niet grondig kan voorbereiden. We steunen af op een rechtspraak met twee snelheden: duur, niet bij machte om de belangen van de gewone burgers te beschermen, maar altijd klaar om die van het establishment te verdedigen. Justitie is over het algemeen ook een ivoren toren, een wereld apart, ontoegankelijk voor de gewone burger. Dat heeft geleid tot een klassenjustitie en zo voelen veel mensen het ook aan. Bovendien is de werking van de justitiële machine heel inefficiënt.

27 Preventie: maatregelen die vooraf genomen worden om problemen te voorkomen.

3.4. Big brother tegenover het recht op een persoonlijke levenssfeer

Het valt op dat geen enkele van de traditionele partijen de strijd voor persoonlijke vrijheid en privacy daadwerkelijk opneemt. De persoonlijke vrijheid is nochtans de basis voor de andere politieke vrijheden: je hebt het recht een sociale, syndicale en politieke mening te hebben zonder dat je daarvoor permanent wordt gemonitord. Maar voor het establishment moet het privacyrecht, een van de verworvenheden van de Franse Revolutie op het feodale²⁸ absolutisme, sneuvelen voor de uitbouw van een ongezien controleapparaat.

De Staatsveiligheid voert honderden geheime operaties uit die zo ingrijpend zijn dat alleen het gerecht die tot nu toe mocht uitvoeren. Het gaat over camera's plaatsen in woningen, fictieve bedrijven oprichten, inbreken in computers, telefoongesprekken traceren. Die nieuwe inlichtingenmethodes hebben niet alleen de criminaliteitsbestrijding op het oog. Politieke containerbegrippen als 'radicalisering' en 'extremisme' dienen om de nieuwe inlichtingenmethodes ook politiek in te vullen. Zo gebruikt de overheid het internet als een grote grabbelton waarin ze volop mag graaien naar gegevens van de burgers. Ze gaat niet alleen op zoek naar data van criminelen of terroristen, maar naar die van ieder van ons. En vooral die van de actieve en sociale burger. Met nauwelijks enige controle van het parlement op wat de Staatsveiligheid allemaal onderneemt. Zo blijft van het recht op persoonlijke levenssfeer niet veel meer over en komen we terecht in een bigbrothermaatschappij. Wie privacy uitschakelt, schakelt onafhankelijk denken, democratische dissidentie en creativiteit uit. Dat heeft niet alleen politieke gevolgen maar ook een diepe impact op het individu zelf.

28 Het feodalisme (afgeleid van het Latijnse *feudum* of 'leen') duidt het leenstelsel aan dat in Europa heerste vanaf de val van het Romeinse Rijk en het einde van de slavenmaatschappij (ca. 500) tot de Franse Revolutie (1789). De leenheer gaf grondgebied in leen aan zijn leenmannen en kreeg in ruil militaire hulp en belastinginkomsten. De boeren die verbleven en werkten op deze gronden, werden tot lijfeigenen gemaakt. Zij waren zelf ook gedeeltelijk eigendom van de grootgrondbezitter. Het meerproduct van de boerenarbeid eigenden de feodale heren zich toe. Ook de Kerk was een grootgrondbezitter. De boeren hadden geen politieke rechten. De feodale staat (koningen of keizers en de adel en de geestelijkheid) oefende de macht uit en onderdrukte de boeren.

De Amerikaanse spionagedienst National Security Agency (NSA) werkt op grote schaal samen met Google, Facebook, Microsoft en Apple om alle data te controleren. De aftap van Amerikaanse communicatiesystemen was vroeger alleen mogelijk na een rechterlijk bevel. Maar door de spionagewet van 2008 hoeft dat niet langer. De Amerikaanse geheime diensten bespioneren niet alleen hun vijanden maar ook bondgenoten als Duitsland en Frankrijk. En bovenal: ze spioneerden in één klap het mailverkeer van en naar miljoenen individuele burgers. De NSA bespiedt in ons land ook alle klanten van Belgacom, met medeweten van de firma.

De NSA en zijn loyale junior partner, de Britse dienst Government Communications Headquarters (GCHQ), hebben geen specifieke reden nodig om allerlei communicatie te verzamelen: *Collect it all*. Gewoon dat mensen met elkaar communiceren is voor hen al genoeg. Ooit was het internet een anoniem medium waar iedereen iedereen kon zijn. Vandaag is het internet een plek onder toezicht van gigantische internetmonopolies zoals Google en Facebook en van de overheid om 24 uur op 24 alle persoonlijke data uit te pluizen. *Big data*, zoals dat heet, maakt het mogelijk systematisch zogenaamde *radical content* in het oog te houden en ons surfgedrag politiek te controleren. De ware redenen voor deze massale spionage zijn van economische en politieke aard. Met informatie verwerf je macht en controle over de bevolking.

De Europese lidstaten gaven hun politiediensten de wettelijke mogelijkheid gebruik te maken van bijzondere opsporingsmethodes (BOM) en bijzondere inlichtingenmethodes voor gegevensinzameling (BIM). Die wetten herleiden elk respect voor het privéleven tot een vodje papier en draaien het uitgangspunt 'iedereen is onschuldig tot het tegendeel is bewezen' om tot 'iedereen is potentieel schuldig, tot bewezen is van niet'. In ons land liet de regering-Di Rupo in augustus 2013 een wet goedkeuren die de telecommaschappijen verplicht alle gegevens van de telefoon- en internetcommunicatie van alle burgers een jaar lang te bewaren. In april 2014 vernietigde het Europees Hof van Justitie de Europese richtlijn waarop die Belgische wet is gebaseerd. Maar de afluisterwet blijft bestaan.

Naar het voorbeeld van de Amerikaanse Raad voor Nationale en Binnenlandse Veiligheid wordt ook in ons land een Nationale Veiligheidsraad opgericht. Die centraliseert alle diensten en aspecten van veiligheid en inlichtingen. Voortaan zal niet meer het OCAD (het Orgaan voor de Coördinatie en de Analyse van de Dreiging) beslissen over het niveau van dreiging, maar wel de Nationale Veiligheidsraad: de ministers van het kernkabinet en die van Justitie en Defensie. Politiek geïnspireerde doelstellingen dreigen zo in de plaats te komen van een nuchtere, objectieve analyse.

In naam van de strijd tegen het terrorisme kan de regering het leger voortaan tijdelijk inzetten voor bewakingsopdrachten vanaf het dreigingsniveau 'ernstig'. Dat heeft vooral een impact op de sfeer in de samenleving. Het subjectieve onveiligheidsgevoel neemt toe. Men laat de bevolking wennen aan de aanwezigheid van militairen. Wanneer er straks grote sociale acties komen is het ook denkbaar dat de regering het leger inzet voor ordehandhaving. En terwijl de macht van de politie- en veiligheidsdiensten toeneemt, wordt de mogelijkheid tot wettelijk verweer van de burger tegen misbruiken van de ordediensten afgebouwd.

3.5. Een oorlog tegen het internationaal recht en tegen het recht *tout court*

In de jaren na *nine eleven* werden in de VS honderden mensen voor dag en dauw uit hun bed gelicht, zonder enige beschuldiging gearresteerd en zonder enige vorm van proces getransporteerd naar speciale gevangenis van de CIA die buiten de jurisdictie van de VS vallen. Tussen december 2001 en 2006 vonden in het Europese luchtruim niet minder dan 1080 geheime CIA-vluchten plaats. De CIA transporteerde op die manier zogenaamde verdachten van en naar dikwijls geheime locaties: *black sites*. Dat overbrengen van gevangenen staat bekend als *extraordinary rendition*. Een presidentiële richtlijn gaf de officiële toelating bepaalde categorieën verdachten op te pakken en vast te houden zonder publieke verantwoording en zonder de omstandigheden van hun gevangenschap bekend te moeten maken. In ons land zijn er zes van zulke CIA-vluchten geweest, onder meer via de luchthaven van Deurne.

De gedeporteerden van die vluchten zijn totaal rechteloos, ze worden niet officieel aangeklaagd, ze zitten voor onbepaalde tijd vast en hebben geen juridische bijstand. Het recht op een eerlijk proces, op tegenspraak en bijstand van een advocaat, op inzage van het dossier en het toetsen van de bewijzen, verdwijnen. Oncontroleerbare informatie van veiligheidsdiensten vormt de basis van de beschuldigingen. Ook het rechtsprincipe dat niemand van zijn vrijheid kan beroofd worden zonder een bevel van een rechter en zonder recht van verweer bij een rechter, wordt gewoon afgeschaft.

In de VS krijgt de immigratiedienst de wettelijke macht om vreemdelingen die 'redelijkerwijze verdacht' worden van terrorismeactiviteiten, zonder beschuldiging voor 48 uur of voor onbepaalde tijd vast te houden. De gesprekken tussen advocaat en cliënt zijn niet langer vertrouwelijk: ze mogen afgeluisterd worden. De lijst van misdaden die in aanmerking komen voor de doodstraf werd uitgebreid. Het staatsburgerschap van VS-burgers kan herroepen worden en mensen kunnen gedepoteerd worden indien de overheid 'denkt' dat ze lid zijn van of materiële ondersteuning verschaffen aan 'terroristische' groepen. De *Military Commissions Act* van 2006 staat toe om bij terreurverdachten bekentenissen af te dwingen via 'onorthodoxe ondervragingstechnieken' zoals het wakker houden van gedetineerden, het verplicht aannemen van stresserende houdingen, het blootstellen aan hitte, water en koude. Martelen wordt op die manier gelegaliseerd. Dezelfde wet uit 2006 stelt militaire rechtbanken in die uitsluitend uit militaire rechters bestaan. De verdediging wordt er waargenomen door militaire advocaten of gescreende burgerlijke advocaten met een speciale toelating. Er wordt gewerkt met geheime informatie en met bewijzen die de advocaat niet aan zijn cliënt mag meedelen. Op een groot aantal van de weerhouden misdrijven kan de doodstraf staan.

De schokkende foto's uit de Amerikaanse gevangenis van Abu Ghraib in Irak zijn de wereld rondgegaan: een breed lachende vrouwelijke soldaat achter een kluwen van verstrengelde naakte Iraakse gevangenen, gevangenen met een spookkap, gevangenen die met elektrocutie gefolterd worden of door een hond aangevallen, of met de vuist bewerkt. Niet op deze

foto's staan de wetenschappelijk uitgekende foltermethodes zoals *waterboarding*, het bijna verdrinken. Of zintuiglijke deprivatie²⁹: methodes om te verhinderen dat de gevangene nog hoort (door constant lawaai), nog ziet (door een kap over het hoofd of een masker voor de ogen), nog voelt (door alles in te pakken, ook de handen) of nog slaapt. Er wordt gebruikgemaakt van *enhanced interrogations*, versterkte ondervragingen. Officieel zijn dat 'ondervragingen die grenzen aan martelingen', in de feiten gewoon martelingen. Dat zijn grove schendingen van de Conventie van Genève, die een herhaling van de barbarij en willekeur van het nazisme voor altijd wilde verhinderen.

De invasie in Irak werd aan het publiek verkocht onder het voorwendsel van de angst: de angst voor massavernietigingswapens die er niet bleken te zijn. Het was een illegale invasie die bewust het internationaal recht heeft omver gekegeld. *Pre-emptive strike* is in termen van internationaal recht een agressieve oorlog, en sinds Nürnberg³⁰ is dat de hoogste misdaad: de misdaad tegen de vrede. In de Iraakse invasie werd alles uitgeprobeerd: oorlogsmisdaden, martelingen, kampen buiten elke rechtsorde, het gebruik van verarmd uranium en witte fosfor.

De veldtocht van de kapitalistische grootmachten voor geostrategische doeleinden en voor de controle over olie en andere grondstoffen zorgt voor een obscene rechteloosheid. Het kapitalisme ontmenselijkt de mens. Het is volgens het internationaal recht ook onrechtmatig personen zonder vorm van proces uit te schakelen door middel van drones en zonder dat er sprake is van een situatie van 'gewapend conflict'. Onbemande vliegtuigen of drones treffen scholen, trouwfeesten, burgerdoelwitten. In Pakistan hebben Amerikaanse drones honderden burgers gedood die niets met de *war on terror* te maken hadden en die niet op de *kill*-lijst stonden. De massabombardementen op steden: Sirte, Fallujah, Beirut, de vernietiging van civiele infrastructuur: wegen, spoorwegen, bruggen, universiteiten en ziekenhuizen, het ontketenen van sektarische en fanatieke burgeroorlogen,

29 Deprivatie: ontzeggen of ontbernen van een of meer lichamelijke of geestelijke factoren waardoor geestelijke stoornissen ontstaan.

30 Nürnberg: proces tegen 24 nazi-oorlogsmisdadigers in 1945-1946 in de Duitse stad Nürnberg.

de ontvoering van gevangenen naar spookgevangenissen, foltering... de miskening van het menselijke door het kapitalisme vreet zich als betonrot in de hele planeet en inspireert terroristische organisaties zoals IS om net hetzelfde te doen.

3.6. Verdeel en heers: discriminatie, racisme en extreemrechts

Voor het eerst in de menselijke geschiedenis woont meer dan de helft van de wereldbevolking in steden. De grootsteden zijn altijd metropolen van vernieuwing geweest. Ze veranderen, groeien aan en zijn een smeltkroes van allerlei internationale invloeden. Dat is door de internationalisering van de economie nog versterkt. Vandaag kennen de meeste grootsteden een superdiversiteit, met inwoners van zeer verschillende afkomst. Diversiteit is realiteit. Ze is een bron van rijkdom, maar de verandering en superdiversiteit brengen ook de uitdaging mee om intercultureel samen te leven en om een nieuwe progressieve gemeenschappelijke cultuur tot stand te brengen, met de integratie van alle vooruitstrevende aspecten uit de nieuwe diversiteit.

De overgrote meerderheid van de bevolking afkomstig uit de migratie is werknemer en behoort tot de wereld van de arbeid. Ze beleeft daardoor een dubbele confrontatie. Ze wordt geconfronteerd met discriminatie op basis van afkomst, huidskleur of geloof, in het bijzonder bij de toegang tot werk, onderwijs of huisvesting, en ze wordt ook geconfronteerd met onrechtvaardigheden die een sociale oorzaak hebben. Nieuw rechts wil de toekenning van basisrechten meer afhankelijk maken van allerlei voorwaarden. Het zet het principe van onvoorwaardelijke basisrechten op de helling. De gestelde voorwaarden gelden voor steeds meer mensen die door allerlei omstandigheden van een uitkering moeten leven. Voor mensen van buitenlandse afkomst worden daar vaak nog extra voorwaarden aan toegevoegd, zoals taaltesten of inburgeringstrajecten. Sociale onrechtvaardigheid treft mensen van elke origine, maar het onrecht is ook sterk gekleurd. In ons land leeft een op de drie kinderen van geïmmigreerde arbeiders onder de armoededrempel. België scoort daarmee van

alle industrielanden (OESO) het derde slechtste cijfer, vlak na Spanje en de VS. De werkzaamheidsgraad van mensen met een niet-Europese nationaliteit daalde naar 42,7 procent. België scoort daarmee het slechtst van alle 27 EU-landen.

Discriminatie en racisme belangen het geheel van de wereld van de arbeid aan. Als een groep arbeidsters en arbeiders niet dezelfde rechten heeft als de anderen, moet die groep aanvaarden tegen lagere lonen en met slechtere werkvoorwaarden te werken. Daardoor komen de lonen en arbeidsomstandigheden van iedereen onder druk te staan. Europa gebruikt migratie als een wapen in de concurrentie, met het oog op louter economische belangen en als breekijzer voor de arbeidsomstandigheden en de lonen. Het vrij verkeer van werknemers in de Europese Unie en de mogelijkheid voor onderdanen van een lidstaat om in een ander land te werken tegen de socialezekerheidsvoorwaarden van hun land van herkomst (gedetacheerde werknemers), leiden tot sociale dumping. Dat gebeurt vooral in de bouw, het transport en de schoonmaaksector. Nieuwe asociale maatregelen worden dikwijls voorbereid door ze eerst toe te passen tegen arbeiders van vreemde origine. Die zijn immers kwetsbaarder.

Extreme armoede, klimaatrampen en oorlog zetten mensen aan hun land te verlaten en een toevlucht te zoeken op een veiliger plek in de wereld. Deze migranten dienen dikwijls als proefkonijn voor uitzonderingsmaatregelen: het automatisch nemen van vingerafdrukken, een maandenlang verblijf in een detentiecentrum zonder enig strafbaar feit te hebben gepleegd... Of ze zijn het voorwerp van razzia's, massale identiteitscontroles en arrestaties. De Europese Unie is omgebouwd tot 'fort Europa', met ondoordringbare buitengrenzen. Militaire middelen sluiten deze grenzen hermetisch af. Elk jaar betalen duizenden migranten hun poging om die grenzen over te steken met hun leven.

De federale regering heeft de regels om Belg te worden drastisch verstrengd. Vooral mensen met een laag inkomen of met weinig of geen scholing, uitzendkrachten en werklozen zijn daar het slachtoffer van. Wie de nationaliteit aanvraagt, moet voortaan de kennis op niveau A2 van een van de drie

landstalen aantonen, alsook zijn of haar sociale integratie en economische participatie: aan de hand van een diploma, taalkennis, een baan... Het recht op gezinshereniging (tussen gehuwden en tussen ouders en kinderen) wordt bemoeilijkt. Het wordt mensen zonder papieren almaar moeilijker gemaakt hun situatie te regulariseren, zelfs in geval van ernstige ziekte, bijzondere humanitaire omstandigheden of sterke banden met België. Ze worden opgejaagd en het land uitgezet. Dat beleid houdt duizenden arbeiders zonder papieren in de illegaliteit en onzekerheid. Ze zijn dan ook bereid om bijna gratis te werken in een hele reeks sectoren. De Belgische nationaliteit verwerven zou van objectieve criteria moeten afhangen, maar de nieuwe regelgeving vormt een hinderpaal voor wie het het moeilijkst hebben.

Racisme is ook een politiek instrument van 'verdeel en heers'. Het zet wie bang is alles te verliezen op tegen wie niets heeft. Samuel Huntington, de man die de Amerikaanse president Johnson adviseerde bij de bezetting van Vietnam, schreef in 1993 het boek *The Clash of Civilizations*; Nederlandse titel: *Botsende beschavingen*. Het werd meteen gepromoot door het Amerikaanse establishment en overal in de wereld enthousiast onthaald door extreemrechts. In België was Filip De Winter een fan van het eerste uur. Om de tegenstellingen tussen arbeid en kapitaal, tussen nationale bevrijding en imperialisme en tussen de socialistische landen en het imperialisme onder de mat te vegen, lanceerde Huntington de tegenstelling tussen de westerse wereld enerzijds en de islam en het confucianisme³¹ anderzijds.

Deze culturele revolutie van Nieuw Rechts³² is uitgekend en uitgedokterd vanuit strategische doelstellingen. Om de geesten voor te bereiden op

31 Chinees ethisch en filosofisch systeem uitgewerkt door Confucius (551-479 v.Chr.). De cultivering van innerlijke deugden als wellevendheid, rechtvaardigheid, trouw en altruïsme zijn voor het confucianisme het fundament van orde in gezin en maatschappij.

32 De racistische en etnicistische theorieën zijn vandaag vervangen door de culturalistische en identitaire theorieën van Nieuw Rechts, ontwikkeld in de laboratoria van het Institute of Strategic Studies van de Harvard University in de jaren negentig. De Europese versie ervan werd in de jaren 1960 en 1970 ontwikkeld door Nieuw Rechts in Frankrijk dat opriep tot een conservatieve revolutie tegen het 'egalitariteitsdogma' en 'de waanidee van het multiculturalisme'. Nieuw Rechts pleitte voor een diepere 'verworteling' (*enracinement*) van de Europese volkeren in hun tradities en cultuur om een 'Europese culturele renaissance' voor te bereiden.

nieuwe oorlogen en bezettingen in het Midden-Oosten wijst Nieuw Rechts op 'de grote identitaire verschillen' tussen 'hét' Westen en 'd' islam. De weg naar het scenario van een strategische aanval op China wordt ideologisch geplaveid door het belichten van alle vermeende cultuurverschillen tussen 'hét' Westen en 'het Chinese confucianisme'. In deze analyse is er geen sprake meer van fundamentele economische belangen, sociale klassen, de controle over grondstoffen, het veroveren van nieuwe markten. De *framing* van 'botsende beschavingen' heeft extreemrechts wereldwijd geïnspireerd. Dat leidde ook tot nieuw racistisch geweld, zoals de moorden van Hans Van Themsche op Luna en Oulematou en de massamoord van Anders Breivik op 77 jongsocialisten op het Noorse eiland Utøya. Nieuwe extreemrechtse bewegingen zoals Pegida in Duitsland maken de oude extreemrechtse slogans over 'antagonistische culturen' opnieuw actueel.

De verontrustende evolutie van de democratische rechten in Europa maakt de opkomst van extreemrechtse partijen bijzonder gevaarlijk. Nationalistische, xenofobe, autoritaire partijen delen de macht of waren al aan de macht in België, in Zwitserland, in Italië, in Denemarken, in Oostenrijk, in Nederland. Andere zijn hard op weg om aan de macht te komen, zoals in Frankrijk. De traditionele burgerlijke partijen beschouwen de nieuwe of oude extreemrechtse partijen tegenwoordig als fatsoenlijke partijen met wie ze gewoon kunnen omgaan. Als het deze partijen lukt om (mee) te besturen, dan staat in ieder geval een heel arsenaal wetten, politiestructuren en instrumenten ter controle van de bevolking voor hen klaar. Als ze die wetten en structuren in hun volle omvang toepassen, dan worden het instrumenten voor de uitoefening van een open dictatuur tegen de arbeidersbeweging en de democratische beweging. *No pasarán!*

3.7. De democratische rechten als springplank

De democratische en sociale rechten zijn allemaal bereikt door sociale actie. Ze liggen voortdurend onder vuur en naarmate de crisis vordert zal het establishment ze verder en verder willen terugschroeven.

Wij streven ernaar de democratische en sociale rechten uit te diepen, zodat de werkende bevolking meer ademruimte krijgt om de krachtsverhoudingen te veranderen en de strijd voor sociale vooruitgang, voor een duurzaam klimaat, een brede cultuur, internationale solidariteit en vrede te voeren. Maar zolang de industriële, financiële en politieke elite de controle heeft over de richting die de maatschappij uitgaat, zullen de democratische rechten nooit definitief verworven zijn en zal de democratie nooit volledig zijn. Dan blijft ze immers onderworpen aan de beperkingen die de macht van het grote geld oplegt. En in elke periode van crisis stellen de machthebbers alles in het werk om rechten in te perken en af te nemen. Om economische redenen: om meer winst te maken. Maar ook om politieke redenen: om de sociale weerbaarheid te verzwakken.

Daarom ijveren we voor democratische rechten vanuit een breder perspectief, een langetermijnvisie: het perspectief van een andere maatschappij die niet langer draait rond de navel van de één procent oververmogenen. Een maatschappij van, voor en door die andere 99 procent. Een maatschappij waar miljoenen gewone werkende mensen voor het eerst echte politieke en sociale inspraak krijgen over alle essentiële kwesties van het samenleven: werk, loon, pensioen, onderwijs, de zorg, wonen, milieu... Een democratie die echte gelijkheid garandeert en actieve participatie verzekert, die geen roofbouw pleegt op de natuur, en die nieuwe culturele waarden in de samenleving mogelijk maakt. Dat is ons streefdoel.

4. WE MOETEN NU VERANDEREN, VOORDAT HET KLIMAAT ALLES VERANDERT

De mensheid is tegen hoge snelheid haar eigen levensomstandigheden aan het vernietigen, zo geven wetenschappelijke studies aan. Die hebben het over de vervuiling van de grond en de drinkwatersystemen, het storten van massa's landbouwchemicaliën in het milieu, het uitstoten van broeikasgassen in de atmosfeer en over de schade aan de biodiversiteit, die op enkele tientallen jaren tijd gehalveerd dreigt te worden.

Maar spreken over 'de mensheid'? Dat komt over alsof er geen concrete oorzaken zouden zijn en geen verantwoordelijken voor de vuilstort, de ontbossing en de woestijnvorming. Die oorzaken en verantwoordelijken zijn er wel degelijk. Er zijn verantwoordelijken en er zijn slachtoffers. Dat geldt bijvoorbeeld voor de problemen met de drinkwatervoorziening. Die zijn ernstig voor veel landen in het Zuiden en tegelijk een bron van verrijking voor de enkele monopolies die zich het water hebben toegeëigend. Fosfaten en nitraten vergiftigen de grond en de zee. De verantwoordelijken? De industriële chemische landbouw, waar de voedingsindustrie en chemiegiganten hun lot aan verbonden hebben. En de ongewoon snelle opwarming van het klimaat is het product van de industriële revolutie. Het dringt stilaan door dat er "een oorlog woedt tussen het klimaat en het kapitalistische systeem", zoals Naomi Klein het uitdrukt. Elk van onze voorbeelden heeft zijn weerslag op de biodiversiteit, op het verdwijnen van diersoorten, van koraalriffen en planten.

En er zijn nog andere milieuproblemen: de uitputting van de grondstoffen, de vervuiling van de atmosfeer door fijn stof, de verzuring van de oceanen enzovoort. We concentreren ons hier op de opwarming van het klimaat omdat dit probleem zo ingrijpt op de levensomstandigheden op aarde en omdat de aanpak ervan ook een impact heeft op veel andere terreinen.

4.1. De feiten zijn onbetwistbaar

Het klimaatpanel van de Verenigde Naties, het IPCC, centraliseert en actualiseert voortdurend de beschikbare gegevens over de klimaatwijziging. Duizenden wetenschappers uit de hele wereld werken daar aan mee. En zoals het wetenschappers betaamt, is het IPCC heel voorzichtig in zijn conclusies. In 2014 bracht het IPCC zijn vijfde rapport uit: het staat vast dat de ongekeerde versnelling van de klimaatopwarming wordt veroorzaakt door de menselijke activiteit op aarde, en het staat ook vast dat de inspanningen om die opwarming in te dijken volstrekt onvoldoende zijn. Ze bedraagt nu 0,85 graden Celsius, vergeleken met de beginjaren van het industriële tijdperk (1880). Vooral sinds 1950 gaat het sneller dan ooit. Daarvoor zorgt de uitstoot van broeikasgassen³³. We gebruiken immers fossiele brandstoffen voor de aanmaak van elektriciteit, voor de productie, voor vervoer en verwarming. Een andere oorzaak is de grootschalige ontbossing en het verlies van plantengroei en biomassa op de planeet, waardoor minder CO₂ wordt opgeslagen. En onze industriële landbouw is allesbehalve duurzaam, ook dat zorgt voor een verlaagde absorptie van CO₂ en een verhoogde uitstoot van methaan. De oceanen raken verzadigd zodat de CO₂ in de atmosfeer blijft hangen. Het IPCC-rapport meldt dat 1983-2012 op het noordelijk halfrond de warmste dertigjarige periode is geweest van de laatste 1400 jaar.

Als het zo doorgaat, zal de atmosfeer tegen het einde van deze eeuw met 3,7 à 4,8 graden Celsius opwarmen. Dat is een absoluut te vermijden scenario dat de levensomstandigheden drastisch zou wijzigen en delen van de aarde onleefbaar zou maken. Daarom is de consensus³⁴ gegroeid dat de temperatuur op aarde niet meer dan twee graden Celsius mag stijgen. Dat is op zich al een compromis, onder zware druk van multinationale ondernemingen. Voor een aantal laaggelegen eilandstaten en voor heel Afrika onder de Sahara is dat scenario al een ramp. Eigenlijk is een opwarming met anderhalve graad waarschijnlijk al meer dan de limiet, omdat

33 Broeikasgassen: gasvormige bestanddelen van de atmosfeer die infrarode straling absorberen en weer uitstralen en zo bijdragen aan het broeikas effect. Het bekendste broeikasgas is CO₂. Door het verbranden van fossiele brandstoffen – olie, gas en kolen – brengen we CO₂ (koolstofdioxide) in de atmosfeer.

34 Consensus: eensgezindheid.

ze wellicht onomkeerbare mechanismen op gang trekt die bijvoorbeeld het zeeniveau sneller doen stijgen. Vanuit het voorzorgprincipe moet de drempel dus nog een stuk lager dan die anderhalve graad. Nu al zijn de gevolgen van de temperatuurstijging duidelijk merkbaar, vooral aan de poolkap, waar de ijsvlaktes snel krimpen. We merken de gevolgen ook aan de grillen van het weer en aan de hevigheid van natuurrampen. Het gelag betalen de inheemse volkeren, de eiland- en woestijnstaten, de boeren en vissers in arme landen: kortere groeiseizoenen, achteruitgang van de landbouwgronden, minder opbrengsten, een tekort aan zoetwater. Nu al zijn miljoenen op de vlucht voor ondervoeding en hongersnood.

4.2. De opdracht is duidelijk

Om de klimaatverandering binnen de perken te houden moet de uitstoot van broeikasgassen drastisch naar beneden. De mensheid heeft al 2100 gigaton³⁵ CO₂ in de atmosfeer gebracht. Om onder de limiet van een stijging met twee graden te blijven, mag daar in de toekomst nog maximum 800 gigaton bijkomen. Niet meer. Dat is het 'budget' van de mensheid. Met de huidige uitstoot is dat budget binnen 16 jaar opgebruikt. Mikken we op de limiet van anderhalve graad, dan is het budget nu al opgebruikt. Dat betekent dat een negatieve uitstoot of fixatie van broeikasgassen noodzakelijk wordt.

Het probleem wordt sinds 1988 algemeen erkend. De Verenigde Naties hebben het in 1992 tot een dringend wereldprobleem uitgeroepen op de Top van Rio de Janeiro. Het leidde in 1997 tot het Protocol van Kyoto dat van kracht is sinds 2005. Kyoto heeft een eerste norm vastgelegd voor de uitstoot van de oude industrielanden, behalve voor de VS, die in Kyoto niet thuis gaven. De uitstoot van broeikasgassen moest in de periode 2008-2012 met gemiddeld 5,2 procent verminderen, vergeleken met 1990.³⁶ De ambitie was bescheiden. Europa haalde de doelstelling, geholpen door de crisis en door overvloedig gebruik te maken van perverse pseudo-

35 Een gigaton is een miljard metrische ton.

36 8 % voor de Europese Unie, 7,5 % voor België.

manieren van emissiereductie.³⁷ Maar het wereldresultaat is andersom: sinds 1990 is de globale uitstoot nog met 40 procent toegenomen.

Het Kyoto-protocol is ondertussen tot 2020 verlengd, met een streefcijfer van 18 procent reductie tegenover 1990. Maar het protocol bindt in de praktijk alleen nog de Europese Unie en Australië, want naast de VS hebben nu ook Canada en Japan zich teruggetrokken. De VS en Japan investeren massaal in de uitbating van teerzanden en schaliegas. En Japan viel na de kernramp in Fukushima terug op fossiele brandstoffen. In 2020 treedt een nieuw klimaatprotocol voor de wereld in werking. De inhoud daarvan zal beslist worden op de klimaattop van Parijs, eind 2015.

Bij elk nieuw IPCC-rapport klinkt de alarmbel luider. Om de temperatuurstijging tot twee graden Celsius te beperken, moet de werelduitstoot van broeikasgas tegen 2050 met wel veertig tot zeventig procent verminderen.³⁸ De cruciale vraag luidt: hoe gaan we die inspanning verdelen? De landen in ontwikkeling willen hun ontwikkelingsachterstand inhalen en kunnen een rem daarop missen als kiespijn. De grootste uitstoot staat sinds de industriële revolutie op het conto van het Westen. De opkomende landen en ontwikkelingslanden willen het Westen dan ook de grootste inspanning zien leveren. Voor de oude geïndustrialiseerde wereld betekent dat: een vermindering van de uitstoot met 40 procent tegen 2020 en met wel 90 tot 98 procent tegen 2050. Dan moet de uitstoot van de rijke geïndustrialiseerde landen elk jaar met 8 tot 10 procent omlaag. De opkomende en ontwikkelingslanden vragen van het Westen ook de overdracht van technologie.

Dat maakt meteen de inzet van de klimaatproblematiek heel erg duidelijk. Alleen een grootscheepse, geplande en gecoördineerde inspanning kan

37 Het gaat om een mechanisme waarbij rijke landen 'schoneluchtcertificaten' kunnen kopen in ontwikkelingslanden: CDM of *Clean Development Mechanism*, wat hen veel minder kost dan zelf te moeten investeren in uitstootbeperking.

38 Tegenover het referentiejaar 1990. Volgens het 5^e IPCC-rapport is de opgelopen achterstand alzo groot dat er vanaf 2050 broeikasgas uit de lucht en de oceanen moet gehaald worden, om te komen tot een emissievermindering van 120 % tegen 2100, in vergelijking met 1990.

zo'n resultaat opleveren. Voor de aanpak van de klimaatproblematiek zijn drie assen van investeringen essentieel:

(1) We moeten het gebruik van fossiele brandstoffen drastisch terugschroeven en ze op termijn volledig vervangen door hernieuwbare energie uit zon, wind, water en biomassa uit afval.

(2) We moeten de energie-efficiëntie drastisch verhogen en tegelijk een minder energieverslindende productie, vervoer en verwarming of koeling ontwikkelen. Als we besparen op verwarming en vervoer hebben we veel minder fossiele energie nodig. De isolatie van gebouwen en woningen en de uitbouw van het openbaar vervoer zijn hier cruciaal. Het doel moet zijn te komen tot koolstofneutrale steden en koolstofneutrale productiezones. Dat kan door een combinatie van hernieuwbare energie en energie-efficiëntie, waarbij warmtekrachtkoppeling en slimme netwerken voor stadsverwarming en koeling een belangrijke bijdrage kunnen leveren.

(3) We moeten meer investeren in de capaciteit voor CO₂-absorptie in plantengroei, bodemleven en waterleven. Daar is een actief beleid van herbebossing, ecologische landbouw, vergroening van de stadsomgeving en bescherming van de natuurlijke ecosystemen voor nodig.

4.3. De samenleving staat voor grote keuzes

Kunnen we met de huidige technologie de volledige overgang maken naar hernieuwbare energiebronnen? Studies van internationale en nationale energiespecialisten bewijzen van wel. Het is zelfs mogelijk om dat tegen 2050 te realiseren.

Waarom gebeurt het dan niet? De belangrijkste rem is niet technologisch, maar politiek: de hardnekkigheid waarmee de politieke wereld blijft vasthouden aan de werking van de marktmechanismen om die energietoegang te realiseren, en de nog grotere hardnekkigheid waarmee ze rekent op de goodwill van het privékapitaal. Dan beslist uiteindelijk de rentabi-

liteit over de investeringen en de langetermijnpolitiek en blijft alle rationaliteit zoek.

De kwalijke gevolgen zullen niet uitblijven: (1) de overgang naar een duurzame en koolstofneutrale economie zal afgeremd worden in plaats van kordaat aangepakt; (2) de grote internationale klimaatconferenties zullen maar weinig dwingende resultaten opleveren; en (3) bij gebrek aan een structurele aanpak zal uiteindelijk de kleine consument het gelag betalen.

(1) De logica van de competitiviteit schrijft voor dat investeringen alleen gebeuren wanneer ze hogere winstverwachtingen creëren. De overgrote meerderheid van de bedrijven remt daarom dure milieuvriendelijke investeringen zolang mogelijk af, tenzij die snelle besparingen opleveren. De groep kapitalisten die munt slaan uit de duurzaamheidsindustrie, is klein. Zij lanceren zich om als eerste een toekomstmarkt in te palmen. Maar zolang hernieuwbare energiebronnen meer kosten dan fossiele brandstof, zal de onzichtbare hand van de markt ervoor zorgen dat de drastische overgang naar een duurzame economie uitblijft. Alle klimaatwaarschuwingen ten spijt.

De 200 grootste olie-, gas- en steenkoolmonopolies, giganten die met een gezamenlijke marktwaarde van 4.000 miljard dollar het bbp van heel Latijns-Amerika evenaren, laten hun imperium niet aantasten. Ook niet uit ecologische overwegingen en zelfs niet als de toekomst van de planeet op het spel staat. Zij rekenen alleen in termen van maximale winst voor de aandeelhouders. Als we de aarde leefbaar willen houden, en dus onder de opwarmingslimiet van twee graden willen blijven, moeten we dringend omschakelen. Met het oog op die doelstelling moet een derde van de olie-reserves, de helft van de gasreserves en viervijfde van de kolenreserves in de grond blijven. Dat is een radicale verandering. Ook de ontginning van teerzanden in Canada moet stoppen en olieboringen binnen de poolcirkel zijn uitgesloten.

Maar vandaag gebeurt het tegendeel. De 200 grootste energiebedrijven besteden massaal veel geld om nog nieuwe olie- en gasvoorraden te

vinden. Vaak ook met gevaarlijke diepwaterboringen. Ze spenderen daar jaarlijks niet minder dan 670 miljard dollar aan. Dat geld wordt dus niet geïnvesteerd in de zoektocht naar nieuwe, hernieuwbare energiebronnen en evenmin in onderzoek. De energiemultinationals doen dat niet, omdat dit hun positie in het gedrang zou brengen. Zij willen jaarlijks 125 miljard dollar dividenden blijven uitbetalen aan hun aandeelhouders. Als de limiet van 2 graden opwarming ernstig zou genomen worden, dan wordt tweederde van de reserves van deze energiereuzen *on hold* gezet, en wellicht voor altijd. Daarom gaan ze dwarsliggen en proberen ze elke radicale ommezwaai van de energiepolitiek tegen te houden, met al hun politieke, financiële en economische middelen. Nee, wij kunnen onze toekomst niet in handen laten van de private belangen van deze monopoliebedrijven.

(2) Het Kyoto-protocol rekt erop dat de uitstootnormen haalbaar worden door het in het leven roepen van een koolstofmarkt. Moet 'de markt' eens te meer de problemen oplossen? Laten we eens kijken. Elk land krijgt een aantal uitstootrechten, netjes verdeeld over de meest vervuilende bedrijven. Die rechten moeten jaarlijks dalen. Bedrijven die minder uitstoten dan hun quota, kunnen hun resterende rechten verkopen op een 'koolstofmarkt'. Maar ze kunnen ook bijkomende rechten aankopen, indien hen dat goedkoper uitkomt dan te investeren om hun uitstoot te beperken. Of nog interessanter: ze kunnen projecten gaan financieren die de uitstoot beperken in ontwikkelingslanden of in andere landen van de EU. Dat is dikwijls goedkoper en het levert hen rechten op die ze weer kunnen verhandelen. Zo onttaardt het klimaatbeleid in een beursspel. Door de crisis is de marktprijs van de uitstootrechten ingestort, je kon heel goedkoop rechten kopen voor de toekomst. Besluit: met de uitstootrechten in de industrie wordt even perfide gehandeld als met de rommelproducten in de banksector. De gevolgen daarvan zijn misschien nog veel catastrofaler voor de toekomst.

(3) Als de markt redding moet brengen, kennen we de uitkomst: de kostprijs van brandstof en afval gaat omhoog door ecotaksen en vuilnistaksen. Zo gaat het altijd met de 'markt': de rekening voor de mislukkingen wordt richting de consument geschoven. Zo betalen uiteindelijk niet de grote vervuilers, niet degenen die de transitie naar een duurzame economie

afremmen, voor de strijd tegen de klimaatverandering, maar de werkende bevolking en de armste gezinnen.

De keuze is de volgende: de klimaatcrisis zoveel mogelijk bedwingen (*mitigatie*) of de gevolgen ervan ondergaan en zich aanpassen (*adaptatie*). Als de ommekeer er niet snel komt, wordt het onvermijdelijk de tweede piste, hoe rampzalig die ook mag zijn. *Après nous le déluge?*

Er is een natuurlijke reden waarom die ommekeer zo snel moet. Koolstof die in de atmosfeer terecht komt, blijft daar miljoenen jaren. Het is een cumulatief³⁹ proces en het duurt heel lang vooraleer een daling van de uitstoot ook effect heeft op het klimaat. Er is ook een financiële reden. De aanpassing aan de klimaatontarding zal veel meer kosten dan de investeringen die nu nodig zijn om naar honderd procent hernieuwbare energie te gaan. Die investeringen kosten (volgens het Stern-rapport over de economische effecten van klimaatverandering) jaarlijks drie procent van het wereld bbp. Maar de 200 energiemonopolies willen uitdrukkelijk de kosten van deze omschakeling niet dragen.

Zal de samenleving de keuze in handen laten van die private belangen en van de markt? Of zal ze de keuze maken voor een koolstofarme productie en voor een beleid dat de planeet niet vernietigt maar in stand houdt voor de toekomstige generaties? Maar die keuze kan niet in een maatschappij waar het paradigma van de markt de scepter zwaait. Er is een maatschappelijke ommezwaai nodig, zodat planning op lange termijn en op grote schaal mogelijk wordt en alle wetenschappelijke en technologische kennis optimaal kan ingezet worden. Dat is ons engagement voor het socialisme 2.0.

4.4. De sociale en ecologische strijd sluiten bij elkaar aan

Voor alle bevolkingslagen is het klimaat hetzelfde. Maar niet alle bevolkingslagen lijden even hard onder de klimaatrampen. De rijksten van deze

39 Cumulatief: bij elkaar optellend.

wereld hebben veel meer middelen om zich te beschermen tegen stormen en overstromingen, en zeker tegen hongersnood. De miljoenen en miljoenen armste mensen zullen het zwaarst te lijden hebben van de opwarming. De strijd voor een leefbare en duurzame planeet gaat hand in hand met die voor sociale rechtvaardigheid.

In de landen van het Zuiden ontwikkelt zich nu al een humanitaire catastrofe. Vissers, landbouwers en veetelers klagen er over dolgedraaide seizoenen, zware stortbuien en cyclonen, verschroeiende droogtes en een tekort aan zoet water. Nu al gaan miljoenen mensen op zoek naar een meer leefbare plek. Een vlak en heel kwetsbaar land als Bangladesh geeft nu al een miljard dollar per jaar uit aan maatregelen tegen de gevolgen van de klimaatverandering. Dat is 5 procent van de begroting. Maar het is een illusie te denken dat alleen het Zuiden zal getroffen worden.

Vooraf in de rijkste landen kan voor heel de wereld een positieve verandering afgedwongen worden. Maar de bestuurders en de grote aandeelhouders van de oliereuzen, de energiemultinationals, de autofabrikanten en de landbouwconglomeraten willen de omschakeling niet maken. Zij blijven fossiele brandstoffen oppompen en gigantische hoeveelheden broeikasgassen uitstoten. Het kapitalisme kent immers geen voorzorgprincipe, het kent alleen maar het winstprincipe. Zo wordt ook de klimaatproblematiek een conflict met tegengestelde sociale belangen, een klassenconflict.

De markt zal de klimaatcrisis niet oplossen, en de multinationals ook niet. Wij moeten het stuur van de samenleving zelf in handen nemen. Ecologische vernieuwing is: investeren in openbare energiebedrijven onder democratische controle, op lokaal en nationaal niveau. We vervangen de chaos van de vrije markt door de geplande uitbouw van een duurzaam energiesysteem. Ecologische vernieuwing is: inzetten op wetenschappelijk onderzoek naar milieuvriendelijke technologieën en duurzame energiebronnen, los van private bedrijfsbelangen en marktmechanismen. Ecologische vernieuwing is: ijveren voor een modern, fijnmazig, betrouwbaar en betaalbaar openbaar vervoersnet. Investeren in isolatie en energie-

besparing. En durven nadenken over ecologische mobiliteit, met containertreinen en fietsostrades. Dat zijn allemaal dringende maatregelen die vandaag nodig zijn.

De sociale en de ecologische strijd zouden natuurlijkerwijze, als vanzelf, bij elkaar moeten aansluiten. De milieubeweging, de sociale beweging en de vakbonden staan tegenover dezelfde tegenstanders. De jarenlange pleitbezorgers van de liberalisering, privatisering en deregulering, zijn ook nu wars van strenge normen en prediken het vertrouwen in de markt om de klimaatcrisis aan te pakken. Het is van grote betekenis dat het Internationaal Vakverbond er sinds 2009 voor pleit om van het klimaat een syndicaal actieterrein te maken. Aan de andere kant zal de klimaatbeweging maar het vertrouwen krijgen van de werkende bevolking als ze zich inspannt om de ecologische problematiek te koppelen aan de zaak van de sociale rechtvaardigheid. Het gevecht voor een duurzame economie is essentieel ook een gevecht voor meer werkgelegenheid, betere woningen en stedenbouw, gezonde voeding en een gezondere leefomgeving voor iedereen. Wordt die band gemaakt, dan wordt dat gevecht voor een duurzame maatschappij een hefboom om aan een echt andere samenleving te bouwen, bevrijd van de almacht van de monopolies, gebaseerd op sociale en ecologische rechtvaardigheid.

2.

POSITIEVE AMBITIES

1. **De strategie van verandering**
2. **Ambitie versus routine**
3. **Een partij als geen ander**

INHOUD

1. **DE STRATEGIE VAN VERANDERING 81**
 - 1.1. Partij van de werkende klasse **81**
 - (1) Naar het geheel van de werkende klasse **81**
 - (2) Sterke basisgroepen **83**
 - (3) Geleidelijke vooruitgang **84**
 - (4) Grote uitdagingen **85**
 - 1.2. Partij van de jeugd **87**
 - (1) De jeugd draagt de verandering in zich **87**
 - (2) Geef jongeren hun plaats **88**
 - (3) Drie jongerenorganisaties **89**
 - (4) De jongeren in het hart van de partij **95**
 - 1.3. Partij van de progressieve verbinding **97**
 - 1.4. Een brede culturele strijd **99**
 - (1) Bouwen aan een eigen cultuur **101**
 - (2) Een breed proces van culturele bewustwording **102**
 - (3) Een eigen taal, wars van dogma's en jargon **104**
 - 1.5. De sociale strijd en de volksvertegenwoordiging **106**
2. **AMBITIE VERSUS ROUTINE 112**
 - 2.1. Groeipijnen **112**
 - 2.2. Strategisch nadenken **115**
 - 2.3. Een sterke ruggengraat **118**
 - 2.4. Vrouwen **121**
 - 2.5. De Rode Duivels van de politiek: één nationale en tweetalige ploeg **127**
 - 2.6. Vorming geeft het nodige inzicht om bewust te handelen **131**
3. **EEN PARTIJ ALS GEEN ANDER 136**
 - 3.1. Een actieve ledenpartij **136**
 - (1) Van 1000 naar 10.000 leden **136**
 - (2) De basisgroepen zijn de zintuigen en ledematen van de partij **139**
 - (3) Het belang van de kaderleden en waarom er altijd te kort zijn **142**
 - 3.2. Een eigentijdse communistische partij **143**
 - 3.3. Een rijke sociale geschiedenis **146**
 - (1) 1966-1979: Het begin **146**
 - (2) 1979-1989: De neoliberale jaren **153**
 - (3) 1989-1999: Een wereld in volle verandering **158**
 - (4) 1999-2008: Van crisis naar partijvernieuwing **163**

1. DE STRATEGIE VAN VERANDERING

- 1.1. Partij van de werkende klasse
- 1.2. Partij van de jeugd
- 1.3. Partij van de progressieve verbinding
- 1.4. Een brede culturele strijd
- 1.5. De sociale strijd en de volksvertegenwoordiging

1.1. Partij van de werkende klasse

(1) Naar het geheel van de werkende klasse

De PVDA is in de eerste plaats de partij van de werkende klasse. De werkende klasse is de enige fundamentele kracht in de sociale strijd voor hervormingen en voor maatschappijverandering.

De werkende klasse is het deel van de bevolking dat in loondienst werkt, en ze maakt de overgrote meerderheid van de bevolking uit. Ze bestaat uit verschillende lagen. (zie *Bijlage: De sociale structuur van de Belgische samenleving*)

Om strategische redenen concentreren we ons *in de eerste plaats* op de grote industriële productieketens en op de sleutelsectoren van de economie. De productie is de basis van de samenleving. De loontrekkenden in de maakindustrie¹ vormen de kern van de brede werkende klasse. In die kern vormen de grote productieve sectoren de belangrijkste bastions van ervaring en strijd enerzijds, en van economisch belang anderzijds. En dus willen we ervoor zorgen dat we zeker daar actief zijn, in het hart van de economie. Onze sociale geschiedenis leert ons ook dat de arbeidersbeweging in de grote productieketens van de maakindustrie en in de sleutelsectoren vaak

1 Maakindustrie: economische sectoren waarbij grootschalig en machinaal materialen tot nieuwe producten worden verwerkt.

het verste staat in organisatie en strijd. Daar werken de meeste mensen samen. Daar is men het meest gevormd, georganiseerd en gedisciplineerd door de productie. Daar bestaat een grote kennis van de moderne productietechnieken en -planning. Daar zijn dikwijls ook strijdtradities aanwezig. Dat zijn allemaal redenen waarom de arbeidersbeweging van de grote productieketens en de sleutelsectoren vaak het best in staat is om de andere lagen van de werkende klasse mee te trekken in de emancipatorische strijd voor een samenleving zonder uitbuiting. Dat werd ook duidelijk tijdens de algemene stakingsbeweging van eind 2014.

Met *productieketens in de maakindustrie* bedoelen we zowel het moederbedrijf als de toeleveringsbedrijven, inclusief de interimarbeid en precare arbeid die daarmee verbonden zijn. Rond de grote bedrijven zijn tientallen toeleveringsbedrijven, onderaannemingen, interimkantoren en bedrijfjes van pseudozelfstandigen ontstaan. Omdat grote bedrijven met een keten van verschillende toeleveringsbedrijven en onderaannemingen werken, zijn de loon- en arbeidsvoorwaarden binnen een bepaalde productieketen erg verschillend. Dat zagen we bijvoorbeeld bij Ford Genk en zijn toeleveringsbedrijven. Het betekent dat er binnen de productie een heel divers palet van statuten en contracten bestaat en dat nieuwe lagen zoals tijdelijke werknemers, interims, dagloners, thuiswerkers en schijnzelfstandigen in aantal toenemen. Zij werken vaak in heel kleine bedrijven waar geen vakbond aanwezig is en dat maakt hun situatie moeilijker. Tegelijk maakt die evolutie de moederbedrijven erg kwetsbaar, omdat in tijden van sociale onrust of staking geen onderdelen meer worden geleverd. Met *sleutelsectoren* bedoelen we de energieproductie, het waterbeheer, het transport en de opslag.

Om de werkende klasse haar voortrekkersrol in de emancipatiestrijd ten volle te laten spelen, is het noodzakelijk dat de partij in de allereerste plaats verder groeit in de tientallen grote productieketens in de maakindustrie en in de sleutelsectoren.

In de tweede plaats willen we een politieke werking ontwikkelen onder alle lagen van de werkende bevolking. Dat wil zeggen: ook onder het half

miljoen loontrekkenden in de dienstverlening (vaak verbonden met de industrie), het half miljoen mensen in de gezondheids- en welzijnssector, de vierhonderdduizend loontrekkenden in het onderwijs, het miljoen ambtenaren bij de overheid, de loontrekkenden uit de handel en het half miljoen werklozen. Dat is een heel divers palet, en dat houdt in dat we onze werking en onze taal moeten diversifiëren². Daarbij willen we ook specifiek aandacht schenken aan jongeren, aan vrouwen en aan loontrekkenden van allochtone afkomst. Dat zijn de drie categorieën die het meest door de crisis worden getroffen, en/of ook vaak een situatie van dubbele uitbuiting ondervinden.

(2) **Sterke basisgroepen**

De belangrijkste organisatieplaats in de wereld van de arbeid is de werkvloer. Arbeidsters en arbeiders organiseren in een basisgroep op een bedrijf is geen eenvoudige zaak. Het werkritme neemt toe: steeds-meer-doen-met-minder-mensen. De werkzekerheid neemt af: preciaire arbeid, een groter personeelsverloop, patronale repressie. Maar daarnaast is er veel sociaal contact, samenwerking, kameraadschap, en solidariteit. Sterke basisgroepen op de werkvloer blijven onze prioriteit.

De werkvloer is niet de enige organisatieplaats. De Belgische sociale geschiedenis telt een rijke waaier van arbeidersorganisaties. Plaatselijke en wijkgebonden verenigingen waar tienduizenden arbeiders, arbeidsters, arbeidersvrouwen en jongeren samenkomen. We spreken dan over de sportclubs, toneelgezelschappen, fanfares, culturele organisaties, coöperatieven, turnkringen, jeugdbewegingen, vrouwenorganisaties en andere verenigingen die door de arbeidersbeweging werden opgericht.

Ook die brede culturele organisaties van de werkende klasse zijn cruciaal voor de emancipatiestrijd. Er zijn dus veel nieuwe initiatieven nodig om de partij uit te bouwen in de brede werkende klasse. Elke afdeling kan daar creatief over nadenken en voorstellen doen voor laagdrempelige activiteiten,

2 Diversifiëren: verscheidenheid aanbrengen.

zoals een uitstapje, een culturele rondleiding in een centrumstad, een bezoek aan een tentoonstelling, een filmavond...

(3) Geleidelijke vooruitgang

De laatste jaren is de partij vooruitgegaan in de opbouw van sterke afdelingen. Het aantal afdelingen in de wereld van de arbeid is in de voorbije vijf jaar met 150 procent gestegen, het totale aantal partijleden in de werkende klasse met 75 procent.

In alle provincies is er vooruitgang gemaakt. In provincies waar we meer geïnvesteerd hebben in de leiding van de arbeiderswerking is de vooruitgang sterk; in andere provincies minder. Dat heeft in die provincies soms ook te maken met het verdwijnen van grote bedrijven als Ford in Limburg en ArcelorMittal in Luik.

Niet alleen in aantal, ook in hun werk op het bedrijf hebben onze afdelingen stappen vooruit gezet. Tijdens de kiescampagne van 2014 hebben we 5.000 enquêtes opgehaald in de bedrijven. In bijna alle groepen hebben groepsleden met de verkiezingsenquête en de stemkaartjes gewerkt. Ze hebben politieke discussies gevoerd met hun collega's. Ze hebben de positieve resultaten van de verkiezingen mee mogelijk gemaakt. In de sociale strijd tegen de rechtse regering hebben onze bedrijfsafdelingen hun collega's geïnformeerd over de asociale maatregelen.

De vooruitgang van onze afdelingen in de wereld van de arbeid berust op drie elementen: (1) meer analyses en studies op maat van de werkende mensen, (2) betere samenwerking met de vakbonden en (3) meer aandacht, sturing en investering vanuit de leiding.

In de eerste plaats beschikken we nu over meer en betere analyses en studies op maat van de werkende mensen dan vijf jaar geleden. We hebben autoriteit opgebouwd met de tussenkomsten van onze woordvoerders in de media en met de bestseller *Hoe durven ze?*, die ook in vakbondsmiddeledens breed is gelezen. We hebben autoriteit opgebouwd met studies over

de belastingen, de stijgende energieprijzen, de gezondheidszorg, de pensioenen. Maar ook met studies ter ondersteuning van de werknemers in verzet: over de loonnorm, de index, de btw, de sluiting van ArcelorMittal en van Ford Genk. Deze studies doorbreken het idee van de onvermijdelijkheid van het liberale beleid waar geen alternatief voor zou bestaan. Ze sluiten aan bij de boosheid en het verzet van de mensen op het terrein.

In de tweede plaats heeft ons Vernieuwingscongres (2008) een andere verhouding met de vakbonden mogelijk gemaakt. We hebben nu veel meer het profiel van een politieke partij die principieel haar visie verdedigt, maar ook soepel en tactisch weet op te treden, met respect voor de vakbonden. Die houding heeft stap voor stap voor meer openheid gezorgd: verschillende voorstellen van de partij worden door de vakbonden ernstig genomen, specialisten van onze studiedienst worden uitgenodigd, bij de verkiezingen van 2014 stond een recordaantal syndicalisten op onze lijsten en schoven talrijke vakbondsmensen de PVDA als valabele politieke kracht naar voren.

Ten derde is er ook meer aandacht, sturing en investering geweest vanuit de partijleiding. De opvolging van onze groepen en het werk van hun leden in hun bedrijf is centraler gezet in de partij. Meer begeleiding vanuit de provinciale leiding, meer materiaal op maat van onze afdelingen, meer feedback³ van beneden naar boven. We hebben oriëntaties gemaakt voor de arbeiderswerking, een handboekje geschreven voor de groepsvoorzitters, seminars georganiseerd voor het uitwisselen van ervaringen, provinciale verantwoordelijken aangeduid en evaluaties gemaakt van de positieve ervaringen. We hebben ook een departement arbeid opgericht, dat het verdere werk moet leiden.

(4) **Grote uitdagingen**

Deze vooruitgang is een weerlegging van het idee dat het vandaag niet mogelijk zou zijn als partij nog sterke krachten op te bouwen in de wereld

3 Feedback: terugkoppeling, zodat bijsturing mogelijk is.

van de arbeid. Maar we mogen de kop niet in het zand steken. De rechtse krachten hebben nog altijd veel invloed in de bedrijven. De partij is nog lang niet zover dat ze in de belangrijkste bedrijven en sectoren een grote en beslissende bijdrage kan leveren aan de ontwikkeling van de sociale strijd. Afgemeten aan de noden en aan de globale groei van de partij in de voorbije jaren, blijft de toename van partijleden en -afdelingen in de wereld van de arbeid onvoldoende. Spontaan gaat dit vlotter in wijken en gemeenten. De eerste uitdaging blijft dan ook: hoe maken we van de grote productieketens in de maakindustrie en sleutelsectoren bastions van de sociale strijd, hoe versterken we daar de partij?

Meer aandacht en man- en vrouwkracht voor sterke afdelingen in de grote productieketens van de maakindustrie en de sleutelsectoren. Meer materiaal op maat van de werkende mensen. Creatieve en nieuwe wegen voor de partijwerkingen in de bedrijven. Meer nieuwe en jonge partijleden in de wereld van de arbeid. Meer arbeidsters en arbeiders die onze basisgroepen leiden en op hoger niveau kadertaken opnemen. Dat moeten onze belangrijkste bekommernissen zijn in de komende jaren.

We ondersteunen syndicalisten en hun vakbonden om met hun ideeën en acties buiten de lijntjes van de marktwetten en van het eenheidsdenken te kleuren en voor offensieve eisen te gaan. We ondersteunen een brede visie en een participatieve aanpak van het vakbondswerk. Het idee dat strijd loont, is wezenlijk. De hoge werkdruk, de complete flexibiliteit, het competentie management en de werkonzekerheid wekken veel woede op. Die woede wordt frustratie als ze zich niet kan omzetten in gezamenlijk verzet. Te veel frustratie leidt tot verdeeldheid, verklikgedrag, pesterijen en racisme.

Wie de collega's wil sensibiliseren, moet met hen spreken. Dat is vandaag de dag minder evident dan het lijkt. Het aantal vakbondsafgevaardigden die op elk moment weg kunnen van hun machine om syndicaal werk te doen, is beperkt. De patroons hebben veel middelen om dat recht in te perken of onmogelijk te maken: dreiging, chantage, de collega's het werk laten doen van de vakbondsafgevaardigde die zijn/haar ronde doet (en zo

de collega's 'strafft'). Geen sociale actie zonder een syndicale tegenmacht op het bedrijf. Daarom werkt de partij mee aan de versterking van de vakbondskracht.

1.2. Partij van de jeugd

De jongeren van vandaag zijn de generatie van de crisis. De eerste generatie sinds de Tweede Wereldoorlog die het minder goed dreigt te hebben dan de vorige generaties. Voor die jeugd lijkt de tijd van de Koude Oorlog en van het anticommunisme van vorige eeuw lang vervlogen. De nieuwe generatie is wel op zoek is naar een alternatief. Ze doorbreekt het *there is no alternative* van de TINA-doctrine. Ze groeit op met nieuwe technologieën, met internet, met sociale media en smartphones. Dat verandert haar relatie tot informatie en communicatie. Dit is de Facebook-generatie, de generatie van het internet 2.0, de drager van een nieuwe moderne digitale cultuur.

Ze is de generatie die de milieucrisis ervaart als een soort 'uitstel van executie'. Jongeren weten dat het hun generatie is die straks de gevolgen van de klimaatcrisis zal ondergaan.

De jonge generatie is tot slot een veel meer Europese en multinationale generatie dan de vorige. Ze heeft nooit iets anders gekend dan de euro. Nationale grenzen hebben helemaal niet meer dezelfde betekenis en wat elders in Europa gebeurt, heeft veel meer een rechtstreekse invloed op de situatie in België. De nieuwe generatie is ook superdivers. In steden als Brussel of Antwerpen is meer dan de helft van alle jongeren van buitenlandse origine.

De jeugd is de toekomst van de maatschappij.

(1) De jeugd draagt de verandering in zich

Kijken we naar de objectieve situatie, dan kunnen we begrijpen waarom een groot deel van de jongeren vandaag pessimistisch is over de toekomst.

Veel jongeren zijn kwaad, vinden dat de wereld vierkant draait en zouden graag radicaal van maatschappij veranderen. In die onvrede zit heel wat krachtdadige energie en creativiteit. Dat verklaart waarom er een ware 'slag om de jeugd' geleverd wordt. Het komt er dus op aan te weten hoe al die energie en creativiteit te mobiliseren.

De uitdaging is dit potentieel in te zetten ten dienste van sociale verandering, ten dienste van het project voor een andere, solidaire en democratische samenleving. We laten de jongeren niet over aan allerlei radicale extreemrechtse, religieuze of samenzweerderige bewegingen.

De jeugd draagt de verandering in zich. Wat je in je jeugd meemaakt, bepaalt voor een groot stuk wie je later als volwassene wordt. Het is typisch voor jongeren dat de meesten van hen nog niet weten welke weg ze willen inslaan. Ze vormen een specifieke laag 'die komt van' en 'gaat naar', waarbij nog een heleboel dingen een invloed kunnen hebben op de keuzes die zich voor hun toekomst gaan stellen. Het is een leeftijd waarop je vragen stelt en je je bewust wordt van de wereld om je heen, waarop je heel veel dingen ook in vraag stelt. Je wordt geconfronteerd met onrechtvaardigheid en ongelijkheid in de wereld en in eigen land.

(2) Geef jongeren hun plaats

Als het zo is dat jongeren een bijzondere laag van de bevolking vormen, dan moeten we aan hen ook bijzondere aandacht besteden. Van bij haar oprichting heeft de partij haar eigen jongerenbeweging opgezet zodat jongeren hun eigen ruimte kregen om elkaar te ontmoeten, de wereld te begrijpen en zelf eigen eerste ervaringen op te doen in het veranderen van die wereld, om collectieve waarden en de waarde van solidariteit te leren.

De teksten van het Vernieuwingscongres (2008) duiden de jongeren aan als belangrijk, maar we hebben die prioriteit niet in de praktijk omgezet. We hebben maar weinig aandacht besteed aan onze jongerenbeweging en er weinig tijd en mensen in geïnvesteerd om haar te helpen groeien. Onze

jongerenbeweging is het grootste deel van de tijd niet eens zichtbaar bij belangrijke partijactiviteiten. Terwijl de partij de voorbije jaren zeer snel is gegroeid, kan dat niet gezegd worden van onze jongerenbewegingen. Veel leden in onze partij kennen die niet, en weten vaak bijna niets van hun activiteiten. Dat willen we veranderen en dat moeten we ook veranderen.

We willen het potentieel van de jeugd echt aangrijpen. En daarvoor moet de jongerenbeweging veel breder worden dan vandaag het geval is. De partij is een nieuwe fase ingegaan. Op zeven jaar tijd heeft ze haar ledenaantal meer dan verdrievoudigd. Ze is vandaag veel beter gekend dan haar jongerenbeweging en we kunnen daarvan profiteren om veel ambitieuzer te zijn voor de uitbouw van de jongerenbeweging. Cruciaal daarbij is de uitdaging werkelijk grip te krijgen op al dat formidabel jong talent dat in en rond de partij aanwezig is en ervoor te zorgen dat die nieuwe fase ook bij de jeugd weerklinkt vindt.

(3) **Drie jongerenorganisaties**

De 'jongeren' vormen geen homogene laag. Een kind van 9 jaar, een adolescent van 16 jaar, een student van 22 en een werkende jongere van 25 doen niet dezelfde dingen, hebben niet dezelfde interesses, leven niet in dezelfde omgeving enzovoort. Met de partij en haar jongerenorganisaties willen we afgestemd zijn op die verschillende doelgroepen. De voorbije twaalf jaar bundelde Comac onze werking onder de studenten, de scholieren uit het middelbaar en de jongeren in de volkswijken. Maar in feite had het model van de studentenorganisatie de bovenhand en vonden de andere groepen jongeren niet echt hun plaats binnen Comac. We willen daar iets aan doen door eigen organisaties voor te stellen voor elk van de jongerengeledingen.

Daarom willen we drie jongerenorganisaties van de PVDA uitbouwen:

- een organisatie voor kinderen,
- een organisatie voor adolescenten en jongvolwassenen van 14 tot 25 jaar,
- een organisatie voor de studenten.

Met respect voor hun autonomie moeten deze drie bewegingen ten volle kunnen rekenen op de steun van de partij. Van de andere kant willen we jongeren ook een grotere plaats geven binnen de partij zelf.

De Pioniers: terrein voor emancipatie van kinderen van 6 tot 16 jaar

Al vanaf zeer jonge leeftijd worden kinderen ondergedompeld in een samenleving die via media, videogames en allerlei middelen heel vaak aanzet tot de ontwikkeling van individualisme en competitiegeest, tot onverdraagzaamheid of geweld. Deze leeftijd is cruciaal in de groei naar volwassenheid. We willen een brede en open beweging opbouwen waar de jongsten graag zijn, kunnen spelen, elkaar kunnen leren kennen en zich kunnen amuseren en ontspannen, en tegelijk al vanaf zeer jonge leeftijd leren wat solidariteit betekent, leren luisteren naar elkaar, respect leren hebben voor elkaar, en waar ze leren wat het belang is van dingen samen doen. Onze beweging is een plek waar kinderen van overal, ongeacht waar ze vandaan komen, zich thuis kunnen voelen. Een plek waar ze ervaren wat het is, om te gaan met kinderen van een andere afkomst, met kinderen die de andere landstaal spreken, zodat ze al heel vroeg een positieve ervaring met diversiteit opdoen. Daarmee geven we hen sleutels in handen voor hun latere leven, leggen we de kiemen voor een meer open, meer tolerante en meer gelijke samenleving. Die rol willen de Pioniers vandaag spelen, onder meer met het zomerkamp en het kamp tijdens de krokusvakantie. Het is een plek waar jonge adolescenten leren monitor te zijn voor de jongste kinderen, via allerlei activiteiten, creatieve spelen en speelse activiteiten die stimuleren tot zelfontplooiing. Een plek waar kinderen door voeding en sport een gezond en evenwichtig leefklimaat krijgen aangeboden.

Het belang van deze beweging sluit rechtstreeks aan bij het streven een steeds bredere en ambitieuzere partij van de werkende mensen te zijn. Opdat werkende mensen zich meer zouden kunnen inzetten in de partij is het vaak een objectieve voorwaarde dat de partij ook voor hun kinderen activiteiten voorziet. Het Pio-Fiesta dorp op ManiFiesta is hier het beste voorbeeld van.

Dat geldt des te meer omdat er objectief behoefte is aan een beweging die toegankelijk is voor kinderen van werkende mensen en uit volkse milieus, en aan die behoefte wordt in onze maatschappij niet altijd tegemoetgekomen. Daarom is er in België plaats voor een dergelijke tweetalige jeugdbeweging, naast de bestaande jeugdbewegingen.

We willen dat de Pioniers in staat zijn honderden kinderen en tientallen monitoren en monitrices op hun kampen bijeen te brengen. Er is nog een groot potentieel om de Pioniers uit te breiden en te doen groeien. Nog te weinig leden en sympathisanten van de partij weten dat de Pioniers bestaan. Er zijn meer bruggen nodig met de partij, maar ook met de groepspraktijken van Geneeskunde voor het Volk, om zo ruimere bekendheid te geven aan de activiteiten van de Pioniers.

Een jongerenorganisatie voor adolescenten en jongvolwassenen

Een beweging voor jongeren van 14 tot 25 jaar, met verschillende kenmerken:

Een brede beweging voor vorming en actie. De samenleving waarin we leven geeft jongeren niet de nodige instrumenten en kennis om de wereld te begrijpen en te veranderen. Wij willen een beweging waar jongeren hun kennis kunnen verruimen en ontwikkelen. Tegen het individualisme en defaitisme, tegen het in onwetendheid houden, tegen vooroordelen willen wij onze alternatieven aanbieden om samen progressieve waarden en een alternatieve cultuur te ontwikkelen. We bouwen een jongerenbeweging op die jongeren zelfvertrouwen kan geven. Wat inhoudt dat ze attitudes meekrijgen van solidariteit, kameraadschap en onderlinge hulp en van verzet tegen discriminatie, racisme, seksisme...

Een beweging die concrete acties voert. Onze jongerenbeweging doet jongeren ruimte om collectief hun problemen aan te pakken en om een handelswijze te ontwikkelen van er iets aan te doen. We willen jongeren de mogelijkheid geven eerste ervaringen op te doen met acties voor democratisch onderwijs, tegen racisme en discriminatie, tegen oorlog

en voor vrede, voor milieubehoud, voor een meer rechtvaardige maatschappij.

Een beweging die op een aangepaste manier aan politiek doet. De afgelopen jaren had de jongerenorganisatie van de partij te veel de neiging te functioneren als een minipartij. Om echt een brede jongerenbeweging op te bouwen moet er vernieuwing zijn, moeten we breken met routine en zoeken naar activiteiten die meer aangepast zijn, die creatief zijn en waarbij de jongeren zich ook kunnen amuseren. Vertrouwen in hen stellen voor het uitwerken van hun eigen initiatieven, de kansen grijpen die zich voordoen, stimuleren, gedurfd durven te zijn. De jeugd heeft culturele, sportieve, emotionele behoeften en wij moeten daar rekening mee houden en erop inspelen. Politiek kan tot uitdrukking gebracht worden via cultuur, muziek, theater, video, sport...

De capaciteiten en talenten die ieder in zich draagt, zijn dikwijls ongekend. De jeugd is veelzijdig, heeft belangstelling voor allerlei maatschappelijke problemen. Onze jongerenbeweging moet deze diversiteit weerspiegelen door variatie in de activiteiten en in de thema's waarrond gewerkt wordt. In het verleden hebben we een aantal goede ervaringen gehad met kampen waar enkele honderden jongeren naartoe kwamen, met collectieve huiswerkklassen, met de organisatie van grote street-art festivals.

Onze jongerenbeweging kan een doorslaggevende rol spelen in de ontwikkeling van de hele partij: om in contact te komen met jongeren uit de arbeidersklasse, om de partij te vervrouwelijken en om de diversiteit binnen de partij te bevorderen. De jongerenbeweging richt zich tot alle jongeren, ongeacht afkomst of sociaal milieu, en in het bijzonder tot jongeren uit de arbeidersklasse en tot jongeren die later tot die arbeidersklasse zullen behoren (bijvoorbeeld uit de technische scholen). Onze beweging voor adolescenten wil die diversiteit weerspiegelen, met speciale aandacht voor problemen ten gevolge van de discriminatie waarvan Belgische jongeren van migrantenafkomst het slachtoffer zijn.

Deze jeugd is de toekomst van de partij en van de sociale verandering. Vandaag is de jongerenbeweging vooral actief in Brussel, een beetje in Luik; ze startte heel onlangs in Antwerpen. Op andere plaatsen is ze slechts embryonaal aanwezig. In de komende jaren willen we onze jongerenbeweging opbouwen in alle steden van het land.

Een strijdende studentenbeweging

Onze studentenorganisatie is momenteel de meest ontwikkelde van de jongerenorganisaties van de partij. Ze is actief aanwezig in acht studentensteden (Brussel, Gent, Leuven, Louvain-la-Neuve, Luik, Antwerpen, Hasselt en Bergen) en telde in 2014 ongeveer 650 leden. De studenten vormen een specifieke laag van de jeugd, die in een eigen, specifieke omgeving leeft.

De studentenbeweging is een belangrijk onderdeel van de sociale beweging. Het besparingsbeleid treft de studenten rechtstreeks: door de privatisering, de opgedreven selectie, de rationalisaties, de verlaging van de sociale budgetten en de verhoging van het inschrijvingsgeld. Verder worden studenten beroerd door problemen rond racisme, klimaat en internationale vraagstukken: er leeft rond al die kwesties een groot potentieel van verzet. Daarom is een studentenorganisatie nodig die er werk van maakt dit potentieel te ontwikkelen, op elke campus in het land.

Onder de studenten bevinden zich de toekomstige intellectuelen, die straks het politieke, ideologische en culturele debat in deze maatschappij zullen voeren. Zij discussiëren vanuit sociaal, economisch of zelfs filosofisch oogpunt over hoe de maatschappij is georganiseerd. Ze discussiëren over allerlei alternatieven: basisinkomen, economische krimp, keynesiaanse aanpak of marxisme; of nog over internationale vraagstukken. En zo ontwikkelen ze hun wereldopvatting. Later wordt een deel van hen 'opiniemaker' in de samenleving. We staan voor een grote uitdaging, in het bijzonder in Vlaanderen: het is meer bepaald op de campussen van de Vlaamse universiteiten en hogescholen dat de strijd tegen de nationalistische en conservatieve ideologie van de N-VA en de Vlaamse werkgevers zich afspeelt.

Dat toont het belang aan van onze studentenbeweging. Op de eerste plaats om deel te nemen aan en te kunnen wegen op deze debatten, om er een marxistisch perspectief binnen te brengen en een linkse alternatieve visie te kunnen verspreiden. Vervolgens om binnen deze beweging nieuwe intellectuelen en actieve militanten op te leiden, mensen die tijdens maar ook na hun studies bezielers kunnen worden om te trekken aan deze progressieve tegenstroom. Intellectuelen die de kant kiezen van de werkende mensen en een marxistische visie kunnen ontwikkelen. De partij zelf is gesticht door studenten en veel nieuwe verantwoordelijken komen uit de studentenbeweging.

Ten slotte: als gevolg van de selectie en de sociale ongelijkheid zijn er nog altijd zeer weinig kinderen uit de volksklassen in het hoger onderwijs. Dat onderwijs heeft altijd de neiging gehad een ivoren toren te zijn waarin de studenten worden afgesneden van de wereld. Ook hier is onze studentenbeweging van wezenlijk belang. Het moet ons ertoe aanzetten meer aandacht te besteden aan de hogescholen, waar meer jongeren uit de volksklassen zitten. Daarnaast moeten we bruggen bouwen tussen de studenten en de wereld van de arbeid. We moeten studenten de kans geven kennis te maken met de werkelijkheid van de werkende mensen en hen de gelegenheid bieden hun capaciteiten in te zetten voor de strijd van de arbeidersbeweging en zich ermee te verbinden.

Permanente aandacht en zorg van de partij voor haar jongerenorganisaties

De jongerenorganisaties van de partij moeten kunnen groeien als autonome organisaties, maar dat wil niet zeggen dat de partij ze niet kan helpen. Integendeel. We willen hun ontwikkeling veel meer steunen. Om te voorkomen dat dit enkel bij woorden blijft, moeten we op alle niveaus en in alle geledingen van de organisatie een ‘mentale shift’ doorvoeren. Dat is een van de uitdagingen voor deze oriëntatie richting de jeugd.

Dat betekent concreet voor de partij:

1. *De jongeren een plaats geven in de leidende organen van de partij, te beginnen in de Nationale Raad.*

2. Elke provincie moet helpen bij het lanceren van nieuwe afdelingen van de jongerenbeweging, te beginnen in de grote steden. Dat houdt in: *de ploegen versterken van volwassenen* die kunnen helpen bij begeleiding en omkadering. De ervaring leert dat er naast de jongeren die verantwoordelijkheid opnemen, een vaste ploeg volwassenen nodig is om ervaringen door te geven en om voor een zekere stabiliteit te helpen zorgen.
3. De partij kan *alle leden die enthousiast zijn over het werk met jongeren, aanmoedigen om een handje te helpen*, hetzij structureel hetzij occasioneel.
4. In de provincies moeten er *regelmatige contacten* zijn tussen de partij en haar drie jongerenorganisaties om te bekijken wat we samen kunnen doen, hoe we elkaar wederzijds kunnen versterken.
5. We willen *een brede communicatie over de activiteiten van de jongerenorganisaties langs alle partijkanalen* (secretariaten, groepspraktijken, basisgroepen, partijmedia). We mikken nu op 15.000 partijleden tegen 2020 en er is een nog veel bredere kring van sympathisanten. Het potentieel aan jongeren met interesse voor de jongerenbewegingen van de partij is dus heel groot.
6. We ondersteunen *initiatieven zoals huiswerkklasjes en de collectieve blok*. Het zijn concrete manieren om iets te doen aan de ongelijkheid in het onderwijs, waarbij we meteen ook werken aan een geest van solidariteit en onderlinge hulp. Deze initiatieven zijn een fantastisch middel om reclame te maken voor de jongeren- en studentenbewegingen.
7. We gaan *bij alle partijactiviteiten* ons ook systematisch de vraag stellen hoe de jongeren daar hun plaats in hebben en zichtbaar kunnen zijn.
8. We bieden eventueel ook *logistieke hulp* als dat nodig en mogelijk is: voor lokalen, bij de communicatie enzovoort.

(4) **De jongeren in het hart van de partij**

Naast de jongerenorganisaties is er nog de kwestie van de jongeren binnen de partij zelf. De partij verjongen betekent het overleven van de partij

verzekeren, haar groei in de toekomst. Natuurlijk dragen op de eerste plaats de jongerenbewegingen daartoe bij, maar niet alles. We willen een extra inspanning doen in de hele partij, van de Nationale Raad tot en met de basisgroepen.

De ervaring leert dat de aanwezigheid van jongeren zorgt voor enthousiasme en dynamiek. Jongeren trekken jongeren aan. Nu gaat het vaak de verkeerde richting uit. Er zijn groepen en hele afdelingen waar de gemiddelde leeftijd toeneemt en die er niet in slagen jongere mensen aan te trekken of erbij te houden. Vooral omdat steeds meer kameraden met pensioen zijn en meer tijd hebben om zich in te zetten. Op zich is dat heel positief voor de partij, maar het stelt het belang van verjonging nog scherper. In sommige gemeenten zijn we de jongste politieke partij, maar wel met basisgroepen die voornamelijk uit ouderen bestaan. Dat is niet normaal en niet goed voor het werk van de partij. Om daar verandering in te brengen is een 'mentale shift' binnen de partij zelf nodig. We moeten ons nu vooral oriënteren op het werven van jonge nieuwe leden om de groepen te versterken en nieuwe groepen op te richten. Tijdens de kennismakingscycli en de engagementscycli moeten we speciaal aandacht hebben voor de jongeren, misschien door de groepen voor deze lessen samen te stellen op basis van de leeftijd. We moeten ook bekijken of we niet beter bepaalde basisgroepen opsplitsen en een nieuwe basisgroep maken, als de leeftijdsverschillen te groot zijn. Om de inschakeling van jongeren te bevorderen kunnen we af en toe bepaalde activiteiten organiseren of vergaderingen beleggen specifiek gericht op jongeren.

Ten slotte is het van wezenlijk belang in het bijzonder aandacht te hebben voor de werkende jongeren en voor jongeren in de vakbonden. De eerste jaren zijn immers cruciaal voor jonge syndicalisten, op het moment dat ze hun eerste ervaringen opdoen en dikwijls nog moeten leren hoe werk en engagement te combineren met hun gezinsleven. Het is belangrijk dat we hen daarbij helpen.

1.3. Partij van de progressieve verbinding

Wij zijn in de eerste plaats de partij van de wereld van de arbeid, in al haar lagen en diversiteit. Tegelijkertijd streven wij als partij naar een progressieve alliantie tegen het monopoliekapitaal. Dat betekent ten eerste dat we ons ook richten naar grote lagen van de zelfstandige middenklasse en landbouwers, en ten tweede dat we ons in het bijzonder richten naar specifieke lagen en groepen in de samenleving: jongeren, studenten, intellectuelen en kunstenaars.

‘Progressieve verbinding’ staat hier niet voor een organisatievorm of een electoraal initiatief; het betekent in de eerste plaats: een globale, verbindende aanpak, met een taal, met woordvoerders en met eisen die naar alle delen van de verbinding zijn gericht en niet louter naar de werkende klasse. Deze progressieve verbinding is gericht op ontmoetingen, op uitwisseling van standpunten en ervaringen in verzet, en op een breed maatschappelijk debat. Ze is van vitaal belang voor de toekomst, als enige strategie die in staat is de verstikkende invloed van de monopolies, grote aandeelhouders en renteniers te doorbreken.

In het hart van deze progressieve verbinding bevindt zich de werkende klasse, maar als deze werkende klasse erin wil slagen ook andere lagen van de samenleving mee te trekken in de emancipatiestrijd, dan zal ze haar eigen taal en haar eigen directe eisen moeten weten te overstijgen. Alleen dan kunnen jongeren, studenten, intellectuelen en kunstenaars meegetrokken worden; alleen zo kunnen verschillende lagen van de zelfstandige middenklasse losgeweekt worden uit de politieke en culturele invloedssfeer van de monopolies. Onze voorstellen, ons optreden, ons discours en onze culturele strijd moeten daarop gericht zijn. Dat betekent dat we in onze acties en massacommunicatie moeten breken met een trade-unionistisch⁴ optreden of discours dat enkel op de werkende klasse is gericht.

4 Trade-unionistisch, van het Engelse *trade-union* of vakbond: richt zich vooral of uitsluitend op de directe voordelen voor de eigen groep en verliest de globale strijd voor maatschappelijke verandering uit het oog.

Hoe vitaal dat is, leert ons de geschiedenis. Het fascisme werd geboren als een antisocialistische revolutie. Het werd van bij het begin gesteund en gefinancierd door de grootste bedrijven en grootgrondbezitters, in Italië en in Duitsland. Zo kwam daar een openlijke vorm van dictatuur van het kapitaal aan de macht die erin slaagde de opstandige arbeidersbeweging te onderdrukken. Maar specifiek aan dat fascisme was dat de Italiaanse zwarthemden erin slaagden om voor het eerst ook de (zelfstandige) middenklasse te organiseren in een massapartij. Dat was een heel nieuw fenomeen, want tot dan was alleen de arbeidersklasse georganiseerd in massapartijen. De communistische partijen van Duitsland en Italië stonden erg sterk in de arbeidersklasse, maar de middenstanders die geruïneerd werden door de crisis, sloten massaal aan bij de fascistten. Later bevestigden de marxisten in Duitsland dat ze de strijd tegen het fascisme onder meer verloren hadden bij de geruïneerde middenklasse. Natuurlijk, we bevinden ons vandaag niet in een situatie zoals in de jaren dertig van vorige eeuw. Maar dat mag ons niet blind maken voor de evoluties vandaag. Ook nu is de reactie⁵ volop bezig met een strategie naar de zelfstandige middenklasse, om die in het bad te trekken van de belangen van de grote industriële en financiële monopolies. Vooral de N-VA wint snel aan invloed bij de verschillende lagen van de zelfstandige middenklasse en smeedt hen in snel tempo om tot aanhangers van de N-VA-politiek. Subjectief is dat te begrijpen, omdat heel wat zelfstandige middenstanders ernaar streven uit te groeien tot grootbedrijf. Maar objectief worden grote lagen van die middenstanders weggeconcurrereerd door de grote monopolies. Die objectieve situatie moeten wij weten aan te grijpen om verschillende lagen van de zelfstandige middenklasse mee te trekken in een progressieve verbinding en zo de reactie te isoleren.

Om de *spirit* van een progressieve verbinding mogelijk te maken is de rol van woordvoerders cruciaal. Bijna elke laag van de samenleving heeft eigen woordvoerders die ideologisch en cultureel een stempel drukken.

5 De reactie: politieke en ideologische krachten die de strijd voor sociale emancipatie, democratie en socialisme tegenwerken. De reactie wil de huidige machtsituatie bestendigen en de afgedwongen rechten van de werkende mensen inperken en terugschroeven.

Zo verspreidt Karel Van Eetvelt systematisch en agressief het wereldbeeld en de cultuur van de monopolies onder de zelfstandige ondernemers. Het is belangrijk dat de zelfstandige ondernemers en hun verschillende lagen eigen woordvoerders en intellectuelen krijgen die een ander discours ontwikkelen. Dat geldt ook voor de organisaties van de middenstand en van de landbouwers. Zo heeft de progressieve boerenleider José Bové een grote rol gespeeld in het boerenverzet in Frankrijk. En deze kwestie geldt evenzeer voor de jongeren, de studenten, de intellectuelen en de kunstenaars.

1.4. Een brede culturele strijd

Globaal bekeken bepaalt het monopoliekapitaal – het industriële en het financiële – de politieke oriëntatie in het land. Dat gebeurt op talrijke manieren. Er is de verwevenheid met een deel van de politieke wereld, waarbij politici via het draaideursysteem een vetbetaald postje krijgen in raden van bestuur, en zakenlui politieke mandaten krijgen in regeringen of overheidsfuncties. Er is het werk van de duizenden lobbyisten in Brussel die de wetgeving mee beïnvloeden. En er is vooral de wereldvisie van het establishment. Die wereldvisie scheidt een beklemmend eenheidsdenken waarbinnen zo goed als alle politieke krachten opereren.

We hebben het hier dan niet over concrete eisen van patronale organisaties of van lobby's uit de zakenwereld, maar over culturele ideeën of meta-ideeën⁶ die jaar in jaar uit worden verspreid onder de bevolking. Die ideeën zijn zorgvuldig uitgewerkt in allerlei denktanks: in de neoliberale denktanks van de Chicago School, in de conservatieve denktanks of in de nationalistische en racistische denktanks van Nieuw Rechts. Ze drukken een visie op de samenleving uit die het kapitalisme bevestigt. In dit tijdperk zijn de neoliberale visie, de conservatieve visie en de nationalistische visie de dominante visies. Al die denktanks hebben ook hard gewerkt aan de manier waarop ze hun wereldvisie brengen, op de communicatie dus.

6 Meta-idee: overkoepelende, dragende algemene idee.

Iedereen kent ze wel, de boutades⁷, de oneliners of de ideeën die men dag in dag uit in het bord van de mensen lepelt: ‘het is hun eigen schuld dat mensen geen werk hebben’, ‘de ondernemingen creëren de welvaart’, ‘je kunt niets tegen de rijksten doen want dan zijn ze weg met hun geld’, ‘de echte tegenstelling is niet die tussen arbeid en kapitaal, maar die tussen productieven en niet-productieven’, ‘de overheid is te vet, we moeten het met minder ambtenaren doen’, ‘we zullen langer moeten werken want we leven met z’n allen langer’, ‘vakbondsacties hebben nog nooit iets fundamenteel veranderd in de samenleving’, ‘staken levert niets op’, ‘de mens is altijd een wolf voor zijn medemens, egoïsme zit in zijn natuur’, ‘ongelijkheid geeft dynamiek aan de samenleving’, ‘de wereld verandert en dus moeten de sociale bescherming en welvaart veranderen, wie dat niet inziet is conservatief’, ‘we moeten de toplaag van de economie stimuleren, zij speelt de trekkende rol voor alle andere lagen’ en ga zo maar door.

De zakenwereld, de renteniers en de financiële elite voeren op die manier een onafgebroken culturele strijd. Dat doen ze met veel creativiteit, met campagnes uitgewerkt in dure reclamebureaus, met subtiele boodschappen in films en cultuur, met soaps en spelletjes, met magazines en boeken, maar vooral doorheen de voortdurende aanwezigheid van hun woordvoerders in de mainstreampers, die dag in dag uit dezelfde boodschap verkondigend. De commerciële media, die zelf in handen zijn van de economische elite, vertolken die boodschap maar al te graag en scheppen zo een soort eenheidsdenken. Het establishment probeert de bevolking wijs te maken dat zijn wereldvisie de enig mogelijke is, of op zijn minst de enig werkbare. Andere opvattingen of visies komen niet of zelden aan bod en worden gemarginaliseerd.

Het establishment probeert in de eerste plaats de verschillende lagen van de zelfstandige middenklasse mee te krijgen in zijn wereldbeeld, zodat alle kleinere en zelfstandige ondernemers er mee de spreekbuis van worden. Maar uiteindelijk wil het establishment zijn wereldvisie ook in de werkende klasse laten binnendringen en zo de strijdbaarheid ombuigen

7 Boutade: spitsvondige uitspraak met een kritische noot, die meer suggereert dan haar letterlijke betekenis.

tot passiviteit en onderdanigheid. Het establishment wil zijn filosofie graag populariseren en commercialiseren totdat men dat wereldbeeld niet meer als een ideologisch traktaat van de macht beschouwt, maar het als ‘alledaags denken’ gaat benoemen. Als dat het geval is, spreken we van de culturele hegemonie van de heersende klasse.

(1) **Bouwen aan een eigen cultuur**

Na de diepe crisis van 2008 hoorde je overal zeggen: “We gaan er geen maatschappijdebat van maken”, ook bij de Europese sociaaldemocratie. Dat zinnetje was een restante van wat de ultraconservatieve Amerikaanse professor Francis Fukuyama had gezegd, die ‘het einde van de geschiedenis’ aankondigde. Hij bedoelde daarmee het einde van de ideeënstrijd tussen een kapitalistische ideologie en een emanciperende socialistische ideologie. Dat is natuurlijk een *truc van de voor*. Want waar de cultuur van emancipatie en bevrijding verdwijnt, ligt het terrein open voor de hegemonie van de kapitalistische cultuur. De beweerde ‘afwezigheid van ideologie’ bevordert alleen maar de ideologie van het establishment. Onverschilligheid tegenover de culturele en ideologische strijd verzwakt de progressieve beweging en drukt haar in het defensief. In plaats van een diepe maatschappelijke verandering na te streven telt dan nog slechts het onmiddellijk haalbare, het kleine bijschaven, de futiele verbetering aan de heersende orde.

Vandaar hoe belangrijk het is een eigen cultuur uit te dragen. De werkende klasse is de belangrijkste welvaarts-maker en ze is ook de diepste drager van een nieuwe, emanciperende cultuur die gebaseerd is op solidariteit. Ze ontwikkelt haar eigen cultuur, een brede cultuur die de belangen van de werkende klasse zelf overstijgt en die ook de zelfstandige middenklasse, de landbouwers, de intellectuelen, de jongeren, de studenten en de kunstenaars kan begeistere. Want dat moet de ambitie zijn: een nieuwe, bevrijdende cultuur uitdragen in de werkende klasse, maar ook onder de andere lagen van de bevolking. Om die verschillende lagen te onttrekken aan de invloed van de monopoliecultuur, van de bankiersmentaliteit, van de egoïstische neoliberale logica en van de

corporatistische⁸ opvattingen van de nationalisten. De arbeidersbeweging zal met andere woorden een ‘tegen-hegemonie’ moeten plaatsen tegenover de culturele hegemonie van het establishment.

Bouwen aan een nieuwe, emanciperende cultuur en aan een progressief wereldbeeld dat gebaseerd is op solidariteit, is een strijd op zich. We mogen dat niet onderschatten. Het is fout zich alleen maar met de prijzenpolitiek, de lonen en pensioenen en met de onmiddellijke behoeften van de bevolking bezig te houden. Dat is uiteraard van primordiaal belang, omdat het gaat om de werk- en de leefomstandigheden van de werkende mensen en hun gezinnen. Maar het is verkeerd te denken dat de culturele strijd rond het wereldbeeld niet even belangrijk is. Er is de materiële situatie die de mensen gevangen houdt, maar er zijn ook de ideeën die de mensen gevangen houden. En dus koppelen we beide: onze strijd voor een progressieve politiek hangt samen met onze strijd voor een progressieve en emanciperende wereldvisie. We moeten de diepgewortelde neiging achter ons laten ons te beperken tot de directe sociaaleconomische problemen, zonder het venster op de wereld open te zetten.

(2) Een breed proces van culturele bewustwording

Om de consensus rond het heersende samenlevingsmodel te doorbreken hebben we een nieuwe wereldbeschouwing nodig. Een vooruitstrevende sociale, democratische, ecologische en internationalistische levensopvatting die van onderuit wordt opgebouwd. De Franse Revolutie is voorbereid door decennia van culturele strijd en ideeënstrijd van de radicale verlichtingsdenkers⁹, in een proces van bewustwording. Dat brede proces van culturele strijd hebben we ook vandaag nodig.

8 Corporatisme: staatsorde gebouwd op klassensamenwerking binnen een natie of land.

9 De verlichtingsdenkers bevorderden in de 18e eeuw wetenschappelijke ontdekkingen en denkbeelden door intellectuele uitwisseling. De verlichting keerde zich tegen bijgeloof, misbruik van recht in kerk en staat, en onverdraagzaamheid. Het kwam op voor het gelijkheidsbeginsel, mensenrechten en de burgerrechten. Deze denkrichting legde de politiek-ideologische basis van de Franse Revolutie in 1789 die de burgerlijke democratie instelde en afrekende met het feodale systeem.

Onze *tegen-hegemonie* gaat uiteindelijk over het samenlevingsmodel dat we willen: het socialisme 2.0. De hoofdstukken van *Socialisme 2.0* zijn allemaal elementen van ons wereldbeeld. Of het nu gaat om het mensbeeld (de mens als maker van zichzelf), het cultuurbeeld (de mensen zijn in staat om deel te nemen aan het beleid), het economische beeld (de gemeenschappelijkheid van de belangrijkste economische dragers), het ecologische beeld (respect voor de natuur als bron van rijkdom) of het ethische¹⁰ beeld (solidariteit). Het is fout te denken dat de strijd rond deze concepten een strijd is die pas later, onder een nieuwe socialistische samenleving, van belang is. In een breed gepolitiseerde samenleving als de onze, komt het erop aan die cultuurstrijd nu te voeren. We trachten onze eigen culturele visie uit te bouwen vanuit de arbeidersbeweging naar de andere lagen in de samenleving om uiteindelijk de culturele hegemonie van de heersende klasse te isoleren tot wat ze werkelijk is: een wereldbeeld dat enkel geschikt is voor de één procent rijksten. Vanuit het socialisme 2.0 bieden wij een eigentijds, vooruitstrevend en inclusief¹¹ antwoord op het eenheidsdenken van rechts. Maar dan moeten we het debat wel durven aan te gaan, niet morgen, maar vandaag. Met opiniestukken en met onderbouwde analyses, maar evenzeer met spitse reacties, progressieve oneliners en beelden, Facebookstatussen en tweets die het optimisme van onze wereldvisie uitstralen.

Dat betekent ook dat we onze eigen cultuur moeten scheppen. ManiFiesta is daar een voorbeeld van: het is een spiegel van de samenleving die we willen, in de mix tussen inhoud en cultuur, in de diversiteit, in de solidariteit die er heerst, in de band van vrijwillig engagement tussen sympathisanten, leden en kaderleden. Net zoals ook de groepspraktijken van Geneeskunde voor het Volk een mooi voorbeeld van onze eigen cultuur zijn.

“Er zal geen nieuwe cultuur komen wanneer we de waarden van de nieuwe samenleving die we willen, vandaag niet zelf in onze strijd toepassen”,

10 Ethiek: De ethiek geeft aan hoe mensen zich moeten gedragen, moeten handelen en zijn tegenoveranderen.

11 Inclusief: insluitend, een strategie die alle vooruitstrevende sociale krachten verenigt.

vertelde Angela Davis ons. De partij van de werkende klasse moet ook vandaag in de praktijk de werkende klasse naar voren schuiven, in alles wat ze doet, in haar cultuur, in beeld en taal. Dat geldt ook voor de gelijkheid tussen man en vrouw. Dat moet in onze cultuur aanwezig zijn, tegen het machisme in. Net als de diversiteit. Uiteindelijk geldt dat voor alle waarden van het socialisme 2.0 die we als partij verdedigen: onderlinge hulp, solidariteit, samenwerking, collectivisme, respect voor de medemens, eenheid van woord en daad, respect voor de arbeid, rationalisme, geen racisme of seksisme, zelfvertrouwen en zelfcontrole, zin voor initiatief en internationalisme. Er moet hierover bewust debat en opvoeding zijn in de kennismakings- en engagementscycli, in de kaderscholen, maar ook in het dagelijks leven van de afdelingen, basisgroepen, departementen en jongerenorganisaties. Dat is ons wereldbeeld, dat is onze wereldvisie en die willen we uiteraard in de eerste plaats zelf actief toepassen en uitstralen. Onze woordvoerders, kaderleden, militanten en leden bereiken samen dagelijks tienduizenden mensen. Zij zijn de belangrijkste ambassadeurs van een nieuwe bevrijdende cultuur, zowel in woord als in daad.

(3) Een eigen taal, wars van dogma's en jargon

Ideeën zijn heel belangrijk. Ideeën worden verwoord door taal. Er bestaat een zeer grote onderschatting van het belang van taal. Dat is een erge kwaal die al heel lang in de communistische beweging aanwezig is en ook echt een hinderpaal vormt om brede groepen aan te spreken. Nochtans hebben we daar ook op het Vernieuwingscongres (2008) al zeer expliciet over gesproken: “We spreken een directe, heldere en eenvoudige taal, begrijpelijk voor de mensen. We vereenvoudigen onze boodschap, ons materiaal, onze activiteiten zodat de mensen met wie we werken zich op hun gemak voelen. We willen vooral aandacht besteden aan het vermijden van partij-jargon, aan het eenvoudig brengen van onze boodschap. Zowel in taal als in beeld. Zowel naar de *mind* als naar de *soul*. Zowel in ernst als in humor. (...) Onze basis zijn sterk onderbouwde analyses en dossiers. Die uitmonden in voorstellen waar geen speld is tussen te krijgen. Dat is het werk om de geesten te winnen, het werk naar de *mind*. Daarnaast is er het werk om de harten te veroveren. Het werk naar de *soul*. Eén beeld kan

meer zeggen dan tien volzinnen. Eén goede titel kan meer raken dan een bombastische kreet. Beelden, cartoons, titels en tussentitels zijn in massafolders net zo belangrijk als de tekst zelf.”

Maar ondertussen blijft bij sommigen in onze partij de uitroepkentaal bestaan, met veel holle kreten en simplismen. Dat is de weerslag van een binaire¹² logica die slechts twee keuzes laat: ofwel een onverstaanbare academische taal, ofwel een taal vol platitudes¹³, simplismen en gemakkelijke dogma's¹⁴. Een directe, heldere en eenvoudige taal spreken wordt verward met toogpraat. Verontwaardiging wordt verward met uitroepkentaal en vette drukletters. Politieke opvoeding wordt verward met het uitgommen van alle nuances en van elke dialectiek¹⁵. De culturele dorst van de mensen wordt onderschat.

Wij pleiten voor een nieuwe taal, verstaanbaar, helder én inhoudelijk. Mensen overtuigen met argumenten, en niet door een reeks dogma's af te kondigen. Een rijke cultuur brengen, en geen gemakkelijk product. Levende mensen naar voren schuiven met hun overtuigingen, verwachtingen en hoop, met hun sterke kanten, maar ook met hun zwakheden. Geen helden of abstract¹⁶ heroïsme, maar mensen van vlees en bloed. Strijdbare taal kan niet verward worden met jargon dat bedoeld is voor de eigen parochie. Ook taal is creatieve arbeid en ze is een essentieel onderdeel van een vernieuwende cultuur. Daarom hebben we nieuwe woorden, metaforen¹⁷, sterke beelden en veel creativiteit nodig op alle niveaus van onze communicatie. Want dat hebben we ook nodig: veel meer diversificatie in de dragers van onze eigen cultuur. Niet alleen het geschreven woord, maar ook het gesproken woord, audiovisuele dragers en laagdrempelige activiteiten.

12 Binair: met slechts twee mogelijkheden.

13 Platitude: dooddoener, gemeenplaats, inhoudsloze algemeenheid.

14 Dogma: opvatting die niet te veranderen is.

15 Dialectiek: wereldvisie en denkmethode die de wereld probeert te begrijpen in zijn complexiteit, samenhang en ontwikkeling.

16 Abstract: bovenzinnelijk, onstoffelijk, theoretisch, het tegenovergestelde van concreet.

17 Metafoor: beeldspraak gebaseerd op vergelijking, waarbij een woord in een niet-letterlijke betekenis wordt gebruikt.

1.5. De sociale strijd en de volksvertegenwoordiging

De grote verworvenheden van de sociale strijd, zoals de sociale zekerheid, de betaalde vakantie en de 8-urendag, zijn allemaal het resultaat van de organisatiekracht, de sensibilisatie en de mobilisatie van de brede arbeidersbeweging. Ook democratische verworvenheden zoals de syndicale rechten, het stemrecht, het organisatierecht en de vrijheid van meningsuiting werden verkregen door meer dan een eeuw arbeidersstrijd. De essentiële verbeteringen van het lot van de werkende klasse werden voorafgegaan door jaren van sociale strijd.

Ons discours luidt niet: “We zullen het wel even oplossen voor jou.” Wij zijn geen cliëntelistische¹⁸ organisatie die snel even een job, een sociale woning of een ander voordeel belooft aan mensen, in ruil voor een stem of een lidkaart. De PVDA is anders. Ons discours luidt: “Neem je lot in eigen handen, organiseer je, studeer en word bewust, mobiliseer je.” De essentiële veranderingen die nodig zijn, zullen maar bereikt worden door een brede sociale strijd, en wij nodigen iedereen uit om daar bewust aan deel te nemen. Dat betekent nu ook weer niet dat we niet aan de slag kunnen met sommige vragen waar mensen mee afkomen. We kunnen hen informatie geven, hen doorverwijzen naar de partijwerking rond een thema of naar de bevoegde administratieve diensten, of bij sommige vragen met een meer algemeen karakter kunnen we er ook politiek verder rond werken.

Om de sociale strijd kracht bij te zetten doen we ook een beroep op onze volksvertegenwoordigers en mandatarissen. Dat zijn partijleden die zich niet hebben laten verkiezen omwille van een postje, materieel voordeel of snel geldgewin. Zij leven en werken allemaal met een gemiddeld werknersloon. Dat bakent ons af van alle andere partijen en het is cruciaal in de strijd tegen het carriërisme: bij onze verkozenen haalt niemand financieel voordeel uit zijn of haar mandaat. Dat is ook onze wezenlijke visie op volksvertegenwoordigers: dat zij leven en werken in dienst van het volk,

18 Cliëntelisme: een systeem van politieke klantenbinding.

en dat zij hun werk in dienst stellen van de sensibilisatie, de mobilisatie en het organisatiewerk. Onze volksvertegenwoordigers zijn troeven voor de partij: als spreekbuis voor de sociale actie en de progressieve verbinding, met een grotere *airplay* voor de standpunten en de wereldvisie van de partij in de verschillende media, en als herkenbare boegbeelden voor de partij.

Onze volksvertegenwoordigers en mandatarissen werken met een open vizier en hebben geen uitstaans met de achterkamerpolitiek, de lobbygroepen, de liberale denktanks en de postjesjagerij die onze parlementen, provincie- en gemeenteraden zo teisteren. Maar al te vaak merken onze verkozenen dat er politiek theater wordt gespeeld tussen meerderheid ('de goeden') en oppositie ('de slechten die altijd neen zeggen'). Vaak zijn die rollen inwisselbaar en veranderen ze ook na de verkiezingen, zonder dat er ten gronde iets verandert. Er zijn veel ronkende verklaringen, maar dikwijls is alles al op voorhand en elders beklonken. In de schoot van de regering, of van het college van burgemeester en schepenen, waar de dagorde ook mee bepaald wordt door de krachtige lobbygroepen uit de financiële wereld of de zakenwereld. Maar ook op het niveau van de Europese Unie, waar de belangen van het establishment nog zwaarder doorwegen, denk maar aan het TTIP (zie ook in het deel *Andere Tijden*). Onze volksvertegenwoordigers en mandatarissen weigeren dat spel mee te spelen en houden vast aan het principe van volksvertegenwoordiging: zij hebben een mandaat van het volk gekregen en zij werken in dienst van de sociale emancipatie. Dat maakt een aantal krachten zenuwachtig, en er wordt langs alle kanten druk gezet om onze verkozenen toch maar mee in het bad te trekken van de achterkamerpolitiek en de gemakkelijke deals.

Het is belangrijk dat onze volksvertegenwoordigers en mandatarissen de ramen en deuren van de parlementen, de provincie- en gemeenteraden openzetten. Om op een andere manier aan politiek te doen. Dat impliceert ook dat onze verkozenen de verborgen akkoorden en de *backroom-deals* kenbaar maken. Openbaarheid van bestuur betekent dat het bestuur volledig openbaar is, met inbegrip van die achterkamerpolitiek. Mensen hebben het recht te weten hoe beslissingen tot stand komen en welke lobby-

groepen achter de schermen opereren. Onze verkozenen hebben de plicht dat kenbaar te maken.

Wij streven naar een correct, onderbouwd en doortastend optreden van al onze verkozenen. Begrijpelijk en helder, ver weg van het Wetstratees¹⁹ dat alleen verstaanbaar is voor insiders. Als je een parlements lid in een notaristaaltje hoort spreken dan weet je: die komt dus nooit op straat. ‘Wat je zegt, is wie je bent’, zo luidt het gezegde. Hoe onze mandatarissen communiceren is dus van groot belang. De taal die we spreken, de beelden die we gebruiken zijn wapens in de politieke strijd.

Onze volksvertegenwoordigers en mandatarissen streven niet naar het schouderklopje van de burgemeester of het complimentje van de tegenstander. Ze hebben hun mandaat van het volk gekregen om ons programma op de agenda te zetten, de sociale strijd een stem te geven en de brede sociale bewegingen te betrekken. En dat botst dikwijls met het verstikkende eenheidsdenken in de verschillende parlementen. Wij onderbouwen onze tussenkomsten, spreken niet met slogantaal of uitroeptekens en zijn er altijd op gericht de sociale bewegingen en de sociale strijd te versterken.

Voor al onze mandatarissen geldt het principe ‘straat-raad-straat’. Dat betekent dat zij niet het eindpunt zijn, maar wel een tussenschakel in het brede emancipatiewerk dat de hele partij voert. Onze verkozenen gaan uit van wat leeft in de wijk, op de werkvloer, in de verenigingen. Ze koppelen die verzuchtingen aan onderbouwde dossiers en eisen. Wat leeft onder de bevolking is onze levensader en onze kracht. Dat gaat van heel kleine dingen tot punten waarrond mensen zich organiseren en zich in beweging zetten. Heel vaak zijn onze mandatarissen degenen die de concreetste dossiers op de agenda zetten, vertrekkend van de brede rijkdom van de partijleden en van de bijdrage van de sociale bewegingen. Onze verkozenen verrijken ook de emancipatiebeweging met alle informatie die zij dankzij hun mandaat kunnen verkrijgen. Na de zittingen maken

19 Wetstratees: jargon gesproken door de Wetstraat-politici.

we bekend wat er met de interventies en voorstellen is gebeurd, ook als ze niet zijn goedgekeurd. Onze mandatarissen brengen het werk terug naar de straat. Dat is wat 'straat-raad-straat' betekent. De interventies van onze verkozenen staan ten dienste van de sociale strijd, en niet omgekeerd.

De essentie van het partijwerk ligt immers in het ontplooiën van levendige politieke actie op het terrein. Als een afdeling goed werkt, kan ze lokaal veel bereiken, ook zonder mandatarissen. Want dat is het precies: het zijn in wezen de sensibilisatie, de organisatiekracht en de mobilisatie die voor resultaten zorgen, of het nu gaat om het openhouden van een speelparkje of om een ambitieus project voor de overkapping van een autoweg en stedelijke leefbaarheid. Maar ook in steden en gemeenten waar we wel verkozenen hebben, redeneren we met onze acties niet in functie van die verkozenen. Natuurlijk zijn er veel punten die we op de agenda kunnen zetten van de OCMW-raad, de gemeenteraad of provincieraad, en vaak onderbenutten we die piste nog. Maar niet alles moet langs de tussenschakel van de mandatarissen passeren. Bedrijfswerkingen en lokale afdelingen hebben hun eigen dynamiek en hun eigen actieplan om dingen te veranderen. Het politieke hart van onze partij ligt in de basisgroepen en in de sociale strijd, en dat willen we zo houden.

En zo is het ook met ons parlementair werk. Dat is geen doel op zich, maar een schakel in een brede emancipatiebeweging. Ook voor onze volksvertegenwoordigers geldt het motto 'straat-raad-straat': zij vertolken mee de stem van de brede sociale, ecologische, democratische en culturele strijd. Het werk van onze volksvertegenwoordigers heeft als doel de mobilisatiecapaciteit, de organisatiekracht en het bewustzijnswerk van de partij te versterken en de slagkracht van de werkende bevolking te verhogen. Via de basisgroepen luisteren onze volksvertegenwoordigers naar wat er leeft, ze betrekken de vakbonden en het actieve middenveld als actoren van het terrein en ze vertalen samen met de studiedienst al die verzoeken in resoluties en wetsvoorstellen. Maar ook hier geldt: niet alle aspecten van de emancipatiestrijd kunnen of moeten via het parlement verlopen. Dat betekent dat onze volksvertegenwoordigers zich concentreren op de belangrijkste actuele thema's en op een aantal sleuteldossiers.

Uiteraard: hoe groter de fractie, hoe meer dossiers we aankunnen en hoe veelzijdiger we kunnen werken. We moeten er wel te allen tijde voor zorgen dat onze volksvertegenwoordigers voldoende tijd overhouden om ook zelf op het terrein aanwezig te zijn, zodat zij niet langzaamaan vergroeiën met de gewoontes en de taal van het parlementaire halfgrond. We willen dat onze volksvertegenwoordigers op het terrein als vissen in het water zijn. En het terrein, dat is hier niet het parlement, maar de volksbuurt, de wijk, de werkvloer, de actiegroep, de sociale vereniging, de vakbond of de buurtvergadering. De verantwoording die onze volksvertegenwoordigers voor hun mandaat moeten afleggen, ligt ook daar en niet bij de verkozenen van andere partijen. Dat is belangrijk, en we moeten dat ook organiseren. ‘Wat heeft de PVDA met jouw stem gedaan?’ Daar kunnen we wijkdebatten over organiseren, nieuwe ideeën en voorstellen mee verzamelen en ook de kritieken vergaren waarmee we ons werk kunnen verbeteren.

De geschiedenis van de Belgische Werkliedenpartij (BWP²⁰) leert dat er een gevaar bestaat dat de macht in een arbeiderspartij verschuift naar de parlementsleden van de partij, ten koste van de democratisch verkozen structuren van de partij zelf. De parlementsleden beginnen dan de politieke oriëntatie uit te stippelen, en het zeggenschap in de partij komt bijgevolg steeds meer bij hen te liggen. De activiteit wordt dan van langsom beperkt tot het parlementaire pluche in plaats van de brede emanciperende rol in de wijken en op de werkvloer. De logica wordt dan een electorale logica waarbij geen enkel standpunt meer wordt ingenomen dat tegen de stroom ingaat, omdat dat stemmen zou kosten. En de politiek raakt dan meer en meer beklemd in de logica van parlementaire krachtsverhoudingen in plaats van telkens vanuit de brede maatschappelijke krachtsverhoudingen te vertrekken. Toen het verbod op kinderarbeid in 1887 werd afgedwongen, was geen enkel parlements lid daar voorstander van. Wie toen uitsluitend redeneerde vanuit ‘een parlementaire meerderheid’ had de kinderen nooit uit de mijnen of uit de textielfabrieken kunnen halen. Het was de sociale strijd die de maatschappelijke krachtsverhoudingen mogelijk maakte om het verbod op kinderarbeid in te stellen.

20 De Belgische Werkliedenpartij werd opgericht in 1885 en is de voorloper van de huidige SP.A.

De politieke oriëntatie van de PVDA wordt uitgewerkt door de verschillende democratisch verkozen structuren van de partij, in de eerste plaats de Nationale Raad. De werkzaamheden van onze parlementaire fracties zijn ondergeschikt aan de belangen van het geheel van de arbeidersbeweging. Al onze mandatarissen werken in het kader van de oriëntaties van de Nationale Raad. De partij stelt hoge politieke, organisatorische en financiële eisen aan haar parlementaire fracties. Die opereren dus niet autonoom, maar vallen onder de controle van de Nationale Raad en het partijbureau. De geschiedenis van de arbeiderspartijen heeft immers aangetoond dat het parlementaire pluche voor veel volksvertegenwoordigers een voedingsbodem is geweest voor arrivisme²¹, individualisme en persoonlijke verrijking. De mensen zijn dat beu, en ze hebben gelijk. En dus is het onze plicht om speciaal op deze principes stevig toe te zien.

21 Arrivisme: tot elke prijs hogerop willen komen, een positie bekleden.

2. AMBITIE VERSUS ROUTINE

- 2.1. Groeipijnen
- 2.2. Strategisch nadenken
- 2.3. Een sterke ruggengraat
- 2.4. Vrouwen
- 2.5. De Rode Duivels van de politiek: één nationale en tweetalige ploeg
- 2.6. Vorming geeft het nodige inzicht om bewust te handelen

2.1. Groeipijnen

De aanpak van het Vernieuwingscongres in 2008 heeft geleid tot de partij zoals we ze nu kennen. In vergelijking met de dertig voorgaande jaren is de partij vandaag op korte tijd heel erg gegroeid.

De provincies werden opnieuw opgebouwd en hun leidingen allemaal verjongd, en dat geldt ook voor heel wat departementen en voor de studentenorganisatie. Er is veel geïnvesteerd in de opbouw van nieuwe digitale media en we hebben de studiedienst welbewust verder uitgebouwd. Er zijn nu ook veel meer basisgroepen, ook in de wereld van de arbeid.

De partij is vandaag gekend door ongeveer twee derde van de Belgische bevolking. Zes à zeven jaar geleden kende twee derde van de bevolking ons niet. Voor het Vernieuwingscongres haalden we 56.000 stemmen bij de federale verkiezingen in 2007, zeven jaar later is dat gestegen tot meer dan 250.000 stemmen bij de federale verkiezingen van 2014. Dat is een vervijfvoudiging. We tellen nu meer dan 50 mandatarissen en hebben voor het eerst in onze geschiedenis ook volksvertegenwoordigers in het federaal parlement.

Dit alles is gebeurd in een zeer turbulente periode: de economische crash (2008), de lange politieke institutionele crisis (2009), de vervroegde verkiezingen en de verdere doorbraak van de nationalistes (2010), de strijdbewegingen tegen de crisis (2010 en 2011), de gemeenteraadsverkiezingen (2012), de federale verkiezingen (2014) en de sociale strijd tegen de nieuwe rechtse regeringen (2014).

Op vrij korte tijd hebben we de partij verder uitgebouwd, en dat was ook nodig. Maar het zou verkeerd zijn op onze lauweren te gaan rusten, want de uitdagingen in de maatschappij zijn erg groot. Hoe meer we groeien, hoe complexer de taken worden. En dat betekent dat we voor een deel ook met de groeipijnen van de partij geconfronteerd worden. Dat is niet abnormaal, maar we moeten er ons wel van bewust zijn. We kunnen niet meer dezelfde werkstijl hanteren als in tijden van een kaderpartij met duizend militanten. Het was toen eenvoudiger om eendimensionaal²² te werken, terwijl wij vandaag met heel veel dimensies in onze partij moeten rekening houden. Je kan een actieve ledenpartij met tien- of vijftienduizend leden niet meer op dezelfde manier leiden.

Wij willen de komende jaren veel verschillende uitdagingen aangaan in de sociale strijd, in de politieke strijd in al haar facetten, in de culturele strijd, in de opbouw van de partij in de wereld van de arbeid, onder de jongeren en in veel andere lagen van de bevolking. De partij beschikt over een heel groot menselijk kapitaal. Er is op alle niveaus een permanente kaderpolitiek nodig om ons menselijk kapitaal te ontginnen. Die energie kunnen we vrijmaken door ambitieuze doelstellingen, door nieuwe en jonge kameraden nieuwe terreinen te laten veroveren, door ruimte te geven aan creativiteit en vernieuwing.

In een actieve ledenpartij met tien- of vijftienduizend leden is naast engagement ook professionalisme nodig. Ons partijapparaat functioneert vandaag voor een groot stuk op volutarisme, we moeten dat professionaliseren en het amateurisme achterwege laten: in de manier waarop we het partijapparaat leiden, bij de kaders en bij de medewerkers (personeel en vrijwilligers). Het volstaat niet hard te werken of je best te doen, het werk moet goed en efficiënt gebeuren want we hebben een grote verantwoordelijkheid ten aanzien van de werkende klasse en van iedereen die streeft naar een wereld zonder uitbuiting. Om met onze politieke inzet resultaat te halen, moeten we streven naar een professionele houding, goede afspraken, professionele secretariaten, duidelijke taakomschrijvingen en een

22 Eendimensionaal: met slechts één aspect of ding bezig zijn, slechts op één terrein actief zijn.

kwaliteitscontrole op het geleverde werk. De partij moet haar vele vrijwilligers een professioneel kader bieden waarin zij hun troeven en engagement ten volle kunnen ontplooiën. We willen een personeels- en vrijwilligersbeleid uitbouwen dat o.a. voorziet in opleiding, vorming, *coaching* en feedback (politiek zowel als technisch-professioneel), gestandaardiseerde procedures en een gezonde en aangename werkomgeving.

We hebben de voorbije vijf jaar erg veel geïnvesteerd in de vernieuwing van de hoofdzetel van de Nationale Raad, in de Lemonnierlaan in Brussel. Het is door het engagement van honderden mensen een prachtig gebouw geworden, modern en functioneel, vol licht. Een nieuwe werkplaats. Die vernieuwing is ons belangrijkste financiële project ooit, met een investering van 2 miljoen euro. Het komt er nu op aan die hoofdzetel ook goed en efficiënt te gebruiken zodat alle leidende organen van de partij samen kunnen werken in één gebouw. Dat verhoogt de efficiëntie omdat je zo natuurlijk sneller kunt inpikken op wat andere departementen of afdelingen doen. En het vergroot ook het nationale optreden van de partij omdat je dadelijk zicht hebt op de verschillende werkingen in het hele land.

Tegelijk willen we ook de rol van het nationaal secretariaat herwaarderen als centraal punt voor de organisatie van de partij zelf. Het werk dat de kameraden op het nationaal secretariaat verrichten is erg belangrijk. We willen de komende jaren meer investeren in de professionalisering van ons nationaal secretariaat zodat er een standaardisering kan komen: in de administratie (ledenadministratie, verkiezingsadministratie, personeelsadministratie), in de communicatie (huisstijl, persberichten, persconferentie, gebruik sociale media) en in andere opdrachten, doorheen het uitwerken van draaiboeken en handleidingen.

Bij het uitbouwen van een grotere actieve ledenpartij is een eenvoudige en efficiënte werkstijl belangrijk, met handleidingen en draaiboeken, campagnekits en richtlijnen als essentiële werkinstrumenten, eenvoudig te raadplegen en te gebruiken door iedereen. Geen ellenlange teksten, maar praktische instrumenten over hoe een basisgroep werkt, hoe de voorzitter

of voorzitter van een basisgroep best te werk gaat, hoe je met de sociale media aan de slag gaat, hoe een nieuwe afdeling ontstaat, hoe je de ledenfichier beheert, hoe je een persconferentie organiseert, hoe je een publiek debat voorbereidt, hoe je een creatieve steuncampagne op poten zet, hoe je een bepaalde taak kan opnemen enzovoort. In de komende jaren willen we werken aan die handboeken omdat ze de start zijn om zoveel mogelijk mensen op zoveel mogelijk terreinen aan het werk te kunnen zetten. Natuurlijk vervangen de handboeken de *coaching* niet. We zullen dus ook nog heel wat moeten investeren in begeleiding en in het opzetten van efficiënte en meer professionele systemen van begeleiding.

Het belangrijkste is dat we permanent nadenken hoe we onze structuren kunnen uitbreiden en dynamisch maken. Welke nieuwe taken zijn er nodig voor de partij, hoe kunnen we daarvoor nieuwe structuren creëren, en hoe kunnen we nieuwe capabele mensen onmiddellijk belangrijke opdrachten geven. Het opleiden van nieuwe kameraden, het durven geven van eindverantwoordelijkheden, het laten realiseren van duidelijk afgebakende projecten, het bepalen van stageplaatsen om precieze taken te realiseren, het werken met een groep van drie, vier of vijf mensen onder zich, het durven begeleiden doorheen debat over de politieke standpunten, maar ook over de levenskeuze en het engagement zijn daarin erg belangrijk. Van deze uitdaging moet iedereen doordrongen zijn, anders levert het werk niets op. Er is veel te veel routine, een routine die de door groei en doorstart van de partij belemmert. Wij gaan onszelf verslikken in onze groeipijnen als we niet drastisch anders optreden.

2.2. Strategisch nadenken

Het meest schadelijke idee is dat we onze ambities moeten temperen omdat er al te veel taken zijn. Dat idee klinkt als iets logisch en eenvoudigs, maar dat is het niet. Want als we de ambitie en de creativiteit een halt toeroepen, trekken we automatisch aan de rem van de organisatie en vinden we ook geen nieuwe initiatieven en voorstellen die net nieuwe dynamische krachten aantrekken. Dan vervallen we in routine en draaien we eindeloos in rondjes.

Wij zijn ambitieus en dus zal er altijd een spanningsveld zijn tussen wat we willen en wat we kunnen. Het komt erop aan te vertrekken van wat we willen, en alle ideeën en voorstellen daarover te centraliseren. Zo ontstaan nieuwe pistes waar we nog niet aan gedacht hebben. Het hoofdpunt is dus dat we strategisch willen nadenken, initiatieven willen ontwikkelen met een visie op langere termijn, ambitieuze plannen willen ontplooiën waarin nieuwe kameraden verantwoordelijkheden krijgen en op zich nemen. En het hoofdprobleem is dat dit nu onvoldoende gebeurt. Door het vele werk, dat reëel is, overheersen het pragmatisme en de alledaagse taken nog te veel. Dat betekent dat de gebeurtenissen de partij leiden in plaats van dat de partij de gebeurtenissen leidt.

Daarom sporen we iedereen aan, en zeker de kaderleden, om de energie en creativiteit te gebruiken voor het oplossen van de belangrijkste problemen, voor de strategische meerjarenplanning, voor het lanceren en uitproberen van nieuwe initiatieven, voor het verkennen van nieuwe terreinen, voor de organisatie van synergie tussen de verschillende departementen, provincies en projecten en voor het out-of-the-box-denken, dat is denken buiten het al bestaande, buiten wat de partij gewoon is, uiteraard met respect voor de congresoriëntaties en statuten. Dat geldt voor heel de partij, want creativiteit bestaat overal, maar het geldt in de eerste plaats voor de kaderleden.

Als we het vuur van de ambitie niet voortdurend aanwakkeren en in ons denken alleen maar uitgaan van ‘de beschikbare krachten’, dan zullen routine, passiviteit en bureaucratie snel de bovenhand halen. Dan gaan de jaren voorbij en verandert er niet veel. Routine en passiviteit kunnen ertoe leiden dat we niet zien en niet weten hoe groot het potentieel aan talent en ideeën is bij partijleden en sympathisanten, op de meest diverse terreinen. Zodat we dat talent en die ideeën ook niet ernstig nemen, evalueren, ondersteunen, omkaderen en begeleiden.

De partij kan politieke en organisatorische kansen maar benutten als ze in staat is een langetermijnproject of -plan te formuleren dat vorm geeft aan al deze kansen en de betrokken mensen daarin te ondersteunen en te

begeleiden. Plannen, dat is vooral: mobiliserende en verenigende projecten stimuleren en uitwerken, mensen enthousiast maken en een eenheidsgevoel geven. Zulke projecten maken het op hun beurt mogelijk om honderden en duizenden nieuwe mensen aan te trekken en te mobiliseren, te omkaderen en te vormen.

Zoals een kameraad schrijft: “Als je te veel taken hebt of te veel op elkaar hoopt, dan heb je geen tijd meer om strategisch na te denken. Ik zie dat bij mezelf: OCMW-raad, gemeenteraad, leiding aan Geneeskunde voor het Volk en veel andere taken. Ik loop van het ene naar het andere en heb dan geen tijd meer over om strategisch na te denken. Maar een initiatief als Geneeskunde voor het Volk moet zich blijven waarmaken doorheen de jaren. Dat gebeurt niet automatisch, daarover moet je nadenken, krachten zoeken om het te realiseren, en dat wordt onderschat.”

Het gaat om drie aspecten die met elkaar verbonden zijn:

1. Het eerste aspect is het politieke aspect. Het deel *Andere Tijden* heeft het over heel veel politieke opdrachten die we verder willen ontwikkelen. We willen een breed cultureel, filosofisch en maatschappelijk spectrum bereiken. Het is nodig tientallen en honderden partijleden en vrienden van de partij in te schakelen om op al deze terreinen een eigentijds marxistisch standpunt uit te werken.
2. Het tweede aspect is het opzetten van initiatieven, voorstellen en suggesties om de partijstructuren volop dynamiek te geven, te verbeteren en te professionaliseren. Welke structuren beantwoorden aan de huidige ontwikkeling van de partij? Hoe leiden we op een efficiënte manier het hele brede gamma van de partij? Hoe zorgen we ervoor dat we in de partij het democratisch centralisme, de getrapte opbouw van de organisatie, de sleutelrol van de provinciale afdelingen en de prioriteit aan het werk in de arbeidersklasse garanderen?
3. Het derde aspect is het uitwerken van ambitieuze externe initiatieven. Hoe maken we partijmedia die effectief een half miljoen mensen kunnen bereiken? Hoe bouwen we grote ledenorganisaties uit, in de eerste plaats bij kinderen, scholieren en studenten, maar ook bij vrouwen? Hoe doen

we aan organisatiewerk bij arbeiders en in arbeiderswijken, bij werklozen, senioren, mensen met een beperking en hun families, vluchtelingen, migranten, sporters, artiesten en andere culturele werkers, academici en intellectuelen enzovoort? We hebben ooit het fantastische Geneeskunde voor het Volk opgericht. Hoe doen we dat nu op andere terreinen? Er blijven tal van kansen liggen: of het nu gaat over de werklozen; over de GAS-boetes; over het weer toenemende racisme; over de groeiende armoede; over de oorlogen tegen Libië en Syrië; over de bolivariaanse beweging in Latijns-Amerika... er komen weinig of geen gedurfde initiatieven. Terwijl nieuwe projecten die doordacht en enthousiast worden opgezet, wel succes boeken: het colloquium van Progress Lawyers Network, het protest tegen de afbouw van de rechtshulp, de organisatie in de onderaanemingen van Ford Genk, de mobilisatie voor de klimaattoppen.

2.3. Een sterke ruggengraat

In de inleiding van het deel *Beginselvaste partij* van het Vernieuwingscongres (2008) hebben we het over een aantal lessen uit de fouten in de geschiedenis van de BWP. Dat ging onder meer hierover: “Er kwam heel snel een grote *afkeer van het inhoudelijke debat en van de socialistische theorie*. ‘Alleen het directe interesseert mij’, zei voorman Anseele. Hij plooidde zich naar de gebeurtenissen van de dag, wilde van geval tot geval zijn houding bepalen. De kenmerkende eigenschappen van het kapitalistische stelsel, de doelstelling van het socialisme, de langetermijnbelangen van de arbeidersklasse ... het werd allemaal ‘vergeten’ en opgeofferd aan de werkelijke of vermeende voordelen van het ogenblik.”

Deze druk om een pragmatische partij van alledag te zijn, is met de groei van onze partij ook toegenomen. Voor het pragmatisme krijgt het praktisch resultaat, het directe en het haalbare voorrang op de langetermijndoelstellingen en de maatschappijvisie. Er groeit een logica om slechts ‘de verkoopbaarheid’ van onze boodschap te volgen, om alleen nog een bijna mercantilistische²³ houding aan te nemen: ‘wat gaat het

23 Mercantilisme: commerciële handelsgeest.

ons kosten?’, ‘gaan we pluimen verliezen?’ Met enkel maar snel, snel in te spelen op de actualiteit, met enkel politieke standpunten uit te werken om te ‘scoren’ in de media, en de studiedienst voornamelijk te organiseren met het oog op de kortetermijncommunicatie... met zulke opstelling zijn wij niet in staat het wereldbeeld en de culturele hegemonie van het establishment te doorbreken. We delen speldenprikjes uit, maar we veroveren geen duurzame stellingen. Om dat te doen moeten we de alledaagsheid overstijgen, aan een brede marxistische ontwikkeling werken en de belangrijkste strategische problemen grondig bestuderen. Dat is het verschil tussen geleid worden of zelf leiden, tussen het initiatief van de tegenstander ondergaan of zelf het initiatief in handen nemen. En dat is nodig om ons eigen wereldbeeld en onze eigen socialistische cultuur op te bouwen in de wereld van de arbeid en in brede progressieve kringen.

Voor een sterke ruggengraat hebben we ook meer vorming nodig. Die zorgt voor het nodige inzicht om bewust te handelen. Maar dan moet daar ook tijd voor worden gemaakt en mag men haar niet laten vallen omdat ‘iedereen al zoveel doet’. Dat geldt ook voor de achtergrondartikels en analyses op pvda.be, in ons maandelijks *Solidair-magazine* en op ons digitaal dagblad solidair.org. De neiging bestaat nu om op pvda.be alleen nog maar *tac-à-tac*-communicatie te brengen en kort op de bal te spelen. En zo verdwijnen analyse, inzicht, opvoeding en brede maatschappijdiscussie naar de achtergrond. Nochtans is het net door vorming en inzicht dat de ramen van de wereld opengaan en dat mensen ook nieuwe ideeën krijgen en zelf meer initiatief nemen en voorstellen uitwerken.

We zijn een beginselvaste partij, een partij met een ruggengraat. En daar moet je aan werken, elke dag opnieuw: met het vastleggen van principes, met grondige studie, met vorming, maar ook met debat en discussie. Wij werken allemaal voor hetzelfde doel en dat is een goede zaak. Maar er zijn natuurlijk ook meningsverschillen en we moeten ervoor zorgen dat die meningsverschillen aan bod kunnen komen en kunnen worden uitgediscussieerd. Het is goed dat er een vriendschappelijke sfeer heerst, maar het

is niet goed wanneer een amicalistische²⁴ houding ervoor zorgt dat men geen kritiek meer durft uiten. In de partijeenheden moet iedereen zelfstandig een standpunt kunnen innemen en vrij en vrank kunnen discussiëren, zoals ook in onze statuten wordt onderstreept. Er moet constructieve kritiek kunnen worden gemaakt en we sporen iedereen aan om ook een zelfkritische houding aan te nemen. Want niemand is perfect en iedereen kan leren. Dat betekent dat we ook regelmatig de tijd willen nemen om discussies te voeren over het engagement zelf, over de levenskeuze die we maken, over de houding en de ethische en culturele waarden. Zonder daarin te overdrijven natuurlijk, rekening houdend met eenieders draagkracht.

Tot slot streven we er ook naar dat we telkens een korte balans opmaken van de activiteiten die we organiseren. Dat wordt onderschat. Het gaat om een korte evaluatie over wat een activiteit ons heeft opgebracht, welke de sterke punten zijn die we willen behouden en welke de zwakke punten zijn die we in de toekomst willen vermijden. Dat is een essentieel gegeven om de ploeg medewerkers aan een activiteit te verenigen, om niet blind van de ene activiteit naar de andere te hollen, om niet van de ene oriëntatie in de andere te duiken zonder even stil te staan bij wat goed was en wat niet. Dat geldt voor alle afdelingen en in de eerste plaats voor de nationale leiding, de departementen en de provinciale leidingen.

Er leeft een hardnekkige opvatting dat een balans maken een titanenwerk is dat gigantisch veel tijd in beslag neemt. En dus blokkeren sommigen omdat ze denken dat ze dat niet kunnen. Nochtans is het zo dat iedereen die een verantwoordelijkheid draagt, al tijdens een activiteit ziet, hoort, voelt wat er goed is en wat er beter kan. Het komt erop aan dat snel op te schrijven en te verrijken met de inbreng van anderen. Andere kameraden leveren dan weer betonnen werkstukken af van tientallen en tientallen bladzijden. Dat is even onproductief, want zo wordt de essentie ondergesneeuwd in een eindeloze litanie van details. De boodschap luidt dus: snel en bondig werken en genoeg zin voor synthese aan de dag leggen.

24 Amicalisme: vriendschappelijkheid die open discussie verhindert.

Soms kunnen meer tijd en een meer grondige uitwerking nodig zijn bij het opmaken van een balans: om meningsverschillen of tegenstellingen uit te klaren en om ervaringen te verankeren in organisatienota's, handleidingen of draaiboeken. Die zijn dan ter beschikking van heel de organisatie, en kunnen telkens worden aangevuld, verrijkt of gecorrigeerd. Zo vermijden we dat je voor elke activiteit van nul moet herbeginnen.

2.4. Vrouwen

De vrouwen maken de helft van de bevolking uit. Bijgevolg vormen zij ook de helft van het geheel van de werkende mensen waarvan we het hart en de geest willen beroeren. Zij vormen eveneens de helft van de jongeren, de intellectuelen en de kunstenaars die we willen winnen voor de strijd voor een andere samenleving. Zij zijn dus geen minderheid.

Maar de feiten spreken voor zich: veel te weinig vrouwen vinden hun plaats in de partij. Zij maken slechts 37 procent van onze leden uit. In sommige provincies is dat cijfer zelfs lager dan 30 procent. Het probleem stelt zich niet alleen in termen van kwantiteit: in de partij houden vrouwen zich meestal bezig met minder politieke, minder zichtbare taken en hebben zij een lagere verantwoordelijkheid dan mannen. In de partijleiding valt dat probleem het meest op. Vandaag (2015) maken vrouwen slechts 20 procent uit van de Nationale Raad verkozen op het Vernieuwingscongres. Het Partijbureau telt slechts één vrouw in een ploeg van acht mensen. Daarbij komt nog een sterke taakverdeling volgens sekse: alle provinciale secretarissen zijn vandaag mannen, terwijl het departement belast met de rekrutering en de uitbouw van groepen in meerderheid uit vrouwen bestaat. Op alle niveaus stelt zich dat onevenwicht tussen mannen en vrouwen, tot in de basisgroepen en onder de leden. Dit probleem gaat heel de partij aan.

Van waar komt deze situatie?

In de eerste plaats is ze een gevolg van de invloed van de maatschappij in onze partij. In de kapitalistische maatschappij brengt het vrouw-zijn bijkomende

discriminaties mee. Doorgaans staan de vrouwen in voor de meeste huishoudelijke taken. Doorgaans dragen zij ook de zwaarste last voor de opvoeding van de kinderen en nemen daarvoor ouderschapsverlof, tijdskrediet en deeltijds werk op. De kinderkribben in de grote steden hebben maar plaats voor 25 procent van de kinderen. Flexibele contracten en lage lonen treffen in de eerste plaats vrouwen. Alleenstaande vrouwen zijn oververtegenwoordigd in de bevolkingsgroep die leeft onder de armoededrempel.

Al deze factoren beperken de mogelijkheden om zich sociaal en politiek te engageren, om zich vrij te maken voor een vergadering, voor vormingen en om deel te nemen aan acties. Zo wordt het moeilijker zich te informeren en de eigen mening te kunnen geven. De alomtegenwoordige ongelijkheden in de kapitalistische maatschappij dringen door in de partij; en dat des te meer omdat we niet een bewuste strijd voeren om er een antwoord op te geven. Op deze zichtbare ongelijkheden enten zich soms minder zichtbare verschillen, maar die ook een impact hebben. Vrouwen hebben dikwijls minder zelfvertrouwen om hun standpunt naar voor te brengen of ze zullen er mee wachten tot ze zeker zijn. Zij zijn minder talrijk om zich kandidaat te stellen voor de hoogste verantwoordelijkheden: omdat ze zich niet bekwaam voelen of denken dat iemand anders dat beter zal doen. Velen zijn eerder gericht op menselijke relaties dan op politieke actualiteit, of zullen liever dan mannen organisatorische taken aanvaarden. De redenen zijn divers, soms duidelijk, soms ingewikkelder. We zullen onze analyse nog moeten verdiepen, met behulp van de nieuwe Vrouwencommissie van de partij.

Het probleem ernstig nemen

Tot op vandaag hebben we dit probleem niet met de nodige ernst aangepakt. De ambitie om de situatie te veranderen ontbrak. Misschien door de illusie dat het proces zich wel vanzelf zou keren. We beschikken niet over een systematische aanpak ervan op politiek, ideologisch, communicatief en organisatorisch vlak.

Politiek komen we uiterst weinig of helemaal niet tussen in de debatten die specifiek vrouwen aangaan: de combinatie van werk en gezin, maar

ook huiselijk geweld, anticonceptie, het recht op abortus, prostitutie enzovoort. We besteden onvoldoende aandacht aan de *gender*-dimensie van de maatregelen van onze regeringen die vooral de vrouwen treffen (pensioenen, werkloosheid...).

Op ideologisch vlak laten we toe dat het beeld van de vrouwen wordt gevormd door de reclame-industrie, de mode, de muziek en door wie profiteert van vrouwendiscriminatie. Vrouwen zijn heel anders dan de seksistische stereotypen die het kapitalisme over ons uitgiet. We ervaren dat dagelijks op al onze werkterreinen en in alle acties. Maar we vertalen dat te weinig in onze politieke boodschap. Toch is dat een onmisbare dimensie om een nieuwe, emancipatorische en progressieve cultuur uit te bouwen.

We onderzoeken onze campagnes en ons materiaal niet systematisch vanuit *gender*-oogpunt. We zoeken niet systematisch naar *gender*-evenwicht in debatten en meetings. We geven aan de vrouwenbeweging Marianne niet het minimum aan middelen om zich te ontwikkelen.

Dat alles aanpakken zou nochtans helpen het aantal vrouwen in onze rijen te vergroten.

Een uitdaging voor de hele partij

We moeten het roer omgooien, vastberaden actie ondernemen om de positie van de vrouwen een grotere politieke betekenis toe te kennen. Om hen een plaats te geven in alle sectoren en op alle niveaus van de partij. Dat is geen opdracht voor de vrouwen alleen noch voor de vrouwenbeweging Marianne alleen. Alle departementen en partijorganen zullen er hun steentje voor moeten bijdragen.

Dat impliceert dat de discussie collectief en op alle niveaus wordt gevoerd. Daar willen we de nodige tijd voor nemen. De discussie draait er niet om of vrouwen meer of minder competenties hebben dan mannen. Een goed geïnformeerde en door een vrouwenbeweging ondersteunde, politiek actieve vrouw, heeft een enorm potentieel. Maar een vrouw die zich

tegenover haar partner in een afhankelijke positie bevindt en die zich tegenover hem moet verantwoorden voor om het even welke militante activiteit, heeft veel minder kansen om uitdagingen aan te gaan. Wij gaan ervan uit dat we het beste moeten kunnen halen uit alle vrouwen en mannen die het verlangen delen naar een solidaire samenleving waarin iedereen zijn/haar plaats en zijn/haar zeg zal hebben. Wij gaan ervan uit dat dit rijke potentieel heel wat veelzijdiger is dan wat vandaag naar voor komt en dat dit potentieel elementair is om de partij uit te bouwen, vanaf de gewone leden tot op het hoogste niveau. De discussie draait er niet om te weten of het mogelijk is, maar om de middelen vast te leggen om het waar te maken.

De ontwikkeling van een standpunt over alle belangrijke kwesties die de positie van de vrouwen raken, gaat alle departementen aan. Het aandeel van de vrouwelijke leden verhogen zal een volwaardige discussie vereisen in alle groepen van de partij zodat iedereen eraan bijdraagt. ‘Ja, onze prioritaire sectoren zijn in hoofdzaak mannelijk,’ is een vaststelling. Maar naast de meeste mannen-partijleden staat vaak een vrouw die ook partijlid zou kunnen zijn. Aan de partner voorstellen om lid te worden, moet een gewoonte zijn. In sommige gevallen stellen we vast dat het onmogelijk is een vrouw te treffen zonder dat haar man haar vergezelt. Met onze leden het debat aangaan zodat hun partner zich ook zelfstandig kan engageren: dat behoort tot de opdrachten van een partij als de onze. Daarnaast zijn er ook beroepssectoren die overwegend vrouwelijk zijn; ze vormen evenveel nog te veroveren terreinen.

De discussies over de opvoeding van en de zorg voor de kinderen gaan ook de mannen aan, in alle partijeenheden. Niet vanuit het oogpunt dat zij de enige verantwoordelijken zijn voor de situatie, maar vanuit het idee dat zonder hen niets kan worden opgelost. Buiten de zeer specifieke periode van zwangerschap en borstvoeding is er geen enkele ‘natuurlijke’ reden die het gewicht van het gezin meer doet berusten bij de vrouw dan bij de man.

“Ik ben al geëngageerd, er moet toch iemand voor de kinderen zorgen.” Ja, er moet iemand voor hen zorgen, maar dat kan niet alleen het probleem

van de moeder zijn. De vergaderingen gaan door op onmogelijke uren? Dat is zeker ook een probleem voor anderen: laten we dat samen bespreken om de beste oplossing te vinden. Men vindt geen babysit of men heeft er niet de middelen voor? Laten we samen een lid of sympathisant zoeken die bereid is om de kinderen bij te houden. Acties en manifestaties nemen hele zaterdagen in beslag? Dan kunnen we ervoor zorgen dat elke afdeling of provincie een gezamenlijke kinderopvang organiseert. “Ik kwam bij de PVDA en was in staat om actief te blijven omdat anderen hebben geholpen met het bijhouden van mijn kind. Ik zou dat niet gekund hebben als ik helemaal in mijn eentje naar oplossingen had moeten zoeken.” Deze geest moeten we promoten. Centraal daarin staat onze doelstelling om het voor iedere vrouw en iedere man mogelijk te maken zich te engageren.

Het is heel belangrijk aandacht te hebben voor het moment waarop een gezin wordt gesticht. Op alle niveaus van verantwoordelijkheid is dit voor vrouwen die zich al vroeg in hun levensparcours hebben geëngageerd, het meest voorkomende moment waarop zij afhaken. Maar dat is niet onvermijdelijk, het is een probleem dat kan worden opgelost. Het gaat niet om een individueel probleem dat zich specifiek stelt voor elke jonge moeder. Het gaat integendeel om een collectief probleem dat alleen door gepaste discussies kan worden opgelost.

Onder de jongeren valt het op dat het vaak alleen meisjes zijn die angst hebben een gezin te stichten omdat dat zou botsen met hun politiek engagement. Zij hebben gelijk daarvoor terug te schrikken als er geen drastische maatregelen worden genomen om te voorkomen dat de discriminaties die in de maatschappij bestaan, zich herhalen in de partij.

Specifieke, punctuele vergaderingen onder vrouwen kunnen hun nut hebben. Recente experimenten laten ook zien hoe vergaderen onder vrouwen helpt om vertrouwen op te bouwen en het gemakkelijker maakt het woord te nemen in politieke discussies. Dat heeft op zijn beurt een gunstig effect op de dynamiek van (gemengde) basisgroepen.

Quota: een instrument om de doorgroei van vrouwen naar de partijtop te bevorderen

Op het niveau van de leiding dringt zich een eerste verandering op: de invoering van quota om de doorgroei van vrouwen in de leiding van de partij te bevorderen. Quota hebben hun nut bewezen. Onderzoeken en de praktijk van andere organisaties hebben dat aangetoond. Onze recente ervaringen met de verkiezingen bewijzen dat eveneens: de regels voor de opstelling van de lijsten hebben veel vrouwen ertoe gebracht zich te lanceren in hun eerste publieke debatten. Deze regels hebben er ook toe geleid vrouwen te doen verkiezen die anders niet zouden gekozen zijn om te zetelen. Door de verplichting om aan deze electorale eisen te voldoen, hebben we onvermoede krachten gevonden.

Door quota verplichten we onszelf te zoeken naar alle potentiële kandidaten en de huidige ongelijkheid niet te reproduceren. We beginnen met een quorum op het niveau van de Nationale Raad: die moet minimaal een derde vrouwen tellen. Met slechts 20 procent vrouwen in de vorige ploeg, is dat een belangrijke stap. Om die te kunnen zetten zijn onmiddellijke inspanningen vereist. Het is tegelijk een eerste stap, een engagement om verder te gaan in de komende jaren.

Quota zijn een middel om vooruit te gaan, geen oplossing op zich. De nieuwe Vrouwencommissie zal de talrijke voorstellen om vooruitgang te boeken, moeten onderzoeken.

Marianne, de vrouwenbeweging van de PVDA

De uitbouw van onze vrouwenbeweging Marianne maakt ook integraal²⁵ deel uit van de oplossing. Zij krijgt vandaag volstrekt onvoldoende aandacht en krachten. De uitdaging om de vrouwen een plaats te geven in de partij zullen we niet oplossen zonder hen tegelijk de mogelijkheid te geven hun eigen vrouwenbeweging uit te bouwen. Waarom?

25 Integraal: allesomvattend.

1. We hebben nood aan een massabeweging die zich voornamelijk bezighoudt met het onrecht dat specifiek vrouwen treft, die zich specialiseert in politieke tussenkomsten over deze kwesties.
2. De specifieke discriminaties en problemen waaraan vrouwen het hoofd moeten bieden, moeten ook op een specifieke manier worden aangepakt: deze ruimte kunnen we in de allereerste plaats in een beweging als Marianne creëren, niet in de basisgroepen van de partij.
3. Dat er een emanciperende en mobiliserende vrouwenbeweging is, is een van de sleutels tot het verhogen van het aantal vrouwen in de partij.

2.5. De Rode Duivels van de politiek: één nationale en tweetalige ploeg

Wij gaan uit van een toekomstvisie. We streven naar een maatschappij zonder uitbuiting, waar iedereen een volwaardige en verrijkende job heeft, waar geen vreemdelingenhaat of eng nationalisme heerst en waar iedereen van een rijk sociaal en multicultureel leven kan genieten. We komen op voor een vrijwillige samenwerking van socialistische landen, die dus hoe dan ook multinationalaal zal zijn, en meertalig zal zijn. Wij vertrekken vanuit de volledige gelijkheid van elke taalgroep en het recht van ieder om zijn taal te gebruiken. Wat dat betreft is ons land geen anomalie²⁶ van de geschiedenis, maar eerder een bakermat voor een meertalige Europese toekomst. De splitsing van ons land gaat in tegen het rad van de tijd en zou zorgen voor meer versnippering en een zwakkere positie van de arbeidersbeweging tegenover de krachten die gediend zijn met een verdeel-en-heerspolitiek. Separatisten willen de taalkwestie als een wig gebruiken om mensen uit elkaar te drijven. De opdeling van het land op taalbasis leidt tot eindeloze taalgeschillen. Dat de parlementen op taalbasis zijn samengesteld, duwt ze als vanzelf naar een eng nationalisme, weg van de reële problemen. In een land als België is een federale kieskring nodig, zodat de hele bevolking kan oordelen over het parlementaire werk van de volksvertegenwoordigers en over het beleid dat een minister

26 Anomalie: afwijking van wat algemeen gangbaar is.

voert. De huidige opsplitsing van kieskringen per taal is absurd, omdat het de controle en verantwoording van een deel van de parlementsleden en beleidsdragers onmogelijk maakt.

Wij zien de tweetaligheid van ons land als een troef. De meertaligheid van onze Brusselse hoofdstad, waar geen enkele separatist raad mee weet, is een troef voor de toekomst in een wereld waar steeds meer mensen van verschillende origine in steden samenleven. Ook de tweetaligheid van België is een troef in de mondiale samenleving van morgen. Door talenkennis kan men zich gemakkelijker voor de realiteit van andere landen en culturen openstellen en de internationale samenwerking van de wereld van de arbeid en van de jongeren bevorderen.

Het is dan ook een troef dat de PVDA één nationale en tweetalige partij is. Zoals ook het feit dat de Rode Duivels een eengemaakte en nationale ploeg vormen, een troef is. Ook bij de Rode Duivels bestaat er geen Waalse ploeg, of Brusselse of Vlaamse ploeg. Het is één team dat voor hetzelfde doel gaat, met één technische staf en één leiding. Bij de PVDA is dat net zo. Er bestaat helemaal geen Waalse vleugel of Vlaamse vleugel, hoe moeilijk sommige commentatoren het daar ook mee hebben. Er bestaat één PVDA in het hele land, en dat is maar normaal ook. Het is veel abnormaler dat je binnen hetzelfde land totaal gesplitste partijen hebt, die zichzelf organiseren louter op basis van taal en territorium. Sommigen beschrijven ons als ‘de laatste’ nationale partij. Wij zien onszelf eerder als ‘de eerste’ nieuwe nationale politieke kracht van een brede emancipatiebeweging in het hele land.

Ons verenigd en nationaal karakter is echter geen verworvenheid voor altijd. Het staat onder druk door de objectieve situatie in ons land. De afgelopen twee jaar is er een kwalitatieve stap naar het confederalisme gezet. Dat is zo nagestreefd door de meest agressieve en economisch sterkste fractie van het establishment, in het noorden van het land. Zo komt het dat er vandaag een brede tendens bestaat om de meeste politieke vraagstukken regionaal of communautair te bekijken. Langs Franstalige zijde is – als reactie op deze nationalistische tendens in het noorden – de nationalistische tegentendens versterkt.

Al deze elementen hebben ook een invloed op de partij zelf, als enige nationale politieke kracht. Het politiek leiding geven aan het geheel van de partij is veel complexer geworden in de mate dat de politieke bevoegdheden en het politieke debat in de verschillende landsdelen meer zijn gaan verschillen. Die druk voelen we ook in de partij, en ze wordt versterkt door bepaalde onevenwichten in de partij. Historisch zijn we sterker ingeplant in het noorden van het land. Dat vertaalt zich in meer initiatieven, bredere netwerken en ook meer kameraden uit de kaderploeg die in het noorden van het land wonen. Dat heeft een zeker sneeuwbaaleffect omdat er zo ook meer ideeën groeien en voorstellen komen die dat onevenwicht nog versterken. Tegelijk is het om verschillende redenen politiek moeilijker om in Vlaanderen electoraal door te breken. Maar dat betekent helemaal niet dat die doorbraak daarom minder belangrijk is, integendeel. We hebben veel energie nodig om de reactionaire krachten die vanuit het noorden van het land actief zijn terug te dringen, en dat is in het belang van de hele werkende klasse van ons land. Anderzijds hebben we met de federale verkiezingen twee verkozenen gehaald in Luik en Henegouwen. Daardoor zetten de media in het zuiden van het land ons meer op de kaart en bestaat daar een fantastisch groeipotentieel dat we in de komende jaren willen verzilveren. Onze volksvertegenwoordigers zijn volksvertegenwoordigers van de hele partij, voor het hele land, dat hebben we vanaf het eerste moment laten zien. Maar er is wel een communautaire druk die hen enkel als Franstalige volksvertegenwoordigers wil voorstellen en dat versterkt het onevenwicht dat we veel meer in de Franstalige media aanwezig zijn en zo ook steeds bekender worden langs Franstalige kant. Voor het eerst hebben we ook in Brussel verkozenen in het Brussels parlement en dat biedt dan weer perspectieven om vanuit de hoofdstad de partij als tweetalige partij bekend te maken. De slotsom is dat we de partij ondanks de communautaire druk overal in het land willen laten vooruitgaan en dat we er ons tegelijk van bewust zijn dat de objectieve en subjectieve situatie niet overal dezelfde is.

Om het nationale en tweetalige karakter van onze partij te versterken, zorgen we voor ruime contacten tussen de leden (en sympathisanten) van de verschillende regio's van ons land. Elkaars leefwereld leren kennen en

vriendschapsbanden smeden over de taalgrenzen heen, doorheen uitwisselingen, bezoeken, feesten, gegidste stadswandelingen... het zijn voordelige en laagdrempelige manieren om het virus van het nationalisme en de 'eigen cultuur' te bestrijden.

In de maatschappij bekijken wij elk probleem eerst vanuit een fundamentele analyse en vanuit een klassenanalyse. De internationale politiek, de crisispolitiek, de besparingen, de privatiseringen, de pensioenproblematiek, de fiscaliteit, de gezondheidszorg, de milieuproblematiek, het racisme analyseren we eerst ten gronde. Waar wil het establishment naartoe en wat zijn de gevolgen voor de werkende klassen en de andere lagen in de samenleving? Dan pas, wanneer we die analyse hebben gemaakt, kunnen we zien of er verschillen zijn in het Franstalig en Nederlandstalig landsgedeelte die eventueel een andere tactiek nodig maken. Maar we moeten dat niet omdraaien en niet meteen beginnen vanuit de tactiek zonder eerst een analyse te hebben over de *fond* en over het geheel.

In een partij die leden en activiteiten organiseert in het hele land, is het uiteraard essentieel dat de kaderleden zich ook opstellen als nationale kaderleden. Dat ze verantwoordelijk zijn voor het geheel van hun departement of hun vakgebied. We vragen van elk kaderlid een extra inspanning om zijn of haar eigen lokale en culturele inplanting te overstijgen. Dat is niet gemakkelijk, maar evenmin onmogelijk. Het belangrijkste is uiteraard dat je met alle leden werkt, welke ook hun taal of woonplaats is. Net zoals het belangrijk is mee verantwoordelijkheid te dragen voor de nationale activiteiten waar partijleden uit verschillende regio's samenkomen. Maar het helpt af en toe ook eens naar de RTBF of RTL te kijken, of omgekeerd naar de VRT of VTM. En het helpt ook het persoverzicht in de andere taal te bekijken. We vragen van nationale kaderleden dat ze op zijn minst passief tweetalig zijn. Voor sommigen is dat moeilijker dan voor anderen, maar we willen ook begeleidende maatregelen nemen om dat te realiseren. Er kunnen uitzonderingen zijn, maar het kan uiteraard niet dat de uitzondering de regel wordt. Op het niveau van de Nationale Raad zou iedereen op zijn minst passief tweetalig moeten zijn, zodat iedereen zich in zijn of haar moedertaal kan uitdrukken. Op het niveau van het Partij-

bureau, van de provinciale voorzitters en van de voorzitters van de departementen zou iedereen actief tweetalig moeten zijn.

2.6. Vorming geeft het nodige inzicht om bewust te handelen

Denken en doen gaan hand in hand. Niets staat stil, alles verandert en dus moet er ook permanent worden nagedacht. Over inhoud, strategie en tactiek. We moeten altijd opnieuw analyses maken en onderzoek doen naar hoe we kunnen bereiken wat we willen. Wij baseren onze analyses op het marxisme. Het marxisme is een levende materie, die zelf ook voortdurend wordt geactualiseerd, verrijkt en veelzijdiger gemaakt doorheen praktijkervaring, studie en debat. De resultaten ervan zijn vastgelegd in partijdocumenten. De teksten van het Vernieuwingscongres (2008) en van het Solidariteitscongres (2015) vormen de basis voor ons handelen, en dus ook voor onze studie en vorming. Daarin komen zowel onze uitgangspunten, onze analyses en standpunten, onze politieke praktijk als onze organisatieprincipes aan bod. Na het Vernieuwingscongres hebben we een aantal boeken uitgegeven waarin we onze maatschappijanalyse en -visie naar voor schuiven. *Op Mensenmaat*, *Hoe durven ze?* en *Première à gauche* vormen niet alleen het onderwerp van een breed maatschappelijk debat, maar ook van studie en vorming in de partij. Onze studiedienst geeft ook tal van brochures uit over actuele thema's, er zijn dossiers en achtergrondartikels, en er is uiteraard ons uitgebreid politiek verkiezingsprogramma. In de vorming staan die basisdocumenten, boeken, brochures en artikels van de PVDA zelf centraal, als levende toepassing van het marxisme op de situatie vandaag. Daarnaast besteden we ook aandacht aan de basiswerken van de grondleggers van het marxisme. We proberen te begrijpen wat contextueel is voor de periode waarin ze zijn geschreven, en welke de ideeën en stellingen zijn die vandaag nog altijd relevant en dikwijls zelfs razend actueel zijn.

Aan politiek doen, de wereld willen veranderen en daarvoor brede groepen sensibiliseren, organiseren en mobiliseren, dat is een vak dat je moet leren, theoretisch en in de praktijk. Voor iedereen die streeft naar een soci-

alistische samenleving is vorming een heel verrijkend en wezenlijk proces dat leidt tot een beter inzicht en dat zorgt voor bewust handelen. Inzicht vergt studie en vorming, het ontstaat niet spontaan. En die vorming moet ook grondig gebeuren, niet oppervlakkig. Sommigen hebben de neiging om meteen over praktische besluiten te spreken en de analyse en inhoudelijke discussie over te slaan. Dat is fout. De theorie is belangrijk voor het vastleggen van de principes, van de strategie en van de tactiek. Alleen door een correcte analyse zijn we in staat om de juiste ordewoorden, de juiste organisatievormen en de juiste actievoorstellen te promoten. Anderen hebben de neiging alleen de theoretische en analytische discussie te voeren, zonder ze om te zetten in een politieke en tactische oriëntatie naar de praktijk. Ook dat is fout. Studie en vorming dienen om de praktijk te verbeteren, en die praktijk zal nieuwe problemen stellen, die op hun beurt nieuwe antwoorden vragen.

Kortom, onze vorming vertrekt vanuit de noden van de praktijk, staat ten dienste van de praktijk en moet helpen een antwoord te bieden op concrete vragen, problemen en debatten. Sommige vragen zijn eenvoudig en kunnen snel worden beantwoord in een artikel of in een brochure. Andere problemen zijn complex en vragen een grondigere studie om een veelzijdig antwoord te kunnen geven en niet in eenzijdigheden te vervallen. En zo is het ook met de vorming. Sommige vormingen dienen om meer inzicht te verwerven in ons politiek programma, in belangrijke partijcampagnes of in specifieke thema's van de actualiteit. Andere vormingen dienen om dieper te graven, om fundamentele inzichten te verwerven – zoals over politieke economie, de marxistische filosofie of de analysemethode van het marxisme - of om onze solidariteitswaarden en onze wereldvisie over te brengen. En ten slotte zijn er ook vormingen om nuttige vaardigheden aan te leren. Dat zijn taakscholen, bijvoorbeeld voor de vaardigheden die je nodig hebt om voorzitter of voorzitter van een basisgroep te worden, om mensen te rekruteren en te organiseren of om je eigen taken te plannen en te beheren.

De didactiek verdient hier een bijzondere aandacht. Zonder een moderne en aangepaste pedagogische aanpak spring je geen meter verder, hoe goed

ook de inhoud van je vorming is. Maar blitse powerpointpresentaties met veel afbeeldingen, statistieken en animaties kunnen ook een inhoudelijke zwakte verbergen. Daarom moeten we eerst duidelijke leerdoelstellingen of eindtermen vastleggen voor elke vorming, met een lesplan, evaluatie en bijsturing. De inhoudelijke doelstellingen bepalen dan de didactiek: welke de beste methode is om de inhoud over te brengen en de efficiëntste manier om je doelstelling te behalen.

Goede vorming gebruikt variatie in de methodieken. Waar mogelijk zijn de vormingen ervaringsgericht of probleemoplossend, vertrekkend van de dagelijkse realiteit van de deelnemers. Onze vormingen zijn zoveel mogelijk participatief en interactief²⁷, met gebruik van audiovisuele hulpmiddelen of het internet. Een educatieve wandeling, een begeleid bezoek aan een museum of tentoonstelling, een theaterbezoek of filmbezoek met nabespreking kunnen goede alternatieven zijn voor de meer klassikale aanpak. Aan het eind van een vorming kan een korte synthese op papier (een lijstje met besluiten, vraag-en-antwoord, treffende formuleringen) nuttig zijn om mee te geven met de deelnemers.

In de partij heeft iedereen recht op vorming. Vorming is een wezenlijk onderdeel van bewustmaking en van emancipatorische politiek. De marxistische vorming maakt deel uit van de ruggengraat van de partij en is des te belangrijker nu we een snel groeiende partij zijn. We willen een brede marxistische vorming terug een centrale plaats geven in de partij, structureel ingepast in de doelstellingen en planning van de hele partij, van basis tot top. Vandaar dat we de basisvormingen zoveel mogelijk willen standaardiseren per niveau, op vlak van inhoud en didactiek. Met uitgewerkte vormingspakketten is het immers veel gemakkelijker voor een afdeling om een vorming te organiseren. We streven naar vormingsbegeleiders in elke provincie en in elk departement, die het proces van vorming in hun provincie of in hun departement in handen kunnen nemen. Ons maandelijks *Solidair*-magazine is een pijler voor de vorming, net zoals de achtergrondartikels die op onze portaalsite pvda.be en ons digitaal dag-

27 Interactie: wisselwerking.

blad *solidair.org* beschikbaar zijn. We willen een rubriek ‘marxisme voor beginners’ in *Solidair* en op *pvda.be*, en in de toekomst willen we in de ledenrubriek van *pvda.be* ook vormingspakketten beschikbaar stellen die alle georganiseerde leden dan kunnen downloaden.

In de partij zijn er verschillende niveaus van engagement en van verantwoordelijkheid. Die verschillen respecteren, betekent ook dat we voor elk niveau een apart vormingsaanbod beschikbaar willen maken. Op nationaal niveau is het vormingsdepartement, dat valt onder de Nationale Raad van de partij, verantwoordelijk voor het geheel van de vormingen:

1. Open conferenties voor iedereen die de visie van de partij over een bepaald onderwerp wil kennen.
2. Een aanbod voor raadgevende leden en sympathisanten om de partij beter te leren kennen. Dat is de ‘kennismakingscyclus’ van twee sessies.
3. Vormingspakketten voor groepsleden en basisgroepen, met een speciale plaats voor *Solidair*-magazine, de portaalsite *pvda.be* en het digitaal dagblad *solidair.org*.
4. Een traject voor groepsleden die voorzitter of voorzitter van een basisgroep willen worden: de ‘groepsvoorzittersschool’.
5. Vorming voor groepsleden die hun engagement willen verhogen en erover nadenken militant te worden. Dat zijn de acht sessies van de ‘engagementscyclus’.
6. Een curriculum voor militanten, in een modulair systeem van een reeks vormingen, zowel nationaal als provinciaal georganiseerd. Dat zijn de ‘Marx-ateliers’.
7. Vorming voor kaderleden, met een nationale kaderschool voor jongeren en voor arbeiders.

We beschouwen vorming als een integraal en continu proces. Naast het leerproces tijdens de vormingen zelf is ook *coaching* in de praktijk van groot belang. Vorming stopt niet bij het beëindigen van een cursus, maar gaat je hele actieve leven door. Kaderleden en militanten worden hierin verder gestimuleerd door lectuur, seminaries, discussies en debatten.

Voor kaders is dit in de eerste plaats hun eigen verantwoordelijkheid, zoals het in onze statuten staat: “Kaderleden bestuderen actief het marxisme en zijn verantwoordelijk voor de creatieve toepassing ervan om de praktijk van de partij vooruit te helpen.”

3. EEN PARTIJ ALS GEEN ANDER

- 3.1. Een actieve ledenpartij
- 3.2. Een eigentijdse communistische partij
- 3.3. Een rijke sociale geschiedenis

3.1. Een actieve ledenpartij

(1) Van 1000 naar 10.000 leden

De PVDA is in de woelige jaren 1960 en 1970 ontstaan als een kaderpartij. Een dynamische partij die vooral gestoeld was op het onverdroten engagement van honderden en honderden militanten. Zonder dat pionierswerk was het nooit mogelijk geweest om een nieuwe arbeiderspartij in ons land op te bouwen, zowel in het zuiden als in het noorden als in de hoofdstad. Maar tot 2003 groeide de partij nooit verder dan 1000 tot maximaal 1500 leden en militanten.

Vanaf 1999 startte de partij de discussie om geleidelijk over te schakelen naar een nieuw type lidmaatschap. We hebben dat eerst toegepast in de wijken rond de groepspraktijken van Geneeskunde voor het Volk en nadien ook in de bedrijfswerkingen tijdens de strijd tegen het Generatiepact in 2005. Op ons Vernieuwingscongres van 2008 hebben we de twee verschillende types van lidmaatschap ook statutair vastgelegd en preciezer ingevuld. Enerzijds raadgevende leden die jaarlijks 20 euro betalen, en anderzijds georganiseerde leden: zowel groepsleden als militanten. Dat zijn leden die ook actief lid zijn in een afdeling en de kern van de partij vormen. Sindsdien is het aantal raadgevende leden en georganiseerde leden enorm gestegen. Want het is de bedoeling om raadgevende leden te betrekken en op te trekken tot georganiseerde leden, en hen niet te ‘parkeren’ in een raadgevend lidmaatschap. We willen zeker evenveel inspanningen leveren om meteen nieuwe mensen te winnen als groepslid en om raadgevende leden in te schakelen als groepslid, dan dat we inspanningen doen om nieuwe raadgevende leden te winnen.

De partij groeide aan van 2885 leden bij het Vernieuwingscongres in 2008 tot bijna 10.000 leden vandaag. Dat is meer dan een verdrievoudiging. Om dat mogelijk te maken, hebben we anders moeten leren denken. Het hart van de partijwerking wordt gevormd door de basisgroepen en afdelingen, die dag in dag uit actief zijn op het terrein. Daarom zijn de groepsleden voor ons zo belangrijk, ze nemen een engagement op om in georganiseerd verband met de partij te werken. De basisgroep rust op vier pijlers: het realiseren van concrete projecten, groepsdynamiek en kame-raadschap, uitbreiding met aandacht voor de organisatieprincipes van de partij, en vorming.

Naast de groepsleden zijn er nog duizenden raadgevende leden, die essentieel zijn voor de partij. We hebben veel gediscussieerd over de waarde van een plaats in de partij voor mensen die sympathie hebben voor de PVDA, en hen niet buiten te laten staan. We hebben het veel gehad over hoe belangrijk het is dat iedereen ook voortdurend bekommerd is om nieuwe leden te werven. En we hebben aandacht besteed aan het belang om voorrang te geven aan de wereld van de arbeid, een terrein dat moeilijker is dan lokale of gemeentelijke afdelingen.

De groei van duizend naar tienduizend leden is dus niet alleen te danken aan een gunstig klimaat, maar is ook het resultaat van een voortdurende beweging. Twee jaar na het Vernieuwingscongres stonden we qua ledenaantal nog onder de doelstelling die we ons hadden gesteld. We moesten bijsturen. Ondertussen is de groep die zelf ook nieuwe leden aanbrengt, vergroot. Maar ze is nog lang niet groot genoeg, want veel militanten en groepsleden blijven het moeilijk vinden om zelf nieuwe leden te werven. Er is nog heel wat opleiding en begeleiding nodig om alle leden aan het werven te krijgen. Onze ambitie voor de komende jaren is de ledenwerving als een spontane cultuur ingang te doen vinden, voor groepsleden en voor raadgevende leden. Het is een drive die we willen stimuleren zodat voortdurend de beste mensen zich in de partij laten engageren. Wij hebben dat engagement nodig, en de mensen hebben de partij nodig als een grotere collectieve kracht waarbinnen ze hun engagement kunnen uitdiepen en consolideren.

Sinds 2012 stimuleren we het om bij de ledenwerving stelselmatig de vraag te stellen ook mee actief te worden in een basisgroep. Er kwamen in alle provincies ontmoetingen met de partij: de kennismakingscyclus. Honderden raadgevende leden en sympathisanten namen eraan deel en velen besloten een engagement op te nemen in een basisgroep. De partij is heel lang actief geweest in enkele historische bastions, dikwijls rond een groepspraktijk van Geneeskunde voor het Volk. Maar hoe de partij verder uitbreiden? Dat was lang geen gemakkelijke opdracht. Door raadgevende leden en sympathisanten van een bepaalde regio of werkplaats samen te brengen in kennismakingscycli zijn we erin geslaagd om in veel nieuwe regio's en werkplaatsen ook nieuwe afdelingen op te zetten. Vaak op plaatsen waar we voorheen nooit actief waren geweest. Daar waar gewerkt werd volgens de besluiten van het Vernieuwingscongres (2008), soepel en beginselvast, werden de beste resultaten geboekt.

Cruciaal is natuurlijk dat we mensen nodig hebben om de uitgebreide basisgroepen en al die nieuwe basisgroepen te leiden. De dynamiek, de politieke inhoud en slagkracht, maar ook de continuïteit van een basisgroep hangen nauw samen met de capaciteit van de voorzitter of voorzitter ervan. Om de mensen verder op weg te helpen, werd een handboek voor groepsvoorzitters uitgewerkt. Er is ook geïnvesteerd in ondersteuning, via de maandelijkse voorzittersvergaderingen en persoonlijke *coaching*. En de beste ervaringen, die proberen we meteen te verspreiden en te scholen in de hele partij. Zo kunnen ook andere basisgroepen leren van goede ervaringen uit andere bedrijven of regio's. Toch moeten we beseffen dat we hier nog heel veel werk voor de boeg hebben. Een goede, professionele opleiding en begeleiding van nieuwe voorzitters en voorzitters zal doorslaggevend zijn voor de verdere uitbreiding van de partij.

In een groeiende partij heb je verschillende niveaus van engagement nodig. We hebben er daarom sinds 2013 opnieuw werk van gemaakt nieuwe militanten te winnen. Militanten zijn georganiseerde leden met een groter engagement voor de partij. Zij willen daar een flink deel van hun vrije tijd en energie in steken. We hebben veel nieuwe militanten nodig omdat de taken van de partij alleen maar toenemen naarmate we

groeien. Ze nemen mee verantwoordelijkheid op in campagnes en in de nieuwe initiatieven. Ze kunnen een belangrijke rol spelen in de opbouw van de partij in de bedrijven en in de wijken, en bij het organiseren van mensen uit het middenveld in de partij. Militanten engageren zich ook voor verdere scholing in de Marx-ateliers. Voor de ploeg kaderleden putten we op de eerste plaats uit de groep van militanten. Om nieuwe militanten te winnen is een engagementscyclus uitgewerkt. Daar wordt dieper ingegaan op de nodige politieke, organisatorische en sociale vaardigheden, op onze politieke en financiële principes, op onze wereldvisie en op onze culturele waarden. Het aantal militanten, dat al veel jaren stabiel was, is sinds 2013 met de helft toegenomen. Er zijn vooral veel jonge militanten bijgekomen, die een frisse en enthousiaste inbreng hebben in de partij. Ook de komende jaren willen we nog extra de nadruk leggen op het werven van meer militanten.

Na het Vernieuwingscongres in 2008 is de partij steeds bekender geworden. Dat zie je aan de meer dan 250.000 mensen die voor ons stemmen bij de verkiezingen. Maar dat zie je ook aan de eigen media, website en Facebookpagina's, die nu wekelijks meer dan 150.000 mensen bereiken. Dat de partij nu ook federale volksvertegenwoordigers heeft, doet die bekendheid alleen maar toenemen. De partij staat vandaag al sterk in een aantal grote steden. Toch zijn er nog heel wat bedrijven, kantoren, steden, gemeenten en wijken waar men haar niet kent. Tegen 2020 willen we de partij ook beter uitbouwen in centrumsteden en -gemeenten. Dat willen we planmatig aanpakken, rekening houdend met de huidige inplanting en met de demografische samenstelling en de economische sectoren in die steden en gemeenten. Er zijn nog tal van mogelijkheden om verder te groeien. Wij hebben het groeipotentieel om tegen 2020 aan te groeien tot 15.000 à 17.000 leden. Tegelijk willen we dat minstens 27 procent van alle leden georganiseerd is als groepslid of als militant.

(2) De basisgroepen zijn de zintuigen en ledematen van de partij

Een actieve ledenpartij zijn betekent dat we aansluiting willen vinden bij de mensen, respect willen tonen voor elke vorm van engagement en onze

organisatiekracht willen versterken om al dat engagement om te zetten in een brede maatschappelijke strijd voor emancipatie en bevrijding. Net daarom willen we vele nieuwe raadgevende leden blijven aantrekken en de organisatorische souplesse behouden om hen te betrekken en hun raad ernstig te nemen. Maar daarvoor hebben we ook veel groepsleden, groepsvoorzitters en militanten nodig om te garanderen dat alle leden hun plaats krijgen in de partij en daar actief kunnen zijn volgens hun eigen willen en kunnen. En daarvoor hebben we ook heel wat kaderleden en militanten nodig die nieuwe verantwoordelijkheden op zich nemen en nieuwe werkterreinen willen uitbouwen.

De raadgevende leden vind je overal, in alle sectoren van de samenleving. Op de werkvloer, in de wijk, in de sportclub, de seniorenraad of de jeugdvereniging. Het zijn sociale mensen die vaak een erg goed zicht hebben op hoe de samenleving in hun omgeving draait en niet draait. Daarom is hun advies ook goud waard en is hun mening belangrijk. Vandaar dat elke basisgroep en elke afdeling verschillende keren per jaar actief en creatief haar raadgevende leden betreft bij de werking. Dat kan door hen op te bellen of even bij hen langs te gaan of door hen uit te nodigen voor lokale initiatieven zoals een etentje, een nieuwjaarsreceptie of een inhoudelijke activiteit. Minstens één keer per jaar worden de raadgevende leden ook betrokken bij de werking via een algemene ledenvergadering.

Het is belangrijk verschillen te onderkennen: dat voorkomt veel problemen. Raadgevende leden hebben zich als dusdanig nooit geëngageerd om echt actief te zijn. Als je wil dat een raadgevend lid ook een actief lid wordt, kan je dat alleen maar vragen, met vol respect voor het antwoord. Een deel van de raadgevende leden neemt enkel en alleen een lidkaart om ons te steunen. Dat lidmaatschap is voor ons erg belangrijk. Een ander deel wil zich (nog) niet verder engageren wegens al zoveel andere engagementen of om nog even uit te kijken hoe het nu precies zit met de partij, of omdat het nu niet meteen uitkomt. We respecteren ieders keuze, maar blijven uiteraard wel de ambitie koesteren hen te betrekken en ook een plaats te geven in onze actieve basisgroepen. Ambitieuus zijn betekent het

potentieel bij deze raadgevende leden zien. Mensen als georganiseerd lid actief laten worden is geen eenvoudig proces, maar het loont meer dan de moeite erin te investeren.

Georganiseerde leden nemen een concreet engagement op binnen het collectieve geheel van een basisgroep. Dat spreken ze met elkaar af op de basisgroep. Het betekent ook dat de basisgroep het concrete engagement regelmatig bespreekt en dat je elkaar erover kan aanspreken. Basisgroepen zijn de basiseenheden van de afdelingen en ze werken op basis van de statuten. Ze zijn de zintuigen en ledematen van de partij. Ze zijn de ogen en oren van de partij die weten wat er leeft onder de mensen, in de gemeenschap, de wijk, het bedrijf, het kantoor en de school. Omdat we de partij zijn van eerst-de-mensen is dat natuurlijk van vitaal belang. Voor de partij als geheel, maar ook voor de basisgroep zelf.

De basisgroepen zijn ook de armen en benen van de partij, die op het terrein de nationale en regionale campagnes voeren. Zo halen we samen sterke resultaten. Tegelijkertijd werken ze rond lokale problemen in het bedrijf of de wijk. Dat levert soms een spanning op waarvoor we aandacht moeten hebben.

Voorzitster of voorzitter van een basisgroep kan je worden als je beantwoordt aan de vijf criteria ervoor: als je bereid bent de engagementscyclus en de groepsvoorzittersschool te volgen, als je wil deelnemen aan de voorzittersvergaderingen en als je de partijstatuten toepast en de congresdocumenten naar best vermogen verdedigt. De provinciale partijleiding moet de verkiezing van de groepsvoorzitters goedkeuren.

Wie een nieuwe basisgroep wil opstarten legt dit voor aan de provinciale leiding. Die zal hem of haar helpen met het organiseren van een kennismakingscyclus waar de partijleden van het werkterrein in kwestie op worden uitgenodigd. Die kennismakingscyclus heeft als doel een nieuwe basisgroep in een bedrijf of een regio op te starten. Die staat dus niet zomaar open voor iedereen, maar mensen die interesse tonen om mee te werken, kunnen wel uitgenodigd worden.

(3) Het belang van de kaderleden en waarom er altijd te kort zijn

Kaderleden zijn georganiseerde leden die een eindverantwoordelijkheid willen opnemen. Ze zijn militant van de partij, ze zijn betrokken, het laat hen niet koud dat er dingen niet in orde zijn, hun hart ligt bij de strijd voor een socialistische samenleving. Maar het hart alleen is niet voldoende. Daar hoort ook een hoofd bij: om mee te denken en te helpen de richting te bepalen en afwegingen te maken over inhoud, organisatie, strategie en tactiek. Om zo creatieve impulsen te geven aan de uitbreiding van de partij. Een kaderlid is iemand met een marxistische visie op de samenleving, iemand die ook wil studeren en de veranderingen in de maatschappij wil begrijpen, iemand met elan en enthousiasme dat hij of zij wil overbrengen op anderen.

Het is belangrijk in te zien dat er altijd een relatief tekort is aan kaderleden. Dat heeft alles te maken met onze ambitie en onze doelen. Die vragen om meer mensen, meer inzet, meer ideeën, meer creativiteit en meer verantwoordelijkheid. Alleen wie geen ambitie heeft, heeft geen tekort aan nieuwe militanten en kaderleden.

Het overschakelen van een kaderpartij naar een actieve ledenpartij brengt verandering mee in de taken van de nationale kaders en de hoogste leiding. Zij moeten zich bezighouden met de meest cruciale zaken en voortdurend een geest van eindverantwoordelijkheid aanwakkeren. De leiding van een actieve ledenpartij kan zich niet permitteren elk punt vier of vijf keer opnieuw te bespreken. Beter is het dingen één keer grondig te bespreken met nadien een goede synthese en besluiten daarvan, die voor een aantal jaren van kracht zijn. Om een actieve ledenpartij goed te leiden moeten we ook af van het paraplusysteem, waar uiteindelijk toch alles bij een beperkte groep nationale kaderleden terechtkomt. Het is uiteraard onmogelijk dat alles begeleid wordt vanuit een tiental leden van het Partijbureau.

Eindverantwoordelijkheid betekent echt eindverantwoordelijkheid. En dus mogen er best hoge eisen gesteld worden aan nationale kaderleden. Zelf-

redzaamheid is een eigenschap die we moeten ontwikkelen bij alle kaderleden: met de richtlijnen en de geplande vergaderingen zelf ambitieus en creatief aan de slag gaan op zijn of haar werkterrein. Verantwoordelijk zijn van a tot z. Resultaten neerzetten. Een partij leiden met tien- of vijftienduizend leden betekent dat we andere vaardigheden nodig hebben dan tien jaar geleden, en andere vaardigheden dan in een kaderpartij. Met sterk individueel werk komen we er niet. Elk kaderlid moet een team aan het werk kunnen zetten, een staf. We willen dat elk kaderlid rood en expert is, dat wil zeggen dat hij of zij politiek en ideologisch gevormd is, maar ook de nieuwste wetenschappelijke inzichten en ontwikkelingen beheerst en echt professioneel kan werken. We werken resultaatgericht: kaderleden willen bepaalde doelstellingen behalen, en dat is iets anders dan uren kloppen of uren tellen. Een kaderlid ziet zijn taak als een passie, anders ontstaat er snel routine en bureaucratie. Dat betekent dat men het onderste uit de kan haalt, niet te snel tevreden is, professioneel, snel en grondig werkt.

We staan voor de bijzondere uitdaging om de leiding in de komende jaren te verjongen en nieuwe kaderleden op te leiden. We willen in het bijzonder aandacht besteden aan het opleiden van jonge arbeiders en arbeidsters, van vrouwen en van kameraden met een achtergrond in de migratie.

3.2. Een eigentijdse communistische partij

De woelige geschiedenis van onze partij (zie punt 3.3) maakt één ding duidelijk: de PVDA is een partij als geen ander. Ze is ontstaan in de emancipatiestrijd van de jaren 1970, op een ogenblik dat de bevrijdingsbewegingen en het marxisme wereldwijd opgang maakten. In ons land heeft de partij altijd in volle onafhankelijkheid haar eigen weg gezocht, met prachtige realisaties, een volgehouden steun aan de werkende klasse en de bevolking, maar ook met stommiteiten en grote fouten, zoals elke partij die haar eigen weg zoekt. Op het Vernieuwingscongres van 2008 hebben we helder geformuleerd dat we de internationale modellen en het blauwdrukken- of receptensocialisme achter ons laten. En dat we een eigentijdse invulling moeten geven aan het emancipatieproject van het socialisme. Dat doen we met ons project Socialisme 2.0.

Dat we een fundamentele kritiek op de bestaande orde uitdragen, en voor iedereen die zich verzet voeding geven aan de hoop op en de mogelijkheden voor een andere samenleving... dat maakt ons nog altijd tot een buitenbeentje in de Belgische politiek. De druk van het establishment is erg groot om de partij te normaliseren tot een klassieke partij als alle andere. En als dat niet lukt, worden lades vol clichés en karikaturen opengetrokken, omdat men niet begrijpt wat dat betekent: een eigentijdse en moderne communistische partij. Nochtans is dat eenvoudig. Het staat in het eerste artikel van onze statuten: “De PVDA is een eigentijdse communistische partij. Haar einddoel is een samenleving die de uitbuiting van de mens door de mens opheft en waarin de hele gemeenschap de samenleving bestuurt.”

De partij streeft naar emancipatie en vindt het belangrijk dat mensen inzicht krijgen in hun situatie en in de manier waarop de samenleving in elkaar zit. De partij wil dieper graven dan de spontane beweging en de alledaagse actie. Ze brengt met haar politieke oriëntatie nieuwe inzichten aan over mens en maatschappij, die het spontane bewustzijn overstijgen. Dat kan je als individu niet bereiken, daarvoor heb je een goede organisatie nodig die collectief weerstand kan bieden tegen het knuffel- en knuppelbeleid van het grote geld. Eén vinger kan je breken, maar een gebalde vuist niet.

Waarom je sterker wordt van de partij

Om de verschillende lagen van de wereld van de arbeid te sensibiliseren, organiseren en mobiliseren, om te werken aan een progressieve en emancipatorische cultuur van solidariteit in de wereld van de arbeid en de andere lagen van de samenleving, heb je collectieve slagkracht nodig. Een goed georganiseerde politieke kracht die zorgvuldig kan luisteren, met veel zin voor enquête en onbevagen kritisch onderzoek. Een kracht die de particulariteiten kan overstijgen en een dialectische synthese kan maken om die te gebruiken in de emancipatiestrijd. Een kracht die, in plaats van te verdelen, verbindt en het beste uit de collectieve wijsheid en ervaring haalt. Binnen zo’n collectieve kracht kan iedereen zijn/haar

eigen bekwaamheden maximaal ontplooiën in dienst van het geheel. Zo kan iedereen zijn/haar idealen omzetten in een materiële kracht van verandering, en zijn/haar idealen ook verder uitdiepen door studie, vorming, discussie en deelname aan een gezamenlijke praktijk.

Een engagement binnen de partij betekent dat je weet dat je ervaringen, ideeën, creativiteit en bekwaamheden ook veel verder zullen renderen dan de eigen werkplaats, wijk of kring. Niemand kan op alle terreinen tegelijk actief zijn. Weten dat op andere terreinen andere kameraden vanuit eenzelfde visie aan hetzelfde doel werken, vormt een sterke motivatie tot engagement. Iedereen komt vroeg of laat problemen, tegendruk of ernstige tegenslagen tegen. Het is heel moeilijk je daar alleen doorheen te worstelen, zeker op een blijvende manier. Binnen het collectief van de partij kan je rekenen op de wederzijdse hulp en steun van kameraden die zich voor hetzelfde ideaal inzetten. Zich engageren in de partij is een goede investering want zo vinden ieders ervaringen, ideeën, creativiteit en competenties een grotere weerklank: op zijn/haar werk, in zijn/haar vriendenkring en in de wijk. Grote groepen mensen sensibiliseren, organiseren en mobiliseren is een complexe taak. Er is daarbij veel aandacht nodig voor een goed uitgewerkte strategie en tactiek voor elke situatie. Daar hebben we veel ervaring voor nodig: de ervaring van de duizenden partijleden zelf, de ervaring van mensen die de emancipatiestrijd elders aangaan en ook de ervaring uit de rijke geschiedenis van de arbeidersbeweging.

Men is het niet gewoon dat een partij eigenzinnig blijft en zich niet conformeert²⁸ aan de heersende normen en praktijken. Het is net goed dat de partij dat dwarse en rebelse karakter behoudt, en niet mee op de kar springt van dertien in een dozijn. De partij is er een die politiek niet wil uitbesteden aan professionele politiekers, maar die mensen in beweging zet, hen betreft, sensibiliseert, organiseert en mobiliseert. Een actieve partij op het terrein, in de wijk, op de werkvloer, daar waar mensen samen werken, wonen en handelen. Een partij die ook een internationale bril op heeft

28 Conformereren: schikken, voegen naar, neerleggen bij.

en concrete initiatieven van internationale solidariteit en samenwerking ontwikkelt. Een partij met principes, zoals duidelijke inkomensafspraken voor alle kaderleden en mandatarissen, om carrièristen en postjesjagers uit te sluiten. Een partij die de eenheid zoekt tussen woord en daad, en wars is van veel gepraat zonder enig praktisch gevolg. Ja, de PVDA is een buitenbeentje in de Belgische politiek, en daar zijn we best fier op.

3.3. Een rijke sociale geschiedenis

Je mag de Partij van de Arbeid ondertussen een volwassen partij noemen. Ze bestaat immers sinds 1979. Sommige partijen zijn ouder, andere zijn jonger in jaren. Allemaal zijn ze veranderd sinds hun oprichting, al dan niet met naamsverandering en veel toeters en bellen. De PVDA ook, maar dan met iets minder tromgeroffel. Wat zijn de belangrijkste ontwikkelingen van deze eigenzinnige marxistische partij, die pas in 2014 met een kwart miljoen kiezers haar intrede deed in het parlement, maar die in activisme al lang de onbetwiste nummer één is? Een beschrijving in vogelvlucht.

(1) 1966-1979: Het begin

De Golden Sixties zijn een en al contradicties. Terwijl de Cubaanse revolutie net haar overwinning heeft gevierd en (ex-Belgisch) Congo in 1961 onafhankelijk wordt, moorden de legers van Uncle Sam in Vietnam, Laos en Cambodja met bommen en napalm miljoenen mensen uit. Het gaat goed met de business. Maar in Zwartberg (1966) kogelt de rijkswacht twee mijnwerkers neer die vechten voor het behoud van de mijn. Overal strijden socialistisch geïnspireerde volksbewegingen tegen onderdrukking en uitbuiting. En ook de arbeidersklasse roert zich. Het is de tijd van grote veranderingen en van het afbreken van heilige huisjes. Marxistisch geïnspireerde studenten verenigen zich onder meer aan de universiteiten: in Leuven in de Studentenvakbeweging (SVB, 1967) en in Gent in de Gentse Studentenvakbeweging (GSB, 1968). Nog voor het Parijse Mei 68 stormt het al in januari 1968 in Leuven. “Walen buiten”, roepen de rechtse studenten. “Bourgeois buiten”, en “een universiteit in dienst van

het volk”, repliceert SVB, en dat krijgt massaal bijval. Overal maakt het marxisme opgang. Via Berlijnse studenten en bevrijdingstheologen zoals de Colombiaanse priester Camilo Torres, die in Leuven studeert, ontdekken de leden van de Studentenvakbeweging de werken van de grondleggers van het marxisme. Het is een tijd van grote idealen en van drukke discussies over hoe de wereld echt moet veranderd worden. De voornemens zijn groot, dat mag blijken: België moet op de schop, het kapitalisme moet verdwijnen en het socialisme zal weldra heersen op aard. In 1968 klinkt dat niet overdreven, in die roerige wereld vol verandering.

Vandaag is het *bon ton* geworden om het aspect maatschappelijke strijd chirurgisch uit Mei 68 te amputeren. Men laat de zoektocht van toen naar het veranderen van de samenleving en naar het verbannen van oorlog, uitbuiting en onrecht verdwijnen, en men reduceert alles tot een persoonlijke queeste naar het allerindividueelste geluk. Niets is minder waar. In Leuven komen studenten op straat tegen het voornamelijk Franstalige, katholieke establishment. Maar zij protesteren ook tegen de Vlaamse bourgeoisie en tegen het elitaire karakter van de Vlaamse universiteiten, waar je bijna geen arbeiderskinderen aantreft. Zij vragen geen *flower power*, maar een echte democratisering van het hoger onderwijs. Vrouwen organiseren zich om zelf te kunnen beschikken over hun toekomst, over hun keuzes in de patriarchale maatschappij van Kerk, Kinderen en Keuken. Zij eisen het recht op abortus op. Meer nog, zij willen ook gelijk loon voor gelijk werk. In 1966 – twee jaar voor Mei 68 – kregen de drieduizend vrouwen van FN Herstal al internationale aandacht toen ze gelijk loon voor gelijk werk eisten in een acht weken lange staking. Democratische jonge juristen eisen niet dat ‘alles moet kunnen’. Zij klagen – lang voor de witte beweging²⁹ – aan dat blijkbaar alles kan en mag voor een bepaalde laag in de bevolking. Zij hebben kritiek op een klassenjustitie waarbij de rijke steeds opnieuw wegkomt en de kleine man verdwaalt in het woud van het apparaat. In verschillende volkswijken stampen jonge advocaten toegankelijke wets-

29 De witte beweging ontstond naar aanleiding van de zaak-Dutroux in 1996. Dutroux was de spilfiguur in de zaak van de ontvoerde, seksueel misbruikte en vermoorde kinderen. Na zijn arrestatie kwamen betogers op straat voor een beter werkend gerecht en voor een betere bescherming van kinderen.

winkels uit de grond. Geneeskundestudenten eisen geen ‘experimenten met drugs’. Zij nemen de drieminuteneeskunde op de korrel, het routineus voorschrijven van pillen door heel wat elitaire ‘centendoktoers’, vaak gesponsord door de farmaceutische industrie. De vredesbeweging richt haar pijlen op de imperialistische interventie van de Verenigde Staten in Indochina. De antiracistische beweging groeit, in solidariteit met de burgerrechtenbeweging van de zwarten in de Verenigde Staten.

Midden in de stroom van solidariteit met de bevrijdingsbewegingen in Azië, Afrika en Latijns-Amerika groeit het idee “Arbeiders, studenten: één front”. In oktober 1968 trekken studenten naar de staking van Ford Genk, en in maart 1969 naar de textielstakingen in Gent. De echte keuze komt een jaar later, in januari 1970, wanneer 25.000 mijnwerkers een spontane staking van zes weken beginnen. Tegenover de nationalistische invloed van de Volksunie in de kolenmijnen wordt Mijnwerkersmacht opgericht, een stakerscomité waar jonge mijnwerkers, sociaal voelende studenten en leden van de Studentenvakbeweging elkaar vinden. In april van datzelfde jaar gaan de scheepsbouwers van Cockerill Yards in staking. Uit die ontmoetingen en uit de studie van Lenins boek *Wat te doen?* krijgt de idee vorm om een nieuwe arbeiderspartij op te richten: niet louter een strijdcomité of een autonoom arbeiderscomité, maar een nieuwe communistische partij.

Ook hier wordt de daad bij het woord gevoegd en linkse studenten beslissen om een carrière als arts, psycholoog of leraar op te geven en zelf als arbeider aan de slag te gaan in tientallen bedrijven. Aanvankelijk worden ze bekeken als vreemde vogels, maar er is tegelijkertijd ook vraag naar hun kwaliteiten, en stap voor stap bouwen ze verder aan de de nieuwe arbeiderspartij. Zo leggen ze de basis voor de latere aanwezigheid van de PVDA in de grootste bedrijven van het land.

Op 5 oktober 1970 verschijnt het eerste nummer van het blad *Alle macht aan de arbeiders (Amada)*, als driewekelijks blad voor de prijs van 10 Belgische frank. De nieuwe partij in opbouw krijgt dezelfde naam. In de Hobokense arbeiderswijken groeit het idee van een Geneeskunde voor het Volk, dat op 1 januari 1971 echt van start gaat. In dienst van het volk:

idealen worden werkelijkheid. Na Hoboken volgen Genk (1974), Lommel (1975), Zelzate (1977), Herstal (1979) en nog later zes andere praktijken. Gratis geneeskunde, dat was toen nog taboe voor het establishment, en de oerconservatieve Orde der Geneesheren start een lange strijd tegen Geneeskunde voor het Volk. Wanneer de Orde de meubels van de jonge dokters in beslag wil laten nemen, worden telkens honderden patiënten gemobiliseerd die het opnemen voor hun vernieuwende volksdokters. Zeker is dat de groepspraktijken van Geneeskunde voor het Volk zorgen voor een grote uitstraling van Amada. 'Steunen op het volk', zo klinkt het devies van de jonge hemelbestormers en dat zijn geen loze woorden. In 1974 houdt de partij een grote steuncampagne om een weekblad te kunnen financieren, en meteen ook een campagne voor een eigen drukkerij. Er wordt omgerekend 100.000 euro ingezameld. De nieuwe partij in oprichting heeft van bij het begin nationale ambities. Er zijn verschillende discussies om eenheid te maken met marxisten die zijn voortgekomen uit de studentenbeweging in Wallonië en Brussel, maar die springen allemaal af omdat ze een andere interpretatie geven aan het marxisme. Na talloze pogingen tot eenheid beslist het piepjonge Amada later (in de periode 1975-76) om zelf actief te worden in het zuiden van het land. Dat gebeurt onder de naam Tout le Pouvoir aux Ouvriers, afgekort TPO.

In Frankrijk gaan in het voorjaar van 1968 tien miljoen arbeiders in staking, zij scharen zich aan de kant van de contesterende studenten. De beweging eindigt met het compromis van Grenelle, met een loonsverhoging van 10 procent, de verhoging van het minimumloon (SMIC) met 35 procent, de vermindering van de arbeidstijd (44 uren) en met de erkenning van de syndicale rechten in de bedrijven. Het recht op abortus wordt toegestaan en in de scholen komen er leerlingraden en ook ouderraden. In ons land stormt het niet zo hard, maar waait de geest van Mei 68 in het begin van de jaren zeventig ook door de bedrijven. Van 1970 tot 1973 breken bijna 700 stakingen uit, de meeste spontaan en niet erkend door de vakbonden. De meest bekende zijn die in Ford Genk (1970), Forges de Clabecq (1970), Citroën Vorst (1970) en Vieille Montagne in Balen (1971). Bij de scheepswerven van Boel-Temse, bij Tessenderlo Chemie en Glaverbel in Gilly worden de stakingen wel georganiseerd door de vakbonden.

Het jonge Amada is in deze periode ook al actief in de verdediging van de democratische rechten: het komt op voor menswaardige woningen voor de nieuwe migranten die in barakken worden ondergebracht, voor de regularisatie van vluchtelingen en tegen de invoering van een beroepsleger. Tienduizenden scholieren en studenten komen in januari 1973 op straat tegen de plannen voor een beroepsleger. Ook een antistakingswet van de sociaaldemocratische minister Vranckx wordt dankzij een brede campagne tegengehouden. De wet was gericht tegen actiecomités en stakingsposten bij niet erkende stakingen.

Het is een tijdperk vol verandering. In de Verenigde Staten groeit de beweging tegen racisme en discriminatie en voert de Black Panther Party strijd tegen de onderdrukking van de zwarte bevolking. Overal ter wereld groeit de beweging om over de eigen rijkdommen te kunnen beschikken. Van Algerije (1962) tot Angola (1975), met als hoogtepunt de bevrijding van Vietnam in 1975, waar de Amerikaanse bezetter na 1,5 miljoen Vietnamese doden op de knieën wordt gedwongen door een vastberaden volk. Die bevrijdingsstrijd van een klein volk tegen de grootste militaire en economische macht van de wereld beheerst jarenlang het nieuws en maakt ook in ons land een grote indruk. In Portugal spelen de communisten een belangrijke rol in de Anjerrevolutie (1974) die het fascisme omverwerpt, en in Griekenland maakt de volksbeweging datzelfde jaar een einde aan het extreemrechtse kolonelsregime. Het is de tijd van partij kiezen. Afzijdigheid wordt niet gewaardeerd.

Als in april 1973 duizenden dokwerkers in Gent en Antwerpen het werk neerleggen, is het 'koekenbak' in de Belgische havens. De staking zal acht weken duren. De dokwerkers krijgen geen stakersgeld, hun gezinnen worden uitgehongerd. Het stakerscomité organiseert de hulp aan de behoeftige gezinnen. Aan de vrouwen van de dokwerkers wordt gevraagd hun mannen te steunen. Ze trekken de kop van een verboden betoging om stakersgeld te eisen. Ze richten het Dokwerkers-Vrouwencomité op, dat zal toetreden tot Amada. De staking ontketent een grote golf van solidariteit. Winkeliers bezorgen voedsel, artiesten organiseren benefiets, op veel plaatsen en aan veel bedrijfspoorthen zijn er geldinzamelingen. In de

nasleep van de dokstaking worden zeventien dokwerkers en Amada-militanten in ‘het dokproces’ tot zware straffen veroordeeld, op basis van een nepdossier. Later zullen die straffen in beroep gemilderd worden.

De dokstaking is een harde leerschool voor de jonge partij vol idealen, die in opbouw is. Het is een vuurdoop. Statuten en een nationale leiding moeten de jonge organisatie omsmeden tot een efficiënte partij en tot een partij waar de arbeiders zich thuis voelen, ver van het rommelige van een studentenorganisatie. Dat is geen gemakkelijke opdracht. Want het vrijblijvende uit het studentenverleden wordt vervangen door hoge eisen en dat betekent dat de kern al bij al klein blijft. Ook politiek zijn de kinderziektes nog niet overwonnen: in ellenlange pamfletten worden algemene waarheden over het socialisme uitgestort over de hoofden van de mensen, en dat is vaak erg wereldvreemd. In 1976 beslist Amada om een en ander bij te sturen en het eigen sektarisme en dogmatisme zelfkritisch te bekijken. De jonge partij wil concrete zaken realiseren, geduldig zijn, het positieve ondersteunen, in functie van de meerderheid denken en een brede waaier van activiteiten en fronten opbouwen rond concrete actiepunten. Het zijn allemaal aandachtspunten die op het Vernieuwingscongres van 2008 opnieuw zullen worden opgeraapt.

Ook syndicaal wordt de aanpak veranderd. De partij was opgegroeid in een periode van spontane stakingen en trok daaruit het verkeerde besluit dat met de traditionele vakbonden niets viel aan te vangen. Strijdbare arbeidersleiders, zoals vakbondsafgevaardigden van de Boelwerf in Temse en anderen, wezen de jonge partij op die fout, en de partij besloot voortaan het strijdsyndicalisme in de bestaande vakbonden te ondersteunen. In 1976 wordt nationaal de solidariteit georganiseerd voor de heropname van ABVV-afgevaardigde Miel De Bruyne in het Antwerpse petroleumbedrijf SIBP. Wanneer 250 arbeiders en bedienden in 1978 de olieraffinaderij RBP in de Antwerpse haven bezetten, kunnen ze rekenen op de volle steun van Amada. De bezetters vechten elf maanden lang voor het openhouden van hun bedrijf en slagen daar uiteindelijk ook in. In Wallonië speelt TPO in 1978 een belangrijke rol in de staking tegen de afdanking – door de socialistische directie (gesteund door toenmalig PS-voorzitter door André

Cools) – van vakbondsafgevaardigde Louis Dujardin bij de intercommunale elektriciteitsmaatschappij ALE.

Als op 3 januari 1976 door een verwoestende noordwestenstorm de Scheldedijken van de Vliet breken, komt Ruisbroek volledig blank te staan. De bewoners zijn razend en verwijten koning Boudewijn “dat er wel 30 miljard is voor vliegtuigen die boven onze kop razen, maar geen geld voor de versterking van de dijken”. Tientallen jongeren van Amada helpen de bewoners bij het ruimen van het puin. Ook dat is ‘het volk dienen’. Toch blijft de partij al bij al een heel kleine groep. Aanvankelijk vond Amada de verkiezingen niet meer dan een ‘electoraal carnaval’, maar vanaf 1974 stapt de partij mee in de verkiezingsarena. Bij de gemeenteraadsverkiezingen van 1976 haalt Amada 2,2 procent in Antwerpen en 1,8 procent in Genk. Uitschieter is de arbeidersgemeente Hoboken, met 10 procent van de stemmen, en dat levert meteen twee gemeenteraadsleden op. Maar dat blijft een uitzondering. Nationaal weet de partij niet door te breken. Bij de Kamerverkiezingen van 1977 haalt Amada 0,4 procent, en het jaar nadien, in 1978, is dat 0,8 procent. Maar dat kan het enthousiasme en de inzet van de jonge partij niet temperen. Want ze weet dat het niet gemakkelijk is om in het totaal verzuilde politieke landschap een nieuwe partij uit de grond te stampen.

Amada is niet alleen bezig met fabriekswerkingen en internationale solidariteit, maar is ook actief op heel wat andere terreinen. In Hoboken wordt een brede actie op touw gezet tegen de loodvervuiling van Metalurgie Hoboken, ‘de Zilver’. Als blijkt dat schoolkinderen een te hoge hoeveelheid lood in hun bloed hebben, komt er in april 1978 een breed Actiecomité tegen de loodvergiftiging. Daarin werken Geneeskunde voor het Volk en Amada samen met ouders van kinderen uit de school in Moretusburg, arbeiders van de Metallurgie, de Jongsocialisten, de vier KWB-afdelingen van Hoboken, de Wereldwinkel en de plaatselijke jeugdhuizen. Geneeskunde voor het Volk is jarenlang op die nagel van schadelijke milieuvervuiling blijven kloppen, tot de grond van de wijk Moretusburg uiteindelijk afgegraven en gesaneerd werd, op kosten van Union Minière. Ook op andere terreinen is Amada een voorloper van de strijd

voor een gezond leefmilieu en een sociale en ecologische urbanisatie³⁰. Wanneer het gemeentebestuur van Deurne in de lente van 1979 beslist om twaalf hoogbouwblokken neer te poten op een groene ruimte in de Arenawijk, bezetten honderden buurtbewoners maandenlang de Arena-weide. Ze maken een actiekrantje: 't *Arenake* en Radio Arena is een voor de politie ongrijpbaar propagandamiddel: elke dag wordt de zender verplaatst. Bijna elke avond zijn er debatten, optredens en lezingen, en de jonge Amada-militanten zijn erg actief in de ondersteuning en organisatie ervan. Op de weide staan op 13 november 1979, de dag van de gewelddadige ontruiming, maar liefst 180 tenten opgeslagen.

(2) 1979-1989: De neoliberale jaren

Na bijna tien jaar opbouwwerk wordt op 4 november 1979 in het Rogiercentrum in Brussel de PVDA officieel opgericht als nationale partij. Er zijn 4000 aanwezigen. De afgevaardigden hebben in voorafgaande zittingen een uitgewerkt programma goedgekeurd. Dat bestaat uit twee luiken: een over het socialisme en een met het minimumprogramma voor sociale vooruitgang, democratie, vrede en nationale onafhankelijkheid. Daarin pleit de nieuwe partij onder meer voor de nationalisering van de sleutelsectoren. De bedoeling is een reële politieke kracht te worden en het dogmatisme en sektarisme uit de kinderjaren achter zich te laten. Amada vervelt van een slagzin naar een politieke partij die steun zoekt bij alle strijdbewegingen en positieve aspiraties³¹ in de wereld van de arbeid en bij de progressieven. Er wordt besloten een weekblad te maken in de twee talen. Het blad heet niet langer *Alle Macht aan de Arbeiders* maar *Konkreet* en zal vanaf 1982 bekend worden onder de naam *Solidair*. Op het Stichtingscongres worden ook nieuwe statuten goedgekeurd die de structuur van de partij vastleggen: verkozen provinciale leidingen en een verkozen nationale leiding.

De oliecrisis van 1973 brengt een overproductiecrisis aan het licht en veroorzaakt een economische terugval in de wereld. In het Verenigd

30 Urbanisatie: inrichting, organisatie en planning van steden.

31 Aspiratie: verzuchting, streven.

Koninkrijk (1979), de Verenigde Staten (1981) en West-Duitsland (1982) komen conservatieve regeringen aan de macht. Margaret Thatcher en Ronald Reagan voeren de agressieve economische politiek van de Chicago School (Milton Friedman) door, het neoliberalisme. In de decennia voordien zijn nog loonsverhogingen afgedwongen maar nu verweert de arbeidersbeweging zich tegen de afbraak van rechten en verworvenheden: flexibiliteit, besnoeiingen in de sociale zekerheid, rationalisering, sluitingen en toenemende werkloosheid. Al is dat niet altijd zo: in 1984 is Duitsland in de greep van een grote staking in de metaalbedrijven. De Duitse metallo's eisen de 35-urenweek en winnen hun strijd.

De crisis slaat overal ter wereld toe en de wereld van de arbeid wordt in het defensief gedrongen. Een deel van de beweging van 1968 hangt zijn engagement aan de haak en ambieert zoals Manuel Barroso³² voortaan een succesvolle carrière binnen het systeem. Verschillende maoïstische³³ partijen die uit de nieuwe lente van 1968 zijn ontsproten, staan nu op de rand van het verdwijnen. Nieuwe theorieën maken opgang, zoals 'het afscheid van de arbeidersklasse'. De jonge leiding van de PVDA wil niet op dat helend vlak terecht komen en organiseert in 1983 een tweede congres. Zowel ideologisch als organisatorisch bevestigt de partij daar haar uitgangspunten en consolideert zo de kern van de organisatie. Maar de aandacht gaat eenzijdig naar dat gevaar en veel minder naar het veranderende tijdsklimaat waarin overal in Europa en de VS de populariteit voor de hemelbestormers van Mei 68 fel is bekoeld. De bijsturing die in 1976 was gestart om de partij echt open te trekken, om concrete zaken te realiseren, geduldig te zijn, het positieve te ondersteunen, in functie van de meerderheid te denken en een brede waaier van activiteiten op te bouwen rond concrete actiepunten, verdwijnt naar de achtergrond. Die bijsturing wordt veel te vroeg stopgezet, zo zal pas een kwarteeuw later, in 1999, blijken. Bovendien zegt de partij uitdrukkelijk dat ze in de gegeven omstandigheden

32 Manuel Barroso: een Portugees politicus, voorzitter van de Europese Commissie van 2004 tot 2014.

33 Maoïstisch: verwijst naar Mao Zedong, voorzitter van de Chinese Communistische Partij en president van China. Het maoïsme is een politieke beweging die zich beroept op het gedachtegoed van Mao Zedong en zijn acties. In Frankrijk en West-Europa bereikt deze beweging haar hoogtepunt rond 1968.

niet anders kan dan een ‘kaderpartij’ zijn, en dus geen brede ledenpartij. Aan de kaders en militanten worden hoge eisen gesteld. Naast de haast dagelijkse militante activiteit en inzet in vrijwel elke sociale strijd gaan ook veel tijd en energie naar studie en daardoor is de ruggengraat van de partij heel solide. Maar de strenge lidmaatschapsvoorwaarden duwen veel mensen weg en sympathisanten van de partij worden gestationeerd in de Vriendenkring. Hoe goedbedoeld het allemaal ook is, de PVDA blijft lijden aan sektarisme.

En dat is ook politiek zo. Tijdens de Koude Oorlog heeft de wereld vaak op het randje van een grootschalig conflict gestaan. In de jaren 1980 beheerst één thema de agenda: de nucleaire wapenwedloop tussen de VS en de Sovjet-Unie. De oorlogsdreiging wordt wel erg tastbaar wanneer de VS Tomahawk- en Pershing II-raketten op Belgische bodem plaatsen. Tijdens de ‘antirakettenbetoging’ van zondag 23 oktober 1983 brengen de vredesorganisaties maar liefst 400.000 manifestanten op de been in Brussel voor de grootste betoging ooit. De vredesactivisten vrezen dat de nucleaire winter gevaarlijk dichtbij komt. De PVDA heeft al vanaf haar ontstaan kritiek op talrijke verschijnselen van verzieking van het socialisme in de Sovjet-Unie en leunt veel dichter aan bij China. Ook al is ze altijd onafhankelijk gebleven van China, de jonge partij neemt wel klakkeloos standpunten van de Chinezen over. Dat heeft de PVDA-militanten trouwens heel lang de bijnaam ‘Amadezen’ bezorgd. Een van die problematische Chinese stellingen is de zogenaamde ‘driewereldentheorie’³⁴, die de Sovjet-Unie als gevaarlijkste supermacht aanduidt. Het is een foute analyse en een theorie die de PVDA erg veel schade toebrengt. Het leidt tot een erg sectaire houding, waarbij ze mensen van de Kommunistische Partij (KP), progressieven en bevrijdingsbewegingen veroordeelt enkel en alleen op basis van hun positie ten aanzien van de Sovjet-Unie. Het zal nog vele jaren duren voor de partij die foute houding herziet.

34 Volgens de driewereldentheorie vormen de twee grootmachten de Verenigde Staten en de Sovjet-Unie de eerste wereld, met de Sovjet-Unie als gevaarlijkste supermacht. Alle andere kapitalistische landen behoren tot de tweede wereld. De derde wereld bestaat uit alle landen die door de eerste of de tweede wereld gedomineerd worden, of die zich ervan hebben weten te bevrijden.

Maar ondertussen zijn er ook die andere uitgangspunten die een stuwende kracht blijven voor de jonge partij. ‘Dien het volk; durf te strijden, durf te winnen; militanten moeten als vissen in het water zijn; de kennis komt uit de praktijk’: mooie zinnen over fraaie idealen die ook in de praktijk worden toegepast. Niet alleen bij de oprichting van nieuwe groepspraktijken van Geneeskunde voor het Volk, maar ook bij de oprichting van een nationale hoofdzetel van de partij. In 1984 wordt het gebouw op de Lemonnierlaan 171 in Brussel gekocht en dat gebeurt uiteraard met een grote steuncampagne die omgerekend niet minder dan 340.000 euro opbrengt. Het gebouw wordt ingericht dankzij vrijwilligerswerk van honderden arbeiders en jongeren. Dat engagement en dat vrijwilligerswerk zijn van bij het begin een steunpilaar geweest voor de partij, die niet gesubsidieerd wordt door de overheid of door machtige lobbygroepen. Het houdt de partij gezond en onafhankelijk. Er zijn nogal wat mensen die terecht of onterecht problemen hebben met bepaalde politieke opstellingen van de jonge partij, maar die tegelijkertijd geen moeite hebben om hun waardering te laten merken voor zoveel welgemeende inzet en vrijwillig engagement.

België telt in de jaren 1980 maar liefst tien regeringen: negen daarvan onder leiding van Wilfried Martens en een met Mark Eyskens als premier. “Het einde van de tunnel is nabij”, beloven Martens en Eyskens, terwijl ze het ene saneringsplan na het andere opleggen, met onder meer drie indexsprongen in 1982-1984. Van april tot september 1981 staken 2000 Boel-arbeiders in Temse in gemeenschappelijk vakbondsfront gedurende vijf en een halve maand tegen 128 afdankingen. De staking wordt geleid door een stakerscomité van 50 mensen, aangevoerd door de hoofddelegees Jan Cap (ACV) en José De Staelen (ABVV).

De scheepswerven Cockerill Yards – een van de eerste bastions van de PVDA – gaan in 1982 dicht. De Waalse staalnijverheid kent een forse herstructurering en begin 1982 trekken massale betogingen van woedende staalarbeiders door Brussel. Het is een periode van grote strijdbewegingen, met in april 1982 de grote Jongerenmars voor Werk en in 1983 de septemberstaking bij het spoor en de openbare diensten. De terreur van

de Bende van Nijvel en de bomaanslagen van de CCC³⁵ zorgen voor een klimaat van angst, dat gebruikt wordt om de rijkswacht te versterken en het sociaal verzet in diskrediet te brengen. Toch komen in 1986 200.000 mensen in Brussel op straat tegen het besparingsplan van Martens-Gol, het Sint-Annaplan. De PVDA wordt bekend onder de slogan ‘Doe de rijken de crisis betalen’. Op 1 mei 1985 wordt Jan Cap, de charismatische hoofd-delegee van de scheepsbouwers van Boel Temse, lid van de partij.

Van maart 1984 tot mei 1985 staken 140.000 mijnwerkers in Groot-Brittannië tegen de door Thatcher geplande mijnsluitingen. Overal in het land engageren partijleden zich in de actieve solidariteit met een half miljoen solidariteitspamfletten, 62 steunmeetings, omgerekend 100.000 euro steun en 29 steunbezoeken naar Groot-Brittannië. En de partijleden, dat zijn mensen met een gouden hart. In de paasvakantie van 1985 vangt de Limburgse partijafdeling een twintigtal kinderen van Britse mijnwerkers op, gastvrij ontvangen bij Genkse families. *La mia casa è la tua casa*, zo zeggen ze daar, ‘mijn huis is jouw huis’. Even later, tussen 1986 en 1989, sluiten, ondanks een voorbeeldig verzet van de mijnwerkers, ook de laatste Limburgse steenkoolmijnen waar ‘het zwarte goud’ wordt gedolven, de belangrijkste economische bron in Limburg. Aan het piket van Waterschei wordt een nieuw symbool van strijdbare vakbondseenheid geboren: de rood-groene sjaaltjes. Er worden er duizenden van gemaakt, tot de naaimachine letterlijk in brand vliegt. Door haar syndicale inplanting neemt de invloed van de PVDA in de bewegingen toe, tot grote ergernis van het establishment. “Het fenomeen van extreemlinkse opruiers stelt zich in nagenoeg alle industriële mastodonten,” zo klinkt het die dagen in *Het Belang van Limburg*.

In het Zuiden kent de bevrijdingsstrijd belangrijke impulsen in Nicaragua, El Salvador, Zuid-Afrika en Palestina. De partij steunt een brede solidariteitscampagne met Sandinistisch Nicaragua en met het FMLN³⁶

35 De Cellules Communistes Combattantes pleegden in 1984 en 1985 veertien terroristische aanslagen in België, waarbij twee brandweerlieden omkwamen en 28 mensen gewond geraakten.

36 Frente Farabundo Martí para la Liberación Nacional, Nationaal Bevrijdingsfront Farabundo Martí.

in El Salvador, waar dokter Michaël De Witte in 1987 om het leven zal komen. In Zuid-Afrika wordt het ANC³⁷ van Nelson Mandela gesteund in zijn strijd tegen het apartheidsregime en in Palestina de PLO³⁸ van Yasser Arafat. In 1988-1989 wordt dokter Jan Cools 13 maanden gegijzeld in Libanon. Als spruit van Geneeskunde voor het Volk wordt Geneeskunde voor de Derde Wereld opgericht. Zo rolt de PVDA van de ene sociale actie in de andere, gewaardeerd door diegenen die het aanbelangt, onder vuur genomen door de meeste politieke en sociale opposenten.

In 1988 zitten opnieuw honderden afgevaardigden van de PVDA samen voor het derde congres, of het 'Syndicaal Congres'. Daar wordt de balans opgemaakt van de strijdbewegingen in de jaren 1980. Er wordt een warm pleidooi gehouden voor strijdsyndicalisme in het kader van respect voor en eenheid met de vakbonden. Maar ook de internationalisering van de economie, de opkomst van de nieuwe technologieën en de nieuwe samenstelling van de arbeidersklasse komen aan bod.

Ondanks de dogmatische en sektarische kantjes is de PVDA toch altijd een partij van de arbeidersklasse geweest. Maar ze slaagt er maar niet in om de invloed in de arbeidersbeweging ook electoraal te verzilveren. Er worden grote campagnes op touw gezet om een vertegenwoordiger in het parlement te verkiezen, maar dat lukt niet. In 1985 verdwijnen de laatste twee communisten van de KP uit het parlement, maar de PVDA blijft in het arrondissement Antwerpen op 2,8 procent van de stemmen steken en haalt nationaal nog steeds dezelfde 0,7 procent als tien jaar voordien. Op een eerste parlamentszetel zal de partij nog bijna dertig jaar moeten wachten.

(3) 1989-1999: Een wereld in volle verandering

Op 23 maart 1988 wordt in Cuito Cuanavale, in Angola, de beslissende slag tegen de apartheid uitgevochten, met Angola (MPLA³⁹) en Namibië

37 African National Congress.

38 Palestine Liberation Organization, Palestijnse Bevrijdingsorganisatie.

39 Movimento Popular de Libertação de Angola, Volksbevrijdingsbeweging van Angola.

(SWAPO⁴⁰) als overwinnaars, bijgestaan door tienduizenden Cubaanse vrijwilligers. Nelson Mandela zegt dat de slag “het keerpunt was voor de bevrijding van ons continent en mijn volk uit de gesel van de apartheid”. Door deze nederlaag van de racisten en hun mentoren van de VS kreeg de Zuid-Afrikaanse bezetting van Namibië een fatale klap. De nederlaag versnelde ook het begin van de onderhandelingen met het ANC, die kort nadien het racistische Zuid-Afrikaanse regime zouden slopen.

Het is in die jaren duidelijk: de wereld is in volle verandering. Vanaf 1987 stelt de partij haar beoordeling over de Sovjet-Unie in vraag. De theorie over ‘de meest gevaarlijke supermacht’ klopt niet: de Sovjetlegers moeten zich terugtrekken uit Afghanistan, het regime in Moskou zakt als een pudding in elkaar. In 1989 valt de Berlijnse Muur. Ook in de andere Oost-Europese landen wordt het zieke socialisme omvergeworpen en komt een nietsontziend kapitalisme in de plaats. Het verval van het socialisme in de Sovjet-Unie en het oosten van Europa gaat gepaard met euforiegekraai voor het kapitalisme en hysterisch anticommunisme. “De geschiedenis is ten einde – het liberalisme heeft voorgoed overwonnen,” zegt Fukuyama. De grootste communistische partij van West-Europa, de Italiaanse PCI, vormt zich om tot een sociaaldemocratische partij. Vanaf 1997 zal ze mee de Italiaanse regering leiden, maar dan ondertussen wel doordrongen van het neoliberalisme. In ons land zijn sommige commentatoren van mening dat ook de geschiedenis van de PVDA maar tot een einde moet komen en staat de partij zwaar onder druk.

Op haar vierde congres in 1991 maakt de partij een eerste analyse over het verval van de Sovjet-Unie en over de nieuwe wereldorde die ondertussen is ontstaan. De partij staat dan voor twee opdrachten: ze moet haar eigen analyse over de Sovjet-Unie herzien, een analyse die erg door China beïnvloed is geweest maar intussen manifest onjuist blijkt, en tegelijk moet ze analyseren welk regime er in de plaats gekomen is en wat dat betekent voor de emancipatie in de wereld. Vooral in de periode nadien zal de partij vereenzelvigd worden met het haast kritiekloos en zonder nuance

40 South West Africa People's Organization, Volksorganisatie van Zuid-West Afrika.

verdedigen van de geschiedenis van de Sovjet-Unie. Men kan niet om de realisaties van de Sovjet-Unie heen wat betreft onderwijs, gezondheid, wetenschap en cultuur, noch om haar doorslaggevende rol in het verslaan van nazi-Duitsland. Maar het is duidelijk dat er niet alleen grote problemen van bureaucratie bestonden, maar ook van machtsmisbruik, van economische stagnatie en van misdadig optreden ten aanzien van echte of vermeende tegenstanders van het regime. Pas op het Vernieuwingscongres in 2008 zal de PVDA duidelijk stellen dat ze niet meer met modellen of blauwdrukken voor het socialisme werkt en dat ze haar eigen creatieve weg naar emancipatie zal volgen.

In 1991 hoopt het kapitalisme dat de omverwerping van het zieke socialisme enig soelaas zal brengen in de aanslepende crisis, maar die hoop zal ijdel blijken. Het Warschaupact wordt ontbonden en de Navo versterkt zich en start een reeks nieuwe agressieoorlogen, te beginnen in Irak (1991). De PVDA steunt volop de vredesbeweging en in januari komen tienduizenden mensen op straat in Brussel.

Joegoslavië wordt verscheurd door ultranationalistische krachten en in Oost-Europa schieten neofascistische organisaties als paddenstoelen uit de grond. Het racistisch geweld neemt toe, met pogroms tegen vluchtelingen, onder andere in Rostock. In Frankrijk gaat het Front National vooruit, in Italië de MSI⁴¹ en in ons land haalt het Vlaams Blok op Zvarte Zondag, 24 november 1991, een recordaantal stemmen. Er volgt een grote scholierenstaking tegen racisme, waarin ook de jongerenbeweging van de partij Rode Jeugd heel actief is. Progressieven onder wie ook PVDA-woordvoerders, lanceren de petitie Objectief 479.917 voor gelijke rechten en automatische naturalisatie na vijf jaar legaal verblijf. Het doel is evenveel handtekeningen op te halen als extreemrechts stemmen heeft behaald. De campagne duurt meer dan twee jaar. Resultaat: één miljoen handtekeningen. Het racisme wordt dan wel niet uitgeroeid, maar door tienduizenden discussies in alle milieus is wel mee de basis gelegd voor het cordon sanitaire dat het actiecomité Hand in Hand voorstelde. Het

41 Movimento Sociale Italiano, Italiaanse Sociale Beweging.

Vlaams Blok zou nergens aan de macht komen. Maar de PVDA kan niet verhinderen dat extreemrechts oprukt in de voormalige rode volkswijken. De afkeer voor de sociaaldemocratie gaat naar extreemrechts en niet naar de PVDA, die onvoldoende invloed heeft in de grote volkswijken en nog steeds als te sektarisch wordt ervaren.

In februari 1992 dopen de Europese leiders in Maastricht de Europese Gemeenschap om tot Europese Unie en valt de beslissing een Europese superstaat op te bouwen met een gemeenschappelijke munt: de euro. De landen krijgen drastische besparingsnormen opgelegd. De PVDA is de enige partij in het land die het project van de EU onder vuur neemt. Midden een turbulente periode van vakbondsverzet organiseert zij in december 1993 een 'Euro-Stop' in Brussel. Op 24 oktober 1993 kondigt de rooms-rode regering-Dehaene het Globaal Plan aan. Er komt een loonstop, de index wordt uitgehold, er komen patronale lastenverlagingen, de btw gaat omhoog en in de sociale zekerheid wordt 1,9 miljard euro bespaard. Het Globaal Plan beantwoordt aan de richtlijnen van de Maastrichtnorm. Als die maatregelen bekendmaken, breekt bij Cockerill Sambre in Charleroi een spontane staking uit. Het ABVV roept op tot een nationale betoging in Brussel waar 70.000 mensen aan deelnemen. In heel het land is de PVDA actief in de protestbeweging. In november volgen drie 'vurige vrijdagen' van algemene staking in gemeenschappelijk ACV-ABVV-front en op 26 november ligt heel het land plat. Maar het plan wordt doorgedrukt. De regering liberaliseert ook Belgacom, en verkoopt nadien de ASLK⁴² aan Maurice Lippens. Het Agustaschandaal breekt uit in 1993 als aan het licht komt dat de sociaaldemocraten smeergeld hebben aangenomen van de militaire industrie om de keuze voor de aankoop van legerhelikopters te beïnvloeden. Bij de Europese verkiezingen van 1994 haalt de PVDA 60.000 stemmen, dat is net 1 procent.

Op haar vijfde congres in 1995 doet de partij aan introspectie. De wereld is ondertussen grondig veranderd. Er wordt gepleit voor meer verant-

42 ASLK: de Algemene Spaar- en Lijfrentekas. Opgericht in 1865 als een openbare instelling om de materiële situatie van de kleine man te verbeteren door te sparen en om zoveel mogelijk slapend kapitaal te kunnen herbeleggen in de economie. Volledig geprivatiseerd in 1998 en opgegaan in de Fortisbank, die vandaag onderdeel is van BNP Paribas Fortis.

woordelijkheidszin, meer politiek en tactiek, en een grondige rectificatie⁴³ tegen bureaucratisme om de partij aan de nieuwe realiteit aan te passen. Toch is dit congres erg op zichzelf gericht en wordt geen analyse gemaakt van de situatie in ons land zes jaar na de val van de Muur. Op het congres is er veel *copy-paste* uit de werkingsprincipes van het verleden, zonder kritische filter naar de actuele situatie. Er worden weinig inspanningen geleverd om de nieuwe situatie echt te begrijpen, een programma te ontwikkelen vanuit de noden van de mensen en een nieuwe strategie en tactiek te ontwikkelen die aansluiten bij de nieuwe periode. Dat versterkt het beeld van de partij als een ‘versterkte burcht’. De geesten zijn nog niet rijp voor een nieuwe benadering. Die zal pas in 1999 worden ingezet en op het Vernieuwingscongres in 2008 werkelijk worden verworven.

Dat betekent niet dat de partij niet actief is in de verschillende strijdbevingen. Wel integendeel. ‘Onder de mensen’ blijft het parool. De grote onderwijsbeweging die tussen 1994 en 1996 door Franstalig België rolt, is er de vuurproef van. In de grote onderwijsstakingen op scholen en universiteiten zullen de jongeren- en studentenorganisaties van de partij zich ontwikkelen. In 1996 wordt Marc Dutroux opgepakt. Er gaat een schokgolf door het land. De partij bekampt het economisme, dat alleen voor de sociaaleconomische strijd belangstelling heeft, en wordt actief in de Witte Comités. Op 20 oktober 1996 trekken 300.000 mensen naar Brussel in een van de grootste naoorlogse betogingen.

Van bij haar ontstaan heeft de partij de nationalistische en revolutionaire krachten in de voormalige Belgische kolonie Congo gesteund. Na de genocide in Rwanda (1994) lanceert de partij een brede humanitaire campagne. Als het Congolese volk in 1997 dictator Mobutu wegjaagt, organiseert ze ook solidariteit met het nieuwe Congo. Ook met andere bevrijdingsbewegingen worden de solidariteitsbanden aangehaald, met een heel gamma projecten, campagnes, reizen en bezoeken. Zo wordt in 1994 de solidariteit met Cuba opgestart.

43 Rectificatie: rechtzetting, correctie.

Ondertussen woedt de crisis voort. In 1996 wordt de sluiting van de staalfabriek Forges de Clabecq aangekondigd. De partij steunt het verzet daar tegen en op 2 februari 1997 betogen meer dan 70.000 mensen in Tubeke in solidariteit met de staalarbeiders. Even nadien volgt de aankondiging dat Renault Vilvoorde dicht moet, de voorbode van de ontmanteling van bijna de hele automobielsector in ons land. De partij blijft actief in de strijdbewegingen, maar schuift geleidelijk aan steeds verder naar sektarische en dogmatische posities. De confrontatiestrategie met de vakbonden maakt opnieuw opgang, en daarmee worden alle leerpunten van het Syndicaal Congres uit 1988 overboord gegooid. Maar ook rond andere thema's trekt de partij zich terug in stellingen over het 'eigen grote gelijk'. Op haar zesde congres in 1998 plooit de partij zich totaal terug op zichzelf en bij de verkiezingen van 1999 haalt ze na dertig jaar militantisme haar slechtste resultaat ooit, met nauwelijks 0,6 procent van de stemmen. Tien jaar na de val van de Muur staat de partij op de rand van een interne crisis.

(4) **1999-2008: Van crisis naar partijvernieuwing**

“De verkiezingen zijn een grote politieke nederlaag voor de partij. In deze nederlaag komen de fouten tot uitdrukking die zich al gedurende vele jaren hebben opgestapeld.” Zo oordeelt de partijleiding over de verkiezingsnederlaag. Het debat is hard, want het gaat om fouten en sektarische opvattingen die al meer dan twintig jaar leven in de partij. “De kameraden die de meest gauchistische en sektarische houdingen hebben verdedigd, zouden de eersten moeten zijn om bepaalde gewoonten in de partij in vraag te stellen. De nederlaag bij de verkiezingen moet ze ten minste verplichten na te denken. Welnu, het tegendeel gebeurt: er is maar weinig activisme om onze fouten en zwakheden uit te diepen,” zo klinkt het. Hard maar terecht.

Er wordt besloten een ruime rondvraag te houden bij de sympathisanten van de partij. In die enquête worden de strijdbaarheid, het enthousiasme, de inzet, het idealisme, initiatieven zoals Geneeskunde voor het Volk en het arbeiderskarakter van de partij als sterke punten gezien. Tegelijk blijkt uit de enquête dat onze eigen sympathisanten zich steeds meer storen aan

sektarisme, zwart-witdenken, gebrek aan nuancering, dogmatisme en slogantaal, het belerende vingertje, het gebrek aan humor, de te veeleisende organisatie en het te beperkte actieterrein. De partij krijgt een harde spiegel voorgehouden.

Bij de gemeenteraadsverkiezingen in 2000 wordt een eerste kleine doorbraak gerealiseerd met twee verkozenen in Zelzate, twee in Herstal en een in Hoboken. Honderden enquêtes hadden de uitwerking van gemeentelijke programma's mogelijk gemaakt waarin de mensen zich inderdaad konden terugvinden. Maar als op 11 september 2001 twee vliegtuigen zich in de WTC-torens in New York boren en een wereldwijde strijd tegen het terrorisme wordt aangekondigd, verscherpt de discussie in de partij opnieuw. De partij wordt ondertussen geleid door de algemeen secretaris. Onder invloed van de mode-ideologen Negri en Hardt wordt steeds meer afscheid genomen van de arbeidersklasse en wordt steeds minder rekening gehouden met de dagelijkse problemen van de mensen en geraakt alles ondergeschikt aan de strijd tegen de VS-agressie. In plaats van het breed gedragen maatschappelijk verzet tegen de nieuwe oorlogen in Afghanistan en Irak te steunen, komt er, als een confrontatiepolitiek, een eigen, radicale anti-oorlogcoalitie: StopUSA. De partijstructuren worden door elkaar geschud; vooral de provinciale leidingen, de arbeiderswerkingen en de scholierenbeweging worden afgebouwd. Dat is de kern van het Zevende Congres in 2002. Het is duidelijk dat er geen eenheid bestaat over de lessen uit de nederlaag van 1999. Er is een elitaire partijopvatting van mensen die denken het allemaal beter te weten en die niet gestoord worden door de praktijk.

De radicalistische confrontatiestrategie kent een nieuw hoogtepunt in de verkiezingsalliantie Resist in 2003, een gezamenlijke lijst van de PVDA en de Arabisch-Europese Liga. Ten opzichte van 1999 verliest de partij nog eens 71 procent van al haar stemmen in Vlaanderen. Dieper zakken kan niet meer.

Het leidt tot een ernstige crisis binnen de nationale leiding. Het is tijd om de ramen open te zetten en een frisse wind te laten waaien, want zo kan

het niet meer verder met de PVDA. Dat is de mening van het grootste deel van de partijbasis die de partijleiding hard onder vuur neemt. De leiding maakt een erg zelfkritische balans op. Ze verwerpt de elitaire partijopvatting die het werk in de bedrijven en de arbeiderswereld de rug toekeerde, en ze kritiseert het gauchisme en het dogmatisme, de confrontatiestrategie en het weglopen voor de concrete problemen waar mensen mee bezig zijn. Aangevoerd door de algemeen secretaris weigert een handvol kaderleden om de koers te wijzigen. Na een triestige periode van fractionisme en scheurmakerij worden de gauchistische *hardliners* uiteindelijk uit de PVDA gezet. Eind 2003, begin 2004 zal een nieuwe leiding, met jongere kaders maar ook met kaders van de 'eerste' generatie, werk beginnen maken van een nieuwe wind in de partij. Eindelijk. In 2004 start Geneeskunde voor het Volk zijn kiwicampagne voor goedkope geneesmiddelen, een eerste grote campagne die opnieuw beantwoordt aan de concrete noden in de samenleving. Het is de start van de vernieuwingsbeweging in de PVDA, om eindelijk komaf te maken met dat sektarische en dogmatische kantje dat de partij al twintig jaar teistert.

Het is dus net de partijcrisis die ervoor zorgt dat een diepe verandering mogelijk wordt. En die is nodig. Want ondertussen schuiven de sociaaldemocraten almaar verder op naar het midden, bevangen door het nieuwe neoliberale offensief. Di Rupo, vice-eerste minister en minister van Economie en Telecommunicatie, noemt de privatiseringen 'strategische consolidatie'. En in augustus 1999 hebben Tony Blair en Gerhard Schröder *Die Neue Mitte, De Derde Weg*, gelanceerd: een manifest dat de modernisering van de sociaaldemocratie predikt door delen van het neoliberalisme te omarmen. In 2002 zal Schröder in Duitsland met een roodgroene regering zijn programma doorvoeren en er een grote lagelonnensector creëren.

Op 28 oktober 2005 betogen 100.000 vakbondsleden in Brussel tegen de pensioenhervorming van de regering-Verhofstadt II. Op het congres van de SP.A keren honderden syndicalisten de sociaaldemocratie letterlijk de rug toe. De PVDA wint opnieuw aan krediet in de vakbond, nu ze haar betweterige en irritante confrontatielijf eindelijk heeft verlaten. De lidmaatschapsvoorwaarden worden versoepeld en honderden syndicalisten

worden lid van een PVDA in volle vernieuwing. Hun inbreng en ervaring zullen erg belangrijk zijn voor de voortzetting van de vernieuwingsbeweging van de partij. Het is een essentiële stap in de omvorming van de partij van een kaderpartij naar een ledenpartij.

De nieuwe partijkoers vertaalt zich bij de gemeenteraadsverkiezingen van 2006 in 15 lokale mandatarissen in 6 gemeenten. In Zelzate groeit de partij tot meer dan 21 procent, in Hoboken en Herstal wordt meer dan 8 procent gehaald. In Deurne, Seraing, Lommel, Genk en La Louvière haalt de partij haar eerste mandatarissen. De nieuwe wind in de partij wordt tot 2007 verder bediscussieerd in vele debatten, ook met de talrijke nieuwe leden. De heroriëntatie oogst groeiende bijval, maar stoot ook hier en daar op verzet. Eind 2007 telt de partij 2.800 leden en na vier jaar debat over de nieuwe oriëntatie acht de PVDA zich klaar om de nieuwe inzichten vast te leggen op haar Vernieuwingscongres (2008). *Beginselvaste partij, soepele partij, partij van de werkende mensen*, zo luidt de congres tekst.

3.

SOCIALISME 2.0

EEN WERELD OP MENSENMAAT

1. **Paradigmawissel: een wereld op mensenmaat**
2. **Een betere wereld is nodig en mogelijk**
3. **Vermaatschappelijking van de economische hefboomen**
4. **Planmatige ontwikkeling**
5. **Een duurzaam samenlevingsmodel**
6. **Actieve deelname aan het bestuur**
7. **Fundamentele rechten en vrijheden**
8. **Internationalisme, solidariteit en vrede**
9. **Een rijke culturele ontplooiing**
10. **Het socialisme 2.0 is slechts een start, op een andere basis**

INHOUD

1. **PARADIGMAWISSEL: EEN WERELD OP MENSENMAAT 169**
2. **EEN BETERE WERELD IS NODIG EN MOGELIJK 173**
 - 2.1. Samenleven kan je niet alleen **173**
 - 2.2. De productie als basis van de samenleving **175**
 - 2.3. Het menselijk handelen is de drijvende kracht van de geschiedenis **176**
3. **VERMAATSCAPPELIJKING VAN DE ECONOMISCHE HEFBOMEN 179**
 - 3.1. Sleutelsectoren in handen van de gemeenschap **179**
 - 3.2. Openbare sectoren om de basisrechten te garanderen **181**
 - 3.3. Erfgoed, kennis en ontwikkeling gemeenschappelijk **183**
4. **PLANMATIGE ONTWIKKELING 185**
 - 4.1. Menselijke noden als motor van de economie **185**
 - 4.2. Het maatschappelijk huishouden plannen **186**
 - 4.3. De planning bevrijden van privaat bezit en winstbejag **187**
 - 4.4. Een performante en participatieve planning **188**
 - 4.5. Innovatie, creativiteit en diversificatie **190**
 - 4.6. De technologische basis voor planning **193**
5. **EEN DUURZAAM SAMENLEVINGSMODEL 195**
 - 5.1. Arbeid en natuur: de twee bronnen van rijkdom **195**
 - 5.2. Een andere groei **197**
 - 5.3. Een duurzame economie **201**
6. **ACTIEVE DEELNAME AAN HET BESTUUR 203**
 - 6.1. People's Power **203**
 - 6.2. Arbeidsduurvermindering als voorwaarde voor een brede ontwikkeling **204**
 - 6.3. Een rijk democratisch leven **205**
 - 6.4. Directe en representatieve democratie **206**
 - 6.5. Scheiding der machten **209**
 - 6.6. Een rechtsstaat **211**
7. **FUNDAMENTELE RECHTEN EN VRIJHEDEN 213**
 - 7.1. Drie generaties mensenrechten **213**
 - 7.2. Fundamentele rechten en vrijheden **215**
8. **INTERNATIONALISME, SOLIDARITEIT EN VREDE 224**
 - 8.1. Internationalisme **224**
 - 8.2. Een politiek van internationale solidariteit en vrede **225**
9. **EEN RIJKE CULTURELE ONTPLOOIING 228**
 - 9.1. Solidariteit is een basispijler van menselijke ontwikkeling **228**
 - 9.2. Een breed proces van culturele strijd en nieuwe ideeën **229**
 - 9.3. Een vernieuwende en vooruitstrevende cultuur **231**
10. **HET SOCIALISME 2.0 IS SLECHTS EEN START, OP EEN ANDERE BASIS 236**

1. PARADIGMAWISSEL: EEN WERELD OP MENSENMAAT

Sterrenkundigen hebben eeuwenlang aangenomen dat de zon en planeten rond de aarde draaien (het *geocentrisme*). Maar geleidelijk aan rezen er problemen in verband met het voorspellen van de baan van de planeten. De meeste sterrenkundigen negeerden de nieuwe gegevens gewoon. Omdat ze zo koppig vasthielden aan het bestaande model, konden ze zich eenvoudigweg niet voorstellen dat een ander model mogelijk kon zijn. Toen in de 16^e eeuw meer en meer nieuwe feiten aan het licht kwamen, stonden Copernicus, Kepler en Galileï op met een nieuw model: de aarde en de andere planeten draaien rond de zon (het *heliocentrisme*). Ze werden als ketters bekeken en behandeld, tot het na een paar generaties en met de wet van de universele¹ zwaartekracht van Newton duidelijk werd dat hun model overeenstemde met de realiteit. Zo veranderde de wijze waarop mensen dachten over de aarde en het heelal. Wanneer het heersende denkkader ingrijpend verandert, spreken we van een paradigmawissel. Een ander voorbeeld van een paradigmawissel is de manier waarop we naar het bestaan van de verschillende levenssoorten op aarde kijken. Charles Darwin bracht daar verandering in met zijn evolutieer en dat zorgde voor een omslag in de wetenschappelijke wereld. De verschillende levenssoorten, ook de mens, evolueren doorheen de tijd. De mens is het product van enkele miljoenen jaren evolutie en natuurlijke selectie.

Karl Marx en Friedrich Engels zorgden dan weer voor een geheel ander denkkader over de evolutie van de menselijke geschiedenis. Zij zochten een antwoord op de vraag hoe doorheen de geschiedenis de ene maatschappijvorm kan overgaan in een andere maatschappijvorm. Ze zagen dat de mensen zich altijd hebben georganiseerd rond de productie: om te leven, te eten, te wonen en zich te ontwikkelen moeten mensen produceren. De ontwikkeling van de technieken en vaardigheden, van de weten-

1 Universeel: algemeen geldend.

schap en van de kennis over de productie is een drijvende kracht in de menselijke vooruitgang. De andere motor is het menselijk handelen, door de sociale interacties en de sociale strijd voor een betere samenleving, in staat om de nieuwe inzichten en kennis van de productie te gebruiken voor maatschappelijke vooruitgang.

De paradigmawissel die Copernicus, Darwin en Marx elk op hun terrein hebben uitgewerkt, betekent natuurlijk niet dat er sindsdien niets meer is veranderd. De wetenschap evolueert voortdurend en er groeien nieuwe inzichten. Maar dat neemt niet weg dat de essentie van hun nieuwe inzichten vandaag nog steeds actueel blijft.

Natuurlijk, een economisch systeem wordt niet door natuurwetten bepaald. Het is gemaakt door mensen. Het kan dus ook veranderd worden door mensen. De farao's in Egypte, de Atheense aristocraten, de Chinese keizers, de edellieden in de middeleeuwen waren er allemaal van overtuigd dat hun rijk eeuwigdurend was en dat geen andere samenlevingsvorm mogelijk was. Tot hun model onder druk kwam te staan: door nieuwe ontwikkelingen in wetenschap en techniek, door nieuwe productiemogelijkheden en door nieuwe inzichten. Tot de sociale spanningen zo hoog opliepen dat de samenlevingsvorm wel moest veranderen. Een nieuwe samenlevingsvorm breekt niet in één keer door. Ook het kapitalisme heeft een heel lange periode nodig gehad om zich te installeren. Er waren de eerste pogingen in het Genua en Venetië van de tweede helft van de veertiende eeuw. Er was de ontwikkeling van kapitalistische relaties in het Holland en Engeland van de zestiende eeuw. Pas na een heel proces van conflict en compromissen met het versleten feodalisme wist het kapitalisme zich in de negentiende eeuw echt als politiek stelsel door te zetten. Het kapitalisme is niet vanaf zijn eerste pogingen geslaagd. Het zou daarom wel erg bekrompen zijn het socialisme af te serveren omdat het bij de eerste pogingen niet geslaagd is. Het gaat om een lang historisch proces, met vallen en opstaan. Met mooie realisaties, maar ook met ernstige fouten.

De belangrijkste vraag is of het kapitalisme in de 21^e eeuw de mensheid en de planeet waarop de mens woont, een toekomst kan bieden. Niet dus.

Het kapitalisme heeft zijn historische verdiensten, maar is niet in staat een toekomst te bieden aan mens en natuur. In het deel *Andere Tijden* hebben we de band gelegd tussen de diepe economische, ecologische, democratische en culturele crisissen van vandaag. Zoals de wereld nu evolueert, zullen de komende generaties geconfronteerd worden met een toenemende kloof tussen rijk en arm, met oorlogsgevaar, met de opwarming van de aarde en met autoritaire tendensen. Overal op deze planeet brengt dat mensen in verzet. Ze zijn opnieuw actief op zoek naar een betere toekomst en een samenlevingsvorm die deze betere toekomst kan garanderen.

We hebben vandaag een nieuwe paradigmawissel nodig. Een heel andere manier om naar de wereld, de mens en de natuur te kijken, om de horizon open te trekken zodat we het geheel anders bekijken. Wij zijn ervan overtuigd dat een eigentijds socialisme, een socialisme 2.0, in de 21^e eeuw mogelijk wordt en ook noodzakelijk is. Een socialisme 2.0 dat uitgaat van de mensenmaat. Waar de dingen die tellen, gegarandeerd worden. Waar je een waardig leven kan leiden, ook met een lichamelijke of geestelijke beperking. Met een baan waarvan je kunt leven en zonder overdreven werkdruk. Met vrije tijd om je te ontspannen en te ontwikkelen. Toegankelijke en goede gezondheidszorg. Gelijke rechten en mogelijkheden voor mannen en vrouwen. Een onderwijs dat veelzijdig is, zowel in de scholing van de nieuwste technieken als in kritische algemene kennis. Onderwijs dat stimuleert in plaats van selecteert. Een pensioen op een gezonde leeftijd, waarvan je kan genieten en dat je in staat stelt je verder te ontplooiën. Een goed en betaalbaar dak boven je hoofd. Een veilige omgeving, waar geen plaats is voor geweld of criminaliteit. Openbare banken die je spaargeld goed beheren. Inspraak, in je wijk maar ook in de prioriteiten die de samenleving vastlegt. Een justitie die je beschermt tegen uitbuiting, willekeur, vriendjespolitiek en corruptie. Een vrije meningsuiting, met persvrijheid, vrijheid van vergadering en bijeenkomst. Maar ook de vrijheid van geweten, door een effectieve scheiding van kerk, godsdienst en staat. Een rijke en brede culturele ontwikkeling, en geen passieve consumptie van door de commercie opgedrongen waarden. Een echte natuurbeleving, zuivere lucht, zuiver water en voedselveiligheid. Een stedelijke omgeving met voldoende groen en ruimte, waar het gezond is om

te leven. Waar mensen gelijke rechten hebben, ongeacht hun afkomst, cultuur, taal, godsdienst, geslacht of seksuele geaardheid. Waar verschillen niet uitgebuit worden om mensen te verdelen en waar diversiteit als verrijking wordt opgevat. Tot slot, een economie die de natuurlijke bronnen niet vernietigt, maar ze beschermt, beheert en gebruikt in het belang van de bevolking.

Het gaat dus niet om een detail hier of daar. Socialisme 2.0 draait om een heel andere samenleving. De neoliberale waarzeggers noemen dat streven 'een gevaarlijke illusie'. Zij willen de puinhoop niet zien die is geschapen door de grootste illusie van de laatste tijd: de leugen van de superioriteit van de vrije markt. Hoe groter die puinhoop, hoe harder de crisis toeslaat en hoe luider de enge eigenbelangers beweren dat er geen alternatief mogelijk is... hoe meer mensen op zoek zullen gaan naar een emancipatorisch en bevrijdend perspectief. "De waarheid is het kind van de tijd, niet van de autoriteit", antwoordde Galileï aan zijn aanklagers in een theaterstuk van Bertolt Brecht. Laat de samenleving niet rond de winstmaat draaien. Ze draait het best op mensenmaat.

2. EEN BETERE WERELD IS NODIG EN MOGELIJK

2.1. Samenleven kan je niet alleen

Iedereen kent ze wel, die opmerkingen: de mens wordt van nature door hebzucht gedreven; mensen worden gemotiveerd door eng eigenbelang. *Homo homini lupus*, de mens is een wolf voor zijn medemens. In laatste instantie wordt met die stelling ook het kapitalisme goedgepraat: het is het minst slechte systeem want het beantwoordt nu eenmaal aan de natuur van de mens. Voilà. En andersom: een socialistische samenleving kan niet werken want ze gaat tegen dat instinct in.

We werken samen, leven samen, gaan samen uit, gaan samen naar het voetbal, we gaan naar Dour of naar Werchter, naar de Brusselse Zinnekeparade, we zetten ons in voor de slachtoffers van de tsunami, voor Haïti, we doen vrijwilligerswerk. Maar we horen wel elke dag dat hebzucht het fundamentele instinct van de mens zou zijn. Dat uiteindelijk alleen egoïsme ons drijft. Dat je hogerop kunt geraken op de rug van de andere, door je concurrent uit te schakelen. Dat de samenleving het best gediend is als iedereen zijn eigenbelang nastreeft.

Dat is niet de ideologie van ‘de mens’. Dat is de ideologie van het huidige tijdperk. Of beter, het is de ideologie van de heersende klasse in ons tijdperk. Concurrentie op leven en dood, de markt van de tegenstander inpalm, hem het gras voor de voeten wegmaaïen om zo het eigen kapitaal en de winst te vergroten, dat zijn allemaal eigenschappen van het kapitalisme. Ze vallen onder één noemer: het eigenbelang. Die eigenschappen worden geprojecteerd als algemene maatschappelijke eigenschappen. Zoals Marx het al zei: “De heersende ideeën van een tijd zijn de ideeën van de heersende klasse.” In de laatste decennia is dat nog scherper geworden. De hoge werkloosheid en de activeringsmaatregelen willen van iedere werkzoekende een concurrent voor de andere maken. Uitsluiting en eenzaamheid maken steeds meer mensen ziek. Wat er nog aan

publieke ruimte was – de gezondheidszorg, de pensioenen, de energie- en drinkwatervoorziening, cultuur – ging in de uitverkoop en kwam in de greep van het enge eigenbelang en van de commercie. *Rijk in 100 dagen!*, zo luidt de nieuwste bestseller. Doe mee op de beurs. Beleg en speculeer.

De mens is een sociaal wezen, “een wezen dat zich enkel in een samenleving tot een individu kan ontwikkelen”, schreef Marx. Samenleven kan je niet alleen. Sociale diersoorten, zoals de mens, zijn niet in staat om buiten de gemeenschap te overleven. Individuen moeten samenwerken. *The survival of the fittest* is door de neoliberalen ideologisch misbruikt en hervertaald naar een soort biologisch egoïsme.² Maar *the fittest*, de best geschikte sociale diersoorten, zijn ook degene die in de loop van de evolutiegeschiedenis het best in staat waren om met elkaar samen te werken.

Empathie³ wordt vaak gezien als een complexe eigenschap, waar mensen bewust over beslissen. Maar de gerenommeerde wetenschapper Frans De Waal legt uit dat empathie deel uitmaakt “van een erfgoed dat even oud is als de klasse van de zoogdieren”, wat van empathie een robuuste eigenschap maakt en niet zomaar een laagje vernis dat pas recent door de beschaving werd aangebracht. Empathisch gedrag rendert op de lange termijn voor de mensensoort en is daarom ook door het evolutiemechanisme geselecteerd, stelt De Waal. Het ‘zelf’ kan niet zonder het ‘ander’.

Friedrich von Hayek, de voorvechter van het klassieke liberalisme, probeerde het idee erin te hameren dat collectivisme en individu elkaar uitsluiten. Het is volgens hem het een of het ander. Niets is minder waar. “Alleen in een gemeenschap vindt elk individu de middelen om zijn talenten in alle richtingen te ontwikkelen. Persoonlijke vrijheid wordt enkel mogelijk binnen een gemeenschap”, zo schreven Marx en Engels. Het eigen welzijn is onverbrekkelijk verbonden met het algemeen sociaal welzijn. Dat betekent ook dat individuele vrijheid niet kan weggesneden wor-

2 Biologisch egoïsme: handelen uit eng eigenbelang, onder het voorwendsel zichzelf biologisch in stand te houden.

3 Empathie: het vermogen zich in te leven in de gevoelens van anderen, meelevendheid.

den uit een omgeving van collectieve vrijheid. Beide zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden.

2.2. De productie als basis van de samenleving

Om te leven moeten mensen eten, drinken, zich kleden en wonen. Zij moeten ‘produceren’. De eerste ideeën van de *homo sapiens* betroffen geen abstracte begrippen zoals ‘de zin van het leven’. Ze gingen over de productie. Hoe aan eten geraken die dag, en aan drinken? Hoe het vuur aanhouden? De gemeenschappen van rondtrekkende jagers en verzamelaars zijn zich niet plots ergens als boeren gaan vestigen omdat een geniale enkeling het flitsende idee had een stad te stichten. Maar wel omdat de rivieroevers langs de Jordaan, de Nijl, de Gele Rivier en de Mekong jaarlijks overstromden met vruchtbaar rivierslib, wat een samenleving met akkerbouw en veeteelt materieel mogelijk maakte. De vroegere jagers en verzamelaars konden nu op een plek blijven. Rondtrekken was niet meer nodig voor hun voedselvoorziening en de landbouw leverde per hectare meer calorieën op dan jagen-verzamelen. Die omstandigheden maakten de ontdekking en uitvinding mogelijk van irrigatiekanalen, van bemesting, van dieren als trekkracht, van de ploeg, van voertuigen met wielen en van zeilboten. Kortom van de hele neolithische⁴ revolutie.

Gordon Childe, een van de vaders van de moderne archeologie, bracht aan het licht dat de eerste numerieke stelsels en het eerste schrift overal ter wereld ontstaan zijn als rekenkundige noteringen om de voorraden bij te houden. Door de technologische vooruitgang werd productieoverschot mogelijk en dat werd bewaard als buffer tegen misoogsten. Nieuwe ideeën, die tot verandering in de samenleving leiden, ontstaan dus niet in

4 De neolithische revolutie was de eerste landbouwrevolutie en vormde de overgang van een samenleving van jagers-verzamelaars met een rondtrekkend bestaan naar een samenleving van mensen die in nederzettingen woonden en aan landbouw en veeteelt deden. Deze revolutie vond plaats in meerdere streken op de wereld en onafhankelijk van elkaar. In het Middellandse Zeegebied speelde ze zich af omstreeks 6500 v.Chr., in Noord-Europa vanaf 5500 v.Chr.

het luchtledige. Ze zijn het product van hun tijd, van de sociale en materiële omstandigheden van die tijd.

Productie, techniek, wetenschappelijke kennis en vaardigheden zorgen voor de basis van de samenleving. De mens gebruikt daarbij al zijn bekwaamheden en talenten. Van eenvoudige werktuigen over complexere methoden tot de digitalisering van vandaag. In dat productieproces gebruikt de mens ook alles wat uit de natuur wordt gehaald als grondstof of energiedrager. Met andere woorden: in alles wat wordt geproduceerd, zit materiaal dat oorspronkelijk uit een natuurlijke bron komt. Daarin ligt, vanaf het begin, de relatie tussen economie en natuur. Arbeid en natuur zijn de twee belangrijkste bronnen van rijkdom die door de productie gerealiseerd wordt. Met een boutade zegt men wel eens: “De arbeid is de vader van de rijkdom, de natuur is de moeder ervan.”

2.3. Het menselijk handelen is de drijvende kracht van de geschiedenis

Maatschappijen evolueren; niets is voor altijd. En gelukkig maar. Wanneer een oude samenlevingsvorm een onhoudbare rem is geworden op de evolutie van wetenschap en techniek en op de productiemogelijkheden, kan ze overgaan in een andere samenlevingsvorm. De spanningen tussen de klassen lopen dan zo hoog op dat de sociale verhoudingen wel moeten veranderen. Men spreekt dan van een maatschappelijke omwenteling. Zo is tussen 1750 en 1850 in Europa de feodale maatschappij overgegaan naar een kapitalistische maatschappij. Een nieuwe klasse, de burgerij, nam het roer over van de adel. De wereldmarkt, voorbereid door de ontdekking van Amerika en de Oost-Indische route, kwam er door de grootindustrie. Dat heeft aan de handel, de scheepvaart en het verkeer te land een ongeziene impuls gegeven. Naarmate industrie, handel, scheepvaart en spoorwegen zich uitbreidden, kwam de jonge burgerij tot ontwikkeling. Ze drong alle oude klassen uit de middeleeuwen naar de achtergrond.

Ons land werd samen met Groot-Brittannië een van de eerste geïndustrialiseerde landen ter wereld. Met de opkomende industrie kwam ook een

andere klasse op het toneel: de arbeidersklasse. In plaats van de vrijheid, de gelijkheid en de broederlijkheid die haar door de Franse revolutie was beloofd, werd scherpe uitbuiting haar deel. Vele schrijvers hebben dikke boeken gewijd aan de miserie van de werkende klasse. Maar de jonge revolutionairen Karl Marx en Friedrich Engels gaan een stap verder. Zij zien niet alleen de ellende, maar vooral de potentiële kracht van de werkende klasse. Het is die klasse die in grote dampende fabrieken de rijkdom van het nieuwe tijdperk produceert. Zonder werkende klasse, geen welvaart. Een nieuwe samenleving zonder uitbuiting van de mens door de mens kan er enkel komen door het werk van de werkende klasse zelf. Het socialisme is geen hersenspinsel van dromers, maar kan het resultaat worden van de ontwikkelingen in de moderne maatschappij. “De mensen maken hun eigen geschiedenis, maar ze maken die niet uit vrije wil, niet onder zelfgekozen, maar onder rechtstreeks aangetroffen, gegeven en overgeleverde omstandigheden”, schrijft Marx.

Marx dacht dat er snel een nieuwe wereld van gelijkheid zou komen en sommige marxisten hebben na hem een zeker ‘determinisme’ verdedigd, alsof de ontwikkeling van de maatschappij automatisch naar een nieuwe socialistische samenleving zou leiden. Dat is niet zo. De materiële basis moet rijp zijn voor een wereld zonder uitbuiting, maar uiteindelijk geeft het menselijk handelen zelf de doorslag. Dat menselijk handelen is de drijvende kracht van de geschiedenis.

De wereld kende de afgelopen tweehonderd jaar een enorme evolutie in wetenschap, technische ontwikkeling en organisatie van de productie. Met die vooruitgang zou de mensheid fantastische zaken kunnen bereiken. Bijvoorbeeld de uitroeiing van de armoede, de garantie op basisrechten zoals onderwijs, gezondheidszorg, wonen, een productie die een minimum aan fossiele brandstof gebruikt en bodem, water en lucht niet vervuult, een volwaardige tewerkstelling en het einde van de massawerkloosheid. Maar dat gebeurt niet omdat de wetenschap, de techniek en de organisatie van de productie gevangen zitten in een privaat bezit van de productiemiddelen, dat – uit zijn aard – enkel gericht is op winstmaximalisering.

Wereldwijd controleren grote industriële en financiële mastodonten de verschillende economische sectoren. Wereldwijd helpen staten en politieke overheden om die controle te behouden. Overal gaan mensen tegen deze almacht in verzet. Dat doen ze op de meest diverse terreinen. Ze organiseren zich om betere loon- en arbeidsvoorwaarden te verkrijgen en streven naar sociale vooruitgang. Ze komen op straat voor een gezond leefmilieu en om de aarde te vrijwaren voor de toekomstige generaties. Of ze zetten zich in voor inspraak in de samenleving, voor democratische rechten en om de democratische ruimte te vergroten. Ze komen op voor een brede cultuurbeleving, wars van de greep van de commercie. Anderen zijn dan weer actief in internationale solidariteitsbewegingen om samen met andere volkeren te strijden voor hun emancipatie, tegen imperialistische of neokoloniale plunderingen. Ze zetten zich in voor de vrede, tegen het toenemende oorlogsgevaar, de militarisering en de Navo. Op al deze terreinen woedt de sociale strijd en botsen mensen op de almacht van kapitalistische monopolies. In de sociale actie dwingen mensen ook sociale, ecologische, culturele, democratische of progressieve verworvenheden af. Maar nergens zijn die verworvenheden duurzaam zolang de monopolies de macht hebben over de productie en over de verdeling van de rijkdom die de maatschappij voortbrengt. Tot de verschillende strijdbevegingen samenvloeien in een grotere kracht voor een diepgaande maatschappelijke verandering. Dan kan de gemeenschap controle krijgen over de productie, een hoog ontwikkelde productie met enorme mogelijkheden, en dan wordt duurzame sociale, ecologische, culturele en democratische vooruitgang mogelijk.

3. VERMAATSCHAPPELIJING VAN DE ECONOMISCHE HEFBOMEN

3.1. Sleutelsectoren in handen van de gemeenschap

Als financiële reuzen er niet in slagen situaties te vermijden waaruit ze gered moeten worden, wat is dan nog het argument om privébedrijven dergelijke activiteiten te laten uitvoeren? Zit het moderne kapitalisme dan zo in elkaar dat grote private bedrijven grote private winsten maken als alles goed gaat, maar gered worden met een tijdelijke publieke overname als het slecht gaat, waarbij de belastingbetaler de risico's en de verliezen overneemt? Als dat zo is, waarom brengen we de activiteiten van die economische hefbomen dan niet permanent onder publiek bezit?

De vraag is pertinent, want het kan toch niet dat er in de maatschappelijke huishouding sectoren zijn waartegen je zegt: “Maak gerust winst, veel winst zelfs. Als het fout gaat neemt de belastingbetaler de verliezen wel voor zijn rekening.” En dan nog wel tegen een sector, waarvan je vooraf weet dat die niet failliet mag gaan omdat er anders chaos ontstaat. Dan hoort die sector toch gewoon in publieke handen. Dat is de logica zelf.

En dan is er ten minste een mogelijkheid opechte democratische controle. Dat geldt voor de banksector, maar ook voor andere economische dragers of sleutelsectoren. De energiebedrijven bijvoorbeeld zijn ook *too big to fail*, te groot om failliet te gaan. Zij hebben de elektrische stroom van de gezinnen in handen. En daarom zouden wij – in tijd van nood – firma's als Electrabel-GDF Suez moeten bijspringen? Bedrijven die in stille tijden – en soms ook nog in volle crisis – woekerwinsten binnenrijven?

Onder het kapitalisme is de staat de butler van die monopoliebedrijven. Hij reikt hen de woekerwinsten aan op een zilveren schaal. En hij komt terug naar de keuken met een schaal vol verliezen. In een normale huishouding zou niemand zoiets pikken. In de maatschappelijke huishouding van het kapitalisme is het de regel. De socialistische oplossing – de belangrijkste economische hefboomen onder publiek eigendom brengen – is veel logischer, rationeler en goedkoper. Electrabel en compagnie beschikken dan niet langer over ‘natuurlijke, onvervreembare’ rechten. Ze worden dan openbare instellingen die een publiek doel dienen.

De enige consequente oplossing voor de sleutelsectoren die de economie dragen, is ze ‘vermaatschappelijken’. De gemeenschap moet ze in handen nemen. Hun doel is dan niet meer de winsten van de aandeelhouders te maximaliseren, maar de productie te organiseren in functie van de behoeften van de samenleving, gekaderd in een planmatige ontwikkeling en met respect voor sociale en ecologische normen. De opbrengst van de productie vloeit dan terug naar de gemeenschap en kan ook publieke noden lenigen.

Wanneer de overheid meerderheidsaandeelhouder wordt, kan het ‘overheidsbedrijf’ niet blijven voortwerken als een privaat bedrijf dat een meedogenloze concurrentie aangaat met private sectoren op de markt. Publieke bedrijven kunnen niet geleid worden zoals private bedrijven, met CEO’s die megalonen verdienen terwijl de hulppostbodes met miniloontjes moeten rondkomen. Ze kunnen al evenmin bestuurd worden door bureaucraten of politici; dat bestuur moet in handen zijn van mensen die een engagement voor de samenleving opnemen. Er kan geen sprake zijn van dubbele mandaten en er dient transparantie te zijn in publieke raden van bestuur, met vergaderingen die te volgen zijn via de media of het internet. Er moet controle zijn door de werknemers, door de vakbonden en de gebruikers.

De vermaatschappelijking is nodig om het oogmerk van dat soort sectoren te veranderen. Het doel is dan niet meer de aandeelhouders te bevredigen met rendementen van 12 of 13 procent. De doelstelling wordt dan

een publieke dienst te verlenen. Die sectoren worden dus maatschappijgedreven en niet meer winst-gedreven. In het geval van de energiesector: om op een duurzame manier energie te leveren aan de maatschappij. In het geval van de bankensector: om krediet te verlenen waar nodig, en niet om te speculeren op de beurs. De sleutelsectoren worden dan openbare instanties die een publiek en ecologisch doel dienen.

3.2. Openbare sectoren om de basisrechten te garanderen

Een kerntaak van een socialistische samenleving is het garanderen van elementaire basisrechten, zoals die onder meer geformuleerd zijn in de *Universele Verklaring van de Rechten van de Mens* uit 1948 en goedgekeurd door de Verenigde Naties. Waar rechten zijn, zijn ook plichten. Plichten voor de samenleving en plichten voor de burger. Het socialisme 2.0 moet de basisrechten van elke burger verzekeren en de burger moet de collectieve goederen respecteren en beschermen. De overheid moet ervoor zorgen dat essentiële sociale sectoren structureel uit de handen van de markt worden gehouden. De markt streeft immers niet het algemeen belang na maar wel de maximale winst voor de aandeelhouders, en dat is iets helemaal anders. De markt denkt niet op lange termijn, maar loopt op het ritme van de driemaandelijkse aandeelhoudersvergaderingen.

We hebben dat alles gezien in de jaren 1990 bij de liberalisering van de energiemarkt, de telecommunicatie en de banken, die de privatiseringen hebben voorbereid. En we zien vandaag hetzelfde gebeuren met de liberalisering van de post en de spoorwegen (jaren 2000) als springplank naar privatiseringen. Sommigen in de Europese Commissie denken eraan ook de ouderenzorg, de kinderopvang, de gezondheidszorg, de watervoorziening en nog veel meer te liberaliseren. Telkens beweert men dat dit beter zou zijn voor de burgers, beter voor de efficiëntie en beter voor het personeel. En telkens voltrekt zich het tegendeel: het wordt duurder en minder bereikbaar voor de burgers, het wordt minder efficiënt en het wordt slechter voor het personeel.

De markt dient het algemeen belang niet, maar is uit haar aard winstgedreven en verdiept de kloof tussen arm en rijk. Als wij de sociale basisrechten van de *Universele Verklaring van de Rechten van de Mens* willen realiseren dan zal de samenleving die sociale sectoren in handen moeten nemen zodat gezondheidszorg, opvoeding en onderwijs, comfortabel wonen, openbaar vervoer, communicatie en sociale dienstverlening voor iedereen verzekerd worden, niet op papier maar in de realiteit. Dan worden die sectoren dus maatschappelijke sectoren, onder publieke controle.

De kerntaak van een publieke dienst is: diensten leveren aan de gemeenschap. Daarom moet een openbare dienst zijn werking baseren op de ‘gebruikswaarde’ (het nut voor de burger) en niet op de ‘ruilwaarde’ (de financiële kostprijs) die door de markt wordt bepaald. Een openbare dienst kan bijvoorbeeld sommige goederen en diensten goedkoper aanbieden dan hun eigenlijke productiekost, omdat ze in basisbehoeften van de bevolking voorzien. Daarvoor is het nodig dat de samenleving een monopolie verwerft over deze taken. De bevolking geniet daarbij meer en meer van een ‘gesocialiseerd inkomen’: een deel van de rijkdom die wij met z’n allen produceren, wordt geïnvesteerd in collectieve, publieke dienstverlening die voor iedereen toegankelijk en betaalbaar of gratis is. En de maatschappij is dan zo georganiseerd dat ze de basisrechten van iedereen structureel garandeert.

De kinderopvang, de school, de bibliotheek, de bushalte, het postkantoor, de vuilnisdienst, het zwembad, de elektriciteit, de financiën: in een socialistische samenleving van de 21^e eeuw bepalen de diensten die door de samenleving worden geleverd, een groot deel van ons dagelijks leven. Moderne publieke diensten vormen een hoeksteen van het socialisme 2.0. Ze moeten zorgen voor de gelijkheid van de gebruikers en ook voor nabijheid, wat betekent dat ze gespreid zijn over het hele grondgebied en dat ze dezelfde forfaitaire⁵ bedragen aanrekenen in dunbevolkte gebieden als in dichtbevolkte. Een openbare dienst moet ook zorgen voor inspraak van de gebruikers, van het personeel en van de vakbonden, om bureaucratisering tegen te gaan en

5 Forfaitair bedrag: vast bedrag, voor iedereen gelijk.

efficiënt te werken. Hier moeten consumenten- en milieuorganisaties een belangrijke rol spelen. Er moet initiatiefrecht zijn om punten op de agenda te plaatsen, om hoorzittingen en inspraakmomenten te organiseren. Een openbare dienst is een wezenlijk element van het sociale weefsel in de samenleving, van ontmoeting en contact tussen mensen in de wijk of de buurt. Een openbare dienst garandeert de continuïteit op lange termijn, omdat het algemeen belang primeert op de winst. Daarom krijgt een openbare dienst voldoende middelen om snelle en kwaliteitsvolle dienstverlening te leveren, met de meest geavanceerde technologische middelen.

3.3. Erfgoed, kennis en ontwikkeling gemeenschappelijk

De allerbelangrijkste vormen van rijkdom behoren ons allen toe. Het zijn gemeenschappelijke goederen die we actief moeten beschermen en die we moeten beheren tot nut van iedereen. De lucht, het zoet water, de oceanen, de biodiversiteit, de atmosfeer moeten we beschermen tegen afbraak, vervuiling, verzuring, verschraling of opwarming. Ze behoren tot het gemeenschappelijk patrimonium van de mensheid. De menselijke productie en activiteit moeten we zo organiseren dat ze niet leiden tot aftakeling van het leefmilieu.

De natuurlijke rijkdommen en de ondergrond moeten opnieuw in collectief bezit komen, zodat het beheer en de uitbating ervan kunnen gebeuren in het besef van de eindigheid van de bronnen en met volle kennis van de schadelijke neveneffecten. Dat is een voorwaarde om een voorzorg-principe in te bouwen, wat niet kan als private grondstoffen- of voedings-monopolies die rijkdommen ontginnen. Zo kunnen we schade voorkomen of beperken, de herstelkracht van de natuur zoveel mogelijk vrijwaren en herstelbare schade repareren. Eigenlijk moet de samenleving de aarde als een goede huisvader besturen, zo zei Marx al, om de aarde in goede staat te kunnen doorgeven aan de komende generaties.

De gemeenschap moet ook kunnen beslissen over de aanwending en ontwikkeling van kennis en wetenschap en de omzetting ervan in technologie

en gebruiksgoederen. Immers, de wetenschap kan zowel gebruikt worden om steeds gesofistikeerder⁶ oorlogstuig te maken, als om duurzame economische systemen uit te bouwen. Fundamenteel wetenschappelijk onderzoek is vandaag in de eerste plaats een collectief gegeven, terwijl toegepast wetenschappelijk onderzoek en technologische aanwending dikwijls in handen van privébedrijven zijn, al dan niet ondersteund door overheidssubsidies en universitaire hulp. De samenleving zou greep moeten hebben op de bestemming en het vruchtgebruik van wat er ontwikkeld wordt, zodat sociaal en ecologisch nuttige keuzes worden gemaakt.

Vandaag is het tegendeel waar. De intellectuele eigendomsrechten die sterk verdedigd worden door de grote ondernemingen, schermen het collectieve gebruik van nieuwe producten af en vormen zo een rem op de ontwikkeling van de technologie. Omdat wetenschappelijke resultaten gevangen worden in patenten en licenties, is het moeilijk om de nieuwe modellen op algemene schaal toe te passen of te laten testen en verbeteren door creatieve zielen overal ter wereld.

In een gezonde en rationeel bestuurde samenleving erkent men dat de natuurlijke hulpbronnen van de planeet en de verzamelde kennis van de mensheid een gemeenschappelijk erfgoed vormen. En dat niemand het recht heeft dat gemeenschappelijk erfgoed te monopoliseren uit winstbejag, uit eigenbelang of uit kortetermijnbelang. Ook het cultureel patrimonium moet beschermd worden en in collectief bezit zijn. Monumenten, parken en historische gebouwen behoren toe aan de hele gemeenschap en kunnen niet in private handen zijn. Cultureel patrimonium moet net voor iedereen vrij toegankelijk zijn.

6 Gesofistikeerd: spitsvondig, geavanceerd.

4. PLANMATIGE ONTWIKKELING

4.1. Menselijke noden als motor van de economie

De ontwikkeling van de technologie en het organisatievermogen hebben een punt bereikt waarop we ons doelen kunnen stellen die we vroeger voor onmogelijk hielden. Het is perfect mogelijk de honger uit de wereld te bannen. We hebben de technologie om het werkritme te verlagen, maar in plaats van die technologie voor ons te laten werken, werkt ze voor de winstmachine en is de mens meer dan ooit de slaaf van een hels tempo.

Het niveau van wetenschappelijke en technische kennis, de stand van de informatica en telecommunicatie, de gesofistikeerde productiemethodes geven de mensheid ongekende mogelijkheden om de productie rationeel te organiseren. Alle middelen zijn voorhanden om de productiekrachten⁷ af te stemmen op de behoeften van de bevolking en daarbij respect op te brengen voor de eindige bronnen van de natuur en voor het milieu.

De economie van het socialisme 2.0 staat in functie van de behoeften. Ze zet de gebruikswaarde van de producten centraal in tegenstelling tot het kapitalisme waar alles in dienst staat van de ruilwaarde. De economie van het socialisme 2.0 streeft alleen ontwikkeling na die nuttig, sociaal en duurzaam is. Wij willen de schadelijke neveneffecten van het productieproces voor mens en natuur uitschakelen: op de plaats van productie zelf, bij de toevoer (keuze van producten, grondstoffen en vervoer) en bij de afvoer (recyclage of vernietiging van afval). Zo gebruiken we de vooruitgang van de productie en van de technologie om iedereen een menswaardig leven te waarborgen en de draagkracht van de natuur te respecteren. Dan is de economie maatschappij-gedreven en niet langer winst-gedreven.

7 Productiekrachten: geheel van werktuigen, machines, grondstoffen, kennis, techniek en arbeidskracht waarmee mensen produceren.

4.2. Het maatschappelijk huishouden plannen

Vermaatschappelijken van de strategische economische hefbomen van de samenleving is een voorwaarde om te kunnen plannen. Door die vermaatschappelijking kan de opbrengst van de productie naar de gemeenschap vloeien en volgens plan besteed worden. Zo kunnen naast de materiële welvaart ook het welzijn en de culturele ontwikkeling gestimuleerd worden en de ecologische doelstellingen gerealiseerd. Jacht op winst vervangen we door maatschappelijk en ecologisch nut, het maatschappelijk huishouden – de economie – wordt daardoor ook anders georganiseerd.

Het doel is: meer sociale initiatieven, een kwaliteitsvolle en toegankelijke collectieve dienstverlening, een kleinere inkomens- en loonkloof, maximale benutting van ieders capaciteiten, volledige tewerkstelling in werkbare en verrijkende jobs, meer levenskwaliteit en een beter milieu. Dat doen we door een efficiëntere productie, met minder verspilling, met een harmonische en duurzame groei, zonder crisissen, zonder moordende concurrentiestrijd en veroveringsoorlogen.

Daarom organiseert het socialisme 2.0 de productie volgens een andere logica: vanuit de sociale, culturele en ecologische noden. Daarvoor is planning nodig: in de productie, in de investeringen, in het onderzoek en in de verdeling van de welvaart. Zodat niet langer de chaos van de kapitalistische markt bepaalt wat er geproduceerd wordt, voor wie en aan welke prijs. De planning moet instaan voor een harmonieuze, efficiënte en duurzame ontwikkeling waarbij grondstoffen, arbeid en technologie ook werkelijk worden ingezet volgens de prioriteiten die de samenleving democratisch heeft aangegeven. Kleine zelfstandigen en kmo's zullen dan opereren in een andere context en niet meer worden platgewalst door grote ketens en multinationals. Vrijwillige samenwerking zal worden aangemoedigd. Dankzij de planning kan alle menselijk potentieel tot ontplooiing komen. Plannen is verder kijken dan je neus lang is, het overstijgt de kortetermijnbelangen en kan de langetermijndoelstellingen nastreven die mensheid en natuur zo nodig hebben.

Planning is een voorwaarde voor een echte, participatieve democratie. De grote strategische opties van de maatschappij, de begrotingskeuzes en investeringen gaan dan niet langer uit van de belangen van de aandeelhouders maar worden voorwerp van publiek debat. Planning is een proces met actieve deelname van alle werkenden en consumenten. Planning betreft de bevolking maximaal bij het bepalen van het economisch beleid en bij het doorvoeren van dat beleid: op het niveau van de macro-economie maar ook op het microniveau, binnen de gesocialiseerde sectoren en ondernemingen.

4.3. De planning bevrijden van privaat bezit en winstbejag

Om de grote uitdagingen inzake sociale vooruitgang, ecologisch evenwicht, democratische ontwikkeling en vreedzaam samenleven aan te gaan, zullen we dus moeten plannen. Maar vergis je niet, ook vandaag wordt al gepland, en wel volop. Maar de economische planning is voorbehouden aan de besloten raden van bestuur van transnationale ondernemingen. Multinationals als Bayer en Unilever plannen van a tot z, op grote schaal: de ontginning van hun grondstoffen, het vervoer ervan, de verwerking, de afwerking van de producten en ten slotte de distributie van die afgewerkte producten naar alle windstreken. Dat is een strikt gepland proces. Maar alles gebeurt achter gesloten deuren. En die planning beoogt meer concentratie⁸ van kapitaal en een groter deel van de markt.

Een handvol CEO's en beheerders beslissen over die planning in naam van de grote aandeelhouders. Deze planning is uiteraard gericht op het eigen bedrijf. Maar omdat elke productieketen alleen voor zichzelf plant, plannen de verschillende ketens samen te veel productiecapaciteit.

Ieder is immers uit op een groter stuk van de markt. Deze overcapaciteit leidt tot crisissen van overproductie.

8 Concentratie: samentrekken en ophopen.

Al die planningen beogen zoveel mogelijk kapitaal op te stapelen om het in te zetten in de concurrentiestrijd. Markten veroveren en beschermen gaat voor op maatschappelijke behoeften. Toen de regering van Zuid-Afrika besliste de productie van aidsremmers in eigen handen te nemen om ze afgeprijsd op de markt te brengen, trokken grote farmaceutische firma's naar de rechtbank. Een ander voorbeeld: de eerste ebola-plaag had plaats in 1976. De grote farmaceutische firma's hadden veertig jaar om aan een ebola-vaccin te werken. Toch gebeurde dat niet omdat de Afrikaanse bevolking te arm is om het vaccin te betalen. Om het monopolie en de winst voor zich te houden, leveren grote zaadproducenten zaaigoed met een genetisch slot, een procedé dat de plant steriel maakt – terminatortehnologie genoemd. Zo kan de plant voor de boer geen nieuw zaaigoed opleveren. Onder het kapitalisme bepaalt de winstjacht de planning en die planning is niet rationeel, niet ecologisch en niet sociaal.

Zeker, er wordt ook gepland door overheidsinstanties, op beleidsniveau. Die planning kan oriëntaties ondersteunen met subsidies of een met belastingpolitiek, ze kan bepaalde grenzen stellen, maar ze raakt niet echt aan de keuzes en strategieën die de industriële en financiële reuzen uittekenen. Wat produceren we? Voor wie? Op welke manier? Honderduizenden werknemers hebben daar geen zeg in. En de samenleving al evenmin. Een moderne, democratisch geplande economie onder controle van de bevolking, daar moeten we naartoe.

4.4. Een performante en participatieve planning

Democratische deelname aan het planningsproces is een essentiële pijler van het socialisme 2.0, dat de bevolking actief betreft bij de grote keuzes van de samenleving, bij de visie op de toekomst en op de weg ernaartoe. Het komt erop aan dat maatschappelijk belangrijke beslissingen een democratisch proces doorlopen: de afweging tussen economische en sociale investeringen, de energiekeuzes, de uitbouw van de strategische sectoren, de grote lijnen inzake cultuur, milieubeleid, stads- en transportinfrastructuur, inplanting van ontspanningsruimte of economische activi-

teiten, de prioriteiten voor onderzoek en innovatie. De planning op lange termijn vullen we aan met een planning op korte termijn. Die is flexibeler en moet zich snel kunnen aanpassen aan veranderende omstandigheden, aan nieuwe mogelijkheden of schommelingen van de vraag.

Een performante en participatieve planning regelt natuurlijk niet alles centraal tot in de details, tot en met de omschrijving van het kleinste schroefje. Het gaat erom dat de grote beslissingen die de hele maatschappij in een vorm gieten, niet genomen worden door het spel van concurrentie en winstbejag, maar door bewust de sociale en ecologische prioriteiten te respecteren en daarbij zo efficiënt mogelijk gebruik te maken van de beschikbare mogelijkheden. Planning moet een instrument zijn dat ervoor zorgt dat de dingen collectief kunnen gebeuren, door samenwerking met elkaar. Het planningskader moet ruimte scheppen voor het creatieve, scheppende initiatief van samenwerkende mensen of coöperatieven en van het individu. Het vormt de basis voor vernieuwing en vooruitgang in techniek en wetenschap. De planning dient om het geheel van de initiatieven en beslissingen in een globaal kader te plaatsen, om te garanderen dat de belangrijkste sociale, culturele en ecologische doelstellingen ook echt gehaald worden en om ervoor te zorgen dat het ene initiatief het andere niet onmogelijk maakt.

Zo'n performante participatieve planning kan maar als iedereen toegang heeft tot voldoende kennis en informatie. Door arbeidsduurvermindering komt er meer tijd voor deze maatschappelijke betrokkenheid en voor een brede persoonlijke ontwikkeling. Dat zal ook de scheiding tussen intellectuele en manuele beroepen verder afbouwen. In de productie is er nu al een tendens naar polyvalentie en groeit het belang van informatica in besturingssystemen. Elke 'handarbeid(st)er' moet op zijn of haar manier een beetje ingenieur zijn, zich kunnen scholen, het productieproces mee optimaliseren en de fabriek mee sturen. Omgekeerd moeten intellectuele beroepen dichter bij de praktische uitvoering op het terrein staan. Men kan ernaar streven dat mensen in hun leven verschillende soorten arbeid verrichten: van ongeschoolde jobs tot geschoolde jobs, van productieve arbeid tot zorgverlenende arbeid, van repetitieve arbeid tot creatieve

activiteit. Een werkweek of een loopbaan kan uit verschillende combinaties bestaan van zorgtaken, democratische taken, creatieve taken, handenarbeid en engagement.

4.5. Innovatie, creativiteit en diversificatie

Het socialisme 2.0 gaat uit van een paradigmawissel: anders gaan denken over maatschappij, economie en productie; een andere logica opleggen, andere motieven en andere methodes ontwikkelen. Innovatie is daar een goed voorbeeld van.

In het kapitalisme is de jacht naar winst de motor van innovatie, technologische vooruitgang en onderzoek. Het eigenbelang wordt geprezen als de bron van vooruitgang en als universele moraal. Je kunt niet ontkennen dat eigenbelang inderdaad een krachtige stimulans is om nieuwe producten en productiemethodes te ontwikkelen. Maar het leidt ook tot verspilling, tot productie van ongezonde of milieuschadelijke producten, tot het geven van prioriteit aan de koopkrachtige maar soms overbodige vraag, en tot grote investeringen in militaire spitstechnologie en oorlogvoering.

Hoe kan een samenleving die niet rond concurrentie draait, meer vooruitgang en vernieuwing brengen dan het kapitalisme en tevens een breed keuzeaanbod realiseren? Het socialisme 2.0 wil wetenschappelijk onderzoek naar sociale, culturele en ecologische prioriteiten stimuleren en daar de nodige middelen voor vrijmaken. Daarbij zijn er vijf uitgangspunten.

Het *eerste* uitgangspunt is: steunen op de kracht van collectief onderzoek. Een netwerk van wetenschappelijke teams die samen gericht naar antwoorden zoeken, kan veel meer doorbraken forceren dan de som van individuele winstgerichte bedrijven die vaak hetzelfde werk parallel met elkaar verrichten. Een voorafspiegeling van wat collectief onderzoek vermag, is de nucleaire deeltjesversneller CERN in Genève, een 27 km lange ondergrondse cirkelvormige tunnel, gebouwd om de ultieme bouwstenen van de kosmos te ontdekken. CERN is een publiek initiatief waarin 7000 natuurkundigen uit de hele wereld samenwerken en in een computernet-

werk (*grid*) verbonden zijn om de gegevens te verwerken. Het resultaat is baanbrekend: in 2012 konden zij experimenteel het bestaan van het Brout-Englert-Higgs partikel of boson bewijzen.

Minder spectaculaire, maar evengoed sterke collectieve prestaties zijn de talrijke Open Source initiatieven. De programmeurs van vrije software stellen hun code ter beschikking van anderen, zodat het overal ter wereld mogelijk wordt mee te werken aan de aanpassing en verbetering van de software. Die bundeling van krachten staat dwars op de intellectuele eigendomsrechten van de monopolies en leidt tot almaar performantere producten zoals de webbrowser Firefox, het Linux-besturingssysteem en de webdesigner Drupal. Linux bijvoorbeeld kwam er door de samenwerking van 3000 programmeurs in wel 90 verschillende landen.

Je kunt veel tijd, energie en geld besparen door het onderzoek te centraliseren en een beperkte maar voldoende hoeveelheid varianten te verspreiden op basis van de beste resultaten. Het socialisme 2.0 wil waken over een evenwicht tussen efficiëntie en voldoende keuze in het aanbod.

Het *tweede* uitgangspunt is: steunen op de vindingrijkheid, de praktijkervaring en de intelligentie van de mensen. Het socialisme 2.0 heeft alle talenten nodig en bouwt aan een samenleving met actieve en creatieve burgers. De mobilisatie van alle werknemers en van alle mensen, als lid van de gemeenschap en als consument, is een essentiële bron van innovatie. De samenleving moet op zoek gaan naar vernieuwende ideeën in plaats van ze in de kiem te smoren omdat ze niet genoeg opbrengen.

Een *derde* uitgangspunt is: steunen op de bereidheid en motivatie van mensen om voor de gemeenschap te werken. Onderzoek wijst uit dat mensen het best presteren wanneer ze een intrinsieke⁹ motivatie hebben. Met Engelse termen benoemt men er drie belangrijke: *autonomy*, *mastery* & *purpose*. Mensen zijn gemotiveerd als ze autonoom aan iets kunnen werken, als ze zich kunnen oefenen om goed in iets te worden en als ze dui-

9 Intrinsiek: wat wezenlijk is aan iets of iemand, onafhankelijk van externe factoren.

delijk zien dat hun werk een maatschappelijk nut heeft. De socialistische context zorgt ervoor dat deze drie intrinsieke motieven veel beter tot hun recht komen. We zijn ervan overtuigd dat werknemers meer gemotiveerd zijn om voor de vooruitgang van de samenleving te werken dan voor het maximale rendement voor de aandeelhouders. Bovendien zullen werknemers hun zeg hebben over wat en hoe ze produceren. En waarom zouden wetenschappers minder gemotiveerd zijn als ze producten ontwikkelen voor de gemeenschap dan voor privéfirma's? Het grootste deel van economisch belangrijke uitvindingen is nu al afkomstig van universitaire wetenschappers, publieke onderzoekers en onafhankelijke uitvinders voor wie het winstmotief niet beslissend is. Zelfs de meeste technologische snufjes zijn schatplichtig aan publiek onderzoek aan universiteiten, in het kader van ruimtevaartprogramma's of van de militaire wedloop.

Het *vierde* uitgangspunt: een beroep doen op socialistische wedijver als stimulans. In het kapitalisme bestaat een meedogenloze concurrentie tussen bedrijven voor de verovering van markten. Het socialisme schakelt binnen de publieke sectoren dat soort concurrentie uit. Maar het behoudt de wedijver tussen teams om fundamenteel onderzoek en technologische vooruitgang aan te moedigen en om oplossingen te zoeken voor sociale en ecologische noden. Bijvoorbeeld: een competitie voor het beste voorstel van ecologische wijkverwarming of sociale stadsvernieuwing. In de meeste sectoren zoeken verschillende bedrijven hun eigen weg naar vernieuwing, efficiëntie en verbetering, zodat er diversificatie is en innovatie wordt gestimuleerd.

Het *vijfde* uitgangspunt: ook materiële stimulansen zijn belangrijk. Talent wordt aangemoedigd met morele drijfveren, maar ook met materiële prikkels. Het socialisme 2.0 maakt de absurde en obscene ongelijkheidskloof – nauwelijks één procent van de wereldbevolking bezit de helft van alle vermogens op de planeet – ongedaan. Dergelijke dimensies van ongelijkheid worden onmogelijk en de samenleving zorgt ervoor dat niemand uit de boot valt. Maar dat wil niet zeggen dat er een complete gelijkschakeling van alles is. Er zullen nog loonverschillen zijn, er zullen mensen zijn die meer verantwoordelijkheid dragen of grotere risico's nemen (in gevaar-

lijke beroepen), er zullen specialisten zijn, mensen met zware beroepen en in knelpuntberoepen. In die context moedigen materiële stimuli ook creativiteit en vernieuwing aan.

4.6. De technologische basis voor planning

Wij willen de planning uit de greep van het privé-eigendom bevrijden. Dan wordt democratische controle mogelijk. Dan kan er een maatschappelijk debat zijn over de doelstellingen van de productie. Dan kunnen we overproductiecrisisen en verspilling vermijden. En dan kan ook het milieu gerespecteerd worden.

Daarvoor moeten de meest geavanceerde technologische middelen worden ingezet. De technologische basis om te kunnen plannen is vandaag onmetelijk veel steviger dan in de vorige eeuw. Er is een tijd geweest dat ponskaarten, input-output tabellen en paperassen voor een grote bureaucratie zorgden in de planning. Primitieve computersystemen in de jaren zestig en zeventig waren niet in staat om de complexe relaties van een moderne economie te vatten, maar de grootste mainframes van vandaag zijn een miljard keer sneller. Daar worden ongelooflijke staaltjes van besturing mee gerealiseerd in de wereldwijde netwerken van de multinationals. De informatica maakt de ontwikkeling mogelijk van feedback, van interactie, van real-time systemen¹⁰. Kijk maar naar de organisatie van de toelevering met just in time methodes, of de organisatie van het luchtverkeer en de luchthavens. Na de aanslag op de Twin Towers werd in enkele uren tijd het hele internationale luchtverkeer gereorganiseerd. Geautomatiseerde productieketens en speculatieve beursverrichtingen worden gestuurd door algoritmen en krachtige computersystemen.

“Informatietechnologie speelt een prominente rol binnen onze eigen organisatie, schrijft de website van Unilever. Het is een behoorlijke opdracht om wereldwijd voor 200.000 collega’s een infrastructuur te bouwen en

10 Real-time systemen: in deze besturingssystemen ligt de nadruk op de gelijktijdigheid. De opdrachten worden uitgevoerd op een gegeven ogenblik en volgens de prioriteit die de gebruiker bepaalt.

up-to-date te houden. Dat vraagt om heldere process-engineering¹¹ en systeem- en softwareontwikkeling.” En de website besluit: “Zo helpt technologie ons de voorsprong op onze concurrenten vast te houden.” Hoeveel beter zou het niet zijn na te denken over een maatschappij waar de technologie gebruikt wordt voor een maatschappelijke planning die sociaal, democratisch en ecologisch is?

De nieuwe media en communicatietechnieken scheppen veel meer mogelijkheden om het democratisch debat te organiseren over macro-economische prioriteiten en begrotingskeuzes, of over ingrijpende stads- en infrastructuurplanning. De instrumenten voor planning worden beter, efficiënter en ook transparanter. In haar nieuwe bestuursstelsel maakt de Vlaamse regering vijfjarenplannen op voor haar beleid en legt die ook uniform op aan alle steden en gemeenten. Dat wordt digitaal uitgewerkt. Het is een efficiënt systeem om de planningsniveaus van de verschillende niveaus (gewestelijk, provinciaal en gemeentelijk) op elkaar af te stemmen.

Dat zijn grote troeven voor een complexe planning. Maar het betekent niet dat alles centraal wordt bepaald. Anders dan de hypercentralistische en ondoorzichtige aanpak in de hoofdkwartieren van de grote transnationale bedrijven wordt dan een transparante planning mogelijk met een samenspel tussen decentralisatie waar mogelijk en centralisatie waar nodig.

11 Process-engineering of procestechneek houdt zich bezig met het ontwerpen en sturen van grote en complexe systemen.

5. EEN DUURZAAM SAMENLEVINGSMODEL

5.1. Arbeid en natuur: de twee bronnen van rijkdom

In tegenstelling met wat soms wordt beweerd, hebben Marx en Engels niet alleen aandacht besteed aan de sociale problematiek en de economische uitbuiting, maar ook aan de verhouding tussen mens en natuur. Zoals de klassieke liberale economen was Marx van mening dat de natuur een gratis geschenk is aan de mensheid. Dus mogen we er beslag op leggen, beweerden de eerste kapitalisten. Machtige groepen als de Generale Maatschappij kregen de koloniale veroveringen vanwege de koning en de Belgische staat in de schoot geworpen als ‘geschenk van de natuur’. Dat is natuurlijk niet wat Marx ermee bedoelde. In het kapitalisme worden bodem en ondergrond privé toegeëigend en krijgen ze een marktwaarde, terwijl ze in de ogen van Marx alleen een gebruikswaarde zouden mogen hebben. De gemeenschap zou bodem en ondergrond moeten beheeren en gebruiken als geschenk van de natuur om het welzijn van de mensheid te verbeteren.

De natuur is wel degelijk een bron van rijkdom, schreven Marx en Engels, naast de menselijke arbeid. Meer zelfs: de mens is zelf een deel van de natuur, maar wel het intelligente deel ervan. Daardoor kon de mens, zo zegden Marx en Engels, de natuur naar zijn hand zetten; hij leerde de oerkrachten kennen en beheersen. De oermens leerde werktuigen maken om de grond te bewerken. Een eeuwenlang proces van technische en wetenschappelijke vooruitgang mondde uit in de industriële revolutie en de ontwikkeling van het kapitalisme. Dat stelsel buit niet alleen de arbeidskracht uit, schreef Marx, maar het verstoort ook het metabolisme (de stofwisseling) tussen mens en natuur. Marx sprak soms over de natuur als het anorganische¹² lichaam van de mens, een vroege verwijzing naar het concept

12 Anorganisch slaat op stoffen die niet behoren tot het plantaardige of dierlijke leven. Tot de anorganische verbindingen behoren onder meer metalen, zouten en gesteenten, klei, zand en grind. Organisch duidt dan de levende wereld aan.

‘ecosysteem’. En Engels voegde er de volgende waarschuwing aan toe: “Als we ons gedragen als veroveraars of kolonisatoren van de natuur dan zal de natuur zich wreken, want we maken met ons vlees, ons bloed, onze hersenen deel uit van die natuur.”

De mens is superieur aan andere levende wezens, zei Engels, omdat hij in staat is de wetten van de natuur te leren beheersen en hij er dus rationeel mee kan leren omgaan. Marx stuurde al een waarschuwing de wereld in dat de snelle ontwikkeling van de chemische landbouw naar uitputting van de grond leidde en dat de verstedelijking de relatie tussen stad en platteland verstoorde. Vandaag is het alarmpeil bereikt wat betreft de uitputting van sommige grondstoffen, de vervuiling van gronden en oceanen, de watervoorziening, de ontbossing en het verlies aan biodiversiteit. En we stevenen af op een grote ramp door de klimaatverandering.

De mens moet in staat zijn beter om te gaan met de natuur, zonder de vooruitgang en de welvaart af te zwakken: dat is de betekenis van het concept *duurzame ontwikkeling*. In het Brundtland-rapport van 1987¹³ werd het zo geformuleerd: “Een duurzame ontwikkeling is een ontwikkeling die tegemoetkomt aan de noden van het heden, zonder de mogelijkheden van toekomstige generaties om in hun behoeften te voorzien in het gedrang te brengen.” Het is eigenlijk een variatie op wat Marx al zei toen hij wees op de verantwoordelijkheid van de hedendaagse generatie om de aarde “als goede huisvaders” te bewaren voor de volgende generaties.

De relaties tussen mens en natuur zijn niet statisch, maar ze moeten wel duurzaam zijn. Het gaat ons niet om het ‘bevriezen’ van de planeet zoals ze is, maar om het behoud van een leefbare planeet voor de mens. We beschouwen de rijkdom van de aarde niet ‘op zich’, maar in relatie met de noden van de mensheid. We bekijken de natuur vanuit het belang van

13 Het Brundtland-rapport werd besteld door de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties. Het werd opgesteld door een internationaal team in de Wereld Commissie voor Milieu en Ontwikkeling. Het kreeg de naam van de rapporteur, de Noorse Eerste minister Gro Harlem Brundtland.

de mensheid, vanuit het intelligente stuk van de natuur. De mens kan niet overleven zonder de rijkdom van de natuur en de uitputting van de natuur brengt onherroepelijk schade toe aan de levensomstandigheden en overlevingskansen van de mens. Daar staat tegenover dat van de mens als intelligent wezen wordt verwacht dat hij zich bewust is van zijn beperkte inzichten in de complexe relaties tussen biodiversiteit en ecosystemen en zich dan ook omzichtig en met respect voor de natuur gedraagt. Een puur utilitaire¹⁴ visie heeft als risico dat ogenschijnlijk ‘overbodige’ natuurelementen onder druk komen te staan en verdwijnen, waarvan achteraf blijkt dat hun verdwijning verregaande gevolgen heeft.

Voor Marx was dit alles in de tweede helft van de 19^e eeuw al een sterk argument – naast het sociale – om te pleiten voor een socialistische maatschappij waar “de mens als sociaal wezen, de verenigde producenten, op een rationele manier de uitwisseling van materie met de natuur regelen, ze samen controleren in plaats van er de blinde werking van te ondergaan, en daarbij het minimum aan kracht inzetten in de meest waardige voorwaarden, die het best overeenstemmen met de menselijke natuur.” (*Het Kapitaal*)

5.2. Een andere groei

Het socialisme 2.0 wil het menselijke potentieel en de natuurlijke hulpbronnen aanwenden volgens een logica waarbij de economie wordt gebouwd rond de gebruikswaarde in plaats van rond de ruilwaarde. De productie wordt afgestemd op de behoeften van de bevolking, op de verbetering van de leefomstandigheden en op de draagkracht van de natuur. Ze houdt dus rekening met de ecologische voetafdruk. De voetafdruk vergelijkt het verbruik van natuurlijke bronnen en de uitstootbelasting met de herstel-, absorptie- en reproductiecapaciteit van de natuur (de biocapaciteit). Die balans ziet er nu niet goed uit. Eenvoudig uitgedrukt: op dit ogenblik is er anderhalf jaar nodig om alle hernieuwbare bronnen te reproduceren die de wereldbevolking in één jaar verbruikt.

14 Utilitair: gericht op het nut.

Hier doemt een cruciale vraag op: hoe kan vooruitgang (het garanderen van betere levensomstandigheden voor de meerderheid van de mensen) samengaan met de bescherming van de ecosystemen? Met andere woorden, is de mensheid veroordeeld tot stilstand of achteruitgang om de balans weer in evenwicht te brengen? Hoe kan er in de ontwikkelingslanden dan ooit welvaart voor iedereen komen? Hoe kan een socialistische samenleving haar beloftes van sociale vooruitgang waarmaken?

In de eerste plaats maakt het socialisme 2.0 een herverdeling van de rijkdom in de wereld mogelijk. Dat tachtig mensen op deze planeet evenveel vermogen bezitten als 3,5 miljard andere mensen, is nooit gezien in de menselijke geschiedenis. Je kunt je bijna niet meer voorstellen over welke orde van grootte het gaat bij het vermogen van deze toplaag superrijken, de UHNWI's (*ultra high-net-worth individuals*). Een democratische herverdeling maakt dus een enorme rijkdom vrij om te investeren in sociale en ecologische projecten en in industriële innovatie. Zo kan je al aan veel noden beantwoorden zonder dat daarom noodzakelijk bijkomende productiekraft nodig is.

Ten tweede wil het socialisme 2.0 vooral de ontwikkeling van de productiekraften stimuleren, waardoor de verbetering van de leefomstandigheden en de sociale vooruitgang vooral het resultaat zijn van de verhoging van de productiviteit en de efficiëntie van het productieapparaat. De efficiëntie verbeteren en de productiviteit verhogen zijn een belangrijk alternatief voor allerlei bijkomende, soms energieverwendende productiesystemen. Voor het kapitalisme is 'productie voor de productie' de norm en is willekeurige groei (van het bbp) de absolute maatstaf. Kapitaalaccumulatie is de ultieme drijfveer en dwingende wetmatigheid van het kapitalisme, en groei de fetisj. Het maakt niet uit wat er geproduceerd wordt, schadelijke producten voor mens en natuur of niet, als er maar een koopkrachtige vraag voor is. Desnoods wordt die vraag kunstmatig gecreëerd. De consumptiemaatschappij, in de slechte betekenis van het woord, is een levensader voor kapitaalaccumulatie. Dat is het 'productivisme' van het kapitalisme. Dat heeft niets te maken met de totaal andere manier van produceren onder het socialisme 2.0, waar de productie voor

de bevrediging van de sociale en ecologische behoeften de norm is, met de gebruikswaarde voor de mens en het beschermen van de gebruikswaarde van de natuur als dubbele maatstaf. In die optiek stimuleert het socialisme de productiviteit van de productiekrachten.

Een duurzame economie opbouwen vereist niet alleen de snelle omschakeling naar hernieuwbare energiebronnen, drastische besparingen op verwarming en de grondige uitbouw van het openbaar vervoer, maar ook allerlei nieuwe middelen op de langere termijn. Daarvoor is de ontwikkeling van nieuwe technieken en productiemethodes nodig en de verhoging van de productiviteit. Door de optelsom ervan zal in termen van het bbp eerder een afname mogelijk zijn. Toch zal er een rijkere economie uit groeien in termen van kwaliteit en duurzaamheid.

Het socialisme 2.0 heeft een ander uitgangspunt dan het consumentisme van vandaag, dat een voortdurende stroom van impulsen en prikkels op het koopkrachtige deel van de bevolking loslaat. Het is niet toevallig dat de reclame-industrie een van de grootste sectoren ter wereld is. Zij moet die stroom van impulsen voor onmiddellijke materiële behoeftebevrediging uitwerken op het ritme van de aandeelhouders van de grote monopoliebedrijven. Zo komt het dat er ook voortdurend reclame wordt gemaakt voor nutteloze producten en gadgets, voor wegwerpproducten en zelfs schadelijke producten. Zolang ze maar winst opleveren. De menselijke behoeften en noden worden herleid tot materiële consumptienoden in plaats van de sociale, ecologische, culturele, democratische en intellectuele behoeften van de mens centraal te stellen. Een samenleving die niet langer draait op winstbejag kan veel verspilling uitschakelen en ook de overbodige en onbetaalbare luxeconsumptie van de één procent rijksten.

Het socialisme 2.0 wil een einde stellen aan welbewust ingebouwde mechanismen om producten een korte levensduur te bezorgen. Niet alleen betaalt de consument meer omdat hij die producten steeds sneller moet vervangen, er zijn ook veel meer grondstoffen voor nodig. Andere producten zijn dan weer zo gemaakt dat herstellen onmogelijk is. Dat heeft ertoe geleid dat tachtig procent van wat we produceren slechts

één keer wordt gebruikt om dan te worden weggegooid. We moeten de hele productcyclus herzien en modulaire producten ontwikkelen die verhinderen dat het hele product moet vervangen worden. Productontwikkelaars kunnen ervoor zorgen dat de minder duurzame onderdelen vervangbaar zijn. Ze kunnen onderzoeken hoe een product dat tot afval verwordt, verwerkt kan worden als grondstof in een ander, evenwaardig product. Dat heet: de circulaire economie of *cradle-to-cradle* (wieg tot wieg) productie. Zo zijn heel grote besparingen mogelijk op grondstof- en energieverbruik. De nieuwe cultuur van volledig hergebruik en herstelling gaat ervan uit dat alle nieuwe producten zo ergonomisch mogelijk bedacht en gemaakt worden, zodat onderdelen gemakkelijk inwisselbaar en demonteerbaar zijn en dat alles ergens nuttig kan hergebruikt worden. Dat vergt een omscholing van het technisch kader, duidelijke instructies aan de ontwerpers en nieuwe opleidingen in de scholen. Dat vergt ook dat boekhouders niet alleen met de norm 'geld' rekenen, maar ook met de inhoud aan energie en grondstof. Dat alles houdt veel meer werk in en zo kunnen er ook nieuwe banen komen in de plaats van verdwenen jobs door efficiëntieverhoging en productiviteitsstijging in de industrie.

We herzien de productie- en distributiesystemen en maken ze coherent om zo onnodig en brandstofverslindend transport uit te schakelen. Is het niet absurd dat dagelijks vrachtwagens met Spaanse aardbeien naar België rijden en vrachtwagens met Belgische aardbeien naar Spanje? Een planmatige aanpak van inplanting van bedrijven en distributiecentra kan zorgen voor veel minder vervoer. Een derde van het transport in de wereld is voedseltransport. Onze voeding hangt steeds meer af van import terwijl we veel voedingswaren perfect lokaal, dicht bij de consument, kunnen telen. Daarom stimuleren we de agro-ecologische landbouw.

Tot slot moeten we in het socialisme 2.0 ook nadenken over de consumptiegewoonten en voorrang geven aan efficiënte en duurzame patronen voor voeding, kleding, vervoer, woning en ontspanning, met minder schadelijke impact op het milieu.

5.3. Een duurzame economie

Het socialisme 2.0 kan zeker voortbouwen op de hoogtechnologische kennis die het erft van het kapitalisme, maar het zal heel andere keuzes maken in de toepassing ervan. We beoordelen een socialistische samenleving op de uitbouw van economische modellen die op lange termijn houdbaar zijn. Op watergebruik zonder uitputting van de ondergrondse watervoerende lagen. Op irrigatie zonder dat rivieren droogvallen. Op productiemodellen die niet leiden tot een klimaatcrisis. Op productiemethodes met een minimum aan afval. Op een bestendig ecologisch en sociaal verantwoord beheer van het gemeenschappelijk goed.

We streven naar een koolstofarme economische activiteit, naar niet-fossiele energiebronnen, naar maximale recuperatie en recycling van materialen, naar de veralgemening van de best beschikbare producten en technieken, naar de herziening van het woon- en transportbeleid met het oog op energie-efficiëntie en collectief transport, naar de ondersteuning van moderne, ecologisch verantwoorde landbouw, naar nieuwe, sociaal en ecologisch verantwoorde distributie- en consumptiepatronen.

Voor een duurzame productie zijn twee maatregelen nodig.

De basisregel is dat de anarchie in de productie – elke multinational plant en produceert voor zichzelf, met het doel een zo groot mogelijk deel van de markt in te palmen – wordt opgeheven. Want de gevolgen van die anarchie ziet men pas achteraf, ook op het vlak van de vernietiging van natuurlijke rijkdommen en cycli. De anarchie uitroeien betekent dat er vooraf gepland wordt, met ecologisch verantwoorde keuzes. De grote productie zal sociaal moeten worden, verenigd in een gezamenlijk doel: op een duurzame wijze in de behoeften van mens en planeet voorzien. Dan kunnen wetenschapslui en vakmensen hun creativiteit aanwenden om gericht onderzoek te doen naar recycleerbare materialen, milieuvriendelijke vervoersystemen en grotere efficiëntie van hernieuwbare energiebronnen.

De tweede maatregel is dat er echte inspraak komt in de ontwikkeling van de productie. Met een getraptd democratisch systeem om ieder zijn zeg te

geven over de planning, en met rechtstreekse inspraak van de verbruikers. Een economie die het milieu respecteert, vereist een ommekeer in de gewoontes, de infrastructuur en het consumptiepatroon; die keuzes moeten het voorwerp zijn van collectief publiek debat. Dat mag niet ten koste gaan van het keuzeaanbod: er moet een breed gamma producten beschikbaar zijn. Het socialisme 2.0 zal kleurrijk, divers en respectvol voor de natuur zijn of niet zijn. Grote moderne ondernemingen zijn perfect in staat om een waaier aan diverse producten te produceren. Met de huidige productiemethodes en communicatietechnieken kan zeer snel ingespeeld worden op nieuwe noden en verwachtingen. Op voorwaarde dat men de vindingrijkheid en creativiteit van de producenten én gebruikers aan het werk zet. Kwaliteitscontrole en productverbeteringen zullen niet langer manieren zijn om sneller en flexibeler te werken, maar zullen dienen om een creatieve, efficiënte en duurzame productie te realiseren.

6. ACTIEVE DEELNAME AAN HET BESTUUR

6.1. People's Power

Vandaag moet de overgrote meerderheid van de bevolking dag in dag uit vernemen wat er boven haar hoofd beslist is over job, pensioen, loon, zorg enzovoort. Mensen mogen in 'de boekskes' of in talkshows wel eens een uitspraak doen over hun situatie, maar ze hebben nergens echt inspraak. Nooit in de geschiedenis had zo'n kleine groep – multinationals, industriëlen, de financiële lobby – de controle over de richting die de maatschappij uitgaat. Die kleine groep heeft daarvoor een hele rist beroepspolitici tot haar dienst die veraf staan van het echte leven. Zij hevelen zoveel mogelijk beslissingen over naar de uitvoerende machten en trachten actief de tegenkrachten in de maatschappij te marginaliseren.

De macht is in handen van financiële instellingen, industriële reuzen en een handvol toppolitici en technocraten. Het is een democratie voor de elite, een democratie voor het één procent.

De nieuwe ordewoorden voor het kapitalisme in crisis zijn: management-regeringen, technocraten en andere niet-verkozen bestuurders, volmachtenregeringen en tijdelijke opschorting van democratische rechten.

De democratie zal veroverd moeten worden op deze elite, om voor het eerst in de geschiedenis de woorden van Lincoln "een regering van het volk, door het volk en voor het volk"¹⁵ ook werkelijk te realiseren. Een socialistische democratie zal een democratie voor de 99 procent moeten zijn, een democratie van de 99 procent. Ze kan niet gewoon de voortzetting van de huidige elitedemocratie zijn. Integendeel, ze streeft naar een samenleving die de fundamentele rechten en vrijheden van de 99 procent garandeert en uitbouwt, die echte gelijkheid ontwikkelt en geen roof-

15 Gettysburg Address, 1863.

bouw pleegt op de natuur en nieuwe culturele waarden in de samenleving mogelijk maakt.

Het socialisme 2.0 is niet op zoek naar de nieuwe 1 procent, naar een nieuw establishment, naar een machtswissel aan de top. Uiteraard zal een machtswissel nodig zijn om de almacht van de elite te breken. Maar het doel is dat de 99 procent regeert, dat miljoenen gewone werkende mensen voor het eerst echte politieke en sociale inspraak krijgen. Inspraak over alle essentiële hefbomen om de samenleving en het samenleven te organiseren. Op alle niveaus: de wijk, het bedrijf, de provincie, het land. Iedereen kan actief mee beslissen over de doelstellingen van het maatschappelijk huishouden (de economie). De belangrijkste oriënterende beslissingen in de samenleving komen via directe democratie¹⁶ tot stand: het opstellen of wijzigen van de grondwet, de grote economische en ecologische keuzes, de organisatie van de gezondheidszorg en het onderwijs, de bescherming van het leefmilieu, de ethische kwesties. De democratie wordt verdiept tot een participatieve democratie en de staat garandeert dat de nieuwe democratie in handen blijft van de 99 procent. Uit de sociale strijd voor een nieuwe maatschappij zonder uitbuiting zullen ook nieuwe democratische instellingen geboren worden om de participatie onder het socialisme 2.0 mee vorm te geven.

6.2. Arbeidsduurvermindering als voorwaarde voor een brede ontwikkeling

Wil je mensen werkelijk inspraak geven in de fundamentele keuzes van de samenleving, dan moeten ze ook echt tijd hebben. Het socialisme 2.0 moet tijd vrijmaken. Dat kan omdat het de belangrijkste collectieve rechten garandeert, onafhankelijk van de dikte van je portefeuille. Zodat je je alvast geen zorgen moet maken over onderwijs, huisvesting, gezondheid en pensioen. Maar ook omdat het de werkende mensen meester laat zijn van de technologische vooruitgang en van de wetenschap.

16 Directe democratie: het gaat hier bijvoorbeeld over referendums over belangrijke thema's. Directe democratie vult de representatieve democratie aan, waar beslissingen in wijkraden, gemeenteraden en parlementen worden genomen.

De informatica en de robotica kunnen het werk verlichten en de arbeidsduur verkorten. Onder meer de digitale revolutie heeft ervoor gezorgd dat wij steeds productiever zijn met steeds minder arbeidskracht. Maar de technologische ontwikkeling wordt nu tegen de mens gebruikt. Massa's werknemers verliezen hun werk, vaste banen worden vervangen door hyperflexibele of deeltijdse, onderbetaalde jobs. Indien de productiewinst door technische vooruitgang zou gebruikt worden voor een herverdeling van de arbeid, zouden werkende mensen veel tijd vrij krijgen. Mensen met een stabiele baan die meer tijd vrij krijgen, spenderen die vooral aan kwalitatieve culturele en sportieve ontwikkeling, dat wijzen alle studies uit. Alleen zo zijn brede ontwikkeling, emancipatie en levenslang leren geen holle slogans meer, maar een mogelijkheid voor de grote meerderheid van de bevolking.

Dan krijgt iedereen de tijd om voldoende kennis te verwerven om werkelijk mee te kunnen beslissen. Want inspraak zonder inzicht levert een uitspraak zonder uitzicht, zegt het spreekwoord. Zo worden bewuste mensen betrokken bij het bestuur van de samenleving in plaats van hen te beschouwen als kiesvee of consumenten van een beleid. En zo bouwen we aan een maatschappij waarin de mens meester wordt van de vooruitgang.

6.3. Een rijk democratisch leven

De voorbije 150 jaar heeft zich in ons land een rijk democratisch leven ontwikkeld. 150 jaar geleden was dat moeilijk. Toen was het voor de werkende klasse verboden eigen organisaties op te richten. Ondanks vervolging en broodroof stichtten moedige arbeidsters en arbeiders hulpkassen die later uitgroeiden tot mutualiteiten als collectieve bescherming tegen ziekte en ongevallen. Uit de hulpkassen groeiden ook de weerstandskassen voor stakingen, de kiemen van de vakbonden. Vakbonden waren verboden en men kon alles verliezen: loon, eten, gezondheid, vrijheid en zelfs het leven. Toch kwamen ze tot stand: eerst per bedrijf, plaatselijk, nadien per sector, en pas veel later overkoepelend of intersectoraal. Uit de coöperatieven, zoals De Vooruit of de christelijke werkmanskringen, groeide ook een bloeiend cultureel leven met turnkringen, bibliotheken, volksonderricht, toneel, film en jeugdorganisaties. De werkende klasse

creëerde zo stap voor stap haar eigen tegenkracht, haar eigen democratische leven van volksorganisaties.

Tijdens de democratiseringsgolf van mei 1968 en de jaren 1970 werden nieuwe initiatieven van onderuit geboren. Buurtcomités, geneeskundige collectieven, wetswinkels, jeugdhuizen, culturele fronten, vrouwenorganisaties, vredesbewegingen, antiracistische organisaties, milieubewegingen en actiecomités waren bronnen van democratische creativiteit. Nadien zijn daar ook gebruikers- en verbruikersorganisaties bij gekomen. Zo zijn de mensen vandaag veel meer maatschappelijk bewust en veel actiever dan anderhalve eeuw geleden. Van onderuit is een divers en breed middenveld ontstaan dat een wezenlijk en noodzakelijk onderdeel is van het democratische leven.

Voor ons vormt die veelheid aan volksorganisaties een hoeksteen van een nieuwe democratie. Mensen werken er samen, bouwen hun sociale kring uit en zijn op hun terrein ook vaak echte ervaringsdeskundigen. Dat is een democratische kracht die vandaag wordt genegeerd of in het beste geval wordt beperkt tot een consultatieve functie (jeugdraden, seniorenraden, milieuraden, sportraden, vrouwenraden enzovoort, die een advies mogen geven waar verder niets mee gebeurt). De belangrijkste raden en volksorganisaties zouden zelf rechtstreeks een vertegenwoordiging moeten krijgen in de wetgevende vergaderingen. Want het is belangrijk dat er mensen namens het emanciperende middenveld mee kunnen beslissen. Zodat men het parlement niet overlaat aan een aparte laag van beroepspolitici die afgesneden zijn van het democratisch leven aan de basis.

6.4. Directe en representatieve¹⁷ democratie

Hoe krijgen mensen meer grip op hun woon-, werk- en leefomstandigheden? Hoe zorgen we ervoor dat ze werkelijk hun zeg hebben in de fundamentele levenskeuzes? We zullen nieuwe democratische vormen nodig hebben om dat te realiseren. Hoe ertoe komen dat beslissingen die het

17 Representatief: vertegenwoordigend, een systeem met verkozen vertegenwoordigers.

dagelijks leven betreffen zo dicht mogelijk bij de bevolking genomen worden, in de bedrijven, in de wijken en de steden, zodat de directe democratie maximaal kan spelen? Natuurlijk moeten grote beslissingen op het hoogste niveau genomen worden, om het kortetermijndenken te voorkomen. Maar hoe kunnen we dat verbinden met maximale controle door de verkozenen en met brede democratische debatten?

De sleutel voor een participatieve democratie ligt bij de basis. Op het plaatselijke niveau kan de bevolking het meest direct vorm geven aan de opbouw van de samenleving: waar je woont en leeft, waar je werkt. Een plaatselijk niveau – de wijk of de onderneming – dat niet enkel verantwoordelijk is voor het plaatselijk bestuur, maar waar ook een of twee keer per jaar debatten plaatsvinden over de nationale beleidskeuzes (zoals de begroting). Om de participatie daarbij zo groot en divers mogelijk te maken, betrekken we daar best de grote sociale organisaties bij zoals de vakbonden die de meerderheid van de loontrekkenden organiseren, maar ook jeugdbewegingen, milieuverenigingen, vrouwenorganisaties en consumentenorganisaties.

Voor de laagste verkozen organen worden afgevaardigden verkozen op de plaats waar ze leven en werken: in kieskringen in de wijken en in de ondernemingen, zodat de mensen de kandidaat echt kennen en echt kunnen beoordelen of die zich belangeloos voor de gemeenschap inzet. Deze rechtstreekse vorm van verkiezingen kan een stevige buffer zijn tegen allerlei carrièristen, postjesjagers en bureaucraten, omdat de controle zo dichtbij is.

Wij willen dat verkozenen regelmatig voor hun kiezers verantwoording afleggen en ook afzetbaar zijn in geval van persoonlijk gewin, corruptie of bureaucratie of als ze ingaan tegen de standpunten van de meerderheid van hun kiezers. We willen ook openbaarheid van bestuur: de verslagen van de debatten en de verantwoording van de beslissingen moeten op eenvoudige wijze voor het publiek toegankelijk zijn.

In een participatieve, representatieve democratie dient het verkozen parlement ook werkelijk het hoogste democratische orgaan te zijn. Zonder machten en lobbygroepen die boven de verkozenen staan en hun handje

vasthouden bij het schrijven van wetten of het indienen van amendementen. Een parlement dat ook werkelijk boven de regering staat en niet plooit voor een cultuur van *economic governance*¹⁸, managers, technocraten en andere niet-verkozen bestuurders. Een parlement dat niet door volmachten kan beperkt worden en dat alleen door zichzelf kan ontbonden worden, conform de grondwet.

Bij de verkiezingen komen alle kandidaten met dezelfde middelen aan de start: geen grote reclamecampagnes, geen exuberante budgetten en gelijke mediatijd voor alle kandidaten zijn essentiële uitgangspunten voor democratische verkiezingen.

We willen geen parlementsleden met een wedde van tienduizend euro per maand die steeds verder weg van hun kiezers leven, maar volksvertegenwoordigers die leven met een gemiddeld werknemersinkomen. Die geen financieel of ander voordeel halen uit hun functie. Geen parlementairen die voltijdse politici zijn, geen laag van ‘beroepspolitiekers’ die zich hoog verheven voelen boven de samenleving, maar volksvertegenwoordigers die een gewone baan hebben en voldoende tijd vrij krijgen voor parlementswerk. Zodat niet alleen notarissen, advocaten of hoog gediplomeerden kunnen gekozen worden en het parlement een spiegel kan zijn van de samenleving.

Een echt democratisch parlement is samengesteld uit volksvertegenwoordigers met een permanente band met hun basis: in hun kiesdistrict, wijk of onderneming. Dat kan gerealiseerd worden door de voordracht van kandidaten voor te leggen op de plaats waar ze leven en werken. Hun engagement kan men daar het best beoordelen. De rijke waaier van middenveldorganisaties kan daarbij betrokken worden.

Wie wetten maakt, moet ze ook mee uitvoeren en er aan het volk verantwoording over afleggen. Wij willen volksvertegenwoordigers die ook

¹⁸ *Economic governance*: economisch bestuur. Het is de officiële benaming van het systeem van strikte economische controle die de Europese Unie heeft ingesteld om in de hele Unie besparingen op te leggen. Het betekent een soort ‘economische staatsgreep’, waarmee de Europese Commissie soevereine landen en regeringen op het matje kan roepen.

verantwoordelijk zijn voor de uitvoering van hun beslissingen, net zoals iedere andere burger. Zij moeten nagaan hoe de administratie hun beslissingen in de praktijk brengt.

De grote maatschappelijke keuzes (grondwet, strafwetboek, organisatie van gezondheidszorg en onderwijs en dergelijke) worden bij referendum goedgekeurd. Daar is voldoende objectieve voorlichting en voldoende tijd voor nodig, om een zo breed mogelijke maatschappelijke deelname aan de beleidskeuzes te garanderen.

6.5. Scheiding der machten

De scheiding der machten is een principe dat de verschillende functies van de staat van elkaar scheidt. Locke en Montesquieu, liberale denkers, hebben dat theoretisch uitgewerkt in de 18^e eeuw. Zij maakten het volgende onderscheid:

- de wetgevende macht, toevertrouwd aan het parlement, maakt de wetten;
- de uitvoerende macht, toevertrouwd aan een regering, past de wetten toe en leidt politie, leger en administratie;
- de rechterlijke macht valt uiteen in een rechterlijke orde belast met het regelen van de geschillen tussen privépersonen, en een administratieve orde bevoegd om de geschillen te regelen tussen de administratieve overheid en privépersonen.

De scheiding der machten was een belangrijke democratische doorbraak bij de burgerlijke revoluties die afrekenden met het absolutisme van het Ancien Régime¹⁹. Het Ancien Régime concentreerde alle macht in handen van de koning; die vaardigde wetten uit, voerde ze uit en sprak ook recht

19 Ancien Régime: in de Europese geschiedenis duidt men hiermee de periode aan van het einde van de middeleeuwen (feodaliteit) tot aan de Franse Revolutie (van 1400 tot 1789). De opkomende burgerklasse en de ambachtslieden in de steden hadden weinig of geen politieke invloed en macht. De boeren waren rechteloos en overgeleverd aan de willekeur van de grootgrondbezitters. Koningen, edellieden en kerkvorsten oefenden alle macht uit en eigenden zich alle voorrechten toe.

in geval van conflict. De eis dat de verschillende machten een zekere vorm van onderlinge onafhankelijkheid dienden te hebben, was een direct antwoord op de feodale willekeur.

De scheiding der machten houdt niet in dat de drie takken van de staatsmacht los van elkaar functioneren. Ze houdt wel in dat elk van die drie takken een zekere autonomie heeft en dat de onderlinge verhoudingen bij wet zijn vastgelegd.

Toch heeft het kapitalisme de scheiding der machten nooit echt kunnen realiseren. De sterkste economische, industriële en financiële groepen en families controleren de drie pijlers van de staatsmacht via talrijke relaties, invloedssferen en banden. Dat is zo voor de wetgevende macht (het parlement), maar het geldt ook voor de uitvoerende macht en het gerechtelijk apparaat. Vandaar dat de scheiding der machten nu in de eerste plaats formeel is en dat de drie machten uiteindelijk dezelfde belangen dienen. In de concrete verhouding tussen de verschillende machten heeft de burgerij vanaf de opkomst van de arbeidersbeweging de dominantie van de uitvoerende macht opgelegd. In rustige periodes laat men wat meer debat toe in het parlement en kan de rechterlijke macht wat meer armslag krijgen in haar controle op de uitvoerende macht. In crisistijd kan de wetgever op allerlei manieren onmachtig worden gemaakt en kan de rechterlijke macht onder controle van de uitvoerende macht (met parket, politie...) worden gebracht. Dat is een essentieel onderdeel van het proces van fascisering, dat kan uitmonden in de absolute overheersing van de uitvoerende macht tijdens het fascisme.

Een socialistische samenleving heeft uiteraard de drie zelfde takken van de staatsmacht, met wetgevende assemblees, rechtbanken en uitvoerende organen. Maar in het socialisme 2.0 is het gekozen parlement het hoogste orgaan ten aanzien van de andere machten. Zoals al gezegd, de volksvertegenwoordiging kan niet worden ontbonden tenzij door zichzelf, en dus niet door een president, noch door een regering, noch door een rechter van een hooggerechtshof.

Het parlement kiest en controleert de regering en de verantwoordelijken van de verschillende uitvoerende organen (ministeries, politie, administraties, commissies enz.). Maar het is geen orgaan dat wetten stemt zonder zelf voor de toepassing verantwoordelijk te zijn. Het moet erop toezien dat zijn beslissingen worden uitgevoerd. Daarbij moet het niet elk detail bediscussiëren, maar nagaan hoe de administratie de beslissingen in de praktijk brengt en het moet zelf op de bres staan voor de uitvoering ervan.

In het socialisme 2.0 controleert het parlement – en dus niet de uitvoerende macht – ook de uitvoering van het goedgekeurde beleid door de rechterlijke macht. Dat betreft natuurlijk niet de concrete rechtszaken, maar het globale strafbeleid en de prioriteiten. Niet de regering stelt de rechters aan, maar het parlement. Rechters kunnen ook rechtstreeks verkozen worden. Zoveel mogelijk vertegenwoordigers van de gemeenschap spreken mee recht, samen met beroepsrechters.

Het gerecht dient ook de uitvoerende macht te controleren. Elke burger kan zich tot de rechtbank richten indien hij of zij oordeelt dat een bepaalde beslissing van de overheid of een optreden van de politie in strijd is met de wet of de grondwet. De rechterlijke macht speelt dus ook een rol in de strijd tegen corruptie en machtsmisbruik.

Ten slotte zijn administratieve rechtscolleges op regionaal of nationaal niveau bevoegd voor de wettigheidscontrole van beslissingen van de uitvoerende macht.

6.6. Een rechtsstaat

De socialistische samenleving is geen staat van willekeur, maar een rechtsstaat. Erkende rechten regelen de relaties tussen de inwoners onderling en tussen de inwoners en de staat. Deze rechten zijn opgenomen in wetten, besluiten en verordeningen die toegankelijk en begrijpelijk zijn. Mensen kunnen enkel vervolgd en veroordeeld worden op basis van bestaande wetten.

Het recht in de socialistische samenleving wordt gemaakt door en voor het volk.

Er bestaat een duidelijke hiërarchie tussen de verschillende rechtsregels. Een lokale overheid kan geen regels opleggen die in strijd zijn met hogere normen. En hogere normen hebben automatisch voorrang op lagere normen.

In het socialisme 2.0 bestrijdt de overheid actief machtsmisbruik door overheidsambtenaren, politie of gerecht. Wanneer de staat (op lokaal, regionaal of nationaal niveau) rechtsregels overtreedt of fouten begaat die schade veroorzaken aan bepaalde inwoners, kan hij door de rechterlijke macht worden veroordeeld tot vergoeding van deze schade.

7. FUNDAMENTELE RECHTEN EN VRIJHEDEN

7.1. Drie generaties mensenrechten

De *Verklaring van de Rechten van de Mens en de Burger* is de basistekst van de Franse Revolutie van 1789. Ze kenmerkt de omverwerping van de feodale staat en zijn vervanging door de burgerlijke staat en ze formuleert een geheel van individuele rechten. Zo verkondigt het eerste artikel het gelijkheidsbeginsel: “De mensen worden vrij en met gelijke rechten geboren en blijven dat. Maatschappelijke verschillen kunnen slechts op het algemeen welzijn gebaseerd worden.” Dit artikel drukt de afschaffing uit van de sociale orde en de voorrechten van het Ancien Régime.

De proclamatie van de overgang van een regime van voorrechten naar een regime van gelijkheid in rechten was een grote vooruitgang in de geschiedenis van de mensheid. We hebben het over de *proclamatie* of afkondiging van dat nieuwe regime van gelijkheid in rechten omdat het nieuwe regime deze gelijkheid in de feiten niet kon garanderen. De rechten die de Franse Revolutie invoerde, worden vaak de *rechten van de eerste generatie* genoemd. Het gaat om het recht op leven, de vrijheid van meningsuiting, de godsdienstvrijheid, maar ook om het voor het burgerlijk regime zo belangrijke eigendomsrecht, de hoeksteen van het burgerlijk recht.

Ondanks de grote vooruitgang door die rechten, legt Marx er de limieten van bloot. In theorie beschikt het volk over alle vrijheden, maar een legioen van wettelijke bepalingen laat toe om arbeidersleiders aan te houden, kranten, pamfletten, betogingen, vergaderingen en samscholingen te verbieden. “Iedere paragraaf van de Grondwet bevat zijn eigen anti-thesen”, zei Marx. “In de algemene frase de vrijheid, in de kanttekening de opheffing van de vrijheid.” De jonge arbeidersbeweging botste vanaf de 19^e eeuw zelf op de tegenstelling tussen de geproclameerde rechten en de niet-toepassing ervan in de praktijk. En dus zette ze zich vanaf het begin in voor de uitbreiding van de democratische rechten naar de grote

meerderheid van het volk: de overgang van het cijnskiesrecht²⁰ naar het algemeen stemrecht – eerst alleen voor mannen, later ook voor de vrouwen, daar moest de vrouwenbeweging nog bijna dertig jaar voor vechten –, het recht op vereniging in vakbonden en arbeiderspartijen enzovoort. Alles wat de arbeidersbeweging heeft bereikt, heeft ze behaald door haar eigen kracht: door zich te organiseren, actie te voeren en krachtsverhoudingen op te bouwen. Het organisatierecht, het stakingsrecht, het stemrecht, de betaalde vakantie, de achturedag en veertigurenweek, de sociale zekerheid zijn er alleen maar gekomen door harde strijd tussen de klasse van werkende mensen en de klasse van patroons.

De politieke en democratische rechten werden dus afgedwongen door krachtsverhoudingen op te bouwen van onderuit, maar ook door de internationale druk. In 1893, 1902 en 1913 vonden in ons land drie algemene stakingen plaats onder meer voor het algemeen stemrecht. Het is niet toevallig dat we moeten wachten tot na de Eerste Wereldoorlog vooraleer dat algemeen stemrecht werd ingevoerd, en dan nog maar alleen voor mannen: in de context van de Oktoberrevolutie van 1917 in Rusland en de Novemberrevolutie van 1918 in Duitsland. En pas in 1921 werden de achturedag en de achtenveertigurenweek een feit en werd het gehate artikel 310, dat collectieve acties en stakingen bijna onmogelijk maakte, eindelijk afgeschaft. Niet toevallig in de internationale context van opstanden en beginnende radenrepublieken in Finland, Hongarije en Beieren en van de verdere uitbouw van de socialistische radenrepublieken in Rusland.

Pas na de Tweede Wereldoorlog en de nederlaag van de fascistische barbarij kwam wereldwijd een *tweede generatie rechten* op tafel, de zogenaamde ‘collectieve rechten’: de economische, sociale en culturele rechten zoals het recht op arbeid, op huisvesting, op sociale zekerheid enzovoort. In Frankrijk werd dat programma vastgelegd door de Conseil National de la Résistance en later afgedwongen in de sociale zekerheid. Net zoals bij ons in het Sociaal Pact met de invoering van de sociale zekerheid. Onder druk van de Sovjet-Unie en van de communisten in verschillende regeringen

20 Cijnskiesrecht: alleen wie rijk of vermogend genoeg is, mag deelnemen aan verkiezingen. Na de oprichting van België was daardoor maar 2 % van de inwoners stemgerechtigd.

namen de Verenigde Naties op 10 december 1948 het recht op arbeid, op sociale zekerheid en op huisvesting op in de *Universele Verklaring van de Rechten van de Mens*. Ultraliberale economen zoals Friedrich von Hayek hebben van bij het begin met afschuw naar de invoering van deze collectieve grondrechten gekeken. Von Hayek schreef: “Dit is een poging om de traditionele westerse liberale rechten samen te smelten met de volledig verschillende opvatting die voortvloeit uit de Russische marxistische revolutie.” Maar ook deze tweede generatie rechten bestaat in essentie enkel op papier en is niet afdwingbaar. De huidige crisis legt meer dan wat ook de schrijnende tegenstelling bloot tussen de papieren rechten op arbeid, wonen, gezondheid, maatschappelijke bescherming, en het werkelijke leven van tientallen miljoenen mensen.

De overwinning van de Sovjet-Unie in de Tweede Wereldoorlog gaf een boost aan de anti-imperialistische bevrijdingsstrijd en de onafhankelijkheidsstrijd in de wereld. In de slipstream van deze antikoloniale beweging werden *de rechten van de derde generatie* vastgelegd: de rechten van de volkeren, zoals het recht op onafhankelijkheid en nationale soevereiniteit en het recht op een zelfstandige ontwikkeling. Ook deze derde generatie van rechten staat voortdurend onder druk. Tot slot wordt er vandaag veel gesproken over ‘het recht op het gemeenschappelijk goed’, dat grensoverschrijdend is. We beschouwen de atmosfeer, de zeeën en oceanen en de biodiversiteit immers als een gemeenschappelijk goed van heel de mensheid.

7.2. Fundamentele rechten en vrijheden

Armoede, uitbuiting en sociale uitsluiting zijn een belediging voor de vrijheid. Wie al zijn energie moet gebruiken om de maand door te komen, kan geen levensplannen maken, is niet vrij. Wil er sprake zijn van zelfontplooiing en vrijheid, dan moet daar eerst een economische, ecologische en sociale basis voor bestaan. Dat wordt de eerste garantie van een vernieuwende grondwet: de waarborg dat de bevolking ook echt de macht uitoefent, want dat is de noodzakelijke voorwaarde om de grondrechten te kunnen uitoefenen. De soevereiniteit van de bevolking betekent dat de

samenleving zelf controle heeft over de belangrijkste natuurlijke bronnen, de energie, de productie en het financiële systeem.

De socialistische visie ziet de drie soorten rechten (individuele rechten, collectieve rechten en rechten van de volkeren) niet los van elkaar. De grondrechten zijn onderling afhankelijk en ze versterken elkaar. Het socialisme 2.0 zal de drie soorten rechten moeten verzekeren. De grondrechten zijn meer dan de som van de individuele rechten van elke burger. De grondrechten van de mens zijn universeel en ondeelbaar. Vandaag bestaan al heel wat grondrechten op papier, bijvoorbeeld in de *Universele Verklaring van de Rechten van de Mens*. Maar ze zijn niet afdwingbaar. Een vernieuwende sociale, ecologische en democratische samenleving kan maar democratisch zijn als de grondrechten afdwingbaar worden, als de maatschappij ze moet realiseren. We sommen hier een aantal fundamentele rechten en vrijheden op die een nieuwe socialistische grondwet moet garanderen. Uiteraard is dit geen volledige lijst, maar het geeft wel een idee van de richting die we uit willen.

- 1. Recht op leven.** Het verbod op slavernij, foltering en onmenselijke of vernederende behandeling of bestraffing is absoluut. De doodstraf is verboden. Een revanchistische mentaliteit van oog om oog, tand om tand heeft niets te maken met een socialistische aanpak.
- 2. Recht op vrije meningsuiting, vergadering en vereniging.** Het recht op vrije meningsuiting, vergadering en vereniging, de vrijheid van denken en geweten zullen volledig gewaarborgd worden. Die rechten kunnen alleen door 'bij wet bepaalde' en door 'in een democratische maatschappij noodzakelijke' beperkingen worden begrensd, zoals het ook in het *Europees Verdrag van de Rechten van de Mens* staat. Zo kan de wet racistische uitingen verbieden of organisaties of groepen aan beperkingen onderwerpen in het belang van de nationale veiligheid of ter bescherming van rechten en vrijheden van anderen. De persvrijheid moet gegarandeerd en uitgebreid worden. Het socialisme 2.0 zal ook de privacy, de levens- en gewetenskeuzes en de creativiteit van alle mensen, kortom de individuele vrijheid moeten waarborgen.

Binnen een context van collectieve vrijheid, sociale bescherming en sociale zekerheid is het essentieel dat mensen hun eigen keuzes kunnen maken. Welke ontwikkeling zij willen, welke culturele expressie zij kiezen, hoe ze zich in hun vrije tijd organiseren, of zij gelovig zijn of niet.

- 3. Recht op arbeid.** Het recht op werk is voor iedereen gewaarborgd. Het socialisme 2.0 moet ervoor zorgen dat de plaats van de mens in de maatschappij niet langer afhankelijk is van de sociale status waarmee hij geboren wordt, noch van geërfd rijkdom of van een andere factor buiten hemzelf. De arbeid, de eigen activiteit en creativiteit, het initiatief en de ontplooiing van het individu worden dan de graadmeter van zijn ontwikkeling. Tijdens de loopbaan zullen er ruime mogelijkheden geboden worden om zich bij te scholen, zodat niet iedereen zijn hele leven dezelfde functie moet uitoefenen. Op de werkvloer is inspraak de essentiële voorwaarde voor een efficiënte en welzijnsgerichte organisatie. Zowel voor leidinggevendenden als voor medewerkers geldt ‘de juiste persoon op de juiste plaats’. Een actief socialisme kan geen *passe-partout* zijn voor een levenslange benoeming, onafhankelijk van hoe men zijn of haar job doet. Het socialisme 2.0 moet er wel voor zorgen dat de kanker van de massawerkloosheid die we ten onrechte als vanzelfsprekend zijn gaan beschouwen, wordt weggesneden en dat iedereen een baan heeft en een bijdrage aan de maatschappij kan leveren. Kortom, er moet een sociale en maatschappelijke basis komen waarin het motto van ‘verantwoordelijkheid voor het leven opnemen’ haalbaar wordt. Dan kunnen we in de richting van een samenleving gaan waar de mens ook maker van zichzelf wordt en bijdraagt tot de welvaart en het welzijn van de maatschappij. Ook mensen met een handicap moeten de kans krijgen een aangepaste job uit te oefenen met een volwaardig loon. Wie niet in staat is om te werken, krijgt van de overheid een gegarandeerd inkomen dat voldoende hoog is om een waardig leven te leiden.
- 4. Recht op onderwijs.** De school is een plaats van emancipatie, van opvoeding en socialisering, waar elk kind zijn talenten en sociale

vaardigheden kan ontwikkelen. Dat veronderstelt dat de school de rechten van het kind en van de leerling respecteert. Het recht om te leren, het recht op uitleg, op hulp, op een luisterend oor. Het recht om te leven, te spelen, zich uit te drukken. Het recht op tijd voor zichzelf zonder permanent onder druk te staan. Het recht op een comfortabele zitplaats, aangename lokalen en goede maaltijden. En vooral het recht op een veelzijdige basisvorming. Zodat iedereen tegelijkertijd een stevige basis krijgt van maatschappelijk relevante kennis om mondige en kritische burgers te worden, alsook een totaalvisie op de belangrijkste productietechnieken en hun wetenschappelijke basis. De school heeft aandacht voor een evenwichtige ontwikkeling en voor het algemeen welzijn van elk kind, voor zijn intellectuele, lichamelijke, culturele en emotionele noden. Ze brengt intellectuele, manuele, sportieve, culturele, sociale en emotionele vaardigheden bij. Het socialisme 2.0 zou met andere woorden een polytechnische²¹ onderwijsbasis tot zestien jaar kunnen invoeren, waarin iedereen een goede basis krijgt van algemene kennis, van technische kennis en van sportieve en culturele vaardigheden. Het recht op onderwijs, ook op een hoger niveau, zal reëel zijn: alle kinderen moeten dezelfde kansen krijgen. Kennis verwerven zal niet langer een kwestie van sociale afkomst zijn. Het onderwijs wordt georganiseerd door de overheid en wordt gratis aangeboden. Elke jongere zal vrij een opleidingstraject kunnen kiezen.

- 5. Recht op huisvesting.** De overheid speelt een actieve rol in het tot stand brengen van een sociaal en ecologisch verantwoorde huisvesting voor iedereen. Ze onderhoudt of vernieuwt bestaande gebouwen of bouwt er indien nodig nieuwe. Het stedenbouwkundig beleid moet erop toezien dat de bewoonbare ruimte verantwoord afgebakend en ingedeeld wordt en rechtvaardig verdeeld. De huurprijs van woningen moet begrensd worden en zal vastgesteld worden op basis

21 Polytechnisch: polytechnische vorming verzet zich tegen enge en vroegtijdige specialisaties in het onderwijs en wil aan alle leerlingen een langere gezamenlijke opleiding aanbieden. Polytechnische vorming pleit voor ateliers en productieve arbeid op school, naast algemeen vormende vakken.

van objectieve criteria. Betaalbare sociale huisvesting voorkomt dat mensen verplicht zijn zich diep in de schulden te steken met zware afbetalingen.

- 6. Recht op gezondheid.** Een zo goed mogelijke gezondheid is een fundamenteel mensenrecht en geen koopwaar zoals in het kapitalisme. Gezondheid is meer dan alleen de afwezigheid van ziekte. Het gaat om het hele welbevinden van de mens: lichamelijk, psychisch en sociaal. De gezondheid van het individu staat natuurlijk niet los van een gezonde maatschappij. De mens is een dagdier. Het behoud van zijn bioritme is essentieel voor zijn gezondheid. Het socialisme 2.0 voorziet in de uitbouw van een algemeen, publiek en gratis gezondheidssysteem waarin preventie en gezondheidsbevordering vooropstaan. Met een hoogstaande curatieve²² gezondheidszorg, waarin ook de rehabilitatie²³ en de sociale omkadering zijn geïntegreerd. Dan wordt het ook mogelijk om de geestelijke gezondheidszorg maatschappelijk te bekijken, en niet meer te medicaliseren.²⁴ Deze algemene openbare gezondheidsdienst vestigen en uitbouwen, in het kader van een integraal en geïntegreerd²⁵ gezondheidsbeleid, moet er ook voor zorgen dat er voldoende geschoold medisch en paramedisch²⁶ personeel is en geen tekort aan verpleegkundigen, dokters en andere zorgverstrekkers. In een getrappt gezondheidssysteem heeft het wijkgezondheidscentrum of multidisciplinair eerstelijnscentrum een centrale rol als ingangspoort, begeleidings- en synthesepunt voor de patiënten. In een multidisciplinair eerstelijnscentrum werken huisartsen en verpleegkundigen in team, aangevuld met andere paramedische disciplines (sociaal werker, kinesist, psycholoog...) naargelang de noden van de wijk. Samen met wijkorganisaties en met het lokale bestuur werken ze aan een gezonde leefomgeving voor de wijk.

22 Curatieve: genezende.

23 Rehabilitatie: herstel- en begeleidingsperiode.

24 Medicaliseren: alles verklaren vanuit gezondheid en ziekte.

25 Geïntegreerd: alle pijlers en facetten in één samenhangend geheel.

26 Paramedisch personeel: personeel dat medische behandelingen doet maar geen dokter of tandarts is.

7. **Recht op culturele ontwikkeling.** Het recht op kwaliteitsvolle cultuur moet voor iedereen gewaarborgd zijn en niet voorbehouden aan een elite. Er zullen geschikte voorzieningen worden gebouwd, met een voldoende gevarieerd en toegankelijk aanbod en met het daarvoor opgeleid personeel: cultuurhuizen, sportzalen en -terreinen, vakantieoord en een leefbare en groene stedelijke omgeving. Cultuurscheppers krijgen financiële en materiële steun. In het onderwijs zullen de kunsten worden aangemoedigd, net als de artistieke talenten van elk kind. De technische vooruitgang zal ook gebruikt worden voor arbeidsduurvermindering zodat iedereen de mogelijkheid heeft om het recht op cultuur in praktijk te brengen.

8. **Effectieve gelijkheid tussen man en vrouw.** Gelijkheid tussen man en vrouw bestaat in het kapitalisme alleen op papier. De vrouw is in de eerste plaats een goedkope arbeidskracht en ze wordt dikwijls cultureel gereduceerd tot haar rol in de voortplanting en tot lustobject. De potentiële kracht die kan vrijkomen door de bevrijding van de vrouw, is enorm. Onder het socialisme 2.0 geldt loon naar werken, niet loon volgens sekse. De inkomenskloof tussen man en vrouw kan alleen op die manier gedicht worden. Dat zal gepaard moeten gaan met een actief beleid om de vrouw een gelijke plaats te laten innemen op alle niveaus van de samenleving. Dat houdt in dat alle seksisme, machisme en geweld tegen vrouwen actief wordt aangepakt. Ook goede, toegankelijke kinderopvang is belangrijk en de uitbreiding van het zwangerschapsverlof voor de moeder en het vaderschapsverlof voor de vader om de combinatie arbeid-gezin vlotter te laten verlopen. De beste contraceptieve methodes worden gepropageerd en zijn gratis ter beschikking; ook zwangerschapsonderbreking is vrij en gratis.

Er kan heel veel energie vrijkomen als de samenleving een groter deel van de opvoeding en ontwikkeling van kinderen op zich neemt en niet alles tot het laatste detail van het gezin moet afhangen. Wanneer in de wijken voldoende speelruimte en groen voorhanden zijn wanneer mensen elkaar beter leren kennen dankzij collectieve activi-

teiten en participatie aan het bestuur, dan is ook in de leefomgeving van elk kind een sociaal netwerk voorhanden, met sociale controle en bescherming. Wanneer het onderwijs warme maaltijden voorziet en de sportieve en culturele ontwikkeling van de kinderen organiseert, en wanneer er een collectief systeem komt voor de organisatie van huishoudelijke taken (wijkrestaurants, wasserettes, strijkateliers...), dat toegankelijk is voor wie dat wil, dan zou dat een grote verlichting van de huishoudelijke taken betekenen. Het zou in de eerste plaats tijd vrijmaken voor vrouwen die vandaag nog altijd het leeuwenaandeel van het huishoudelijk werk doen. Maar ook dan zal er een betere verdeling van die taken moeten komen. In de opvoeding van de kinderen zullen ouders uiteraard nog steeds een belangrijke rol spelen, maar in die opvoeding kan het accent dan werkelijk liggen op kwaliteitstijd in plaats van stresstijd.

9. **Recht op veiligheid.** Veiligheid is een basisrecht, net als werk, gezondheid en onderwijs. In een samenleving zoals wij die zien, heeft iedereen het recht veilig te kunnen leven. De degeneratie²⁷ van het kapitalisme gaat gepaard met brutaal geweld en criminaliteit. Economisch geweld, fiscale fraude en valsmunterij, witteboordencriminaliteit, oorlogsmisdrijven, terrorisme, gewapende overvallen en aantasting van de fysieke integriteit moeten zwaar bestraft worden. De grootste economische sectoren in het kapitalisme zijn de wapenen drugshandel. Om daar komaf mee te maken is een fundamenteel andere samenleving nodig die samenwerking in plaats van egoïsme zet en culturele en maatschappelijke ontplooiing in plaats van snel geldgewin; die de structurele ongelijkheid wegwerkt en daarmee ook de belangrijkste voedingsbodem voor criminaliteit; en die een sterke sociale zekerheid en sociale rechtvaardigheid garandeert aan de bevolking. Maatschappelijke preventie is mogelijk wanneer er een gevoel van sociale geborgenheid kan ontstaan, een onbezorgd gevoel voor de dag die komt. Kortom, het socialisme zal een dubbel spoor moeten volgen: de misdaad effectief bestraffen, maar ook de sociale

27 Degeneratie: ontaarding, verwording.

oorzaken van de criminaliteit uit de weg ruimen en iedereen een waardige en voldoende gevende plaats in de samenleving bieden.

10. Recht op voedselveiligheid. Voedselveiligheid betekent enerzijds de zekerheid van voldoende voedsel voor iedereen, en anderzijds de verzekering van een goede kwaliteit van het voedsel. Voedselveiligheid hangt nauw samen met sociale en economische veiligheid. Het socialisme 2.0 wil een einde maken aan de toestand in de Europese Unie waarin 40 miljoen burgers zich slechts één dag op twee een voldoende maaltijd kunnen veroorloven.

Er zal een strikte bescherming zijn tegen schadelijke stoffen, vervuiling in de voedselketen en onhygiënische toestanden. Een socialistische aanpak van voedselveiligheid bouwt een voorzorgsprincipe in en biedt bescherming tegen gevaarlijke experimenten van agro-multinationals met genetisch gemanipuleerde gewassen. Er zal ook meer aandacht gaan naar de voedselveiligheid in de brede betekenis van het woord en naar de band met de volksgezondheid. Gezonde voeding moet betaalbaar zijn. Er komt een verbod op ongezonde toevoegingen in voedsel. Campagnes zullen een gezondere levensstijl en een meer evenwichtige voedingscultuur helpen bevorderen.

11. Recht op zuivere lucht, zuiver water, niet vervuilde grond en natuurbeleving. De draag- en herstelkracht van het ecosysteem moeten een belangrijke toetssteen worden van het beleid. Een globale en geplande aanpak van de ecologische problematiek zal in de eerste plaats de industriële vervuiling en de uitstoot van schadelijke gassen aanpakken. Er moet snel ingezet worden op 100 procent hernieuwbare energiebronnen, energiebesparing en verbetering van het collectieve vervoersnet. Een groot deel van de geprivatiseerde natuurgebieden zal opengesteld worden voor de bevolking.

12. Recht op een maatschappij vrij van discriminatie. Gelijke rechten, ongeacht sekse of seksuele geaardheid, godsdienstige of filosofische overtuiging, origine, cultuur of taal. Het socialisme 2.0 is een samen-

leving die machisme en racisme actief bestrijdt, in het onderwijs en in de brede cultuur. Waar mensen worden opgevoed volgens het principe 'gelijkheid in diversiteit'. Waar dat principe niet wordt geïndividualiseerd tot louter ieders eigen verantwoordelijkheid, maar waar de gemeenschap haar verantwoordelijkheid neemt en de structurele discriminaties actief bevecht.

8. INTERNATIONALISME, SOLIDARITEIT EN VREDE

8.1. Internationalisme

Het kapitalisme heeft de nationale staten geschapen. Het heeft de grenzen opgeheven die eigen waren aan de feodale maatschappij: de hertogdommen, graafschappen en andere feodale entiteiten met hun verschillende maten en gewichten, belastingen aan de stadspoorten, dialecten. Het creëerde één nationale markt, één wet, één staat.

In de loop van de 20e eeuw heeft de economische ontwikkeling een wereldmarkt geschapen. Dat leidde tot de vorming van drie imperialistische centra: de Verenigde Staten, Japan en de Europese Unie in opbouw. Al gaat het om een onafgewerkt proces, de Europese Unie is een feit. Dat staat niet in tegenstelling tot de grote kwetsbaarheid van die Europese Unie en van de eurozone in de huidige crisis. Het is niet onmogelijk dat de Europese Unie en/of de eurozone uit elkaar spat. Maar zeker is dat een terugkeer naar de regionale versnippering of naar de kleine nationale markten een stap achteruit zou zijn.

Zelfs zonder het bestaan van de Europese Unie dwingt de geografische entiteit Europa ons om binnen een continentaal kader te denken. Want met de groeiende internationalisering van de economie lijkt het onmogelijk het socialisme 2.0 enkel op Belgisch niveau te realiseren.

Onze doelstelling is een wereldwijde emancipatie en bevrijding om de planeet opnieuw leefbaar te maken voor de toekomstige generaties. Het socialisme 2.0 is een internationalistisch project, als alternatief voor het wereldwijde kapitalisme. Hoe de toekomst zal verlopen, kunnen we niet voorspellen, maar het lijkt waarschijnlijk dat de veranderingsprocessen zich vooral op continentaal vlak zullen afspeelen. Door de diepe crisis in de Europese landen komen overal op het continent sociale bewegingen en volksbewegingen op voor een betere toekomst. Op termijn kunnen

op grotere schaal verschillende landen kiezen voor een socialisme 2.0 en zich vrijwillig aaneensluiten om samen te werken op basis van respect en wederzijdse ondersteuning. Dan kan er een beleid komen dat de regionale ongelijkheden wegwerkt, zodat de belangrijkste voedingsbodem voor nationalistische spanningen verdwijnt. Dan wordt ook de volledige gelijkheid van elke taalgroep erkend, net als het recht van iedereen de eigen taal te gebruiken. Het socialisme 2.0 zal meertalig zijn en het zal die meertaligheid gebruiken als een troef voor verdere vooruitgang.

Dat is des te belangrijker nu meer dan de helft van de wereldbevolking in steden woont en grote stadsagglomeraties zich snel ontwikkelen. ‘Superdiversiteit’ is in Europese steden al een realiteit. Meer dan de helft van de bevolking van de grote steden heeft migratieroots. In plaats van die evolutie als een bedreiging te zien en mensen te verdelen op basis van afkomst, geslacht, geloof of seksuele voorkeur, zullen de grootstedelijke agglomeraties een voortrekkersrol moeten spelen in de opbouw van een rijke internationalistische cultuur en van het socialisme 2.0. Het socialisme 2.0 zal dan ook superdivers zijn.

8.2. Een politiek van internationale solidariteit en vrede

Het imperialisme is met zijn dwangmatig streven naar expansie, overheersing en hegemonie een permanente bron van oorlog. “Bij een flinke winst wordt het kapitaal moedig. Met de zekerheid van 10 procent kan men het overal gebruiken; bij 20 procent wordt het zeer levendig; bij 50 procent wordt het bepaald roekeloos; bij 100 procent lapt het de menselijke wetten aan zijn laars; is de winst 300 procent dan bestaan er geen misdaden meer die het niet riskeert.” Zo citeert Marx het Britse tijdschrift *Quarterly Review* in *Het Kapitaal*.

In de Irak-oorlog leek voor de VS alles toegelaten: oorlogsmisdaden, martelingen, kampen buiten elke rechtsorde, het gebruik van verarmd uranium, witte fosfor. De veldtocht van de kapitalistische grootmachten

voor geostrategische objectieven en voor de controle over grondstoffen creëert een obscene rechtsorde – of liever een onrechts-orde. Op jacht naar grondstoffen, afzetmarkten, transportroutes en goedkope arbeidskrachten gaat het kapitaal over lijken. De 20^e eeuw telde 110 miljoen oorlogsslachtoffers. In 2012 gaf de wereld 1.756 miljard dollar uit aan defensie, en dat bedrag blijft stijgen. Alleen het militair-industrieel complex en de wapenhandelaars – de producenten van en handelaars in dood – varen daar wel bij. Voeg daar nog de blijvende dreiging van duizenden kernwapens bij, verschrikkelijke massavernietigingswapens die geen plaats hebben in een geciviliseerde wereld, en het plaatje is compleet. Niet alleen om komaf te maken met uitbuiting en onderdrukking is een andere maatschappij noodzakelijk, maar ook om komaf te maken met oorlog en overbewapening. In het socialisme 2.0 vormen vrede, solidariteit en het internationale recht de basis voor het samen-leven en samenwerken van landen en volkeren en niet meer de concurrentie voor winst en afzetmarkten. Respect en begrip voor elkaar, eerlijke handel en investeringen met wederzijds voordeel en niet-inmenging in elkaars zaken zijn daar sleutelelementen van.

De eerste vredesmaatregelen die het socialisme 2.0 zal nemen zijn de terugtrekking uit de Navo en het opstarten van onderhandelingen over globale nucleaire ontwapening: een wettelijk verbod op de aanwezigheid van kernwapens, actieve steun aan verdragen die kernwapenvrije zones instellen en kernwapens en chemische wapens verbieden. Er kan geen sprake meer zijn van deelname aan buitenlandse militaire interventies, noch van andere vormen van druk en ondermijning van de soevereiniteit van andere landen.

De leuze ‘Geen geld voor oorlog, maar voor sociale noden’ zorgt voor een verschuiving van middelen van een uitsluitend militair veiligheidsbeleid naar een breed veiligheidsbeleid. Er komt een drastische beperking van het defensiebudget, met uitsluitend de verdediging van het eigen grondgebied als premisse. Zoals de andere beleidsdomeinen valt ook het veiligheids- en defensiebeleid onder democratische controle, met volledige openbaarheid van militaire akkoorden en aankopen.

Internationaal zal het socialisme 2.0 inzetten op vredes- en ontwapeningsinitiatieven en op meer en betere humanitaire hulp en ontwikkelingssamenwerking. We maken werk van een rechtvaardige internationale economische orde en zijn solidair met de werkende mensen en de volkeren die elders opkomen voor democratie, sociale vooruitgang, vrede, een duurzaam klimaat en milieu en voor ontwikkeling.

9. EEN RIJKE CULTURELE ONTPLOOIING

9.1. Solidariteit is een basispijler van menselijke ontwikkeling

Als we het hebben over de samenleving, dan hebben we het over de omgeving waarin mensen opgroeien en hun leven leiden. En wat is de samenleving anders dan: samen leven? In die samenleving doen mensen ideeën op. Hoe je leeft, waar je opgroeit en ouder wordt, bepaalt in grote mate je ideeën. En niet andersom. Wie opgroeit in een maatschappij waar solidariteit, wederzijds respect, aandacht en onderlinge hulp doodgewone zaken zijn, zal anders over ‘de menselijke natuur’ denken dan wie leeft in een wereld waar alles te koop is, zelfs menselijke relaties, en waar *save yourself* (trek-je-plan) als het hoogste goed geldt.

Voor aandeelhouders en bedrijfsleiders is eigenbelang een voorwaarde tot overleven. Hoe meer bespaard wordt in het productieproces, hoe hoger de winsten. Hoe meer mensen worden afgedankt, hoe sneller de aandelenkoersen en dividenden de hoogte ingaan. Maar voor werkende mensen is solidariteit een voorwaarde tot leven en een basispijler voor menselijke ontwikkeling. En met veel moeite, met vallen en opstaan, organiseren ze zich. Dat hebben ze altijd gedaan. Ons land heeft als een van de eerste geïndustrialiseerde landen ter wereld, een heel rijke arbeidersgeschiedenis. De textielarbeiders uit het Gentse, de dokwerkers uit Antwerpen, de mijnwerkers uit de Borinage wisten zich te organiseren ondanks de ellendige werkdagen, de kinderarbeid, de willekeur, de gendarmerie, het verbod op vakbonden enzovoort. Zij konden alles verliezen: loon, eten, gezondheid, het leven zelf. Toch groeide het collectieve leven: solidariteitskassen om zieke collega's uit de nood te helpen, de eerste mutualiteiten, de coöperatieven, de jeugdbeweging, de vakbeweging en de socialistische partij. Maar ook petities, petitiemarsen, meetings, demonstraties en stakingen. België was een van de eerste landen ter wereld waar de

arbeiders tot algemene staking overgingen. Ook het katholieke verenigingsleven werd op touw gezet. Met eigen ziekenkassen, vakbond, jongerenorganisaties en de boerenbond. De sociale geschiedenis heeft ons land een rijk verenigingsleven geschonken. Dat werd afgedwongen in een periode dat alle ‘samenspanningen’ en ‘coalities’ verboden waren en het establishment liever niet zag dat arbeiders zich organiseerden.

Ook in de moeilijke tijden van vandaag zetten mensen zich samen, organiseren zich, helpen andere mensen uit de nood. Ons verenigingsleven is een heel belangrijke factor. Dat is op zich al een sprekend antwoord op alle hogepriesters van het egoïsme. Dichten is misschien een eenzame bezigheid, maar zelfontplooiing gebeurt voornamelijk in groepsverband. Jeugd- en sportverenigingen, fotoclubs, buurtcomités, seniorenclubs, zelfhulpgroepen, culturele verenigingen, vrouwengroepen, organisaties van mensen met migratieroots en natuurlijk de vakbeweging vormen een sociaal weefsel van solidariteit.

9.2. Een breed proces van culturele strijd en nieuwe ideeën

Tweehonderd jaar geleden wist de burgerij een samenhangende en rationele wereldbeschouwing aan te bieden. Vandaag heeft ze noch rationaliteit noch coherentie te bieden. De heersende moraal is de moraal van de markt, de moraal van de jungle. Alles is te koop. Mensen worden getoetst op hun ‘bruikbaarheid’, zoals elke andere waar. Het individualisme ontmenselijkt sociale relaties. De koude onverschilligheid van het geldgewin schept een omgeving waarin men het menselijk leven voornamelijk als eenzaam en geïsoleerd beschouwt. De massamedia worden niet gebruikt voor de culturele, sociale en morele ontwikkeling van de mensen, maar als ‘sociaal vervangmiddel’ in deze tijden van honderd jaar eenzaamheid. Morele verwarring, commercialisering van cultuur en relaties, irrationalisme, bloeiend egoïsme, wreedheid in relaties tussen mensen en gewenning aan oorlog en geweld kenmerken de morele neergang van dit tijdperk. Ze staan haaks op de menselijke waardigheid.

Maar die waarden en normen zijn er niet voor eeuwig. Cultuur verandert doorheen de geschiedenis en verandert ook naarmate de samenlevingswijze verandert. Ethiek hangt af van de historische, sociale en culturele omgeving. Er is een materiële basis voor ideeën. Waar het kapitalisme het individualisme creëert, zou het socialisme 2.0 de materiële basis voor solidariteit moeten scheppen. Waar het kapitalisme de mensen aan hun lot overlaat, het 'ieder voor zich' aanmoedigt, en mensen tegen elkaar opzet, zou het socialisme 2.0 gericht moeten zijn op de integratie van de mens.

Dat is uiteraard geen mechanisch proces, zo benadrukte Marx terecht. Een brede, vooruitstrevende en rijke culturele ontwikkeling met nieuwe progressieve waarden zal er niet vanzelf komen. Daar zal aan gewerkt moeten worden, van onderuit, in sociale relaties en sociale organisaties, in democratische vormen en nieuwe communicatie, in onderwijs en cultuurschepping. Niet morgen, maar nu, in de sociale strijd van vandaag.

Iedere tot nog toe bestaande orde ontleende haar kracht niet alleen aan het geweldmonopolie (politie, leger) van de heersende klasse, maar ook aan de instemming van de geregeerden (het volk) met de wereldbeschouwing van die heersende klasse. De filosofie van de heersende klasse wordt gepopulariseerd en gecommmercialiseerd tot wat men het 'alledaagse denken' is gaan noemen. Zo worden de werkende mensen ertoe gebracht om de moraal, de gewoonten en de leefregels van de maatschappij waarin zij leven te accepteren. Tegenover de culturele hegemonie van de aandeelhouders, de financiële wereld en de superrijken willen wij een tegen-hegemonie ontwikkelen. Om de consensus rond het heersende samenlevingsmodel te doorbreken hebben we een nieuwe wereldbeschouwing nodig, een vooruitstrevende sociale, democratische en ecologische levensopvatting die van onderuit wordt opgebouwd. Dat is een historisch proces waarin mensen een bewuste, actieve rol spelen. De Franse Revolutie is voorbereid door decennia van culturele strijd en ideeënstrijd door de radicale verlichtingsdenkers, in een proces van bewustwording. Dat brede proces van culturele strijd hebben we ook vandaag nodig. "Er zal geen nieuwe cultuur komen wanneer we de waarden van de nieuwe samenleving die we willen, niet zelf vandaag in onze strijd toepassen," vertelde

Angela Davis ons. We hebben het dan onder meer over onderlinge hulp, solidariteit, samenwerking, collectivisme, respect voor de medemens, eenheid van woord en daad, respect voor de arbeid, rationalisme, geen racisme of seksisme, zelfvertrouwen en zelfcontrole, zin voor initiatief en internationalisme als vooruitstrevende waarden.

9.3. Een vernieuwende en vooruitstrevende cultuur

Het kapitalisme draait rond ellebogenwerk, arrivisme, individueel succes, instant consumptiegenot en veralgemeende concurrentie. Het socialisme draait rond andere waarden en normen en die moeten gestimuleerd worden door ze maatschappelijk ook mogelijk te maken. Eigen verantwoordelijkheid is dan geen codewoord meer om zelf op zoek te gaan naar hoe je in de jungle van de markt moet overleven. Eigen verantwoordelijkheid en engagement zijn dan het antwoord op onderwerping en fatalisme en sporen aan tot een actief burgerschap, dat bijdraagt aan de welvaart en de vooruitgang van de samenleving.

Een vernieuwende en vooruitstrevende cultuur is het tegendeel van de passieve consumptie van een gestandaardiseerde cultuur. Het gaat om liefde voor kunst en creativiteit, solidariteit in plaats van individualisme, samenwerking in plaats van ongezonde competitie, passie voor wetenschap en techniek. Het is een illusie te denken dat die vernieuwende waarden in het socialisme 2.0 in één keer gerealiseerd zullen worden. Cultureel werk is actief werk, ook in een socialistische samenleving. We geven kort een aantal bouwstenen van een vooruitstrevende cultuur mee, in het besef dat er ook nog vele andere zijn.

1. **Eén voor allen, allen voor één.** Het woord samenleving staat voor samen leven. Men kan niet in een samenleving leven en er onafhankelijk van zijn. Of men dat nu wil of niet, sociale relaties beïnvloeden mensen en maken mee de kern uit van hun persoonlijkheid. Dat is de basis van een collectieve houding die vertaald zou kunnen worden in de leuze ‘één voor allen, allen voor één’. Burgerlijke scherpslijpers

en ideologen zoals Von Hayek beweren dat collectivisme en het individu elkaar wederzijds uitsluiten. Niets is minder waar. Er bestaat een dialectische relatie tussen de twee. Wie echt wil streven naar de zelfontplooiing van alle talenten, naar creativiteit en verantwoordelijkheidszin, kan dat slechts doen in een samenleving die gebaseerd is op solidariteit. Met het socialisme 2.0 willen we de objectieve sociale voorwaarden aanreiken om een veelzijdige, harmonieuze ontwikkeling van de mens mogelijk te maken. Een ontwikkeling die de mens toelaat zijn talenten en mogelijkheden op de best mogelijke manier te ontplooiën.

2. **Arbeid als emancipatie.** In elke klassenmaatschappij blijft de houding tegenover arbeid controversieel. Aan de ene kant is arbeid de basisvoorwaarde voor elk menselijk bestaan. Aan de andere kant is arbeid bron van rijkdom voor de heersende klasse, die zich de vrucht van de arbeid van de werkende klasse toe-eigent. Arbeid krijgt dan een opgelegd of gedwongen karakter. Onder het socialisme 2.0 is arbeid bron van rijkdom voor heel de maatschappij. Het socialisme 2.0 moet sociaal, cultureel en ecologisch nuttige arbeid voor allen mogelijk maken. Arbeid is dan het belangrijkste criterium waarmee de maatschappij een persoon beoordeelt. Het individu is niet langer afhankelijk van de sociale status waar het mee geboren is, noch van de al dan niet geërfde rijkdom of van een andere factor die buiten hemzelf ligt. De eigen activiteit, het zelfinitiatief en de ontplooiing van het individu worden dan de graadmeter van ontwikkeling. Dan wordt de mens niet alleen gezien als capabel om verantwoordelijkheid voor het leven op te nemen, maar hij wordt ook verwacht dat te doen. De mens als maker van zichzelf. Ook mensen die niet in het arbeidsproces kunnen instappen door een lichamelijke of geestelijke handicap, kunnen een levensproject kiezen waarbij ze hun capaciteiten maximaal kunnen ontwikkelen.
3. **Rationalisme en humanisme.** De menselijke soort kan op een bewuste manier beantwoorden aan de noden van mens en planeet. Het socialisme 2.0 wil dat zo doen, dat alle mensen daar baat bij

hebben, en niet alleen enkele geprivilegieerden. En zo dat ook toekomstige generaties hetzelfde kunnen doen. Het socialisme 2.0 sluit aan bij het humanisme, een optimistische en genereuze denkwijze die vertrouwen heeft in het menselijke kunnen. Humanisme stamt van het Latijnse woord *humanitas*: mensheid. Het staat voor respect en liefde voor de mensheid. Het is een pleidooi voor een samenleving waar mensen in essentie een zorgenvrij bestaan kunnen leven. Vanuit het humanisme groeide een rationele levenshouding die zich baseert op de voortdurende ontwikkelingen in de moderne wetenschap. Dat wil zeggen dat we onze opvattingen baseren op feiten en wetenschappelijke waarnemingen, evenwel met begrip voor en tolerantie tegenover religieuze levensbeschouwingen en culturele gebruiken.

4. **Verantwoordelijkheidszin.** Eenheid van woord en daad, een zelfkritische houding, bescheidenheid, de verantwoordelijkheid opnemen voor zijn keuzes (ook voor verkeerde keuzes), openstaan voor andere suggesties en meningen en zelf het voorbeeld geven, zijn belangrijke waarden die deel uitmaken van de verantwoordelijkheidszin waarnaar we streven en die onontbeerlijk is om een actieve samenleving van verantwoordelijke en kritische burgers op te bouwen.
5. **Zelfvertrouwen en zelfcontrole.** Collectieve en individuele ont-plooiing versterken elkaar. Daarom staat het streven naar zelfbewuste individuen die geloven in de eigen mogelijkheden, niet in tegenstelling met de keuze voor een collectief beheerde maatschappij. Integendeel, optimisme en geloof in de vooruitgang geven het individu ook een besef van eigenwaarde, zonder daarom overmoedig of pretentieuze te worden.
6. **Gelijkheid tussen man en vrouw.** Gelijkheid tussen man en vrouw bestaat in het kapitalisme alleen op papier. Het socialisme is uiteraard geen wondermiddel en aan de machocultuur in onze samenleving zal nog lang gewerkt moeten worden, ook onder het socialisme. De potentiële kracht van de bevrijding van de vrouw, wanneer gelijkheid tussen man en vrouw echt gerealiseerd wordt, is enorm. Het

onderwijs en de media kunnen en moeten daarin helpen, maar ook elke actieve burger zal een houding van respect en gelijkheid moeten ontwikkelen.

7. **Respect voor de medemens, geen racisme of discriminatie.** Ieder mens is in wezen gelijk, heeft gelijke rechten en plichten, ongeacht geslacht, etnische afkomst, nationaliteit, levensbeschouwelijke overtuiging of seksuele geaardheid. Daarom bevechten we racisme en discriminatie. In de superdiverse samenleving is er voortdurend een dynamisch, wederzijds en interactief proces tussen verschillende culturen, groepen, jongeren-ouderen, nieuwkomers enzovoort. Dat proces maakt dat we steeds samen vorm geven aan de samenleving.
8. **Een actieve ecologische houding.** Sinds zijn ontstaan heeft de mens zich, om te kunnen overleven, niet slechts aangepast aan de natuur. Door arbeid heeft hij de natuur ook veranderd om te overleven. De maatschappij staat vandaag voor grote uitdagingen. Hoe kan uit de natuur worden gehaald wat nodig is om de mensheid te voorzien in haar bestaan? En hoe kunnen we tegelijk de draagkracht van de natuur respecteren, zodat we de natuur kunnen bewaren voor de komende generaties? Een fundamenteel ecologische houding die de draagkracht van de natuur respecteert, vervuiling en verspilling tegengaat en de planeet vrijwaart voor toekomstige generaties, is een belangrijk ethisch uitgangspunt. Daar staan twee andere houdingen tegenover: een sentimentele houding (verafgoding van de natuur) enerzijds, een kortzichtige utilitaristische houding (die de vernietiging van de natuur toelaat) anderzijds.
9. **Internationalisme.** Vanaf het moment dat het marxisme opgang maakte in de arbeidersbeweging, werd het internationalisme een wezenlijk element van het socialisme. Internationalisme is niet alleen een objectieve noodzaak. Het komt er ook op aan het praktisch te realiseren. Internationalisme is een houding tegenover de wereld. Een internationalistische opstelling gaat samen met het concentreren van de beste ervaringen van klassenstrijd in de wereld. De internationale

strijd tussen arbeid en kapitaal, de strijdbewegingen van de verschillende volkeren tegen het imperialisme en de ervaringen van opbouw van een socialistische maatschappij in socialistische landen maken deel uit van een grote collectieve ervaring. Het internationalisme veronderstelt ook dat men het enge nationalisme verwerpt en iedere vorm van racisme onvoorwaardelijk bestrijdt. Het antiracisme is een communistische ethische waarde.

10. HET SOCIALISME 2.0 IS SLECHTS EEN START, OP EEN ANDERE BASIS

De wetenschappelijke, technische, filosofische, culturele en artistieke vooruitgang kan nooit de hele materiële werkelijkheid omvatten. Naarmate zowel de wetenschap als de wereld zich ontwikkelen zal de mensheid steeds meer willen weten over onze planeet, ons zonnestelsel, ons heelal, om het hoofd te kunnen bieden aan meer complexe uitdagingen waar we vandaag niet voor gewapend zijn. We kunnen projecten ontwikkelen om natuurlijke dreigingen steeds beter te ontlopen. We kunnen de arbeid verbeteren door zware en ondankbare taken uit te schakelen ten voordele van lonende en verrijkende activiteiten, activiteiten waar denkwerk bij komt kijken, van ontwerp en ontwikkeling tot de praktische toepassingen (zodat denk- en handenwerk met elkaar verbonden zijn). Op dat vlak is het socialisme 2.0 niet het einde van de geschiedenis, maar slechts een start op een andere basis, zonder uitbuiting. Het streefdoel van het socialisme 2.0 is een samenleving zonder klassen, waar iedereen bijdraagt volgens zijn mogelijkheden en die kan beantwoorden aan ieders noden. Dat is een samenleving zoals die zou moeten zijn, een echt gemeenschappelijke of communistische samenleving.

BIJLAGE

DE SOCIALE STRUCTUUR VAN DE BELGISCHE SAMENLEVING

1. **Waarom kijken we naar de sociale structuur van de samenleving?**
2. **De sociale structuur van ons land**
3. **De werkende klasse en haar bondgenoten**

INHOUD

1. **WAAROM KIJKEN WE NAAR DE SOCIALE STRUCTUUR VAN DE SAMENLEVING? 239**
2. **DE SOCIALE STRUCTUUR VAN ONS LAND 240**
 - 2.1. Algemeen **240**
 - 2.2. De klassen in de maatschappij **241**
 - 2.3. Het establishment **242**
 - (1) Belgische en buitenlandse multinationals: de monopoliebedrijven **243**
 - (2) Grote bedrijven, zonder monopoliepositie **244**
 - (3) Kleine en middelgrote ondernemingen (kmo's) **244**
 - 2.4. De werkende klasse **245**
 - (1) De loontrekkenden **245**
 - (2) De zelfstandigen **249**
3. **DE WERKENDE KLASSE EN HAAR BONDGENOTEN 251**
 - 3.1. Een globale visie op de werkende klasse **251**
 - 3.2. De werkende klasse en haar bondgenoten bij de zelfstandige middenklasse **252**
 - 3.3. Bijzondere bondgenoten: jongeren, studenten, intellectuelen en kunstenaars **254**

BIJLAGE: DE SOCIALE STRUCTUUR VAN DE BELGISCHE SAMENLEVING

1. Waarom kijken we naar de sociale structuur van de samenleving?

De analyse van de sociale structuur van onze samenleving is vooral belangrijk om te zien welke de belangrijkste krachten voor maatschappelijke verandering zijn, hoe zij zich verhouden tot het establishment en hoe we een progressieve en inclusieve strategie van verandering kunnen uitwerken.

Onze samenleving van vandaag is opgedeeld in een complex geheel van sociale klassen en lagen. We willen een grondige studie maken van de sociale structuur in de Belgische en Europese samenleving. Dat is belangrijk omdat heel veel aspecten van het maatschappelijke leven nog steeds bepaald worden door de plaats die mensen innemen in de samenleving. Iemands sociale situatie werkt niet alleen door in arbeids- en inkomensverhoudingen, maar ook in levensstijl, maatschappelijk bewustzijn, cultuur en de mogelijkheden voor sociale interactie. Alle recente studies tonen aan dat mensen uit de arbeidersklasse, en vooral uit de armste lagen van de arbeidersklasse, meer risico lopen werkloos te worden, hogere gezondheidsrisico's hebben, slechtere kansen op de woningmarkt, in het onderwijs enzovoort. Deze groep kent gemiddeld ook een lager geboortegewicht en een hogere kindersterfte, en sterft op jongere leeftijd.

Wat daarbij vooral in het oog springt en veel onderzoekers heeft verrast, is dat de studies ondanks de vele maatschappelijke veranderingen een grote stabiliteit zien in de klassenongelijkheid. Zelfs op terreinen als het onderwijs en de gezondheidszorg, waar de retoriek van gelijkheid het sterkst is, zijn er talrijke aanwijzingen dat de relatieve klassenverschillen stabiel

zijn gebleven of zelfs groter zijn geworden. De werkende klasse is dus het meest gebaat bij de opheffing van deze klassengebonden ongelijkheden. Het is logisch dat deze klasse in de praktijk een voortrekkersrol speelt in de emancipatiestrijd en de andere onderdrukte klassen en lagen van de samenleving meetrekt. In haar ontvoogdingsstrijd komt de werkende klasse in conflict met een kleine economische elite van superrijke families die de sleutelsectoren van de economie bezitten of controleren. Dat establishment, het ‘één procent’, heeft belang bij het status-quo.

De wereld verandert voortdurend, inbegrepen de sociale structuur, bij ons en op het hele continent. Denk maar aan de internationalisering van de wereld van de arbeid, de uitbesteding van (delen van) de productie en het ontstaan van productieketens, de toenemende franchising¹ en de daling van het aantal echt zelfstandige warenproducenten, de stijging van het aantal schijnzelfstandigen, de toename van verloonde huishoudelijke arbeid (dienstencheques), de invoering van verplichte gemeenschapsdienst, de gestegen diversificatie (mensen die deeltijds in loondienst werken en daarnaast ook een zelfstandige activiteit uitoefenen) of de transformatie van zelfstandige boeren naar vormen van agrarische loonarbeid. Het is dus nodig een ‘fotomoment’ van de sociale structuur vandaag te maken, en ook de evolutie ervan te onderzoeken. We geven hier slechts een eerste, algemeen overzicht in vogelperspectief.

2. De sociale structuur van ons land

2.1. Algemeen

Er leven iets meer dan 11 miljoen mensen in ons land. 17 procent van de bevolking is jonger dan 15 jaar, 8,8 procent is tussen 15 en 65 jaar en 8,8 procent is ouder dan 65 jaar. Het aandeel van de jongeren (<15 jaar) neemt af en het aantal ouderen neemt toe. En dat is een Europese tendens.

1 Franchising: (Het Engelse *franchise* betekent ‘in concessie geven’.) Een ondernemer (de franchisenemer) sluit een contract af met een groter bedrijf dat hem het recht geeft om tegen betaling een zaak met die handelsnaam uit te baten. Komt veel voor bij supermarktketens en fastfoodrestaurants.

- 7,2 miljoen landgenoten behoren tot *de bevolking in de actieve leeftijd*. Dat zijn de inwoners tussen 15 en 64 jaar. Deze groep is op te delen in 3 categorieën: de erkende beroepsbevolking, de beroepsbevolking zonder werk (werkloos) en de inactieve bevolking.
- 4,5 miljoen mensen in de actieve leeftijd werken effectief en vormen *de erkende beroepsbevolking*. Het gaat om personen die minstens 1 uur per week werken in loondienst als arbeider of bediende en/of als zelfstandige.
- 650.000 landgenoten zijn *werkloos en werkzoekend*. Onder hen onder meer 100.000 afgestudeerde jongeren en 300.000 afgedankte werknemers die voordien voltijds aan het werk waren.
- In 2014 telde België *een miljoen zelfstandigen* (inbegrepen mensen met een zelfstandig bijberoep en gepensioneerden die een activiteit blijven uitoefenen).²
- Tot slot wordt meer dan een op de vier inwoners van 15 tot 64 jaar als *niet actief* beschouwd. Het overgrote deel van deze 1,9 miljoen landgenoten zijn leerlingen en studenten, maar hieronder vallen ook (brug) gepensioneerden en mensen die nooit een beroepsactiviteit hebben uitgeoefend, permanent zieken en mensen met een handicap.

2.2. De klassen in de maatschappij

Onze samenleving is vandaag opgedeeld in een complex geheel van sociale klassen en lagen. Een *kleine economische elite van superrijke families* vormt de toplaag van superrijke euromiljonairs en bedrijfseigenaars. Zij bezitten en/of controleren dikwijls de grote industriële en financiële bedrijven van ons land. Daarbij komen natuurlijk ook de topkaders en directeurs die hun bedrijf runnen. Ook een deel van de topfunctionarissen binnen het staatsapparaat behoort tot deze groep.

Daartegenover staat de werkende klasse, de overgrote meerderheid van de bevolking die *in loondienst werkt*. De werkende klasse mag dan wel ver-

2 Rijksinstituut voor de Sociale Verzekeringen der Zelfstandigen (RSVZ), *Jaarverslag 2014*.

anderd zijn, haar plaats in de samenleving is in essentie dezelfde gebleven: zij vormt het kloppende hart van het systeem.

De *zelfstandigen* vormen een heterogene groep. Het gaat van zelfstandigen die geen beroep doen op loonarbeid van anderen, over zelfstandigen die een eigen zaak hebben met enkele werknemers in loondienst, tot eigenaars van zeer kleine of familiale ondernemingen die tot 10 loontrekkenden in dienst hebben.

2.3. Het establishment

Tot het grootkapitaal rekenen we de aandeelhouders van de multinationals en de grote ondernemingen (met meer dan 250 werknemers). Zij vertegenwoordigen ongeveer 1 procent van de bedrijven. In een aantal van deze bedrijven zijn de aandeelhouders en de topmanagers dezelfde. Naar schatting 15.000 families behoren tot dit establishment, dat in klassieke economische termen als ‘grote burgerij’ of ‘grootkapitaal’ gedefinieerd wordt.³

De eigenaars van grote ondernemingen belonen een topklaag van managers en bestuurders met riantelonen en vergoedingen. In de statistieken verdwijnt deze kaderploeg gewoon in de grote groep ‘loontrekkenden’. Toch vormt dit topkader een speciale laag, omdat zijn materiële situatie, zijn denken en zijn handelen direct aansluiten bij het grootkapitaal. Door de zeer hoge verloning behoort een deel van het topkader zelf tot de grootburgerij van grote aandeelhouders en speculanten. Hun aantal neemt toe. Ook dat is een Europese tendens.⁴

Het ‘grote geld’ oefent via heel veel wegen druk en controle uit op de belangrijkste overheidsfuncties. In regering, administratie, leger, politie

3 Op basis van een studie van *The Global Wealth 2013* over rijken die meer dan 5 miljoen dollar bezitten. Als men het aantal grote bedrijven vermenigvuldigt met het aantal mensen die daar aandeelhouder of beheerder zijn, komen we tot een schatting van ongeveer 15.000 families.

4 Een studie uit 2000 berekende het aantal kaderleden bij 3.185 ondernemingen met minstens 15 kaderleden en 100 werknemers en kwam uit op 144.163 kaderleden.

en gerecht probeert het een topkader te installeren dat economisch en ideologisch handelt in functie van dat grote geld. Ook die topkaders behoren tot het establishment.

(1) **Belgische en buitenlandse multinationals: de monopoliebedrijven**

In deze 21^e eeuw controleren grote en zeer grote ondernemingen en productieketens hele economische sectoren. Zij ontstaan door concentratie en accumulatie van kapitaal. We noemen hen monopoliebedrijven, omdat ze (vaak samen met andere reuzen) een monopoliepositie in een bepaalde sector bekleden. Internationale monopoliebedrijven worden over het algemeen multinationals genoemd omdat ze in verschillende landen actief zijn.

Buitenlandse multinationals die in ons land actief zijn, zijn voornamelijk grote Amerikaanse, Duitse, Franse en Nederlandse ondernemingen. In die bedrijven tellen we 46 procent van de tewerkstelling in de industrie. De werkende klasse creëert daar 58 procent van de toegevoegde waarde⁵ en deze ondernemingen staan in voor ongeveer 30 tot 40 procent van de Belgische export. Dat zijn sterke cijfers en ze houden in dat de buitenlandse multinationals een sterke positie hebben. Vanuit die positie spelen zij een belangrijke rol in de Belgische machtsverhoudingen. De Amerikaanse Kamer van Koophandel telt 500 bedrijven als lid, met 1800 vestigingen in België. De top 50 stelt 90.000 mensen tewerk. Duitse bedrijven hebben 420 filialen of meerderheidsparticipaties in België. De Duitse aanwezigheid concentreert zich vooral in het havengebied, met uitschieters in de petrochemische sector.

Er zijn ook *Belgische multinationals*. In Vlaanderen en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest zijn deze bedrijven goed voor 32 procent van de tewerkstelling in de industrie. De werkende klasse realiseert er 25 procent van de toegevoegde waarde.⁶

5 J. Konings, *Uittocht uit de industrie onstuitbaar?*, november 2012.

6 Idem.

(2) Grote bedrijven, zonder monopoliepositie

Onze economie telt 513.865 bedrijven waarvan 216.775 met privéwerkgevers. 13.865 van die bedrijven zijn grote bedrijven. Dat betekent dat ze meer dan 250 mensen in loondienst hebben. 292 bedrijven (0,13%) stellen elk meer dan 1000 mensen tewerk. 367 (0,17%) stellen elk 500 tot 999 mensen tewerk en 1123 (0,52%) stellen 250 tot 499 mensen tewerk. Een deel van deze bedrijven behoort tot het internationaal kapitaal en/of heeft een monopoliepositie, een ander deel niet. Dat vergt verder onderzoek.

(3) Kleine en middelgrote ondernemingen (kmo's)

Ons land telt bijna een half miljoen kmo's, maar de term kmo is enigszins misleidend, omdat hij zelf een verzamelbegrip is voor verschillende realiteiten: middelgrote ondernemingen met 50 tot 249 werknemers (en een jaaromzet onder de 35 miljoen euro), kleine ondernemingen met 10 tot 49 werknemers (omzet onder 8,8 miljoen euro) en micro-ondernemingen of zeer kleine ondernemingen met minder dan 10 werknemers (omzet onder de 2 miljoen euro).

De eigenaars van de middelgrote ondernemingen behoren tot de patronale wereld, maar (meestal) niet tot de monopolies die de verschillende sectoren controleren. De eigenaars van kleine ondernemingen met 10 tot 49 loontrekkenden behoren tot het kleine patronaat in ons land.

De categorie bedrijven met minder dan 50 werknemers is moeilijker te catalogeren. Het gaat over ongeveer 210.000 vennootschappen waaronder 36.000 kleine (10 tot 49 werknemers) en 174.000 zeer kleine ondernemingen (1 tot 9 werknemers). In Wallonië maken ze 97,5 procent uit van het aantal werkgevers, met de helft van het aantal werknemers (300.000) in de privé. In Vlaanderen zijn het 96,5 procent van de werkgevers met 40 procent (650.000) van de werknemers. In het Brussels Hoofdstedelijk Gewest gaat het ook over 96,5 procent van de werkgevers, maar hier met 26 procent (150.000) van het aantal werknemers.

Onderzoek moet uitwijzen op basis van welke andere criteria we deze cijfers verder kunnen beoordelen. Welke kmo's zijn afhankelijk van de grote

multinationals? Wie werkt er vooral voor de uitvoer? Wie werkt vooral voor de binnenlandse markt en is dus afhankelijk van de koopkracht van de massa van de arbeidende bevolking? Maar ook: welke kleine ondernemingen zijn eigenlijk middelgrote ondernemingen die zijn opgesplitst om geen syndicale delegatie te moeten organiseren (of om andere redenen)?

2.4. De werkende klasse

(1) De loontrekkenden

Globale visie. Wij hebben een globale visie op de werkende klasse. Een visie die verenigt en niet verdeelt. Of het nu gaat om de strijd van de staalarbeiders, om de witte woede in de gezondheidssector, om de lerarenbeweging in het onderwijs, om de acties van werklozen of in de restaurantketens en de banksector, het is één klasse van werkende mensen die arbeiden voor een loon. De 4,2 miljoen loontrekkenden in ons land zijn naar hun statuut als volgt verdeeld:

Arbeider ⁷	1.239.006
Bediende ⁸	1.730.366
Ambtenaar ⁹	796.590
Werkzoekende ¹⁰	457.785
Totaal	4.223.747

Bijna 3,5 miljoen mensen zijn loontrekkenden met een statuut van arbeider of bediende in de *privésector* (de werkzoekenden inbegrepen).

Traditioneel worden de economische sectoren gegroepeerd in de *primaire sector* (landbouw, bosbouw, visserij: 24.416 mensen), de *secundaire sector* (industrie en bouw: 713.568 mensen), de *tertiaire sector* (distributie,

7 RSZ, Loontrekkende tewerkstelling voor 2e kwartaal 2014, p. 32-33. Zie: Bijlage VII_D_PublicNI_VMed2014.pdf, p. 390.

8 Idem.

9 Idem.

10 RVA, cijfers 2012.

vervoer, horeca, informatie en communicatie, banken/verzekeringen, onroerend goed, administratieve en ondersteunende diensten: 1.531.540 mensen) en de *quartaire sector* (mensen tewerkgesteld bij de overheid of door de overheid ondersteunde tewerkstelling: 1.132.177 mensen). Bij deze laatste sector horen onder meer openbaar bestuur en defensie (201.581), onderwijs (373.373), gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening (445.136). In de vier sectoren wordt productieve arbeid verricht, maar niet door alle categorieën van werkers. Verder onderzoek moet dit in kaart brengen.

De maakindustrie. In België werkt 9,5 procent van alle actieven als loontrekkende in de maakindustrie of industriële productie. We hebben het dan over een kleine half miljoen loontrekkenden (473.001). Kenmerkend is hier de concentratie van het aantal arbeidsplaatsen bij grote werkgevers. Meer dan één op de drie werknemers (36,6 procent) werkt in een bedrijf van meer dan 1000 werknemers (0,13 procent van alle patroons). Onderzoek moet de analyse verder verfijnen.

De tien grootste tewerkstellingstakken voor loontrekkenden binnen de industrie zijn voeding (88.762), vervaardiging van metaalproducten (53.741), chemie (40.669), autoassemblage (36.599), machineproductie (33.112), vervaardiging van niet-metaalhoudende minerale producten (26.746), metalen in primaire vorm (25.809), farmaceutische productie (25.581), textiel (23.004), meubelen (17.859).

Zoals overal op het continent is het aandeel van de industrie in de nationale rijkdom (het bruto binnenlands product, bbp) de laatste 30 jaar sterk gedaald. Een gevolg van automatisering, productiviteitsverhoging en delokalisatie. Toch geven de cijfers voor een stuk een verkeerd beeld omdat men heel wat dienstverlenende activiteiten uit de categorie industrie heeft gehaald. Denk maar aan onderhoud, transport, keuken, beveiliging enzovoort. In het geheel van de dienstverlening werken vandaag 503.000 loontrekkenden, van wie een deel verbonden is met de industrie.

Rond de maakindustrie tekenen zich vijf lagen af:

- (a) *Transport en logistiek, de aanvoer van grondstoffen en halfafgewerkte producten en het transport van afgewerkte producten* zijn onlosmakelijk verbonden met de materiële productie. Deze sector vormt een eerste aanvullende laag rond de kern van de maakindustrie. 3,7 procent van alle actieven zijn als loontrekkende actief in transport en opslag (181.071). Hierin zijn ook de 34.185 werkers inbegrepen die bij de openbare spoorwegen werken.
- (b) *De diensten aan de bedrijven.* Deze vormen een tweede aanvullende laag rond de materiële productie. Het gaat om een zeer gevarieerde waaier aan diensten: van boekhouding, onderhoud en catering tot het verschaffen van tijdelijk personeel, ingenieurs, beveiliging en reclame. Samen vormen de loontrekkenden 12,4 procent van alle actieven (620.066). Verder rekenen we hier ook de 31.665 loontrekkenden bij die actief zijn bij post- en koeriersbedrijven, onder wie 13.942 als ambtenaar bij de openbare post. Ook de 21.606 werkers in de telecommunicatie, van wie 5.836 bij het semiopenbare communicatiebedrijf, horen bij deze laag. Beide sectoren combineren zowel diensten aan bedrijven als diensten aan het gewone publiek.
- (c) *De financiële activiteiten en verzekeringen* vormen een derde laag. Verder onderzoek moet uitwijzen wat hier het aandeel is van de dienstverlening aan bedrijven in vergelijking met die aan het gewone publiek. 2,5 procent van alle actieven is als loontrekkende in deze sector aan de slag (125.351).
- (d) *De handel* is een vierde laag. Ze verhandelt de geproduceerde goederen in binnen- en buitenland. In de handel is 9,7 procent van alle loontrekkenden actief (482.634).
- (e) *De sectoren energie en aan- en afvoer van water* zijn noodzakelijk voor elke productie. De loontrekkenden in deze sectoren vertegenwoordigen samen slechts 0,7 procent van alle actieven. Maar deze sectoren behoren zeker tot de sleutelsectoren (33.611).

De bouwsector staat in voor de bouw van bedrijven, maar ook van particuliere woningen. Verder onderzoek zal moeten uitwijzen wat het aandeel van elk is. 4,5 procent van alle actieven zijn als loontrekkende actief in de bouw en in de exploitatie en handel van onroerend goed (223.496). In vergelijking met de industrie is de tewerkstelling in de bouw veel meer versnipperd.

De overheid. Bij de overheid werken ongeveer 1 miljoen mensen, als je alle overheden en statuten samentelt. In België omvat de overheidssector in hoofdzaak de federale, gewestelijke, provinciale en gemeentelijke administraties, leger, gerecht, politie, overheidsbedrijven (spoor, post, intercommunales), het onderwijs, de OCMW's enz. Bij de federale en regionale overheden werken in totaal 696.728 mensen. Hiervan werken er 432.329 als ambtenaar, 44.425 als arbeider en 219.974 als bediende. Nog eens 364.261 mensen werken bij de provinciale en lokale besturen. Niet elke ambtenaar heeft een vaste benoeming. In 2012 werkten er bij de provinciale en lokale besturen 134.641 statutaire ambtenaren, 167.532 contractuelen en 62.088 gesubsidieerde contractuelen (gesco's).

Werkzoekenden. We rekenen de overgrote meerderheid van de 457.785 niet-werkende werkzoekenden bij de werkende klasse (en dus niet bij de niet-actieven). Van deze groep zijn 190.998 mensen al meer dan 2 jaar werkloos. 58.240 werkzoekenden zijn jonger dan 25 jaar. De belangrijkste subgroepen binnen de groep van werkzoekenden vormen de werkzoekenden na voltijdse arbeid (332.176) en de werkzoekenden na studies (100.308).¹¹

Niet-actieve bevolking. De niet-actieve bevolking behoort grotendeels tot de werkende klasse. In totaal waren in ons land in 2012 een kleine 4,3 miljoen personen van 15 jaar en ouder inactief. Ze verrichtten geen betaalde arbeid, zochten niet actief naar werk of waren niet beschikbaar om te werken. Het gaat om 1,8 miljoen mannen en 2,5 miljoen vrouwen.

11 Cijfers 2013.

Meer dan de helft van de niet-actieven zijn op pensioen, op brugpensioen of op vervroegd pensioen. 20,5 procent van de inactieve bevolking van 15 jaar en ouder is leerling of student, 11,2% is huisvrouw of huisman, 7,6 procent is arbeidsongeschikt en 9,1 procent is inactief en behoort niet tot een van bovenstaande categorieën.

(2) De zelfstandigen

Bij zelfstandigen wordt algemeen een onderscheid gemaakt tussen zelfstandigen in hoofdberoep (685.495) en zelfstandigen in bijberoep (230.970).

Zelfstandigen vormen een heterogene groep. Dat gaat van zelfstandigen die geen gebruik maken van de loonarbeid van anderen, over zelfstandigen die een eigen zaak hebben met enkele werknemers in loondienst, tot de eigenaars van zeer kleine of familiale ondernemingen die minder dan 10 loontrekkenden in dienst hebben. De eigenaars van de zeer kleine ondernemingen, en dat zijn er 174.000 in ons land, behoren dus tot de zelfstandige middenklasse.

In het algemeen worden een vijftal types van zelfstandige activiteit onderscheiden:

- (a) *Zelfstandige warenproducenten*: producerende ambachten (zoals bakkers, kleermakers, drukkers, sieradenmakers, meubelmakers, autoslopers ...), werkers binnen het bouwwezen (zelfstandige timmerlieden, stukadoors, metselaars, elektriciens, verwarmingsmonteurs, restaurateurs, aannemers en klusjesmannen), delen van het transportwezen (kleine vervoersbedrijven, expediteurs en expresdiensten) en gedeeltelijk het reparatiewerk (garagehouders, reparateurs van huishoudelijke apparaten, schoenmakers) en het reinigingswerk.
- (b) *Agrarische warenproducenten*: de kleine boeren, tuinders, bosbouwers, bloementelers, pluimveehouders en vissers.
- (c) *Kleine zelfstandige dienstverleners*: horeca (hotel-, restaurant- en caféhouders; cateringservice en kantinebeheer), amusement

en recreatie (uitbaters van dancings, discotheken, gokhallen), toerisme (kleine reisbureaus; campinghouders), lichaamsverzorging en esthetica (kappers, schoonheidssalons; sauna- en fitnesscentra), bemiddelingswerk (huwelijks- en relatiebemiddeling; arbeidsmarktbemiddeling), informatieoverdracht, opleiding en training en cursuswerk (van autorijles tot computertraining).

- (d) *Professionals in de vrije beroepen*: zelfstandige artsen, tandartsen en medische specialisten, advocaten, adviseurs (belastingconsulenten, makelaars, assurantieadviseurs, reclamdeskundigen, marketingdeskundigen in adviesbureaus of voor productpromotie), organisatiekundigen en managementspecialisten, therapeuten, freelance journalisten, vertalers, kunstenaars, mannequins, fotografen, vennoten van accountantskantoren, houders van kleine ingenieurs- en softwarebureaus.
- (e) *Kleine zelfstandigen in de handel* (winkeliers, detailhandelaars, marktkooplieden, bazaar- en boetiekhouders, antiekhandelaars) en in het geld- en verzekeringswezen (kleine geldhandelaars, wisselkantoren, kredietverleners voor bijvoorbeeld de financiering van de aankoop van een wagen of voor persoonlijke leningen, houders van verzekeringsbedrijfjes of assurantiekantoren).

De landbouwers vormen een aparte laag binnen de zelfstandigen. In tegenstelling tot landen zoals Frankrijk is in België maar een klein percentage van de beroepsbevolking actief in de landbouw. Het gaat in totaal om 79.078 zelfstandigen, 22.069 arbeiders en 1.558 bedienden. Bij de arbeidskrachten is sinds drie decennia een dubbele evolutie merkbaar in de Belgische landbouwbedrijven: enerzijds is er een zeer lichte stijging van het aantal werknemers per bedrijf (van 1,6 in 1980 tot 1,95 in 2012), maar anderzijds is er vooral een steeds belangrijker aandeel niet-familiale arbeidskrachten (van 3,9 procent in 1980 tot meer dan 20 procent in 2012).

3. De werkende klasse en haar bondgenoten

3.1. Een globale visie op de werkende klasse

De werkende klasse van vandaag is dus erg divers en allang niet meer die grote massa mensen die geconcentreerd is in enkele grote bedrijven, zoals dat het geval was in het grootste deel van de 20^e eeuw. Toch is er in sommige sectoren nog steeds sprake van *een concentratie van de werkende bevolking*. 54 procent van alle loontrekkenden is tewerkgesteld bij een van de 1.782 grote werkgevers met meer dan 250 mensen in loondienst. Deze bedrijven vertegenwoordigen slechts 0,8 procent van het totaal aantal werkgevers. Gedetailleerde analyses moeten uitwijzen waar die concentratie zich voordoet en welke wijzigingen ze onderging. De andere helft van de loontrekkenden is dus verspreid over tienduizenden middelgrote en kleine ondernemingen.

Er is een *toenemende integratie van intellectuele en manuele arbeid*. De laatste jaren hebben vooral de informatie-, de communicatie- en de transporttechnologie een stormachtige ontwikkeling gekend. Het productieproces vereist meer technologische kennis. Het gevolg hiervan is dat in veel sectoren het onderscheid tussen arbeiders en bedienden volkomen arbitrair is geworden, in die zin dat ze allen in de productie zijn ingeschakeld. De sociale rechten verbonden aan beide statuten blijven wel verschillen, maar die verschillen worden kleiner.

De groep van *loontrekkenden met een arbeidersstatuut* heeft steeds meer verschillende contracten en statuten. Het aantal werknemers met een voltijdse job in een contract van onbepaalde duur neemt af, terwijl het aantal met een tijdelijke job of een deeltijdse job toeneemt. Eén derde van de jongeren beneden 24 jaar heeft een tijdelijke job en ongeveer 45 procent van de werkende vrouwen werkt deeltijds. Door de aanmoedigingspremies voor lagelonenjobs worden volwaardige jobs vervangen door precare jobs, met als gevolg dat de groep van de *working poor* toeneemt. Dat is in het bijzonder het geval voor werknemers van allochtone afkomst.

Onder *de bedienden* is er een grote sociale differentiatie.¹² Het aantal bediendenjobs ‘van de laagste graad’ neemt toe. Velen onder hen verdienen minder dan een gemiddeld arbeidersloon en genieten geen enkel bijkomend voordeel. Daarnaast zijn er de bedienden van de middenlaag die bepaalde kadertaken in de onderneming opnemen en op het gebied van verloning een zeker voordeel krijgen. Het patronaat tracht deze laag actief over te halen naar zijn wereldbeeld, maar ondertussen groeit de tendens tot proletarisering. Tot slot is er nog de toplaag van de bedienden, die bestaat uit hoge kaders.

Bij de *ambtenaren* worden de statutairen, die genieten van werkzekerheid en betere pensioenrechten, systematisch vervangen door contractuelen. Ook hier zien we steeds *meer diversiteit in de contracten*.

3.2. De werkende klasse en haar bondgenoten bij de zelfstandige middenklasse

Voor de partij vormt de brede werkende klasse het hart van de werking. Maar wij richten ons niet alleen op die brede werkende klasse. Dat is belangrijk, want er zijn verschillende andere klassen en sociale lagen in de huidige samenleving die eveneens geconfronteerd worden met de overheersing door monopolies, grote aandeelhouders en renteniers. We spreken dan in de eerste plaats over de *onderste lagen van de zelfstandige middenklasse* en over de *landbouwers*.

Grote lagen van de zelfstandigen, vrije beroepen, artiesten en kunstenaars zijn het slachtoffer van de afhankelijkheid van bankleningen en van akkoorden tussen de verschillende monopoliebedrijven in de handel. Ze hebben te lijden onder de concentratie van de productie, gaan gebukt onder de last van indirecte belastingen en voelen de afnemende koopkracht van de bevolking. Dat leidt tot een degradatie van de situatie van de kleine bedrijven in productie, handel en landbouw.

12 Differentiatie: ontwikkeling in verschillende richtingen.

De zelfstandigen met 1 tot 9 werknemers en de eigenaars van kleine ondernemingen met 10 tot 49 loontrekkenden behoren tot het kleine patronaat in ons land. Zij hebben andere belangen dan het grote patronaat, soms ronduit tegenovergestelde belangen. Ook voor hen gelden heel wat tegenstellingen met het beleid. De regeringspolitiek op het vlak van fiscaliteit en van de notionele interesten¹³ en de steunmaatregelen aan grote multinationals bevoordelen stelselmatig de grootste spelers en monopolies ten koste van vele kleine zelfstandigen. De verschillende maatregelen versterken de concentratie en accumulatie van kapitaal en doen heel wat kleinbedrijven over de kop gaan.

Subjectief streeft een groot deel van de zelfstandige middenklasse ernaar zelf ook ooit uit te groeien tot een grootbedrijf of monopolie, maar objectief drukt diezelfde monopolievorming hen naar het failliet. Een beperkte groep zelfstandigen is erg welstellend (20 procent van de zelfstandigen realiseert 60 procent van de inkomsten).

De vrije beroepen bijvoorbeeld halen een netto-inkomen van 30.313 euro. Verschillende zelfstandige beroepen voelen echter de impact van de crisis. Globaal zagen de zelfstandigen hun netto-inkomen in 2014 dalen met 4,5 procent. In 2012 verdiende een zelfstandige gemiddeld 20.492 euro netto per jaar. Naar schatting 70 procent van de zelfstandigen heeft een inkomen dat niet hoger ligt dan dat van een arbeider. Maar er moet uiteraard wel verder onderzocht worden wat de officiële cijfers zijn en wat de werkelijkheid is. Bovendien verdient 16 procent van de zelfstandigen minder dan 833 euro, ruim onder de armoedegrens van 973 euro. De laagste gemiddelde jaarinkomens komen voor in dienstensectoren zoals schoonheidszorg (kappers, pedicure) met 12.685 euro, landbouw met 12.427 euro en handel met 19.157 euro. Zelfstandigen kunnen niet terugvallen op een minimumloon of vervangingsinkomen in geval van wisselend inkomen. Ze moeten zelf betalen voor hun sociale zekerheid. Bij langdurig lage verkoopresultaten kunnen heel wat zelfstandigen niet

13 Notionele interesten: vennootschappen kunnen een fictieve rente op het eigen vermogen (2,74 %) aftrekken van hun winst. Het bedrag van de notionele interesten wordt in 2014 op 3 miljard euro geraamd.

sparen voor het aanleggen van reserves voor het opvangen van ziekte, tegenslag of pensioen, omdat ze al hun financiële middelen moeten aanwenden om het hoofd boven water te houden. In 2012 startten 83.761 zelfstandigen een zaak. 38.026 stopten ermee, waarvan 7.778 wegens failliet.

Wat de landbouwers betreft, leidt schaalvergroting niet tot een merkbare verbetering in hun gemiddelde inkomen, integendeel. Volgens het jaarverslag 2013 van de Boerenbond bedroeg het gemiddelde inkomen van een voltijds werkende landbouwer vorig jaar 23.304 euro, minder dan 2000 euro per maand dus. Door de stijgende kosten gaat het inkomen van de landbouwers er de laatste jaren steeds verder op achteruit. Er is ook een groeiende tegenstelling tussen de eigenaars van landbouwgronden en de boeren (speculatie). De Europese landbouwpolitiek wurgt de kleine boeren en bevoordeelt de grote landeigenaren in deze wereld.

Er bestaat dus een objectieve basis voor een progressieve samenwerking tussen de werkende klasse, de onderste lagen van de zelfstandige middenklasse en de kleine boeren.

3.3. Bijzondere bondgenoten: jongeren, studenten, intellectuelen en kunstenaars

Tot slot richten we ons tot vier lagen die een bijzondere bondgenoot kunnen worden van de werkende bevolking in wat we een 'progressieve verbinding' noemen. We willen hun specifieke samenstelling en rol in de samenleving verder onderzoeken.

- (a) *Jongeren.* (zie punt 1.2. Partij van de jeugd)
- (b) *Studenten.* (zie ook punt 1.2. Partij van de jeugd) Ons land telt iets meer dan 450.000 studenten tussen 20 en 29 jaar. Vooral het aandeel van de groep tussen 25 en 29 jaar is het laatste decennium sterk gegroeid. De studenten vormen een specifieke laag in de samenleving. Studenten komen uit verschillende klassen, al is het aandeel van studenten die uit de

werkende klasse komt nog steeds klein. En studenten vertrekken na hun studies opnieuw naar verschillende klassen. Maar ondertussen vormen zij een specifieke wereld op zich. In een ‘progressieve verbinding’ reiken we de hand naar alle studenten die de keuze willen maken om zich in te zetten voor een sociale en rechtvaardige samenleving.

- (c) *Intellectuelen*, heel eenvoudig gedefinieerd als mensen die de kans hebben gekregen om hoger onderwijs te volgen, spelen een erg belangrijke rol in een complexe en gepolitiseerde wereld als de onze. In een hoogtechnologische productieomgeving spelen zij een vitale rol voor wetenschappelijk onderzoek en ontwikkeling van de productie. Tegelijkertijd zijn de intellectuelen, in verhouding tot andere lagen in de samenleving, sterk aanwezig in de media. Ze spelen een belangrijke rol als opiniemaker of trendsetter of als spreekbuis voor bepaalde ideeën. Elke emancipatorische strijd heeft nood aan intellectuelen die kant kiezen, de kant van de werkende klasse, de kant van de ‘progressieve verbinding’.
- (d) *Kunstenaars, artiesten, cultuurscheppers*.